

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ОҚУ АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІ
Ы. АЛТЫНСАРИН АТЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ БІЛІМ АКАДЕМИЯСЫ

**Орта білім беру сапасындағы білім алушылардың
әлеуметтік ахуалына байланысты алшақтықты қысқарту
бойынша қабылданған шаралар мен бастамалардың әсерін
бағалау бойынша мониторингтік зерттеу нәтижелері
негізінде әдістемелік ұсыныстар (сандық деректердің
статистикалық талдауы)**

Астана 2023

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми кеңесінің шешімімен баспаға ұсынылды (2023 жылдың 12 мамырдағы №2 хаттама)

Орта білім беру сапасындағы білім алушылардың әлеуметтік ахуалына байланысты алшақтықты қысқарту бойынша қабылданған шаралар мен бастамалардың әсерін бағалау бойынша мониторингтік зерттеу нәтижелері негізінде әдістемелік ұсыныстар (сандық деректердің статистикалық талдауы)

Әдістемелік ұсынымдар – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы 2023. – 240 бет.

Осы әдістемелік ұсынымдарда оқушылардың әлеуметтік ахуалына байланысты орта білім беру сапасындағы алшақтықты қысқарту бойынша қабылданған шаралар мен бастамалардың әсерін бағалау мониторингтік зерттеу нәтижелерінің талдауы ұсынылған. Сонымен қатар, әдістемелік ұсынымдарда орта білім беру сапасындағы алшақтықты қысқарту бойынша мемлекеттік шараларды іске асырудың контекстік факторларының талдауы берілген, сондай-ақ осы бағыттағы шетелдік елдердің тәжірибесі келтірілген. Әдістемелік ұсынымдар білім беру жүйесінің стейкхолдерлеріне, атап айтқанда мұғалімдер мен мектеп басшыларына, білім басқармасының түрлі деңгейдегі өкілдеріне арналған.

МАЗМҰНЫ

ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ	4
КІРІСПЕ	6
ОРТА БІЛІМ БЕРУ САПАСЫНДАҒЫ АЛШАҚТЫҚТЫ ҚЫСҚАРТУ БОЙЫНША ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ МЕН ТӘСІЛДЕРДІҢ ТАЛДАУЫ	9
ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕМЕСІ	67
ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК АХУАЛЫНА БАЙЛАНЫСТЫ ОРТА БІЛІМ БЕРУ САПАСЫНДАҒЫ АЛШАҚТЫҚТЫ ҚЫСҚАРТУ БОЙЫНША МЕМЛЕКЕТТІК ШАРАЛАРДЫ ІСКЕ АСЫРУДЫҢ КОНТЕКСТІК ФАКТОРЛАРЫН ТАЛДАУ	74
САНДЫҚ ДЕРЕКТЕРДІҢ СТАТИСТИКАЛЫҚ ТАЛДАУ НӘТИЖЕЛЕРІ	102
НЕГІЗГІ ҚОРЫТЫНДЫЛАР	184
ҰСЫНЫСТАР	193
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ	210
ҚОСЫМША	215

ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ

СЖЖРАҰСБ	Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің ұлттық статистика бюросы
ОМ	Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі
БҰҰ	Біріккен Ұлттар Ұйымы
ЕББҚ	Ерекше білім беру қажеттіліктері
ЭЫДҰ	Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы
ҰБА	Ұлттық білім академиясы
ББ	Білім басқармасы
МЖМББС	Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты
ШЖМ	Шағын жинақты мектеп
ҰББД	Ұлттық білім беру дерекқоры
МТБ	Материалды-техникалық база
ӘӘА	Әлеуметтік-экономикалық ахуалы
ТДМ	Тұрақты даму мақсаттары
PIRLS	Мәтінді оқу және түсіну сапасын халықаралық зерттеу
PISA	Оқушылардың білім жетістіктерін бағалау жөніндегі халықаралық бағдарлама
TIMSS	Жаратылыстану-математикалық білім беру сапасын халықаралық зерттеу

Кіріспе

Әлемдік қауымдастық алдында тұрған жаһандық міндеттердің бірі – сапалы мектептік білім берудің қолжетімділігін арттыру. Бұл мақсатта БҰҰ-ға мүше елдер, соның ішінде Қазақстан, 2030 жылға дейінгі Тұрақты даму күн тәртібі мен 17 Тұрақты даму мақсатын (ТДМ) қабылдады. ТДМ 4 «Әрбір адамға өмір бойы сапалы, жан-жақты және әділетті білім беруді қамтамасыз ету және оқуды ынталандыру» аясында 2030 жылға қарай барлық қыздар мен ұл балалардың тегін, тең құқықты және сапалы бастауыш және орта білім алуын қамтамасыз ету міндеті қойылған, бұл оқытудың қажетті және тиімді нәтижелеріне қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Соңғы онжылдықтарда сапалы білімге қол жеткізу саласындағы теңсіздік мәселесі ғаламдық деңгейде де, Қазақстанда да өзекті бола бастады. Сапалы орта білім алудың маңыздылығы күмәнсіз, өйткені ол адамның кәсіби және тұлғалық дамуының негізін қалап, заманауи қоғам мен экономикаға сәтті интеграциялану қабілетін арттырады. Алайда, көптеген зерттеулер көрсеткендей, әлеуметтік-экономикалық және географиялық топтар арасындағы білім беру жетістіктері деңгейіндегі алшақтық, мемлекет пен білім беру жүйелерінің бұл алшақтықты азайтуға бағытталған күш-жігеріне қарамастан, айтарлықтай болып қала береді.

Бұл мәселе қоғамдағы әлеуметтік жіктелу тәуекелдері тұрғысынан өте маңызды. Елде ерекше білім беру қажеттіліктері бар (ЕБК), аз қамтылған және көп балалы отбасылардан шыққан балалар санының өсуі байқалады. ҚР ҰСБ АСПР мәліметтеріне сәйкес, ең төменгі күнкөріс деңгейінен төмен табысы бар халықтың үлесі ретінде өлшенетін кедейлік деңгейі соңғы 10 жылда 1,8 есеге өсті, бұл білім беру саласындағы әлеуметтік теңсіздік мәселесін өзекті ете түседі.

Әлеуметтік ахуалы әртүрлі оқушылардың орта білім сапасындағы алшақтық мәселесі Қазақстанның білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі болып қала береді. ҚР Президенті Қ.Тоқаев атап өткендей, «...балалар

тұрған жеріне және оқу тіліне қарамастан сапалы білім алуы керек... Осыған байланысты мемлекет «қарапайым» мектептерді қолдайды. Бұл білім беру саласындағы қала мен ауыл арасындағы алшақтықты жоюға да көмектеседі».

Қазақстан жаһандық білім беру кеңістігіне интеграциялануға ұмтылған ел ретінде білім беру жүйесін жаңғырту үшін белсенді шаралар қабылдап келеді. Бұл күш-жігер аясында барлық оқушылардың әлеуметтік ахуалына, тұрғылықты өңіріне және отбасылық табыс деңгейіне қарамастан, сапалы білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз етуге ерекше көңіл бөлінеді. Мемлекеттік бастамалар қалалық және ауылдық мектептер арасындағы білім беру нәтижелеріндегі алшақтықты жоюға, мектептердің материалдық-техникалық базасын жақсартуға, педагогтердің біліктілігін арттыруға және оқытудың инновациялық әдістемелерін енгізуге бағытталған.

Білім беру жүйесін реформалауға бағытталған айтарлықтай күш-жігерге қарамастан, бұл шаралардың тиімділігі әлі де өзекті мәселе болып отыр. Бұл шаралар білім беру деңгейіндегі алшақтықты азайтуға қаншалықты ықпал етеді? Барлық оқушылар үшін тең мүмкіндіктерге қол жеткізуге әлі де кедергі келтіретін қандай факторлар бар? Бұл сұрақтар оқушылардың білім беру жетістіктеріне әсер ететін факторларды зерттеу, мысалы, оқушылардың әлеуметтік-экономикалық ахуалы, мектептерді қаржыландыру деңгейі, педагогикалық құрамның біліктілігі және білім беру ресурстарының қолжетімділігі тұрғысынан ерекше маңызға ие. Бұл сұрақтарға жауап беру үшін осы факторлардың оқыту нәтижелеріне әсерін объективті бағалауға мүмкіндік беретін сандық деректерді кешенді талдау қажет.

Осы әдістемелік нұсқаулар жүзеге асырылған шаралардың әсерін бағалау мақсатында жүргізілген мониторингтік зерттеулердің нәтижелеріне негізделген. Зерттеуге оқушылардың білім жетістіктеріне әсер ететін контекстік факторларды талдау, сандық деректердің статистикалық талдауы, сондай-ақ осы саладағы халықаралық тәжірибені қарастыру кіреді. Зерттеу

нәтижелері білім беру саясатын одан әрі жетілдіруге арналған ұсыныстарды қалыптастыруға мүмкіндік береді.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕНІҢ ТАЛДАУЫ ЖӘНЕ ОРТА БІЛІМ САПАСЫНДАҒЫ АЛШАҚТЫҚТЫ АЗАЙТУ ӘДІСТЕРІ

Финляндия: Теңдік және сенім моделі

Финляндия білім беру саласында теңдікті қамтамасыз ету бойынша көш бастап келеді, мұның негізінде тең мүмкіндік пен мұғалімдерге деген сенім жатыр. Бұл елде оқушылардың әлеуметтік ахуалына қарамастан, барлығына бірдей білім алу мүмкіндігі беріледі. Фин білім беру жүйесінің маңызды ерекшелігі – оқу процесінің бастапқы кезеңінде мектеп рейтингісі мен стандартталған тесттердің болмауы. Бұл оқушыларға психологиялық қысымды азайтып, олардың білім алуына және дамуына назар аударуға мүмкіндік береді.

Финляндиядағы білім беру жүйесі барлық оқушыларды тегін тамақпен қамтамасыз етеді, бұл аз қамтылған отбасылардың балалары үшін маңызды фактор. Мұғалімдер білім беру жүйесінің басты тұлғасы ретінде маңызды рөл атқарады және олар мұқият даярлықтан өтеді. Мұғалімдердің кәсібилігі мен оқу үдерісіндегі еркіндігі балалардың дамуы үшін қолайлы жағдай жасайды. Сондай-ақ, фин жүйесі ерте араласуға үлкен мән береді: ерекше қажеттіліктері бар немесе үлгерімі төмен оқушыларға қосымша көмек көрсетіледі, бұл білім беру жетістіктеріндегі алшақтықты азайтуға ықпал етеді.

Германия: Бөлу жүйесін кейінге қалдыру стратегиясы

Германия ұзақ уақыт бойы оқушыларды ерте кезеңде академиялық немесе кәсіби бағытты таңдау жүйесін (трекинг) қолданып келді, бұл олардың

әлеуметтік тегіне байланысты болатын. Нәтижесінде, бай отбасылардың балаларына академиялық жетістікке жету мүмкіндігі көбірек берілді.

Алайда соңғы реформалар бөлу жүйесін кейінге қалдыруға бағытталған, бұл оқушылардың жалпы білім беретін ұйымында ұзақ уақыт болуына мүмкіндік береді.

Бөлу жүйесін кейінге қалдыру стратегиясы — бұл оқушыларды әртүрлі білім беру бағыттарына (Hauptschule, Realschule, Gymnasium) кешірек бөлу әдісі. Осы модельде оқушылар ортақ мектеп бағдарламасында ұзақ уақыт оқып, қабілеттерін бағалауға және академиялық дағдыларын дамытуға көбірек уақыт алады.

Кейінге қалдыру жүйесінің негізгі мақсаттары:

Теңсіздікті азайту. Бөлу жүйесін кейінге қалдыру әртүрлі әлеуметтік қабаттағы балалардың бірдей жағдайда ұзақ болуына мүмкіндік береді, бұл оларға тең даму мүмкіндіктерін береді.

Білім беру бағытын кешірек таңдау. Оқушылар өздерінің білім беру және кәсіби жолын саналы түрде таңдау үшін көбірек уақыт алады, бұл шешім оларды ерте жасөспірім шағында емес, үлкенірек жасында қабылдауға мүмкіндік береді.

Білім беру бағыттары арасындағы икемді өту. Бөлу жүйесін кейінге қалдыру стратегиясы шеңберінде оқушылар алғашқы бөлуден кейін де бағыттарын өзгертуге мүмкіндік алады, бұл олардың академиялық жетістіктеріне байланысты білім беру жолын түзетуге мүмкіндік береді.

Германияның кейбір федералды жерлері, мысалы, Берлин және Бранденбург, өздерінің білім беру жүйелерінде бөлу жүйесін кейінге қалдыру элементтерін енгізді. Бұл жүйенің негізгі ерекшеліктері мыналарды қамтиды:

Интеграциялық мектептер (Gesamtschulen):

Бөлу жүйесін кейінге қалдыру шеңберінде оқушылар интеграциялық мектептерде (Gesamtschule) ұзақ уақыт бойы оқиды. Бұл мектептер барлық үш білім беру бағыттарын (академиялық, кәсіби және техникалық) біріктіреді. Онда оқушылар бағыттарға қатаң бөлінбей, өз қабілеттері мен қызығушылықтарына сәйкес пәндерді және күрделілік деңгейін таңдай алады. Gesamtschule икемді және жеке оқыту тәсілін ұсынады, бұл оқушыларға өз қарқынымен дамуға мүмкіндік береді.

Бөлу жүйесінің кешірек басталуы:

Бөлу жүйесін кейінге қалдыру қолданылатын жерлерде оқушылар бағыттарға бөлінуі 10–12 жаста емес, 14–16 жаста жүзеге асырылады. Бұл оқушылардың жалпы мектеп жүйесінде көбірек уақыт өткізуіне мүмкіндік береді, ал болашақтағы бағыттарын таңдауда олардың жетілген академиялық жетістіктері ескеріледі.

Емтихан және бағалау жүйесіндегі икемділік:

Бөлу жүйесін кейінге қалдыруды пайдаланатын мектептерде бағалау және тестілеу жүйесі де икемді болады. Оқушылар өз қабілеттеріне сәйкес әртүрлі деңгейдегі емтихандарды тапсыра алады, бұл олардың күшті жақтарын жақсырақ көрсетуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл жүйеде аралық бағалау кезеңдері көп болады, бұл оқушыларға өздерінің жетістіктерін көрсетіп, оқу траекторияларын қайта қарауға мүмкіндік береді.

Бұл тәсіл барлық балаларға негізгі білімді алуға тең мүмкіндік береді. Реформалар әлеуметтік тегінің білім беру жетістіктеріне әсерін азайтуға және аз қамтылған отбасылардың балаларына жоғары білімге қол жеткізуге мүмкіндік берді.

Франция: Білім берудің басымдық берілген аймақтары (ZEP)

Францияда білім беру теңсіздігімен күресу мақсатында басымдық берілген білім беру аймақтары (Zones d'éducation prioritaire, ZEP) енгізілді.

Бұл аймақтарға әлеуметтік-экономикалық ахуалы нашар отбасылардың балаларына көбірек қолдау көрсету үшін қосымша қаржыландыру бөлінеді. Мұндай мектептерде қосымша мұғалімдер жұмыс істейді, ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды қолдауға арналған арнайы бағдарламалар жасалады, және оқушыларға қосымша ресурстар беріледі, бұл білім беру нәтижелеріндегі алшақтықты азайтуға көмектеседі.

Бұл аймақтар мақсатты қаржыландырудың және кедей аудандардағы мектеп инфрақұрылымын жақсарту әдістерінің үлгісі болып табылады. Француз тәсілі қаржылық қолдаумен ғана шектелмейді, сонымен қатар оқушылардың қатарластарымен деңгейлес болуы үшін арнайы курстарды ұйымдастыруды және сапалы білім алуға жағдай жасауды да қамтиды.

ZEP бағдарламасының негізгі мақсаттары мен міндеттері

Zones d'éducation prioritaire (ZEP) бағдарламасы әлеуметтік және экономикалық қиындықтарға тап болған аудандардағы мектептерге қосымша ресурстар мен қолдау көрсету үшін құрылған. Бағдарламаның негізгі мақсаттары мыналардан тұрады:

Білім беру теңсіздігін азайту. ZEP бағдарламасы әлеуметтік ахуалы төмен аудандардың балалары мен әл-ауқаты жоғары отбасылардың балалары арасындағы білім деңгейіндегі алшақтықты жоюға бағытталған. ZEP-дегі мектептер білім беру ахуалын жақсарту, мұғалімдердің біліктілігін арттыру және қосымша білім беру бағдарламаларын ұйымдастыру үшін қосымша ресурстар алады.

Оқушылардың үлгерімін арттыру. Бағдарлама әлеуметтік ахуалы төмен отбасылардың, иммигрант қауымдастықтары мен басқа да осал топтардың балаларының білім нәтижелерін жақсартуға бағытталған. Оқу сауаттылығын, оқу және жазу дағдыларын жақсартуға және мектепті тастап кету деңгейін төмендетуге ерекше көңіл бөлінеді.

Инклюзивті білім беру ортасын құру. ZEP аясында мектептер әлеуметтік қиындықтарға тап болған немесе кемсітушілікке ұшыраған оқушылар үшін инклюзивті және қолайлы жағдайлар жасауға тырысады. Психологиялық және әлеуметтік қолдау көрсету маңызды аспект болып табылады, осылайша оқушылар оқуға шоғырлана алады.

Мұғалімдерді қолдау және жүктемені азайту. Бағдарламаның маңызды аспектілерінің бірі – басымдық берілген аймақтардағы мұғалімдерді қолдау. Олар үшін сыныптағы оқушылар санын азайту, жалақыны көтеру және кәсіби дайындық бағдарламаларына қол жеткізу сияқты қосымша ынталандырулар қарастырылған.

ZEP-тің негізгі ерекшеліктері

Мектептерге қосымша ресурстар.

Басымдық берілген білім беру аймақтарындағы мектептер мемлекет тарапынан қосымша қаржылық және білім беру ресурстарын алады. Бұл қаражат келесі мақсаттар үшін пайдаланылады:

Оқушылар санын азайту арқылы мұғалімдер санын көбейту және әр оқушыға көбірек назар аудару;

Сауаттылық, математика және басқа негізгі пәндер бойынша қосымша білім беру бағдарламаларын ұйымдастыру;

Компьютерлер мен интернетке қол жеткізуді қоса алғанда, оқыту материалдары мен технологияларды сатып алу, бұл заманауи және сапалы білім беруге ықпал етеді;

Оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал ететін спорт секциялары, үйірмелер және мәдени іс-шаралар сияқты сыныптан тыс іс-шараларды ұйымдастыру.

Мұғалімдерді қолдау.

Әлеуметтік жағынан қолайсыз аудандардағы мектептерде жұмыс істеу күрделі болуы мүмкін, өйткені мұндай мектептерде оқушылар саны

көп және олардың білім беру қажеттіліктері ерекше. ZEP бағдарламасы аясында осындай мектептерде жұмыс істейтін мұғалімдерге қолдау көрсетіледі:

Қосымша еңбек ақы. ZEP-дегі мұғалімдер қиын жағдайда жұмыс істегені үшін қаржылық бонус алады. Бұл білікті мамандарды тартуға және олардың қызметтен кетпеуін қамтамасыз етуге көмектеседі.

Жүктемені азайту. ZEP мектептерінде сыныптардағы оқушылар саны қарапайым мектептерге қарағанда аз. Бұл мұғалімдерге әр оқушыға көбірек көңіл бөліп, олардың білім нәтижелерін жақсартуға мүмкіндік береді.

Кәсіби дайындық. Басымдық берілген аймақтардағы мұғалімдер арнайы кәсіби даму бағдарламаларына қол жеткізе алады. Бұл бағдарламалар оларға қиындықтарға тап болған оқушылармен жұмыс істеуге және жаңа педагогикалық әдістерді қолдануға көмектеседі.

Отбасылармен жұмыс және әлеуметтік қолдау.

Білім беру теңсіздігін азайту үшін мектеп пен отбасы арасындағы байланысты күшейту маңызды. ZEP аясында ата-аналарды білім беру үдерісіне тартуға арналған бағдарламалар ұйымдастырылады:

Ата-аналарға арналған бағдарламаларға білім беру семинарлары, кеңестер және мұғалімдермен кездесулер кіреді. Бұл ата-аналарға балаларын оқуда қалай қолдау керектігін түсінуге көмектеседі.

Отбасыларға әлеуметтік қолдау. ZEP мектептерінде әлеуметтік қызметкерлер мен психологтар жұмыс істейді, олар отбасыларға қиындықтарды жеңуге және балалардың табысты оқуына жағдай жасауға көмектеседі.

Мектеп инфрақұрылымын жақсарту.

Басымдық берілген аймақтардағы көптеген мектептер оқыту жағдайларын жақсарту үшін инфрақұрылымды жаңартуды қажет етеді. ZEP бағдарламасы аясында мектептер қосымша қаржыландыру алады:

Мектеп ғимараттарын жөндеу және жаңарту;

Заманауи кітапханалар мен компьютерлік сыныптар құру;

Сыныптан тыс іс-шараларға арналған спорт алаңдары мен басқа да нысандарды дамыту.

Бағдарламаның нәтижелері мен тиімділігі

Көп жылдар бойы ZEP бағдарламасы қолайсыз аудандардағы оқушылардың білім беру нәтижелерін жақсартуда өзінің тиімділігін дәлелдеді. Бағдарламаның жетістіктері арасында мыналарды атап өтуге болады:

Оқушылардың үлгерімін арттыру. Басымдық берілген аймақтардағы мектептерде оқитын балалар оқу, жазу және математика дағдыларын жақсартуда оң нәтижелер көрсетуде.

Мектепті тастап кету деңгейінің төмендеуі. ZEP бағдарламасы кедей отбасылардан шыққан оқушылардың мектепті тастап кету деңгейінің төмендеуіне ықпал етті, өйткені мұндай балалар мұғалімдер мен әлеуметтік қызметкерлер тарапынан көбірек қолдау алады.

Әлеуметтік интеграция. Бағдарлама иммигранттар мен әлеуметтік осал отбасылардың балаларын қоғамға кіріктіруге, оларға білім алуда тең мүмкіндік беруге және олардың дамуына қолдау көрсетуге көмектеседі.

Бағдарламаның эволюциясы және сын-тегеуріндері

Уақыт өте келе ZEP бағдарламасы бірнеше өзгерістер мен жаңартулардан өтті. 2014 жылы бағдарлама Réseau d'Éducation Prioritaire (REP) ретінде жаңартылды, ол екі деңгейге бөлінеді:

REP (негізгі деңгей) — әлеуметтік ахуалы нашар аудандардағы мектептер үшін;

REP+ (кеңейтілген деңгей) — ең күрделі және осал аудандардағы мектептер үшін, мұнда көбірек ресурстар мен көңіл бөлуді қажет етеді.

Бағдарламаның сын-тегеуріндерінің бірі – қолдауды қажет ететін барлық мектептер үшін жеткілікті ресурстардың болмауы, сондай-ақ білікті мұғалімдерді тарту және ұстап қалу мәселесі. Сонымен қатар, кейбір аудандардағы әлеуметтік мәселелер білім беру үдерісіне теріс әсер етуі мүмкін, бұл мемлекеттің неғұрлым кешенді тәсілін талап етеді.

4. АҚШ: Қауымдастық мектептері және қызметтердің интеграциясы

АҚШ-та оқушылар мен олардың отбасыларына арналған әртүрлі қызметтерді біріктіру арқылы білім беру теңсіздігін азайтуға бағытталған қауымдастық мектептерінің моделі дамуда. Бұл мектептер оқушыларға білім берумен қатар, медициналық, психологиялық және әлеуметтік қызметтерге қолжетімділік ұсынады. Олар әлеуметтік ахуалы төмен және білім алу мүмкіндіктері денсаулық, тамақтану және әлеуметтік қолдау сияқты сыртқы факторлармен шектелген балаларға көмек көрсетуге бағытталған.

Қауымдастық мектептері мектеп пен жергілікті ресурстар арасындағы серіктестік негізінде жұмыс істейді, оқушыларға жан-жақты қолдау көрсетеді. Мұндай тәсіл Нью-Йорк пен Чикаго сияқты ірі қалалардың кедей аудандарында тиімділігін дәлелдеді. Мысалы, бұл мектептерде отбасының жүктемесін азайтуға және балалардың білім нәтижелерін жақсартуға көмектесетін үйірмелер мен жазғы бағдарламалар сияқты қосымша сабақтар ұйымдастырылады.

АҚШ-тың аз қамтылған мектептерінде «Reading Partners» («Оқу серіктестері») бағдарламасы жүзеге асырылуда, ол жергілікті қауымдастықтың еріктілерін оқушыларға жеке репетиторлық көмек көрсетуге тартады. Бағдарламаның негізгі мақсаты – оқылым деңгейі төмен бастауыш мектеп оқушыларына жекелей қолдау көрсету арқылы олардың

жасына және сыныбына сәйкес оқу деңгейіне жетуіне көмектесу. Бағдарлама аясында еріктілер аптасына екі рет 45 минуттық сабақтар өткізеді. Еріктілер сабақ уақытында да, сабақтан кейін де арнайы бөлінген «оқу орталықтарында» жұмыс істейді, олар бағдарлама серіктес мектептерінде орналасқан. Еріктілерден білім беру саласында немесе балалармен жұмыс істеу тәжірибесі талап етілмейді, олар репетиторлықты бастамас бұрын тек қысқа дайындықтан өтеді. Сабақтарды өткізу үшін еріктілерге құрылымдалған сабақ жоспарлары мен оқу материалдары беріледі.

5. Чили: Ваучерлік жүйе және әлеуметтік теңсіздік сын-тегеуріндері

Чили аз қамтылған отбасылардың балаларына сапалы білімге қол жеткізуді кеңейту мақсатында ваучерлік жүйені енгізді. Ваучерлер оқушыларға мемлекет қаржыландыратын жекеменшік мектептерде оқуға мүмкіндік береді. Бұл реформа көптеген аз қамтылған отбасы балаларына дәстүрлі түрде білім сапасы жоғары саналатын жекеменшік оқу орындарында білім алуына мүмкіндік жасады.

Алайда зерттеушілер ваучерлік жүйеге қатысты бірнеше сын-тегеуріндерді атап көрсетуде. Көптеген жекеменшік мектептер табысты оқушыларды қабылдауды жөн көреді, бұл теңсіздіктің сақталуына ықпал етеді. Сонымен қатар, ваучерлік жүйе барлық оқушылар үшін, әсіресе қолайсыз жағдайдағы оқушылар үшін, сапалы білімге бірдей қол жеткізуді қамтамасыз ете алмайды. Дегенмен, ваучерлер Чилидің білім беру саясатының маңызды бөлігі болып қала береді және Латын Америкасының басқа елдерінде де талқылануда.

Оңтүстік Корея: Төмен үлгерімдегі оқушыларға мемлекеттік қолдау

Оңтүстік Корея да, әсіресе ауылдық және кедей аймақтарда, білім беру теңсіздігі сын-тегеуріндерімен бетпе-бет келуде. Осыған жауап ретінде үкімет төмен үлгерімдегі оқушыларды қолдауға бағытталған

бірнеше бағдарламалар енгізді. Мұндай шаралардың бірі аз қамтылған отбасылардың балаларына тегін репетиторлық қызмет көрсету болып табылады. Бұл бағдарламалар үлгерімі төмен оқушыларға қосымша көмек алуға мүмкіндік беріп, олардың оқу үлгерімін жақсартуға ықпал етеді.

Сонымен қатар, ауылдық мектептерде жұмыс істейтін мұғалімдердің біліктілігін арттыруға едәуір қаражат салынып жатыр. Ауылдық аймақтардағы мектептердің инфрақұрылымын жақсарту бағдарламалары да қала мен ауыл арасындағы білім беру сапасындағы алшақтықты азайтуға бағытталған.

Оңтүстік Африка: Теңсіздік ахуалындағы инклюзивті білім беру бағдарламалары

Оңтүстік Африкада білім беру теңсіздігі апартеидтің әлеуметтік және экономикалық салдарларына байланысты. Көптеген кедей аудандардағы мектептерде ресурстардың, білікті мұғалімдердің және заманауи білім беру технологияларының жетіспеушілігі байқалады. Бұл сын-тегеуріндерді шешу үшін үкімет халықтың осал топтарының білімге қол жеткізуін жақсартуға бағытталған бағдарламаларды енгізуде.

Бағдарламаларға тегін оқулықтар, оқушыларға арналған тамақтану және шалғай аймақтардағы оқушыларды тасымалдау кіреді. Бұл мектептерде жұмыс істейтін мұғалімдер оқушылардың білім беру және әлеуметтік қажеттіліктерін жақсы қанағаттандыру үшін қосымша дайындықтан өтеді. Бұл шаралар бай және кедей аудандар арасындағы білім беру нәтижелеріндегі алшақтықты азайтуға көмектеседі.

Үндістан: Білім алуға құқық туралы заң және осал топтарды қолдау

Үндістан білім беру теңсіздігімен күресуде 2009 жылы қабылданған «Тегін және міндетті білім алуға құқық» (Right to Education Act) заңын қабылдау арқылы елеулі қадам жасады. Бұл заң 6-14 жас аралығындағы барлық балаларға тегін мектеп білімін алуды кепілдендіреді. Заң сонымен

қатар жеке мектептерге аз қамтылған отбасылардан шыққан балаларға орын бөлу міндеттемесін қояды, бұл оларға сапалы білім алуға мүмкіндік береді.

Алайда, білім беруді кеңейтудегі жетістіктерге қарамастан, ауылдық жерлердегі білім сапасы әлі де сын-тегеурін болып қалуда. Көптеген ауылдық мектептерде білікті мұғалімдер мен оқу құралдарының жетіспеушілігі байқалады, бұл білім беру нәтижелерін жақсартуға кедергі келтіреді. Осы қиындықтарға жауап ретінде Үндістан үкіметі мектептердің инфрақұрылымын жақсартуға және мұғалімдердің біліктілігін арттыруға белсенді түрде жұмыс жасауда.

9. Бразилия: Мектепке қатысуды арттыруға арналған әлеуметтік бағдарламалар

Bolsa Família бағдарламасы Бразилияда кедейлік пен білім алудағы теңсіздікпен күресудің ең табысты бастамаларының бірі болып табылады. Бұл бағдарлама аясында отбасыларға ақшалай субсидиялар беріледі, бірақ балалардың мектепке үнемі барып, медициналық тексеруден өтіп тұруы міндетті шарт болып табылады. Бұл шара балалар еңбегінің деңгейін төмендетіп қана қоймай, кедей отбасылардың балалары арасында мектепке қатысуды айтарлықтай арттырды.

Бағдарлама сонымен қатар аз қамтылған отбасыларға әлеуметтік қолдау көрсетуге бағытталған, бұл білім алуға қол жеткізуді жақсартуға жағдай жасайды. Зерттеулер көрсеткендей, бұл бағдарлама елдегі кедейлік пен теңсіздік деңгейін төмендетуге көмектесті және білім алуға тең мүмкіндік жасауға ықпал етті.

Bolsa Família бағдарламасының негізгі аспектілері:

1. Нысаналы топ және қатысу шарттары

Бағдарлама кедей және өте кедей отбасыларға қолдау көрсетуге бағытталған. Бағдарламаға қатысу отбасының табыс деңгейіне байланысты анықталады:

Өте кедей отбасылар: бір адамға шаққандағы айлық табыс 89 реалдан (шамамен 17 АҚШ доллары) төмен.

Кедей отбасылар: бір адамға шаққандағы айлық табыс 89-дан 178 реалға (шамамен 17-34 АҚШ доллары) дейін, егер отбасында балалар, жасөспірімдер, жүкті әйелдер немесе емізулі аналар болса.

Қаржылай көмек алу үшін отбасылар бірнеше негізгі шарттарды орындауы тиіс:

Білім беру: 6-дан 17 жасқа дейінгі балалар мектепке үнемі қатысуы тиіс. 15 жасқа дейінгі балалар үшін ең аз қатысу көрсеткіші – 85%, ал 16-17 жастағы жасөспірімдер үшін – 75%.

Медицина: 7 жасқа дейінгі балалар үнемі медициналық тексеруден өтіп, қажетті екпелерді алуы керек. Жүкті әйелдер пренаталды тексерулерге баруға міндетті.

Бұл шарттар отбасылардың тек қаржылай көмек алып қана қоймай, білім беру және денсаулық сақтау қызметтеріне қол жеткізуін жақсартуға бағытталған.

2. Қаржылай көмек

Bolsa Família отбасыларға ай сайынғы ақшалай төлемдер береді, ол отбасының кедейлік деңгейіне және балалар немесе жасөспірімдердің санына байланысты. Негізгі төлем түрлері:

Негізгі төлем (Basic Benefit): отбасының құрамына қарамастан, өте кедей отбасыларға беріледі.

Айнымалы төлем (Variable Benefit): кедей және өте кедей отбасыларға 16 жасқа дейінгі балалары, жүкті немесе емізулі әйелдері бар жағдайда беріледі.

Жасөспірімдерге арналған төлем (Youth Variable Benefit): 16-17 жастағы жасөспірімдері бар отбасыларға беріледі, бұл олардың білімін жалғастыруға ынталандыру мақсатында тағайындалады.

Төлем сомалары отбасының құрамына және табыс деңгейіне байланысты өзгеріп отырады және әдетте айына шамамен 35-тен 300 реалға (шамамен 7-60 АҚШ доллары) дейін болады.

3. Бағдарламаның әлеуметтік және экономикалық мақсаттары

Bolsa Família бағдарламасының бірнеше негізгі мақсаттары бар:

Кедейлікті азайту: Бағдарлама аз қамтылған отбасыларға қаржылай көмек көрсету арқылы Бразилияда кедейлікті азайтуға бағытталған, бұл олардың әл-ауқаты мен өмір сүру деңгейін жақсартуға көмектеседі.

Адам капиталының дамуы: Бағдарламаның басты мақсаттарының бірі – кедей отбасылардан шыққан балалардың білім беру және денсаулық сақтау қызметтеріне қол жеткізуін қамтамасыз ету, бұл олардың болашақта даму мүмкіндіктері мен өмір сүру перспективаларын жақсартуға ықпал етеді.

Әлеуметтік интеграция: Бағдарлама әлеуметтік теңсіздікті азайтуға және әлеуметтік интеграцияны жақсартуға бағытталған, кедей отбасыларға қоғамның белсенді қатысушылары болуға көмектеседі.

4. Бағдарламаның тиімділігі мен әсері

Bolsa Família кедейлік пен әлеуметтік теңсіздікке қарсы күресте елеулі әсер етті:

Кедейлік деңгейін төмендету: Бағдарлама миллиондаған отбасыларға өте кедейліктен шығуға көмектесті. Бағалаулар бойынша, Bolsa Família арқасында шамамен 20 миллион бразилиялық өз өмір сүру жағдайларын жақсартты, ал өте кедейлік деңгейі 15%-ға төмендеді.

Білім беру көрсеткіштерін жақсарту: Бағдарлама нәтижесінде кедей отбасылардан шыққан балалардың мектепке қатысу деңгейі айтарлықтай

өсті. Зерттеу деректері бойынша, бағдарламаны пайдаланатын балалар мектепке қатысу деңгейі мен үлгерімі бойынша көбірек жетістіктерге жетеді.

Денсаулық көрсеткіштерін жақсарту: Міндетті медициналық тексерулер мен вакцинация балалар мен әйелдердің денсаулығын жақсартуға ықпал етеді. Бұл балалар өлім-жітімінің деңгейін төмендетуге және кедей отбасылардың денсаулық көрсеткіштерін жақсартуға әкелді.

10. Канада: Әртүрлілік және инклюзия саясаты

Канада оқушылардың әртүрлілігіне бағытталған инклюзивті білім беру жүйесін құруға ұмтылады. Елде түрлі этникалық және тілдік топтардан шыққан оқушыларға, сондай-ақ байырғы халықтардың балаларына қолдау көрсетуге арналған көптеген бағдарламалар жүзеге асырылады. Мысалы, канадалық мектептерде екі тілде оқытуға және ана тілі ағылшын немесе француз тілі емес оқушыларға қолдау көрсету бағдарламаларын енгізуге ерекше назар аударылады.

Мигранттар мен босқындарды интеграциялауға бағытталған бағдарламалар тілдік кедергілерді жеңуге және оқушылардың әлеуметтік бейімделуіне көмектеседі. Мектептер әр оқушыға құрметпен және инклюзивті көзқараспен қарауды қамтамасыз ете отырып, оқушылардың мәдени ерекшеліктерін ескеретін арнайы оқу бағдарламаларын әзірлейді. Бұдан басқа, Канада байырғы халықтар тұратын аймақтарда білім беру бастамаларын белсенді қолдайды, білім сапасын жақсарту үшін қосымша ресурстар мен қолдау көрсетеді.

11. Швеция: Қажеттіліктерге негізделген қаржыландыру

Швецияда мектептерді қаржыландырудың бірегей жүйесі қолданылады, онда мектептердің бюджеті оқушылардың әлеуметтік-экономикалық ахуалына байланысты бөлінеді. Бұл мектептерге бай

аудандармен салыстырғанда, кедей аудандардағы мектептердің көбірек ресурстар алуын қамтамасыз етеді, нәтижесінде білімдегі теңсіздікті қысқартуға көмектеседі. Бұл модель теңдік пен әлеуметтік әділеттілік қағидаттарына негізделген, мұнда аз қамтылған отбасылардан шыққан балаларды қолдауға көп ресурстар бағытталады.

Қосымша бағдарламалар мигранттар, босқындар және ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылар үшін ресурстарды қамтамасыз етеді. Бұл тәсілге тегін тамақтану, оқу материалдары және медициналық қызметтерді қамтитын бағдарламалар да кіреді, бұл әлеуметтік осал топтар үшін оқу жағдайларын айтарлықтай жақсартады. Сондай-ақ, Швеция күрделі әлеуметтік жағдайларда жұмыс істейтін мұғалімдерді даярлау мен біліктілігін арттыруға ерекше көңіл бөледі.

12. Австралия: Аймақтық білім беру бағдарламалары

Австралияда шалғай және ауылдық аймақтардағы білім алуға қолжетімділік мәселелері бар. Осы мәселелерді шешу үшін үкімет бұл аймақтардағы балалардың білім алу мүмкіндіктерін жақсартуға бағытталған арнайы бағдарламалар әзірлейді. Австралияның білім беру саясатының маңызды бөлігі — ауылдық мектептерге жоғары білікті мұғалімдерді тарту және мектеп инфрақұрылымын жақсарту. Сонымен қатар, Австралия қашықтықтан оқыту бағдарламаларын белсенді түрде қолдайды, бұл мектептерге қол жеткізу шектеулі болуы мүмкін шалғай аймақтарда тұратын оқушылар үшін өте маңызды. Бұл бағдарламалар онлайн курстарды, виртуалды сыныптарды және басқа да цифрлық ресурстарды қамтиды, бұл оқушыларға үлкен қалалардан алыс тұрса да, сапалы білім алуға көмектеседі.

Австралияның шалғай және ауылдық аймақтардағы мектептік білімге қолжетімділікті жақсартуға бағытталған негізгі шаралары:

1. Қашықтықтан оқыту мектептері (Distance Education Schools)

Австралия қашықтықтан білім беруді, әсіресе дәстүрлі мектептерге қол жетімділік шектеулі шалғай аймақтардағы балалар үшін дамытуда көшбасшы болып табылады.

Қашықтықтан оқыту мектептері оқушыларға физикалық мектеп ғимараттарына бармай-ақ оқуға мүмкіндік береді. Оқушылар оқу материалдарын интернет немесе пошта арқылы алады, сондай-ақ онлайн платформалар арқылы виртуалды сабақтарға қатысады.

Мұндай мектептер оқушыларға кәдімгі мектептерде оқытылатын оқу бағдарламасын толық ұсынады және бастауыштан орта білімге дейінгі барлық деңгейлерді қамтиды.

Қашықтықтан оқыту бағдарламалары тек академиялық пәндерді ғана емес, сонымен қатар өнер, дене шынықтыру және басқа да маңызды салалар бойынша дағдыларды дамытуға бағытталған.

Мысал: Австралияның әртүрлі аймақтарында жұмыс істейтін School of the Air – әлемдегі ең көне қашықтықтан білім беру бағдарламаларының бірі. Бұл бағдарлама шалғай аймақтарда тұратын балаларға білім беріп, мұғалімдер мен оқушылар арасындағы байланысты қамтамасыз ету үшін радиобайланысты, қазіргі уақытта интернет технологияларын пайдаланады.

2. Мобильді мектептер және көшпелі мұғалімдер (Mobile Schools and Travelling Teachers)

Австралияның кейбір аймақтарында шалғайдағы ауылдар мен фермерлік қауымдастықтарға сабақ өткізу үшін мобильді мектептер мен көшпелі мұғалімдер пайдаланылады.

Мобильді мектептер – шалғай аймақтарға мезгіл-мезгіл келетін арнайы көлік құралдары негізінде жұмыс істейтін жылжымалы сыныптар.

Осы жылжымалы сыныптарда оқушылар білікті мұғалімдерден бетпе-бет сабақ алады.

Көшпелі мұғалімдер фермерлік шаруашылықтардағы немесе шағын қауымдастықтардағы оқушыларға барып, олармен жеке немесе шағын топтық сабақтар өткізеді. Бұл мұғалімдер негізгі білімді қашықтықтан алатын оқушыларды қолдауда маңызды рөл атқарады.

3. Интернет және спутниктік технологиялар (Internet and Satellite Technology)

Австралияның шалғай аймақтарында оқу ресурстарына қолжетімділікті жақсарту үшін интернет пен спутниктік байланыс белсенді қолданылады.

Жоғары жылдамдықты интернет мектептік білімге қол жеткізуді қамтамасыз етудің маңызды бөлігі болып табылады. National Broadband Network (NBN) бағдарламасы елдің ең шалғай бөліктерінде де жоғары жылдамдықты интернетті қамтамасыз етуге бағытталған, бұл қашықтықтан оқыту мүмкіндіктерін айтарлықтай жақсартады.

Интернет тұрақты емес аймақтарда спутниктік байланыс пайдаланылады, бұл оқушыларға спутниктік интернет жүйелері арқылы білім беру ресурстарына қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Мысал: Квинсленд және Батыс Австралия штаттарында оқушылар сабаққа қатысу және мұғалімдермен нақты уақытта өзара әрекеттесу үшін бейнеконференциялар мен басқа онлайн платформаларды пайдаланады.

4. Қаржылық қолдау және стипендиялар

Австралияның шалғай және ауылдық аймақтарындағы отбасыларды қолдау үшін түрлі стипендиялар мен субсидиялар бағдарламалары арқылы қаржылай көмек көрсетіледі:

Assistance for Isolated Children Scheme (AIC) – шалғай аймақтарда тұратын отбасыларға қаржылай көмек көрсететін бағдарлама. Бұл көмек қашықтықтан оқыту, оқу материалдары, жол шығындары немесе мектепке күнделікті бара алмайтын балалардың интернаттарда тұруына арналған шығындарды өтеу үшін пайдаланылуы мүмкін.

Ауылдық оқушыларға арналған стипендиялар шалғай аймақтардағы балалардың оқуын жалғастыру, оның ішінде мектепке сапар, тұру және тамақтану шығындарын өтеуге көмектеседі, бұл әсіресе орта мектеп оқушылар үшін маңызды.

5. Ауылдық оқушыларға арналған интернаттар (Boarding Schools for Rural Students)

Ең шалғай аймақтардағы мектептер қашық орналасқан жағдайда, оқушыларға интернаттар мен тұруға мүмкіндік беретін оқу орындары ұсынылады:

Шалғай аймақтардан шыққан оқушылар қалалық мектептерде білім алу үшін тұратын арнайы интернаттар бар. Австралияда бірнеше мемлекеттік және жекеменшік интернаттар жұмыс істейді, олар балаларға үйден алыс жерде қауіпсіз және білім беру ортасын қамтамасыз етеді.

Кейбір қалалық мектептер шалғай аймақтардағы балалар үшін стипендиялар ұсынады, бұл тұру және оқуды қолжетімді етеді.

Мысал: Батыс Австралия штатында үкімет шалғай аймақтардан келген оқушыларды орта білім алуға қабылдайтын бірнеше интернаттарды қаржыландырады.

6. Шалғай аймақтардағы мұғалімдерді қолдау

Ауылдық және шалғай мектептерге білікті мұғалімдерді тарту – Австралия білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі. Бұл үшін келесі шаралар әзірленген:

Қаржылық ынталандырулар мен бонустар. Шалғай және ауылдық аймақтарда жұмыс істейтін мұғалімдерге қосымша жалақы мен жеңілдіктер, оның ішінде тұрғын үй субсидиялары, жалақыны көтеру және шалғай жерлерде жұмыс істеу үшін бонустар беріледі.

Шалғай аймақтардағы мұғалімдерге арналған кәсіби даму бағдарламалары қазіргі заманғы білім беру стандарттарына сай болу үшін онлайн курстар мен қашықтықтан біліктілікті арттыру бағдарламаларын қамтиды.

Мысал: Квинсленд және Солтүстік аумақ штаттарында шалғай мектептерде жұмыс істейтін мұғалімдерге елеулі бонустар беріліп, олардың көшуі мен тұруы төленеді.

7. Австралияның байырғы халықтарын қолдау (Indigenous Support Programs)

Австралияда көптеген шалғай аймақтарда тұратын байырғы халықтардың мектептік білімін қолдауға арналған арнайы бағдарламалар жүзеге асырылады.

Indigenous Advancement Strategy бағдарламасы байырғы қауымдастықтардан шыққан балаларға стипендиялар мен білім беру қолдауын ұсына отырып, сапалы білім алуды қамтамасыз етеді.

Aboriginal and Torres Strait Islander Education Action Plan аборигендер мен Торрес бұғазы аралдарының тұрғындары балаларын мектептік біліммен қамтуды жақсартуға бағытталған, оның ішінде көлік ұйымдастыруға, қашықтықтан оқытуға және білім беру ресурстарына қолжетімділікті қамтамасыз етуге көмектеседі.

8. Көліктік бағдарламалар

Күнделікті мектепке жете алмайтын ауылдық оқушылар үшін көлік маңызды мәселе болып табылады:

Әртүрлі мемлекеттік бағдарламалар аясында автобус, пойыз және тіпті шалғай аймақтардан оқушыларды әуе рейстерімен тасымалдау шығындарына субсидиялар беріледі.

Кейбір жағдайларда шалғай аймақтар мен мектептер арасында арнайы мектеп автобустары ұйымдастырылады.

13. Мексика: «Escuelas al Cien» реформасы

Мексикада «Escuelas al Cien» бағдарламасы мектеп инфрақұрылымын жақсарту және қолайсыз аймақтардағы білім беру ұйымдарын жаңғырту мақсатында енгізілді. Бұл бастама кедей отбасылардың балаларына білім алу жағдайларын жақсартуға, заманауи технологияларға, оқу материалдарына және жабдықтарға қолжетімділікті қамтамасыз етуге бағытталған.

Бағдарламаның мақсаты — инфрақұрылымдық кемшіліктерді жою және академиялық қиындықтарға тап болған, оның ішінде үлгерімі төмен әлеуметтік тұрғыдан осал топтардан шыққан оқушыларды қолдау. Бағдарламаның басты міндеті мектептерді жаңғырту болғанымен, ол мұғалімдер мен оқушылар арасындағы тиімді өзара әрекеттесуге ықпал етіп, білім сапасын арттыруға көмектеседі.

Бағдарлама сондай-ақ мектеп ғимараттарын жақсарту шараларын қамтиды, мысалы, жаңа оқу орындарын жөндеу және салу, бұл оқу жағдайларын жақсартуға және білім беру сапасын арттыруға ықпал етеді. Бұл бастаманың арқасында елдің кедей және шалғай аймақтарындағы мыңдаған мектептер оқушыларға сапалы білім беру үшін қажетті ресурстармен қамтамасыз етілді.

«Escuelas al Cien» бағдарламасы үкімет тарапынан қаржыландырылады және аз қамтылған отбасылар мен ауылдық

аймақтардан шыққан балаларға білім беру мүмкіндіктерін кеңейтуге бағытталған бірнеше деңгейдегі қолдауды қамтиды.

14. Аргентина: Ерте жастан білім беруді жалпыға қолжетімді ету

Аргентина білім берудегі теңсіздікті оқытудың алғашқы кезеңдерінде жоюға бағытталған ерте жастан білім беру бағдарламаларын белсенді түрде дамытып келеді. Зерттеулер көрсеткендей, сапалы мектепке дейінгі білімге қолжетімділік болашақта академиялық жетістіктер арасындағы алшақтықты едәуір қысқартуы мүмкін. Аргентинада барлық балаларға, әсіресе әлеуметтік осал топтарға, тегін мектепке дейінгі білім беретін бағдарламалар дамып келеді.

Бұл бағдарламалар балаларды мектепке дайындауға және олардың әлеуметтік және когнитивтік дағдыларын жақсартуға бағытталған, бұл олардың мектеп ортасына сәтті интеграциялануына ықпал етеді. Реформалардың маңызды элементі – балалармен жұмыс істеу үшін жоғары білікті педагогтерді тарту және даярлау.

15. Жапония: Әлеуметтік теңсіздіктің алдын алу бойынша білім беру реформалары

Жапония тең мүмкіндіктерге бағытталған білім беру жүйесімен танымал. Соңғы жылдары елде аз қамтылған отбасылардың балалары үшін оқу жағдайларын жақсартуға бағытталған бірқатар реформалар енгізілді. Мысалы, жапон мектептерінде әлеуметтік тұрғыдан қолайсыз аудандардағы балаларға тегін тамақтану, оқу материалдары және сабақтан тыс іс-шаралар бағдарламалары белсенді түрде дамуда.

Сонымен қатар, Жапония мигрант балалар мен ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды интеграциялауға ерекше назар аударады. Бұл шаралар барлық оқушыларға әлеуметтік немесе мәдени шығу тегіне

қарамастан тең мүмкіндіктер беруді қамтамасыз етуге бағытталған. Сондай-ақ, ресурстары шектеулі ауылдық мектептерге қолдау көрсетуге ерекше назар аударылады.

Ирландия: Бастауыш мектептегі қолдау бағдарламалары

Ирландияда DEIS (Delivering Equality of Opportunity in Schools) деп аталатын ұлттық бағдарлама жұмыс істейді, ол барлық оқушыларға сапалы білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз етуге бағытталған. Бағдарлама тұрмысы төмен отбасылардан шыққан балаларды қолдауға баса назар аударады, оларға оқу нәтижелерін жақсарту үшін қосымша ресурстар мен мүмкіндіктер береді. Бағдарлама аясында мектептерге қосымша қаржыландыру, оқу материалдары және сыныптан тыс оқу бағдарламалары беріледі. Бұл стратегия тұрмысы нашар отбасылардан шыққан оқушылар арасындағы білім алу мәселелерін шешуге және жалпы оқушылардың оқу және сауаттылық деңгейін арттыруға бағытталған қолдау шараларының кең спектрін қамтиды. Мұндай стратегияларға мыналар жатады: мектепте оқуға қосымша уақыт бөлу, мектеп кітапханаларын қолдау, қосымша қаржыландыру, сыныптарды кішірейту, мұғалімдердің кәсіби дамуына басымдық беру және тағы басқа шаралар.

DEIS 2005 жылы қабылданып, осал топтардан шыққан оқушылар басым болатын мектептерге қосымша ресурстар бөлуді көздейді. Бағдарламаның жеке бағыты мектептердің отбасы және жергілікті қауымдастықпен өзара іс-қимылын нығайтуға арналған. Мысалы, әр мектепте ата-аналар мен мектеп мұғалімдері арасындағы ынтымақтастықты қолдауға бағытталған жергілікті мектеп қауымдастықтарымен байланыс жөніндегі үйлестіруші қызмет атқарады.

2007-2016 жылдары DEIS бағдарламасына қатысушы мектептерде жүргізілген зерттеулер оқушылардың математика және оқу деңгейінің, сондай-ақ оқу мотивациясының жалпы жақсарғанын көрсетті.

Сондай-ақ Ирландияда 2011 жылы 2020 жылға дейінгі сауаттылық пен есептеу дағдыларын арттыруға арналған ұлттық стратегия қабылданды. Стратегия оқушылардың ауызекі сөйлеу, тыңдау, оқу және жазу дағдыларын дәстүрлі және цифрлық ресурстардың көмегімен дамытуға бағытталған. Стратегияны жүзеге асыру ирландиялық оқушылардың оқу және математика бойынша үлгерімін жақсартуға оң әсерін тигізді.

Биыл бастаманың жалғасы ретінде 2024-2033 жылдарға арналған ұлттық сауаттылық, есептеу және цифрлық сауаттылық стратегиясы қабылданды. Стратегияның негізгі бағыттары: ерте араласу және оқушыларды оқу, математикалық және цифрлық құзыреттерді дамытуда қолдау; мектепке дейінгі және орта білім беру ұйымдарының мұғалімдері мен басшыларын жоғары сапалы даярлауға басымдық беру; оқушылардың ата-аналарын тарту.

Мақсатты көрсеткіштердің ішінде мыналар атап өтілген: балалардың сәбилік кезеңнен бастап үйде қолжетімді кітаптар санының артуы; бес жасқа дейінгі сәбилер мен балалардың кітапханаға мүшелік ету пайызының өсуі; бастауыш және орта мектеп оқушыларының оқу және жазуға деген қызығушылықтан уақыт бөлу уақытының артуы; бастауыш және орта мектептерде оқушылардың, ата-аналардың және мұғалімдердің ирланд тіліне деген оң көзқарасының артуы; бастауыш және орта мектеп мұғалімдерінің цифрлық сауаттылық ресурстарын пайдалану деңгейінің артуы; бастауыш және орта мектеп оқушылары мен мұғалімдерінің кітапхана қызметтерін пайдалану деңгейінің артуы және т.б.

Ирландияда оқудағы қиындықтар мен ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға көмектесетін ерте араласу бағдарламалары да белсенді түрде дамуда. Бұл шаралар барлық оқушылар үшін білім берудің алғашқы кезеңдерінен бастап тең мүмкіндіктер жасауды көздейді, бұл кейінгі академиялық жетістіктердегі алшақтықты қысқартуға көмектеседі.

Жалпы, білім беру теңсіздігіне қарсы күрестегі халықаралық тәжірибе табысты бағдарламалар әр елдің әлеуметтік, экономикалық және мәдени ерекшеліктерін ескеретін кешенді көзқарасты қамтуы тиіс екенін көрсетеді. Ең тиімді стратегиялар мектеп инфрақұрылымын жақсарту, кедей аудандардағы мектептерге мақсатты қаржыландыру, ерте балалық білім беру бағдарламалары, әлеуметтік және медициналық қызметтердің интеграциясы, сондай-ақ мұғалімдердің біліктілігін арттыруды қамтиды. Бұл шаралар барлық оқушылар үшін тең жағдай жасауға және әлеуметтік-экономикалық мәртебе, тұрғылықты аймақ және басқа да факторларға байланысты білім беру жетістіктеріндегі алшақтықты азайтуға ықпал етеді.

Шетел мемлекеттерінде осал топтағы балалар үшін қосымша білімнің қолжетімділігі.

Испанияда шетел тілдерін қосымша оқытуға мемлекеттік стипендиялар төленеді. Балаларға робототехника және бағдарламалау бойынша тегін қосымша курстар өткізіледі. Төмен табысты және көпбалалы отбасылардың балаларына, мүгедектігі бар балаларға қосымша білім алуға (бір бағыт бойынша) 70%-дан 100%-ға дейін жеңілдіктер беріледі. Бұған музыка, кескіндеме, спорт секциялары, сондай-ақ инженерлік және техникалық пәндер бойынша оқу бағдарламалары кіруі мүмкін. Атап айтқанда, төмен табысты отбасылардың балалары немесе ерекше білім беру қажеттіліктері бар

балалар шетел тілдерін, робототехниканы, математиканы және ғылымды қосымша оқу курстарына іс жүзінде тегін қатыса алады. Көпбалалы отбасылар да елеулі жеңілдіктерге ие болады: мысалы, үшінші және одан кейінгі балаларға бір бағыт бойынша тегін оқу мүмкіндігі беріледі.

Испанияда мүгедектігі бар балаларға ерекше назар аударылады, олар үшін қосымша білім беру бағдарламалары бейімделіп жасалады:

Бағдарламалау және инженерия бойынша арнайы бағдарламалар. Мүгедектігі бар балалар өз қажеттіліктеріне бейімделген бағдарламаларға қатыса алады. Бұған инклюзивті робототехника, бағдарламалау және STEM пәндері бойынша жеке қолдау мен арнайы оқу құралдарын қолдану арқылы бейімделген курстар кіреді.

Шетел тілдері бойынша қосымша курстар. Есту немесе көру қабілеті бұзылған балаларға шетел тілдерін үйренуге арналған тактильді, аудиовизуалды және басқа да балама әдістерді қолданатын арнайы бағдарламалар ұсынылады.

Кәсіби білім беруді қолдау. Мектеп жасына жеткен мүгедектігі бар балаларға әртүрлі мамандықтар, соның ішінде IT саласы бойынша жеңілдетілген немесе тегін кәсіби курстар ұсынылады, бұл оларға қоғамға кірігуге және кәсіби дағдыларды дамытуға көмектеседі.

Ұлыбританияда ерекше қажеттіліктері бар балалар мен жастардың білімге тең қолжетімділігін қамтамасыз ету жөніндегі нұсқаулық болып табылатын SEND бағдарламасы бар. Бұл бағдарлама инклюзивті білім беруді, оның ішінде қосымша білім беруді қолдануға шақырады. Сондай-ақ, Ұлыбританияда әлеуметтік осал отбасылардан шыққан оқушыларды қолдауға бағытталған Pupil Premium бағдарламасы жұмыс істейді. Мектептер тегін мектеп тамағын алатын балаларға, жетім балаларға немесе асырап алынған балаларға, сондай-ақ әскери қызметтегі ата-аналары бар

балаларға қосымша қаржыландыру алады. Бұл қаражат қосымша оқу сабақтарын, репетиторлық, сыныптан тыс бағдарламаларды ұйымдастыруға және оқу ортасын жақсартуға пайдаланылуы мүмкін. Мектептер мемлекет алдында бұл қаражатты қалай пайдаланғанын және оны оқушылардың үлгерімін жақсарту үшін қаншалықты тиімді пайдаланғанын дәлелдеп отырады.

Швецияда көпбалалы отбасылардың немесе асыраушысынан айырылған отбасылардың балаларына қосымша білім беру тегін беріледі. Қосымша білім беру курстарының ақы төлеуден еңбек нарығында екі ата-ана да жұмыс істейтін, табысы төмен отбасылардан шыққан балалар да босатылады.

АҚШ-та Title I Program федералды бағдарламасы жүзеге асырылуда, ол бастауыш және орта мектептерде аз қамтылған отбасылардан шыққан оқушылардың үлгерімін жақсартуға бағытталған. Title I мектептерге кедей отбасылардан шыққан оқушылардың жоғары пайызы болған жағдайда қосымша қаржыландыру береді, оны қосымша сабақтар, репетиторлық бағдарламалар, тәлімгерлік және сыныптан тыс көмекке пайдалануға болады. Бағдарлама әртүрлі әлеуметтік-экономикалық топтардағы оқушылардың білім деңгейіндегі алшақтықты азайтуға көмектеседі. Сондай-ақ, 21st Century Community Learning Centers бағдарламасын атап өту керек. Бұл бағдарлама оқушыларға мектептен кейін қосымша білім беру және сыныптан тыс мүмкіндіктерді қамтамасыз етуге бағытталған, оның ішінде математика, ғылым, өнер, спорт және өмірлік дағдыларды дамыту сабақтары бар. Бағдарлама жетістіктерін жақсартуға және әлеуметтік және эмоционалдық дағдыларды дамытуға көмектесу үшін «қолайсыз» отбасылардан шыққан оқушыларға ерекше назар аударады.

АҚШ-та ерекше қажеттіліктері бар балаларды қосымша білім беруге қосу жөніндегі нұсқаулық әзірленген. Негізгі назар «қолайсыз» отбасылар мен аудандардан шыққан балаларға, академиялық жетістіктері төмен балаларға аударылады.

Сингапурда аз қамтылған отбасыларға әлеуметтік қолдаудың ауқымды жүйесі жұмыс істейді, оның ішінде білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз етуге арналған қаржылық көмек те бар. Төмен табысты отбасыларды қолдауға бағытталған негізгі бағдарламалардың бірі – Қаржылық Көмек Бағдарламасы (Financial Assistance Scheme – FAS), ол отбасында бір адамға шаққанда орташа айлық табысы 625 сингапур долларынан аспайтын отбасыларға көмек көрсетеді. Бұл бағдарлама аз қамтылған отбасылардан шыққан балалардың қаржылық қиындықтарына қарамастан сапалы білім алуын қамтамасыз ету мақсатында әзірленген.

1. Кө
мек алудың критерийлері:

FAS бағдарламасы аясында көмек алу құқығына отбасы, егер оның бір мүшесіне шаққандағы орташа айлық табысы 625 сингапур долларынан аспаса немесе отбасының жалпы айлық табысы 2500 сингапур долларынан аспаса, ие болады.

Бұл бағдарлама төмен табысты отбасылардың кең ауқымын қамтиды, оларға білім шығындарымен күресуге және оқу үшін қажетті негізгі ресурстарға қолжетімділікті қамтамасыз етуге көмектеседі.

2. FA
S аясындағы көмектің түрлері: FAS бағдарламасы аз қамтылған

отбасылар үшін білім шығындарын азайтуға бағытталған бірнеше қаржылық көмек түрлерін қамтиды:

- Тег
ін мектеп формасы. Көмек алушы оқушыларға тегін мектеп
формасы, соның ішінде дене шынықтыру формасы беріледі, бұл ата-
аналардың қаржылық ауыртпалығын жеңілдетеді.

- Оқ
улықтар мен мектеп жабдықтары. Бағдарлама оқушыларға тегін
оқулықтар мен негізгі оқу құралдарын ұсынуды да қамтиды, бұл
оқушылардың сапалы білім алуын, осы шығындарды өз бетінше төлеуге
мәжбүр етпей-ақ, қамтамасыз етеді.

- Ме
ктеп ақылары. FAS бағдарламасы аясында мектеп ақылары
толығымен алынып тасталады немесе айтарлықтай азайтылады.
Бастауыш және орта мектеп оқушылары үшін міндетті мектеп ақылары мен
оқу материалдарына арналған жарналар алынып тасталады. Бұл аз
қамтылған отбасылардан шыққан балалардың негізгі шығындарды
төлемей-ақ білімдерін жалғастыруына мүмкіндік береді.

- Ме
ктептегі түскі ас. Бағдарлама сондай-ақ тамақтануға
субсидиялар қарастырады, аз қамтылған отбасылардан шыққан
оқушыларға тегін немесе субсидияланған мектеп асын қамтамасыз етеді.
Бұл балалардың күндізгі уақытта теңдестірілген тамақтануын қамтамасыз
етеді және олардың оқу жетістіктеріне оң әсерін тигізеді.

- Кө
лік шығындары. FAS бағдарламасы аясында мектепке автобус
немесе пойызбен бару үшін қоғамдық көлікке субсидиялар беріледі.
Бұл мектепке қашықтықтың білім алу үшін кедергі болмауын қамтамасыз
етеді.

-
ипендиялар мен гранттар. FAS бағдарламасының

критерийлеріне сәйкес келетін отбасылар білім алуды қолдауға арналған қосымша стипендиялар мен гранттарға да үміткер бола алады, бұл қаржылық қиындықтарға тап болған балалардың оқуына шоғырлануына мүмкіндік береді.

FAS бағдарламасы сыныптан тыс сабақтар, экскурсиялар мен мәдени іс-шараларға қатысу сияқты қосымша білім беру іс-шараларына кететін шығындарды да жабуға көмектеседі. Бұл балалардың жан-жақты дамуына және мектеп өміріне құрдастарымен тең дәрежеде қатысуына ықпал етеді.

Сонымен қатар, аз қамтылған отбасылардан шыққан балалардың таланттарын дамытуға арналған арнайы бағдарламалар да бар. Мысалы, музыкалық және спорттық сабақтарға арналған субсидиялар балалардың өз қабілеттерін көрсетуіне және дамытуына мүмкіндік береді, олардың қаржылық жағдайына қарамастан.

Австралияда әр штатта мүмкіндігі шектеулі балалар мен аз қамтылған отбасылардан шыққан балаларға қосымша білім алуға ваучерлер беріледі. Бұл ваучерлер, штатқа байланысты, репетиторлық, спорт, өнер сабақтары сияқты қосымша білім беру қызметтеріне, сондай-ақ психологиялық және мінез-құлықтық қолдау көрсетуге қолжетімділікті қамтамасыз етеді. Ваучерлер жүйесі ерекше білім алу қажеттіліктері немесе әлеуметтік-экономикалық жағдайларына байланысты сапалы білім алуға кедергілерге тап болған балаларға тең мүмкіндіктер жасауға бағытталған. Ваучерлер жүйесі мына топтарды қамтиды:

Мүмкіндігі шектеулі балалар. Мұндай балалар үшін ваучерлер олардың ерекше білім алу қажеттіліктеріне бейімделген арнайы бағдарламаларға пайдаланылуы мүмкін.

Аз қамтылған отбасылардан шыққан балалар. Отбасының табыс деңгейіне байланысты балалар түрлі қосымша білім беру қызметтерін төлеу үшін ваучерлер ала алады, оны олардың отбасы өз бетімен төлеуге шамасы жетпес еді.

Әсіресе Жаңа Оңтүстік Уэльс (NSW) штатында спорт пен шығармашылық сабақтарына ваучерлер беретін Active Kids және Creative Kids бағдарламалары жұмыс істейді. 4,5-тен 18 жасқа дейінгі әрбір балаға жылына 100 австралиялық долларға дейінгі сомада ваучер беріледі, ол спорттық немесе шығармашылық іс-шараларға қатысу ақысын төлеуге арналған. Бұл бағдарламалар мүмкіндігі шектеулі балалар мен аз қамтылған отбасылардан шыққан балалар үшін өте пайдалы, өйткені олар балалардың өнер, би, музыка немесе спорт сияқты сыныптан тыс іс-шараларға қатысуына мүмкіндік береді және олардың жан-жақты дамуына ықпал етеді.

Кейбір штаттар мен территорияларда аз қамтылған отбасыларға түрлі білім беру қажеттіліктерін, соның ішінде мектеп ақысын, оқу материалдарын және қосымша сабақтарды төлеуге көмектесетін қосымша бағдарламалар бар. Осы мақсатта балаларға репетиторлық, үлгерімді арттыру курстары және басқа да білім беру қызметтерін төлеу үшін ваучерлер беріледі. Бұл ваучерлер отбасылардың қаржылық жүктемесін азайтып, балаларды толыққанды білім алу үшін қажетті ресурстармен қамтамасыз етеді.

Финляндияда әлеуметтік осал топтардан шыққан балаларға спортпен, шығармашылықпен айналысып, әлеуметтік дағдыларын дамытуға арналған тегін немесе субсидияланған жазғы лагерлер мен бағдарламалар ұйымдастырылады. Бұл бағдарламалар балалардың

әлеуметтік оқшауланудан шығуына көмектеседі және олардың оқуға деген қызығушылығын арттырады.

Елде барлық мектептер әлеуметтік-экономикалық ахуалына қарамастан, мемлекеттен тең қаржыландыру алады. Бұл барлық балаларға сапалы білім беру мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Қосымша бағдарламалар, мысалы, жеке репетиторлық сабақтар немесе ерекше білім алу қажеттіліктері бар оқушыларға қолдау көрсету, мектеп деңгейінде ұйымдастырылады. Осал топтағы балалар білімдегі алшақтықты жоюға бағытталған қосымша сабақтар мен консультациялар арқылы көмек алады.

Канадада (Онтарио провинциясында) Learning Opportunities Grant гранттық бағдарламасы іске асырылады, ол осал топтағы оқушыларға көмек көрсетуге бағытталған. Мектептер табысы төмен отбасылардан шыққан, үлгерімі төмен балаларды қолдау бағдарламаларына қаржыландыру алады. Бұл қаражат қосымша оқу курстарын, сыныптан тыс сабақтарды, тәлімгерлік бағдарламаларды және психологиялық көмек көрсетуге жұмсалуды мүмкін.

Сондай-ақ, Pathways to Education ұлттық бағдарламасын атап өту керек, ол аз қамтылған аудандардан шыққан балалардың орта білімді сәтті аяқтап, колледждер мен университеттерге түсуіне көмектеседі. Бағдарлама оқу тәлімгерлігі, кәсіби бағыт-бағдар беру, психологиялық қолдау, стипендиялар мен гранттар арқылы білім алуды жалғастыруды қамтиды.

Германияда қолдау көрсетудің басты шараларының бірі – Bildung und Teilhabe (Білім беру және қатысу) бағдарламасы. Бұл бағдарлама әлеуметтік осал отбасылардан шыққан балалардың түрлі білім беру және мәдени іс-шараларға қатысуын қамтамасыз етуге бағытталған. Бағдарлама қосымша сабақтардың, спорт секцияларының, мәдени және білім беру экскурсияларының шығындарын қамтиды, бұл қолайсыз отбасылардан

шыққан балалардың әлеуметтік интеграциясы мен оқу нәтижелерін жақсартуға ықпал етеді.

Оңтүстік Корея мектептен кейінгі қосымша білім беру бағдарламаларын белсенді дамытады, олар әлеуметтік осал топтардан шыққан балаларға көмек көрсетуге бағытталған. Бағдарламалар тегін оқу сабақтарын, математика, тілдер және жаратылыстану ғылымдары бойынша курстарды, сондай-ақ өнер мен спортпен айналысуды қамтиды. Мемлекет осы бағдарламаларды барлық оқушыларға, әлеуметтік жағдайына қарамастан, тең мүмкіндіктер беру үшін қаржыландырады. Елде студенттер колледждер мен университеттерде аз қамтылған отбасылардан шыққан оқушыларға тәлімгер ретінде қызмет ететін тәлімгерлік бағдарламалары да кең таралған. Бұл бағдарламалар оқушылардың үлгерімін жақсартуға және білім беру бағытын таңдауда қолдау алуға көмектеседі.

ӘДЕБИЕТКЕ ШОЛУ

Әлеуметтік-экономикалық мәртебенің балалардың когнитивтік қабілеттеріне ұзақ мерзімді әсері. Кедейліктің балалардың когнитивтік қабілеттері мен үлгеріміне ұзақ мерзімді салдары терең және көпқырлы болып табылады, олар ерте балалық шақтан жасөспірім жасқа дейінгі дамудың әртүрлі аспектілеріне әсер етеді. Зерттеулер кедей отбасыларда өскен балалардың, жоғары табысты отбасылардан шыққан құрдастарына қарағанда, когнитивтік функцияларда және академиялық үлгерімде айтарлықтай қиындықтарға тап болатынын үнемі көрсетіп келеді.

Кедейліктің когнитивтік дамуға әсер ететін маңызды механизмдерінің бірі - әлеуметтік-экономикалық ахуалының (ӘӘА) төмендігімен жиі байланысты болатын ретсіз отбасылық орта болып табылады. Гарретт-Питерс және т.б. кедейліктің ерте кезеңдегі әсері мен балалардың академиялық үлгерімі арасындағы байланысты делдалдық рөл атқаратын отбасылық хаостың, әсіресе ұйымдасқандықтың болмауын ерекше атап өтеді. Олар үйдегі жағдайдың сапасы білім нәтижелерін қалыптастыруда шешуші рөл атқаратынын көрсетеді (Garrett-Peters et al., 2016). Бұл қорытындыны Дэвис-Кин де растайды, ол ата-аналардың білімі мен отбасының табысы балалардың үлгеріміне ата-ананың күтулері мен үйдегі орта сияқты факторлар арқылы жанама әсер ететінін айтады (Davis-Kean, 2005). Сонымен қатар, әлеуметтік-экономикалық жағдайлардың әсерімен қалыптасатын тәрбиелеу стилдері балалардың мектепке дайындығы мен олардың кейінгі академиялық жетістіктеріне елеулі әсер етуі мүмкін (Adawiah, 2023).

Төмен әлеуметтік таптағы балаларда байқалатын когнитивтік бұзылулар олардың жұмыс жадымен және атқарушы функцияларымен де байланысты. Чжан және басқалар жүргізген зерттеу әлеуметтік-экономикалық ахуалының (ӘӘА) төмендігі когнитивтік қабілеттердің, соның ішінде IQ және атқарушы функциялардың төмендеуімен тығыз байланысты екенін көрсетеді, ал бұл көрсеткіштер оқу жетістігі үшін өте маңызды (Zhang et al., 2020). Сол сияқты, Хакман мен Фара ӘӘА-ның нейрокогнитивтік көрсеткіштерге, әсіресе, оқу үшін қажет тіл және атқарушы функциялар салаларына әсер ететін маңызды көрсеткіш екенін айтады (Hackman & Farah, 2009). Бұл Нобл және басқалар алған деректермен сәйкес келеді, олар отбасының табысы ми құрылымымен, әсіресе тіл және атқарушы функциялармен байланысты аймақтармен корреляцияланатынын көрсетеді (Noble et al., 2015).

Сонымен қатар, кедейлікпен байланысты созылмалы стресс эмоционалдық және мінез-құлықтық проблемаларға әкелуі мүмкін, бұл үлгерімді одан әрі төмендетеді. Энгл мен Блэк аз қамтылған отбасылардан шыққан балалардың академиялық және әлеуметтік проблемаларға бейімділігі жоғары екенін, бұл олардың үлгеріміне кері әсерін тигізуі мүмкін екенін атап көрсетеді (Engle & Black, 2008). Равер және оның әріптестері де осымен келісіп, кедейліктің созылмалы әсері жас балалардағы атқарушы функциялардың тапшылығын болжайтынын анықтады, бұл қаржылық қиындықтармен байланысты стресстік факторлардың когнитивтік дамуға ұзақ мерзімді әсер етуі мүмкін екенін көрсетеді (Raver et al., 2013).

Бұл қорытындылар үйдегі жағдайды жақсартуға және табысы төмен отбасыларға қолдау көрсетуге бағытталған шаралар балалардың когнитивтік және академиялық нәтижелеріне кедейліктің кейбір теріс әсерлерін жұмсарты алатынын болжайды. Чжан мен Хан кедейліктің динамикасын шешудің маңыздылығын атап өтеді, әсіресе, иммигрант отбасылардың балаларының оқу траекториясын жақсарту үшін (Zhang & Han, 2017). Сонымен қатар, Спиз және басқалар азық-түлік қауіпсіздігінің жоқтығын шешу өте маңызды екенін, өйткені ол тікелей балалардың дамуы мен олардың үлгеріміне әсер ететінін айтады (Spies et al., 2014).

Осылайша, қолда бар деректер кедейліктің балалардың когнитивтік қабілеттері мен үлгеріміне ұзақ мерзімді зиянды әсер ететінін айқын дәлелдейді. Бұл әсер отбасылық хаос, тәрбиелеу стилі, эмоционалдық және мінез-құлықтық денсаулық, сондай-ақ үй жағдайының жалпы сапасы сияқты әртүрлі факторлар арқылы көрінеді. Бұл мәселелерді шешу мақсатты шаралар арқылы кедейлікке ұшыраған балалардың академиялық жетістіктерін жақсартуға көмектесуі мүмкін.

Білім беру саласындағы теңсіздік мәселесін шешу: Абхиджит Банерджи мен Эстер Дюфлоның тәсілдері

2019 жылы экономика саласы бойынша Нобель сыйлығының лауреаттары Абхиджит Банерджи мен Эстер Дюфло кедейлік мәселесі мен оның білім беру жүйесімен байланысын түсінуде үлкен үлес қосты. Олардың дамушы экономика саласындағы жаңашыл зерттеулері кедейлікпен күресуге және білім беру нәтижелерін жақсартуға бағытталған шаралардың тиімділігін бағалау үшін рандомизацияланған бақыланатын сынақтарды (РБС) қолдануға арналған. Олардың тәсілі кедейлік, білім беру және әлеуметтік бағдарламаларға қатысты экономистер мен саясаткерлердің көзқарасын өзгертіп, дамушы елдерде білім беру саласындағы теңсіздік мәселесін шешуге бағытталған саясатты деректер негізінде әзірлеуге негіз берді.

Банерджи мен Дюфлоның жұмысының негізгі ерекшеліктерінің бірі – әл-ауқаты төмен отбасылардан шыққан оқушылардың тап болатын нақты кедергілерін жоюға бағытталған микро деңгейдегі араласуға басымдық беруі. Олар іске асыру және бағалау қиын ірі саяси реформаларды ұсынудың орнына, оқыту нәтижелеріне елеулі әсер ететін шағын, мақсатты шараларға назар аударды. Мұндай тәсіл нақты жағдайларда не жұмыс істейтінін түсінуге, сондай-ақ жергілікті жағдайларға және кері байланысқа негізделген араласуды түзетуге мүмкіндік береді.

2021 жылы шыққан «Экономика кедейлерге. Әлемдік кедейлікті еңсеру әдістерін радикалды қайта ойлау» атты кітабында Банерджи мен Дюфло кедейлік тек ақшаның жоқтығы ғана емес, сонымен қатар ақпараттың, білімнің және ресурстардың жетіспеушілігі екенін айтады. Олар кедейлік адамдарды сырттай қисынсыз болып көрінетін, бірақ олардың қоршаған ортасының шектеулері аясында қисынды болып табылатын шешімдер қабылдауға мәжбүрлейтін шектеулер жиынтығын

жасайды деп санайды. Мысалы, кедейлік жағдайда өмір сүретін отбасылар білімге инвестиция салмауы мүмкін, өйткені олар ұзақ мерзімді қайтарымға күмәнданады немесе қаржылық қажеттіліктермен шектеледі.

Банерджи мен Дюфлоның тәсілінің ерекшелігі – білім беру шараларының тиімділігін тексеру үшін рандомизацияланған бақыланатын сынақтарды (РБС) пайдалану. Бұл әдіс медицина саласындағы зерттеулерде кеңінен қолданылып, қатысушыларды кездейсоқ түрде екі топқа бөледі: араласу тобын (олар араласуға қатысады) және бақылау тобын (араласуға қатыспайды). Бұл әдіс зерттеушілерге араласудың әсерін оқшаулауға және себеп-салдарлық байланысты жоғары дәлдікпен анықтауға мүмкіндік береді.

Олардың жұмысының жарқын мысалдарының бірі – Үндістандағы түзету оқыту бағдарламаларын бағалау. Pratham атты үндістандық білім беру мәселелерімен айналысатын үкіметтік емес ұйыммен бірлесіп, Банерджи мен Дюфло бастауыш мектептердегі артта қалған оқушыларды оқыту үшін жергілікті мұғалімдерді (көбінесе «бальзаки» деп аталады) жалдаудың тиімділігін тексеру үшін РБС өткізді. Нәтижелер көрсеткендей, мақсатты түзету оқытудың оқушылардың жетістіктеріне, әсіресе әлсіздерге, дәстүрлі сыныптағы оқытумен салыстырғанда елеулі оң әсері болды. Бұл қорытынды мақсатты араласу, әсіресе білім беру жүйесі барлық оқушылардың қажеттіліктерін тең дәрежеде қанағаттандыра алмаған жағдайда, оқыту нәтижелерін едәуір жақсарту алатынын көрсетеді.

Бұл эксперимент артта қалған оқушыларды мақсатты оқытудың тиімділігін ғана емес, сонымен қатар білім беру қажеттіліктерін қанағаттандырмайтын ресурстарды (мысалы, оқулықтар немесе инфрақұрылым) ұлғайту шектеулерін көрсетті. Олардың жұмысы нәзік және мақсатты шаралар кеңірек, әмбебап саясаттан асып түсуі мүмкін екенін көрсетеді.

Банерджи мен Дюфло білімге сұранысқа байланысты кедергілерге, яғни отбасылардың балаларын мектепке жіберу ықыласы мен мүмкіндігін шектейтін факторларға назар аударады. Көптеген дамушы елдерде кедейлік отбасыларды білім мен басқа да қажеттіліктер арасындағы күрделі таңдауларға мәжбүрлейді. Банерджи мен Дюфлонның зерттеулері осы кедергілерді табыс деңгейі төмен отбасылардың кездесетін нақты мәселелерін шешуге бағытталған бағдарламалар арқылы төмендету маңыздылығын көрсетеді.

Олардың зерттеген табысты шараларының бірі – шартты ақшалай аударымдар (ШАА), яғни отбасылар балаларын мектепке жібергені үшін қаржылық ынталандыру алады. Үндістанның ауылдық жерлерінде жүргізілген зерттеу барысында олар отбасыларға азғантай қаржылық ынталандыру мектепке қатысуды арттырып, оқу нәтижелерін жақсартатынын анықтады. Мұндай араласу олардың отбасыларды білімге инвестиция салуға кедергі келтіретін нақты шектеулерді түсіну және жою жөніндегі кеңірек тәсіліне сәйкес келеді.

Сол сияқты, олардың Кениядағы дегельминтизация бағдарламалары бойынша жұмысы денсаулық мәселелерін шешу мектепке қатысу мен үлгерімді айтарлықтай жақсарту алатынын көрсетті. Паразиттік инфекцияларды емдеуден өткен балалар мектепке үнемі баруға бейім болды, ал ұзақ мерзімді нәтижелер ересек жаста жұмысқа орналасу мүмкіндіктерін жақсартуды қамтыды. Бұл зерттеу денсаулық пен білім беру арасындағы байланысты және оқытуға академиялық емес кедергілерді жою маңыздылығын көрсетті.

Банерджи мен Дюфло мұғалімдердің есеп беруі мен мектеп ресурстарын бөлудің білім беру саласындағы теңсіздікті азайтудағы рөлін де зерттеді. Индияда жүргізілген зерттеулерінің бірінде олар сыныптарда мұғалімдердің келуін бақылау үшін камераларды орнату және

мұғалімдерді қатысуына байланысты қаржылық ынталандыру шарасын сынады. Бұл шара мұғалімдердің сабаққа келмей қалу санын азайтып, оқушылардың оқу нәтижелерін жақсартуға мүмкіндік берді. Бұл зерттеу нәтижелерге негізделген ынталандыру және мониторинг жүйелерінің, мұғалімдердің сабаққа келмеу мәселесі күрделі болған жағдайда, білім беру сапасын арттыру әлеуетін көрсетеді.

Дегенмен, Банерджи мен Дюфло мектептерге қосымша ресурстар бөлудің тиімді пайдалануды қамтамасыз етпейінше пайдасы болмайтынын ескертеді. Басқа бір зерттеуде олар Кениядағы ауылдық мектептерге тегін оқулықтар беру бағдарламасының әсерін зерттеді. Бұл бағдарлама оқу материалдарына қолжетімділікті арттырғанымен, ол оқу нәтижелерін айтарлықтай жақсартпады, себебі оқулықтар көптеген оқушыларға тым жоғары деңгейде жазылған болатын. Бұл қорытынды білім беру шараларын белгілі бір халықтың қажеттіліктеріне бейімдеудің маңыздылығын, ресурстардың көбеюі білім берудегі теңсіздік мәселесін өздігінен шеше алмайтынын көрсетеді.

Банерджи мен Дюфло жұмысының негізгі мәселесі – алынған нәтижелерді масштабтау мүмкіндігі. РБС шағын араласулардың тиімділігі туралы құнды мәліметтер берсе де, мәселе бұл араласуларды үлкен топтар мен әртүрлі жағдайларда масштабтауда жатыр. Олар контекстің маңыздылығын атап өтіп, бір аймақта немесе елде жұмыс істейтін нәрсе басқа жерде міндетті түрде нәтиже бермейді деп санайды. Олар араласуды кеңейту барысында оның тиімділігін тұрақты бағалай отырып, пилоттық бағдарламаларды жүргізуді ұсынады.

Саясатқа қатысты олардың зерттеулері үкіметтер мен халықаралық ұйымдарға ғылыми негізделген саясатты қабылдауға әсер етті. Олардың тәсілі деректерді және эксперименттік дәлелдерді әлеуметтік бағдарламаларды әзірлеу және жетілдіру үшін пайдалану қажеттілігін

көрсетіп, көбінесе болжамдарға емес, эмпирикалық мәліметтерге негізделген дәстүрлі саясат жасаудан ауытқиды. Олардың жұмысы, әсіресе, Үндістандағы білім беру саясатына әсер етіп, ең мұқтаж оқушыларға арналған бағдарламаларды РБС нәтижелері негізінде кеңейтті.

Банерджи мен Дюфлоның тәсілі кеңінен танылғанымен, ол сынға да ұшырады. Кейбіреулер РБС өз құндылығына қарамастан, білім беру жүйелеріндегі құрылымдық теңсіздік сияқты кең ауқымды жүйелік мәселелерді шеше алмайтынын айтады. Сыншылар РБС едәуір ресурстарды қажет ететінін және кейбір жағдайларда, әсіресе кедей немесе қақтығыс аймақтарында оны іске асыру мүмкін емес екенін атап өтеді. Сонымен қатар, микро деңгейдегі араласу ауқымды білім беру саясаты мен басқарудағы іргелі реформалардың қажеттілігін ескермеуі мүмкін деген алаңдаушылық бар.

Осы сындарға қарамастан, Банерджи мен Дюфлоның жұмысы даму экономикасы саласын алға жылжытып, әл-ауқаты төмен топтардың білім беру нәтижелерін жақсарту үшін нақты деректерге негізделген шаралардың құндылығы туралы құнды түсініктер берді.

Абхиджит Банерджи мен Эстер Дюфлоның білім беру саласындағы теңсіздік мәселесін шешуге деген көзқарасы микро деңгейдегі араласулардың, сұраныс тарапынан туындайтын кедергілердің, мұғалімдердің есептілігінің және саясаттың тиімділігін бағалау үшін рандомизацияланған бақыланатын сынақтарды қолданудың маңыздылығын көрсетеді. Олардың зерттеулері түзету оқыту, шартты ақшалай аударымдар және денсаулық сақтау бағдарламалары сияқты мақсатты араласулардың оқушылардың жетістіктеріне, әсіресе, қолайсыз топтарда айтарлықтай әсер ететінін дәлелдейді. Олардың жұмысы саясаткерлердің білім берудегі теңсіздік туралы түсінігін өзгерткенімен, бұл шараларды кеңейту және жүйелік мәселелерді шешу мәселелері әлі де

шешімін таппаған. Дегенмен, олардың ғылыми негізделген тәсілі бүкіл әлемде білім берудегі теңсіздікпен күресу үшін тиімдірек саясатты әзірлеудің маңызды құралына айналды.

Білім беру сапасындағы алшақтықты азайту бойынша халықаралық тәжірибе және стратегиялар

Білім беру саласындағы теңсіздік мәселесі – ғаламдық құбылыс, көптеген елдер әлеуметтік мәртебенің оқу нәтижелеріне әсерін азайтуға бағытталған саясаттар мен бағдарламаларды жүзеге асырады. Ұқсас міндеттерді сәтті шешіп жатқан басқа елдердің тәжірибесіне сүйене отырып, Қазақстан өз білім беру жүйесіндегі теңсіздікті жою үшін құнды мәліметтер ала алады. Бұл бөлімде дамыған және дамушы елдерде жүргізіліп жатқан халықаралық бастамаларға шолу ұсынылады, олардың ішінде әділ қаржыландыру модельдеріне, мұғалімдерді дайындау бағдарламаларына және қауымдастық деңгейіндегі араласуларға ерекше назар аударылады. Бұл шаралар білім беру саласындағы теңсіздікті азайтуда тиімді деп танылған.

Әділ қаржыландыру модельдерінің тұжырымдамасы – білім беру теңдігінің ең маңызды аспектілерінің бірі болып табылады.

Финляндия әлеуметтік-экономикалық мәртебенің оқушылардың үлгеріміне минималды әсер ететін әділ білім беру жүйесінің үлгісі ретінде кеңінен танылған. Финляндияның негізгі стратегияларының бірі – әділ қаржыландыру моделі, бұл модель бойынша ресурстардың басым бөлігі әлеуметтік-экономикалық ахуалы нашар қауымдастықтарға қызмет көрсететін білім беру ұйымдарына бөлінеді. ОЭСР-дің (2020) мәліметтері бойынша, финдік тәсіл барлық оқушылардың шыққан тегіне қарамастан, бірдей сапалы білім алуын қамтамасыз етеді. Бұл модель оқушылардың тек

академиялық қана емес, әлеуметтік-эмоционалдық қажеттіліктерін де қанағаттандыруға бағытталған тегін мектеп тамағы, медициналық қызметтер, кеңес беру және жеке қолдауды қамтиды.

Осыған ұқсас Оңтүстік Корея да білім беру саласындағы теңсіздікті тиімді түрде қысқартты, әсіресе дамымаған аймақтарға білім беруге стратегиялық инвестициялар салу арқылы. Мемлекеттік шаралардың бірі – 1973 жылы Оңтүстік Кореяның Білім министрлігі ұсынған Жоғары сыныптарды теңестіру саясаты (HSEP). Бұл саясат 1960 жылдардың соңында және 1970 жылдардың басында элиталық орта мектептерге түсу үшін тым қатал бәсекелестік салдарынан туындаған әлеуметтік және білім беру мәселелеріне жауап ретінде қабылданды. Сол кезде Кореяда орта мектептің жоғары сыныптары еркін бәсекелестік жүйесіне негізделген болатын, онда оқушыларға мектепті өздері таңдау құқығы берілді. Мұндай жағдайларда бірнеше элиталық орта мектептер пайда болды, олардың көбі мемлекеттік және Сеул (ел астанасы және ең ірі қала) мен Пусан (елдегі екінші ірі қала) сияқты ірі қалаларда орналасқан, бұл мектептерге тек жоғары сынып оқушылары ғана қабылданды. Нәтижесінде оқушылардың академиялық қабілеттері, әлеуметтік-экономикалық ахуалы және мұғалімдер сапасы бойынша элиталық және басқа мектептер арасында үлкен теңсіздік пайда болды.

HSEP бағдарламасы алғаш рет 1974 жылы білім беру мәселелері ең айқын байқалған Сеул мен Пусан қалаларында енгізілді. Жалпы пікір бойынша, бұл саясат айтарлықтай әсер етті: (а) орта мектептер арасындағы айырмашылықтар азайды, (б) орта мектеп бағдарламасы қалыпқа келтірілді, (в) оқушылардың оқу жүктемесі және ата-аналардың элиталық мектептерге түсу үшін жеке мұғалімдерге төлейтін қаржылық ауыртпалығы азайды. Дегенмен, сол уақытта бірқатар басқа мәселелер де пайда болды, олардың ішінде (а) оқушылар мен ата-аналардың мектеп

таңдау құқығын шектеу және (б) мұғалімдер үшін оқушылардың академиялық қабілеттеріндегі үлкен жеке айырмашылықтармен жұмыс істеу қиындығы. Осыған байланысты HSEP жүйесін кеңейтуге қатысты екі негізгі мәселе бойынша (а) HSEP оқушылардың үлгерімін төмендетеді ме немесе (б) ол білім беру теңдігін тежей ме деген елеулі пікірталастар туды.

Осы екі мәселе бойынша пікірталастарға қарамастан, келесі жылы (1975) HSEP бағдарламасы Тэгу, Инчхон және Кванджу сияқты басқа астаналық қалаларда да таралды. 1970 жылдардың соңы мен 1980 жылдардың басында бұл бағдарлама Чхунчхон (1979), Чхонан (1980) және Чханвон (1981) сияқты басқа да ірі қалаларда енгізілді. Алайда 1990 жылдардың басында білім беру сапасын арттыру жаһандық нарықтағы ұлттық бәсекеге қабілеттіліктің негізгі мәселесіне айналған кезде, сыншылар HSEP адами капитал жинақталуына теріс әсер етіп, Кореяның бәсекеге қабілеттілігіне зиян келтіреді деп мәлімдей бастады және бұрынғыдан да үлкен идеологиялық және саяси қолдау тапты. Бұдан басқа, Кореяда неолибералдық баламалар саясат қалыптастыру процесінде басымдыққа ие болғандықтан, HSEP реттеу саясатының өкілі ретінде қарастырылып, оны өзгерту керек деп саналды. Нәтижесінде 1990 жылдары HSEP кеңейту тоқтатылды. Бұрын HSEP енгізген Гунсан (1990), Чхунчхон (1991) және Чхонан (1995) сияқты қалалар тіпті осы саясаттан бас тартып, еркін бәсекелестік жүйесіне қайта оралды. Мұндай жағдайда 1990 жылдардың ортасынан бастап HSEP бағдарламасына мектеп таңдау мүмкіндігін кеңейтуге бағытталған өзгерістер енгізіле бастады. Мысалы, 1996 жылдан бастап Сеул орта мектептерінің түлектері мектептерге өздері таңдаған өтініштерін бере алды. 2010 жылдан бастап олар белгіленген аймақтан тыс мектептерге де өтініш бере алады. Сонымен қатар, неолибералдық білім беру саясатын табанды түрде қолдайтын Ли Мён Бак үкіметі жаңа мамандандырылған орта мектептер, атап айтқанда

халықаралық орта мектептер мен жеке автономиялық орта мектептер ашуды ұсынды, олар оқушыларды іріктеуде және оқу бағдарламаларын құруда үлкен автономияға ие болды. Осы тенденцияға қарама-қайшы, оқушылардың көпшілігіне таңдау мүмкіндігі берілгенімен, HSEP-ті қабылдаған жергілікті білім беру округтерінің саны, әсіресе 2000 жылдан кейін, арта түсті. Бұл қарама-қайшылықты үрдісті ішінара былай түсіндіруге болады: HSEP қабылдау немесе қабылдамау туралы шешімді қоғам мүшелерінің келісімі негізінде жергілікті білім басқармасы қабылдайды, бірақ көптеген корей оқушылары мен ата-аналары HSEP-ті қолдайды.

Бьюн және басқалар (2012) Оңтүстік Кореядағы HSEP саясатының білім беру теңсіздігіне әсерін талдады. Зерттеу барысында 11-сынып оқушыларының ұлттық репрезентативті іріктемесі пайдаланылып, оқушыларды тұрғылықты жері бойынша бөлу саясатының әлеуметтік-экономикалық жағдай (СЭЖ) бойынша оқушыларды сегрегациялауға және оның үлгеріміне тигізетін әсері бағаланды.

Оқушыларды әлеуметтік-экономикалық ахуалына (ӘӘА) қарай бөлу білім беру саласындағы маңызды мәселе болып табылады. Зерттеу нәтижелері бойынша, HSEP саясаты енгізілген өңірлерде оқушылар өз аудандарының мектептеріне кездейсоқ лотерея арқылы бөлінетіндіктен, бұл саясат ӘӘА бойынша сегрегацияны HSEP енгізілмеген аймақтармен салыстырғанда төмендетеді, бұл аймақтарда оқушыларға мектеп таңдау құқығы беріледі. Бұл саясат әртүрлі әлеуметтік-экономикалық топтардан шыққан оқушыларды білім беру ұйымдарына әділ бөлуге ықпал ететінін көрсетеді.

Зерттеу нәтижелері бойынша, мектеп таңдау рұқсат етілген HSEP енгізілмеген аймақтарда оқушылардың үлгеріміне мектептің орташа СЭЖ деңгейі айтарлықтай әсер етеді. Керісінше, оқушылар кездейсоқ бөлінетін

HSEP аймақтарында мектептің әлеуметтік-экономикалық құрамы үлгерімге азырақ әсер етеді. Бұл кездейсоқ бөлу жүйесі әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен оқушылар кездесетін қос қиындықты жеңілдететінін көрсетеді, өйткені олар әлеуметтік-экономикалық құрамы әртүрлі мектептерге бару мүмкіндігіне ие болады.

Сонымен қатар, алынған нәтижелер мектептерді кездейсоқ бөлу оқушылардың жалпы үлгерімін төмендетеді және төмен кірісті оқушылар нашар көрсеткіштері бар мектептерге баруға мәжбүр деген сыншылардың пікірлерін жоққа шығарды. Авторлардың айтуынша, бұл саясат білім беру теңдігіне қол жеткізуге ықпал етеді, өйткені ол әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен оқушылардың шоғырлануын шектелген мектептерде болдырмайды. Олардың пікірінше, бұл оқушыларға неғұрлым аралас оқу ортасына қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Осылайша, HSEP сияқты саясаттың әртүрлі әлеуметтік-экономикалық қабаттардан шыққан оқушыларды мектептер арасында сегрегациялауды азайту әлеуеті бар, бұл білім беру теңсіздігін төмендету жолындағы маңызды қадам болып табылады.

Ұлттық репрезентативті деректерді пайдалану: зерттеу әдіснамалық тұрғыдан негізделген және HSEP әсерін бағалау үшін ұлттық репрезентативті деректерді пайдаланады. Оқушылар мен мектеп деңгейіндегі айнымалыларды ескеру үшін иерархиялық сызықтық модельдерді (HLM) қолдану талдаудың қаталдығын арттырады, алынған нәтижелердің жай ғана корреляциялық еместігін, сонымен бірге әртүрлі факторларды ескеретінін қамтамасыз етеді.

Мұнда салыстырмалы талдау ұсынылған. Мақалада қолданылған салыстырмалы әдіс, онда HSEP бағдарламасымен қамтылған және қамтылмаған аймақтар салыстырылады, білім беру нәтижелеріне әртүрлі

саясат шараларының әсерін анық көрсетеді. Бұл аймақтардағы оқушылардың үлгерімі мен әлеуметтік-экономикалық мәртебелеріндегі айырмашылықтарды зерттей отырып, авторлар HSEP бағдарламасының білім беру теңсіздігін жұмсартудағы тиімділігі туралы баға жетпес түсініктер береді.

Осы зерттеудің теориялық үлесі: зерттеу мектеп таңдауы және білім беру теңдігі туралы кеңірек теориялық пікірталасқа елеулі үлес қосады. Авторлар мектеп таңдауы саясаты академиялық нәтижелерді жақсартуға ықпал етеді деп қабылданғанымен, ол теңсіздікті күшейтіп, ауқатты отбасыларға ең үздік оқу орындарында оқуға мүмкіндік беріп, табысы төмен оқушыларды артта қалған мектептерде қалдыратынын айтады. Бұған қарама-қарсы, HSEP шеңберінде кездейсоқ бөлу саясаты әлеуметтік-экономикалық жағынан аралас құрамды қамтамасыз етіп, әділ білім беру жүйесін құруға ықпал етуге бағытталған.

Бұл зерттеудің кейбір кемшіліктері болашақ зерттеулерге жол ашады. Авторлар зерттеудің кейбір шектеулерін, соның ішінде деректердің көлденең сипатын мойындайды, бұл HSEP-тің білім беру нәтижелеріне ұзақ мерзімді әсері туралы себеп-салдарлық қорытындылар жасауға мүмкіндік бермейді. Авторлар ұзақ мерзімді деректерді пайдалану арқылы болашақ зерттеулерді жүргізуді ұсынады, осылайша HSEP сияқты шаралардың білім беру траекториясына ұзақ мерзімді әсері туралы толығырақ түсінік алуға болады.

Бьюн, Ким және Пак өз мақаласында Оңтүстік Кореяның HSEP бағдарламасының білім беру теңсіздігіне әсерін жан-жақты талдады. Оқушыларды әлеуметтік-экономикалық ахуалы бойынша бөлектеуді азайта отырып, бұл саясат әсіресе әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен оқушылар үшін білім беру теңдігіне ықпал етеді. Зерттеу мектеп таңдауы әрдайым пайдалы деген болжамды жоққа шығарып, білім беру саясатын

жасауда әлеуметтік-экономикалық факторларды ескеру маңызды екенін көрсетеді. Алынған нәтижелер мектеп таңдауға басымдық берілетін саясатқа қарағанда, әлеуметтік-экономикалық мәртебе бойынша сегрегацияны төмендетуге бағытталған саясаттың білім беру теңдігін қамтамасыз етуде тиімдірек болуы мүмкін екенін көрсетеді.

Мұғалімдерді даярлау және қолдау: Teach First (Ұлыбритания) және Teach for All (әлемдік)

Оқушылардың үлгерімін анықтайтын маңызды факторлардың бірі — оқытудың сапасы, әсіресе аз қамтылған отбасылардың балалары үшін. Ұлыбританияда 2002 жылы басталған Teach First бағдарламасы табысы төмен аудандардағы мектептерде жұмыс істейтін жоғары білікті мұғалімдерді тартуды және дайындауды қарастырады. Teach First бағдарламасы Ұлыбританиядағы әлеуметтік әл-ауқаты төмен аймақтарда оқыту нәтижелерін тиімді түрде арттырады, осылайша оқушылардың үздік білім алуын қамтамасыз етеді. 2020 жылы Білім саясаты институтының есебіне сәйкес, Teach First бағдарламасына қатысқан мұғалімдерден сабақ алған оқушылар ағылшын тілі мен математика пәндерінен ұқсас мектептердегі өз құрдастарынан жақсы нәтиже көрсеткен.

Ұқсас бастама — Teach for All, әлемнің 50-ден астам елінде, соның ішінде экономикалық және әлеуметтік даму кезеңін басынан өткеріп жатқан елдерде жұмыс істейді. Бұл бағдарлама үздік түлектерді іріктеу және олардың білім көрсеткіштері төмен мектептерге жіберу моделіне негізделген. Білім беру нәтижелеріндегі теңсіздік айқын байқалатын Үндістан мен Перу сияқты елдерде бұл бағдарламаның тиімділігі жоғары сапалы оқытудың осындай теңсіздікті азайтудың маңызды рөлі бар екенін көрсетеді.

Жоғарыда аталған елдерден айырмашылығы, Канада мен Нидерландта білім беру саласындағы теңсіздікті азайту бойынша кешенді тәсілдер қолданылады, олар тек мектепішілік шаралармен шектелмейді. Мысалы, Канадада бірқатар провинцияларда тек білім беру нәтижелерін жақсартуға ғана емес, оқытуға әсер ететін әлеуметтік контекске де бағытталған саясат қабылданған. Торонто ауданының мектеп кеңесі (TDSB) «Қаланың ішкі бөлігіндегі үлгілі мектептер» бағдарламасын жүзеге асырды, ол медициналық қызметтер, психикалық денсаулық бойынша кеңес беру және қоғамды тарту бастамаларын қоса алғанда, кешенді қолдауды қарастырады. Мұндай кешенді тәсіл аз қамтылған отбасылардан шыққан оқушылардың тамақтану мен эмоционалдық әл-ауқатты қоса алғанда, олардың оқуына әсер ететін барлық салаларда көмек алуын қамтамасыз етеді. 2020 жылғы TDSB есебі бұл бағдарламаға қатысқан мектептердің қатысу көрсеткіштері мен бітірушілердің санын айтарлықтай жақсартқанын көрсетті.

Сол сияқты Нидерландыда тең мүмкіндіктер альянсы (Gelijke Kansen Alliantie) барлық оқушыларға тең мүмкіндіктерді ілгерілетумен айналысады, ол оқу орындарымен, ата-аналармен және қауымдастықтармен бірлесе жұмыс істейді. Нидерланд үкіметі бастамашылық еткен бағдарлама табысы төмен аудандардағы мектептерге қосымша ресурстар беру және ата-аналардың білім беруге қатысуын ынталандыру арқылы қиын жағдайдан шығу жолын ұсынады. Нидерланды Білім министрлігі 2021 жылы жүргізген бағдарламаны бағалау бағдарламаның қамтылған мектептердегі оқушылардың үлгерімі мен жалпы әл-ауқатының осы қолдауды алмаған мектептерге қарағанда жоғарылағанын көрсетті.

Дамушы елдерде, мысалы, Бразилия мен Үндістанда, қауымдастық деңгейінде қабылданған шаралар білім беру саласындағы теңсіздік

мәселесін шешудің маңызды элементіне айналды. Бразилияда аз қамтылған отбасылардың білім беру нәтижелерін жақсартуда табысқа жеткен Bolsa Família бағдарламасы – шартты ақшалай төлемдер бағдарламасы жоғары бағаланды. Бағдарлама балалардың мектепке үнемі қатысуы шартымен отбасыларға қаржылық көмек көрсетуді көздейді. Glewwe және Kassouf (2012) зерттеуі Bolsa Família бағдарламасы мектепке қатысуды және мектепті бітіру деңгейін, әсіресе аз қамтылған отбасылардан шыққан оқушылар арасында айтарлықтай арттырғанын көрсетті.

Білім беру саласындағы теңсіздікті азайтуға бағытталған қауымдастық деңгейіндегі табысты араласудың тағы бір мысалы – Үндістандағы Mid-Day Meal Scheme бағдарламасы. Бұл бағдарлама мемлекеттік мектептердегі оқушыларды тегін түскі аспен қамтамасыз етеді. Аталған бағдарлама, әсіресе азық-түлік қауіпсіздігі төмен ауылдық жерлерде, қатысу мен үлгерімді арттыруда шешуші рөл атқарды. Т. Чакраборти және Р. Джаяраман (2019) зерттеулері түскі ас бағдарламасының үлгерімге, оның ішінде оқушылардың зейін қоюы мен танымдық қабілеттерін жақсартуға ұзақ мерзімді оң әсерін тигізетінін атап өтеді.

Білім беру саласындағы теңсіздік мәселесін шешудің әлеуетті жолы ретінде **ерте жастан балаларды тәрбиелеуге бағытталған** мақсатты шараларды жүзеге асыру аталды. АҚШ пен Францияда ерте балалық шақтағы білімге инвестициялар білім беру теңсіздігін азайтудың ең тиімді стратегияларының бірі ретінде аталды. Кедей отбасылардың балалары когнитивті және әлеуметтік дамуға бағытталған ерте жастағы шаралардан ең көп пайда алатыны дәлелденген. 1965 жылы АҚШ-та басталған Head Start бағдарламасы аз қамтылған отбасылардан шыққан балалар мен олардың отбасыларына балаларды ерте жастан оқыту, денсаулық сақтау,

тамақтану және ата-аналарды тарту бойынша қызметтердің толық спектрін ұсынады. Пума және басқалардың (2020) зерттеуі Head Start бағдарламасына қатысушылардың мектепке дайындығы жоғарырақ, сауаттылық және есептеу дағдылары жақсы дамыған, сондай-ақ ұзақ мерзімді академиялық нәтижелері осы бағдарламаға қатыспаған құрдастарына қарағанда жоғары екенін көрсетті.

Сол сияқты Франция білім беру теңсіздігін азайту мақсатында ерте жастан балаларды біліммен қамту саясатын жүргізуде. Француздың «Мектепке дейінгі білім» жүйесі барлық балаларға үш жасынан бастап жоғары сапалы ерте білім алуға мүмкіндік береді. Француз моделінде әлеуметтік интеграция мен болашақта табысты оқыту үшін қажетті негізгі дағдыларды дамытуға ерекше назар аударылады. ОЭСР-дің (2021) есебінде Францияның ерте балалық шақтағы білім беруге баса назар аударуы аз қамтылған отбасылардан шыққан балалар мен олардың материалдық жағдайы жақсы құрдастары арасындағы оқу үлгеріміндегі айырмашылықты бастауыш мектепке түскенге дейін қысқартуға ықпал еткені атап өтілген.

Деректер мен технологияларды жекелендірілген оқыту мақсатында пайдалану: Сингапур мен Эстония білім берудегі теңсіздікті азайту және барлық оқушылардың оқу нәтижелерін арттыру үшін деректер мен технологияларды тиімді пайдаланатын елдердің үлгісі болып табылады. Сингапурда үкімет деректерге негізделген оқыту әдістері мен оқытуды оқушылардың жеке қажеттіліктеріне бейімдеуге мүмкіндік беретін адаптивті оқыту технологияларын енгізді. Технологияларды оқу қиындықтарына тап болған оқушыларды ерте анықтау және оларға мақсатты көмек көрсету үшін пайдалану әлеуметтік топтар арасындағы академиялық үлгерімдегі айырмашылықтарды азайтудың тиімді стратегиясына айналды.

Сол сияқты, Эстония да сенімді білім беру жүйесімен танымал және жекелендірілген оқыту мүмкіндіктерін ұсыну үшін цифрлық құралдар мен платформаларды кеңінен қолданады. SARS-CoV-2 вирусының жаһандық пандемиясы кезінде Эстонияның білім беру жүйесі елдің дамыған цифрлық инфрақұрылымы мен дағдарысқа дейін жақсы әзірленген электрондық оқыту платформаларының арқасында онлайн оқытуға тез көшті. Мұндай құралдар қашықтықтан оқыту кезінде ғана емес, сонымен қатар мұғалімдерге оқушылардың оқу барысын бақылауға және жеке қолдау көрсетуге көмектеседі. Эстониядағы деректерді оқыту қызметтерін әр адамның нақты талаптарына бейімдеу білім берудегі теңсіздікті, әсіресе ауылдық жерлерде, азайтудың басты элементіне айналды.

Әлеуметтік мәртебемен байланысты білім берудегі теңсіздік мәселесі Қазақстан үшін маңызды мәселе болып табылады, өйткені ол елдің ұзақ мерзімді әлеуметтік-экономикалық дамуы мен әлеуметтік тұтастығына тікелей әсер етеді. Тәуелсіздік алғаннан бері Қазақстан білімге қолжетімділікті кеңейтуде айтарлықтай жетістіктерге жетті. Дегенмен, білім беру нәтижелеріндегі теңсіздік, әсіресе әлеуметтік-экономикалық топтар мен географиялық аймақтар арасында сақталып келеді. Мұндай теңсіздік елдің ұлттық стратегияларында, соның ішінде «Қазақстан-2050» жоспары сияқты даму мақсаттарына жетудегі адами капиталды дамыту бойынша күш-жігеріне үлкен кедергі болып табылады.

Адами капиталды дамыту Қазақстанның білімге негізделген экономикаға көшуінің маңызды элементі болып табылады және бұл мақсат елдің ұзақ мерзімді стратегиялық жоспарларында айқын көрсетілген. Дегенмен, білім берудегі теңсіздік бұл мақсатқа жетуге айтарлықтай кедергі келтіреді, өйткені бұл табысы төмен үй шаруашылықтары мен ауылдық аймақтардың тұрғындары үшін сапалы білімге қолжетімділікті шектейді. Дүниежүзілік банктің 2020 жылғы Қазақстанның білім беру секторы бойынша шолуы көрсеткендей, тұрмысы төмен отбасылардан шыққан оқушылар жоғары білікті жұмысқа қажет дағдылар мен біліктілікті алу мүмкіндігіне аз ие болады, бұл сайып келгенде елдің жаһандық экономикада бәсекеге түсу қабілетін шектейді. Сапалы білім беру жүйесі Қазақстанға инновация мен өнімділікті ынталандыруға қабілетті жоғары білікті жұмыс күшін қалыптастыруға көмектеседі. Hanushek және Woessmann (2010) жүргізген зерттеу білім сапасын арттыру мен теңсіздікті азайту елдің экономикалық өсуін еңбек өнімділігінің артуы есебінен айтарлықтай жеделдетуі мүмкін екенін көрсетеді. Білім беру елді жаңғырту бастамаларының негізгі құрамдас бөлігі болып табылатын Қазақстанда білім берудегі теңсіздік мәселесін шешу біліктілік алшақтығын азайту және барлық азаматтардың елдің экономикалық өсуіне өз үлесін қосуы мен одан пайда көруін қамтамасыз ету үшін өте маңызды.

Сапалы білім беру жүйесі Қазақстанға инновация мен өнімділікті ынталандыруға қабілетті жоғары білікті жұмыс күшін қалыптастыруға көмектеседі. Hanushek және Woessmann (2010) жүргізген зерттеу білім сапасын арттыру мен теңсіздікті азайту елдің экономикалық өсуін еңбек өнімділігінің артуы есебінен айтарлықтай жеделдетуі мүмкін екенін көрсетеді. Білім беру елді жаңғырту бастамаларының негізгі құрамдас бөлігі болып табылатын Қазақстанда білім берудегі теңсіздік мәселесін шешу біліктілік алшақтығын азайту және барлық азаматтардың елдің экономикалық өсуіне өз үлесін қосуы мен одан пайда көруін қамтамасыз ету үшін өте маңызды.

Сонымен қатар, білім берудегі теңсіздік Қазақстандағы әлеуметтік тұтастыққа елеулі әсер етеді. Түрлі этникалық және әлеуметтік-экономикалық топтардан тұратын ел халқы білім беруді әлеуметтік қозғалыс пен ұлттық құрылымға бірігу құралы ретінде қарастырады. Алайда білім беру нәтижелеріндегі теңсіздік қолданыстағы әлеуметтік қайшылықтарды күшейтіп, әртүрлі топтар арасындағы теңсіздік пен шиеленісті арттыруы мүмкін. ОЭСР (2021) білім беру саласындағы теңдік туралы есебінде атап өткендей, сапалы білімге теңсіз қолжетімділік әл-ауқаты төмен қауымдастықтар арасында оқшаулану сезімін тудырады, бұл әлеуметтік толқулар мен тұрақсыздыққа ықпал етуі мүмкін.

Қазақстанда ауылдық жерлерде тұратын оқушылар мен тұрмысы төмен отбасылардан шыққан оқушылар көбінесе жақсы дайындалған мұғалімдер, заманауи оқу материалдары және қала орталықтарында кеңінен қолжетімді сыныптан тыс іс-шаралар сияқты білім беру ресурстарына қол жеткізуге кедергі келтіретін қиындықтарға тап болады. Мұндай теңсіздік олардың оқу үлгеріміне ғана емес, сонымен қатар олардың әлеуметтік қозғалысына да кедергі келтіреді, осылайша кедейлік циклін жалғастырады. Қазақстандағы БҰҰ Даму Бағдарламасының (ПРООН) мәліметтері бойынша, әсіресе ауылдық және экономикалық тұрғыдан нашар аймақтардағы оқушылардың сапалы білімге қолжеткізе алмауы оларды маргинализацияға ұшырату ықтималдығын арттырады.

Қазақстанда білім берудегі теңсіздікті азайту әлеуметтік теңдік пен тұтастықты нығайтуға ықпал етеді. Әлеуметтік топтардың барлық оқушыларының сапалы білім алуын қамтамасыз ету әртүрлі әлеуметтік-экономикалық және этникалық топтар арасындағы алшақтықты жоюға ықпал етіп, инклюзивті қоғам құруға үлес қосады.

Қазақстанның білім беру жүйесінде кездесетін үлкен мәселелердің бірі – қалалық және ауылдық жерлерде берілетін білім сапасындағы елеулі айырмашылық. Алматы және Астана сияқты қалалардағы мектептер әдетте заманауи инфрақұрылымға, білікті мұғалімдерге және айтарлықтай ресурстарға ие болса, ауыл мектептері көбінесе жеткіліксіз қаржыландыруға, мұғалімдердің жетіспеуіне және ескі оқу материалдарына тап болады. Дүниежүзілік банктің (2020) мәліметтері бойынша, Қазақстанның ауылдық аймақтарында тұратын оқушылар ұлттық және халықаралық бағалау тесттерінде өздерінің қалалық құрдастарына қарағанда әлдеқайда төмен нәтижелер көрсетеді. Бұл айырмашылық көбінесе жүйелік мәселелердің нәтижесі болып табылады.

Қалалық және ауылдық білім беру сапасындағы айырмашылық Қазақстан сияқты географиялық тұрғыдан үлкен елде алаңдаушылық тудырады, мұнда халықтың айтарлықтай бөлігі ауылдық жерлерде тұрады. Ауылдық оқушылардың білімге тең қолжетімділігінің болмауы олардың жеке дамуына кедергі келтіріп қана қоймай, ауылдық аймақтардың жалпы дамуын да тежейді. Ауылдық білім беруді дамытуға бағытталған мақсатты бастамалар болмаған жағдайда, бұл аймақтар экономикалық және әлеуметтік жағынан артта қалып, ауылдық және қалалық тұрғындар арасындағы теңсіздікті күшейте береді.

Экономикалық тұрғыдан алғанда, білім берудегі теңсіздік елеулі тиімсіздік болып табылады. Адами капиталдың, әсіресе, әлеуметтік ахуалы төмен топтардың толық пайдаланылмауы экономикалық өсу мүмкіндігінің жоғалуы болып табылады. ОЭСР-дің «Білім беру саясатының перспективалары» (2021) баяндамасында атап өтілгендей, әділ білім беру жүйелері бар елдер әдетте жалпы білім беру нәтижелерінің жоғары көрсеткіштерін және инклюзивті экономикалық өсуді көрсетеді. Қазақстанда білім деңгейіндегі айтарлықтай айырмашылықтың салдарынан халықтың едәуір бөлігі экономикаға толық үлес қоса алмайды. Бұл өз кезегінде елдің инновациялар мен экономикалық даму әлеуетін шектейді.

Азия Даму Банкі (ADB, 2021) жүргізген зерттеу білім берудегі теңсіздіктің қаржылық ауыртпалығы өнімділіктің төмендеуімен және әлеуметтік қамсыздандыру шығындарының артуымен көрінетінін көрсетеді. Мұндай теңсіздікті азайту жеке нәтижелерді ғана жақсартып қоймай, елдегі жұмыс күшінің толық әлеуетін пайдалану арқылы жалпы экономикалық тиімділікті арттырады.

Білім беру теңсіздігі мәселесін шешу Қазақстанның ұлттық саясатының маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. 2020-2025 жылдарға арналған білім мен ғылымды дамыту жөніндегі мемлекеттік бағдарлама білім сапасындағы айырмашылықтарды азайту қажеттілігін, атап айтқанда, тұрмысы төмен топтар үшін білімге қолжетімділікті кеңейту арқылы көрсетеді. Осы бағдарламаның басты мақсаттарының бірі – барлық оқушылардың, олардың әлеуметтік немесе экономикалық жағдайына қарамастан, жоғары деңгейлі білімге қолжетімділігін қамтамасыз ету. Бұл елдің білім беру жүйесін жаңғырту және адами капиталды дамыту бойынша кеңірек ұмтылыстарына сәйкес келеді.

Сонымен қатар, соңғы жылдары іске қосылған «Teach for Kazakhstan» сияқты бастамалар ауылдық және әлеуметтік-экономикалық тұрғыдан нашар аудандардағы мектептерге білікті мұғалімдерді жіберу арқылы білім сапасын арттыруға бағытталған. Бұл шаралар үкіметтің білім беру теңсіздігін азайту қажеттілігін түсінгенін және елдің ұзақ мерзімді тұрақтылығы мен өсуін қамтамасыз ету үшін жұмыс істеп жатқанын көрсетеді.

Қазақстанда білім беру теңсіздігін шешу бірінші кезектегі міндет болып табылады. Әлеуметтік мәртебемен байланысты білім берудегі теңсіздік елдің білікті жұмыс күшін құру, әлеуметтік теңдік пен инклюзивті экономикалық өсуді қамтамасыз ету бойынша күш-жігеріне кедергі келтіреді. Қазақстан өзінің даму мақсаттарына қол жеткізу үшін ауылдық білімге инвестиция салуға, әділ қаржыландыруға және аз қамтылған отбасылардан шыққан оқушыларды қолдауға басымдық беруі керек. Бұл тек жеке нәтижелерді жақсартып қана қоймай, елдің кең ауқымды әлеуметтік-экономикалық дамуына ықпал етеді.

ЗЕРТТЕУ МЕТОДОЛОГИЯСЫ

Зерттеудің мақсаттары мен міндеттері

Бұл зерттеудің мақсаты – Қазақстан Республикасында орта білім сапасындағы алшақтықты қысқартуға бағытталған шаралардың тиімділігін жиналған сандық деректерді талдау арқылы бағалау. Осы мақсатқа жету үшін зерттеу барысында келесі **міндеттер** қойылды:

1. Әл
еуметтік-экономикалық факторлардың білім алушылардың оқу жетістіктеріне әсерін зерттеу. Бұл міндет аясында отбасылардың әлеуметтік-экономикалық ахуалы, кіріс деңгейі, қосымша білім беру ресурстарына қолжетімділік және отбасылардың мәдени капиталы туралы мәліметтерге терең талдау жүргізіледі.

2. Ме
ктептерді қаржыландырудың білім беру сапасындағы алшақтықты азайтудағы рөлін бағалау. Зерттеудің маңызды аспектісі – білім беру ұйымдарының қаржыландыру деңгейін, оның ішінде заманауи технологияларға, оқу материалдарына және инфрақұрылымға қолжетімділігін талдау. Оқыту нәтижелеріне жеткілікті немесе жеткіліксіз қаржыландырудың әсері зерттеледі.

3. Пе
дагогтердің біліктілігі мен оның білім алушылардың оқу

жетістіктеріне әсерін талдау. Оқыту сапасы білім алушылардың академиялық жетістіктерін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Зерттеу педагогтердің біліктілігін арттыру бағдарламаларын, олардың қазіргі заманғы оқыту әдістеріне дайындығы мен әлеуметтік тұрғыдан осал топтармен жұмыс істеуге дайындығын зерттеуге бағытталады.

4. Біл
ім беру ресурстары мен технологияларға қолжетімділікті әртүрлі санаттағы білім алушылар үшін бағалау. Оқушылардың жетістіктерін анықтайтын негізгі факторлардың бірі – сапалы білім беру ресурстарына, оның ішінде оқу материалдарына, интернетке және заманауи білім беру технологияларына қолжетімділік. Зерттеу мектептердің географиялық орналасуына (қалалық немесе ауылдық) және оқушылардың отбасыларының кіріс деңгейіне байланысты осы ресурстарға қолжетімділіктегі айырмашылықтарды анықтауға мүмкіндік береді.

5. Жи
налған деректердің сандық талдауын жүргізу және контексттік факторлар мен білім жетістіктері арасындағы байланыстарды анықтау. Статистикалық талдау әдістерінің көмегімен білім алушылардың нәтижелеріне әсер ететін негізгі корреляциялар мен үрдістер анықталады.

Зерттеудің өзектілігі

Сапалы білімге қолжетімділіктегі теңсіздік – бұл білім беру саласындағы ғана емес, сонымен қатар қоғамның дамуына ұзақ мерзімді әсер ететін әлеуметтік проблема. Білім беру барлық азаматтар үшін тең мүмкіндіктер жасауда маңызды рөл атқарады, ал оның сапасындағы алшақтық әлеуметтік теңсіздіктің сақталуына әкеліп, көптеген оқушылардың өзін-өзі дамыту және әлеуетін жүзеге асыру мүмкіндіктерін шектейді.

Қазақстанда білім сапасындағы алшақтық мәселесі қала мен ауыл мектептері арасындағы айтарлықтай айырмашылықтармен күрделене түсуде. Мысалы, ауылдық жерлердегі мектептер жиі жеткіліксіз қаржыландыру, білікті педагогтердің жетіспеушілігі және білім беру технологияларына шектеулі қолжетімділік сияқты қиындықтарға тап болады. Бұл оқушылардың үлгеріміне кері әсерін тигізіп, олардың одан әрі білім алу және кәсіби даму жолында қосымша кедергілер туғызады.

Мемлекеттік бағдарламалар бұл мәселелерді шешуге бағытталған, оның ішінде мектептерді қаржыландыруды едәуір ұлғайту, олардың материалдық-техникалық базасын жақсарту және мұғалімдердің біліктілігін арттыру бойынша түрлі бағдарламаларды енгізу шаралары қамтылған. Алайда қабылданған шараларға қарамастан, білім жетістіктеріндегі алшақтық әлі де сақталуда. Сондықтан осы бағдарламалардың нақты тиімділігін бағалау үшін зерттеу жүргізу қажеттілігі өзекті болып отыр.

Бұл зерттеу аясында жиналған деректерді талдау білім берудегі алшақтықты қысқартуға бағытталған шаралардың әсерін объективті бағалауға мүмкіндік береді. Бұл деректер мемлекеттік білім саясатын одан әрі жетілдіруге арналған ұсыныстардың негізі бола алады және қабылданған шараларды түзетуге көмектеседі.

Зерттеу әдістері

Зерттеу мақсаттарына қол жеткізу үшін деректерді жинау мен талдауға негізделген сандық әдіс қолданылады. Бұл әдіс білім алушылардың білім жетістіктеріне әртүрлі факторлардың әсерін объективті бағалауға және негізгі үрдістер мен байланыстарды анықтауға мүмкіндік береді.

Зерттеу іріктемесі: Зерттеуге еліміздің жалпы білім беретін мектептерінің педагогтері мен басшылары қатарынан 3000 респондент қатысады.

Зерттеу географиясы: Атырау, Қызылорда, Шығыс Қазақстан, Ақмола, Қарағанды облыстары, сондай-ақ Астана, Алматы және Шымкент қалалары.

Сауалнама нүктелерін таңдау: Қазақстан географиялық тұрғыдан бес аймаққа бөлінген: Шығыс, Батыс, Солтүстік, Оңтүстік, Орталық. Бұл аймақтарды таңдау табиғи-климаттық және экономикалық-географиялық ерекшеліктерге байланысты дәстүрлі болып табылады. Әкімшілік бөлініс бойынша Қазақстан 17 өңірге бөлінеді: 14 облыс және республикалық маңызы бар үш қала: Астана, Алматы және Шымкент. Зерттеуге қатысу үшін елдің географиялық және әкімшілік бөлінісін ескере отырып, аймақтар таңдалды. Шығыс өңірінде – Шығыс Қазақстан облысы, Батыс өңірінде – Атырау облысы, Оңтүстік өңірінде – Қызылорда облысы таңдалды. Солтүстік аймақтан астанаға жақын Ақмола облысы қосылды. Орталық аймақтан Қарағанды облысы таңдалды. Сондай-ақ зерттеу іріктемесіне Астана, Алматы және Шымкент мегаполистері енгізілді. Жалпы алғанда, сауалнама үшін 8 аймақ таңдалды.

Мектептерді іріктеу: Ұлттық білім беру дерекқорындағы мектептердің қолданыстағы тізімдерінен кездейсоқ таңдау принципі қолданылды. Әрбір білім беру ұйымдары санатының тізімдері бойынша кездейсоқ сандар генераторының көмегімен сауалнамаға қатысу үшін мектептер таңдалды. Барлығы 8 өңірден 300 мектеп іріктелді: 5 облыста әрқайсысынан 40 мектептен (20 – қалалық және 20 – ауылдық), Алматы және Шымкент қалаларынан – 30 мектептен, Астана қаласынан 40 мектеп іріктелді.

Респонденттерді іріктеу: Әр мектепте 10 респонденттен (педагогтер мен сынып жетекшілер қатарынан) сауалнама алынады.

Деректерді жинау: Зерттеу барысында келесі сандық деректер жиналды:

- Оқушылардың отбасыларының әлеуметтік-экономикалық ахуалы (кіріс деңгейі, мәдени және білім беру ресурстарына қолжетімділік);

- Мектептердің қаржыландыру деңгейі (заманауи технологиялар, оқу материалдары, инфрақұрылым жағдайы);

- Педагогикалық құрамның біліктілігі (кәсіби дайындық деңгейі, біліктілікті арттыру бағдарламалары);

- Білім беру ресурстары мен технологияларға қолжетімділік (интернетке қолжетімділік, оқу материалдарының болуы, заманауи әдістерді қолдану).

Алғашқы деректерді жинауды бастау және зерттеудің сапасын қамтамасыз ету рәсімдері

Сауалнама жүргізудің фактісіне 100% бақылау ұйымдастырылады.

Сауалнаманың 100% анонимділігі қамтамасыз етіледі.

Сауалнамалардың дұрыс және логикалық толтырылуы 100% тексеріледі.

Сауалнама нәтижелері бойынша барлық сұрақтар бойынша деректер талданады, сонымен қатар зерттеу нәтижелері бойынша қорытындылар мен ұсыныстар әзірленеді.

Зерттеудің күтілетін нәтижелері

Зерттеу нәтижелері Қазақстандағы орта білім сапасындағы алшақтыққа әсер ететін түрлі факторлар туралы жан-жақты түсінік алуға мүмкіндік береді. Нақтырақ айтқанда, зерттеу келесі сұрақтарға жауап беруі керек:

1.	Біл
ім алушылардың әлеуметтік-экономикалық ахуалы олардың оқу жетістіктеріне қалай әсер етеді?	
2.	Ме
ктептердің қаржыландыру деңгейі оқыту нәтижелеріне қаншалықты әсер етеді?	
3.	Пе
дагогтердің біліктілігі мен олардың кәсіби дайындығы білім алушылардың білім жетістіктеріне қаншалықты әсер етеді?	
4.	Әр
түрлі аймақтардағы білім беру ресурстары мен технологияларға қолжетімділік оқу үлгеріміне қалай әсер етеді?	

Зерттеу нәтижелері мемлекеттік білім саясаты үшін пайдалы болады деп күтілуде, өйткені олар білім берудегі алшақтықты қысқартуға бағытталған шараларды түзетуге көмектеседі.

ӘЛЕУМЕТТІК МӘРТЕБЕГЕ БАЙЛАНЫСТЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОРТА БІЛІМ САПАСЫНДАҒЫ АЛШАҚТЫҚТЫ ҚЫСҚАРТУҒА БАҒЫТТАЛҒАН МЕМЛЕКЕТТІК ШАРАЛАРДЫ ІСКЕ АСЫРУ КОНТЕКСТІЛІК ФАКТОРЛАРЫНЫҢ ТАЛДАУЫ

ӘЛЕУМЕТТІК МӘРТЕБЕГЕ БАЙЛАНЫСТЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОРТА БІЛІМ САПАСЫНДАҒЫ АЛШАҚТЫҚ: ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙ

Әлеуметтік-экономикалық айырмашылықтардан туындаған орта білім сапасындағы алшақтық – Қазақстанның білім беру жүйесіндегі негізгі мәселелердің бірі болып табылады. Оқушылардың әлеуметтік

ахуалы, ол отбасыларының кіріс деңгейіне, мәдени капиталына және тұрғылықты жеріне байланысты, олардың академиялық үлгеріміне және білім беру мүмкіндіктеріне қолжетімділігіне елеулі әсер етеді. Бұл анықтамада елдегі қазіргі жағдай талданып, алшақтыққа ықпал ететін негізгі факторлар анықталып, оны азайтуға бағытталған шаралар бағаланады.

Оқушылардың әлеуметтік ахуалына байланысты елдегі білім беру теңсіздігінің таралуына әсер ететін негізгі мәселелер:

Әлеуметтік-экономикалық теңсіздік

Қала мен ауыл арасындағы алшақтық

Цифрлық теңсіздік.

Әлеуметтік-экономикалық теңсіздік.

Әлеуметтік-экономикалық ахуалы (ӘЭА) оқушылардың үлгеріміндегі айырмашылықтарды түсіндіретін маңызды факторлардың бірі болып табылады. ӘЭА өлшеу барысында әртүрлілік пен шектеулерге қарамастан, оның оқушылардың үлгерімімен байланысы көптеген зерттеулерде дәлелденген (Sirin, 2005). Buchmann (2002) пікірінше, әртүрлі отбасылардағы экономикалық, мәдени және әлеуметтік капиталдың қолжетімділігіндегі айырмашылықтар балалардың үлгеріміндегі айырмашылықтарға әкеледі. Оқушының әлеуметтік дағдылары мен тілдік стилі, сондай-ақ мектеп бағдарламасы мен мұғалімдерге деген көзқарасы оның шыққан тегі мен әлеуметтік ахуалына байланысты өзгеруі мүмкін (Barone, 2006).

Зерттеулер көрсеткендей, төмен табысты отбасылардан шыққан оқушылар бай отбасылардың балаларымен салыстырғанда емтихандар мен тестілерде төменірек нәтижелер көрсетеді. Бұл репетиторларға, қосымша

білім беру қызметтеріне, кітаптарға және заманауи білім беру технологияларына қолжетімділіктің шектеулі болуымен байланысты.

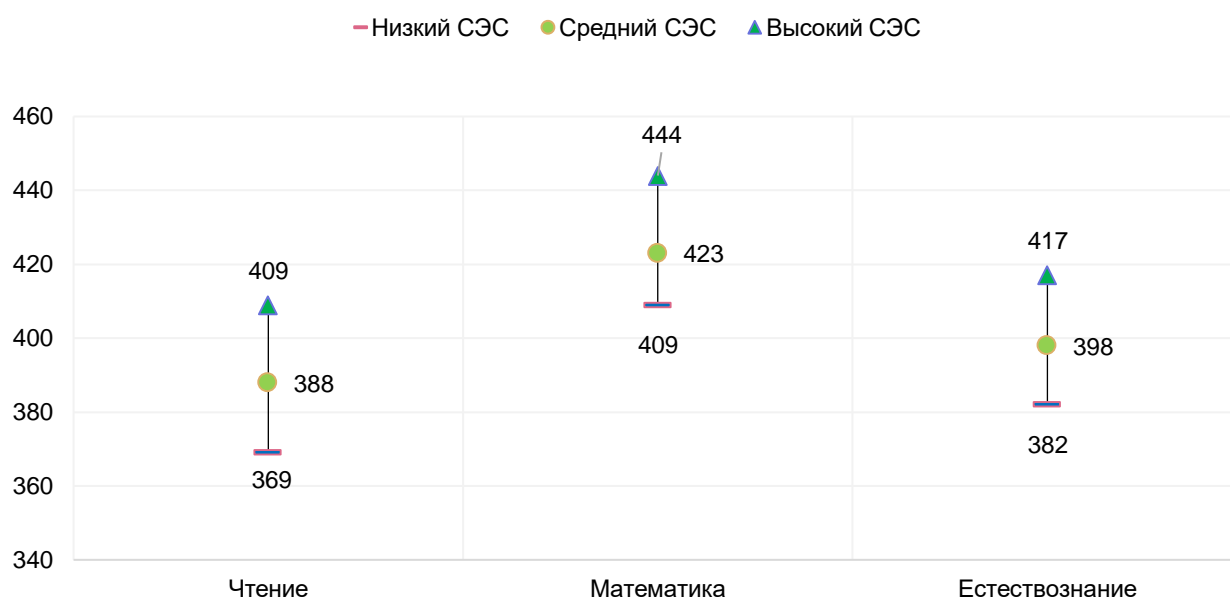
Атап айтқанда, PISA-2018 нәтижелері көрсеткендей, жоғары әлеуметтік-экономикалық ахуалы (ӘӘА) бар оқушылар жоғары нәтижелер көрсетеді. ӘӘА – бұл оқушылардың қолжетімді қаржылық, әлеуметтік, мәдени және адами ресурстарын бейнелейтін кең ұғым (Cowan et al., 2012). ӘӘМ «отбасының немесе жеке тұлғаның иерархиялық әлеуметтік құрылымдағы байлыққа, беделге және билікке қол жеткізуіне немесе оны бақылауына негізделген салыстырмалы жағдайы» деп те аталады (Willms and Tramonte, 2015, (Mueller and Parcel, 1981). Осылайша, ӘӘА – бұл оқушылардың отбасылық ресурстарға (қаржылық, әлеуметтік, мәдени және адами капитал) және олардың отбасының әлеуметтік жағдайына қолжетімділігінің өлшемі.

PISA зерттеуінде оқушылардың ӘӘА деңгейі экономикалық, әлеуметтік және мәдени ахуал индексі (ESCS) арқылы бағаланады, бұл оқушыларға қолжетімді қаржылық, әлеуметтік, мәдени және адами ресурстардың жиынтық өлшемі. Индекс бірнеше отбасыға байланысты айнымалылардан тұрады, олар үш компонентке топтастырылады: ата-аналардың білімі, ата-аналардың кәсіптері және материалдық немесе мәдени әл-ауқатты жанама көрсеткіш ретінде алынған үй мүлкінің саны, соның ішінде автокөлікке иелік ету, тыныш бөлменің болуы, интернетке қолжетімділік, үйдегі кітаптар мен басқа да оқу ресурстарының саны.

ӘӘА – бұл PISA зерттеуіндегі оқушылар жетістіктерінің деңгейіндегі айырмашылықтарды түсіндіретін маңызды факторлардың бірі. Қазақстанда төмен (25-квантиль) және жоғары (75-квантиль) ӘӘА деңгейіндегі оқушылардың нәтижелеріндегі айырмашылық оқу сауаттылығы бойынша 40 баллды, математика және жаратылыстану сауаттылығы бойынша 35 баллды құрайды (3.1-сурет). Бұл ретте,

Қазақстандағы төмен және жоғары ӘӘА деңгейіндегі оқушылардың жетістіктеріндегі айырмашылық ОЭСР елдеріндегі орташа көрсеткішпен салыстырғанда айтарлықтай төмен. ОЭСР елдеріндегі орташа айырмашылық әлдеқайда кең: оқу сауаттылығы бойынша айырмашылық 89 баллды құрайды. Бұл Қазақстанда ӘӘМ білім беру ресурстарына қолжетімділікті анықтайтын негізгі фактор емес екенін, тіпті төмен ӘӘМ деңгейіндегі оқушылардың да білім алуға мүмкіндіктері бар екенін көрсетуі мүмкін.

Сурет 3.1. PISA-2018: ӘӘА бөлінісінде үш бағыт бойынша білім алушылардың нәтижелері, %

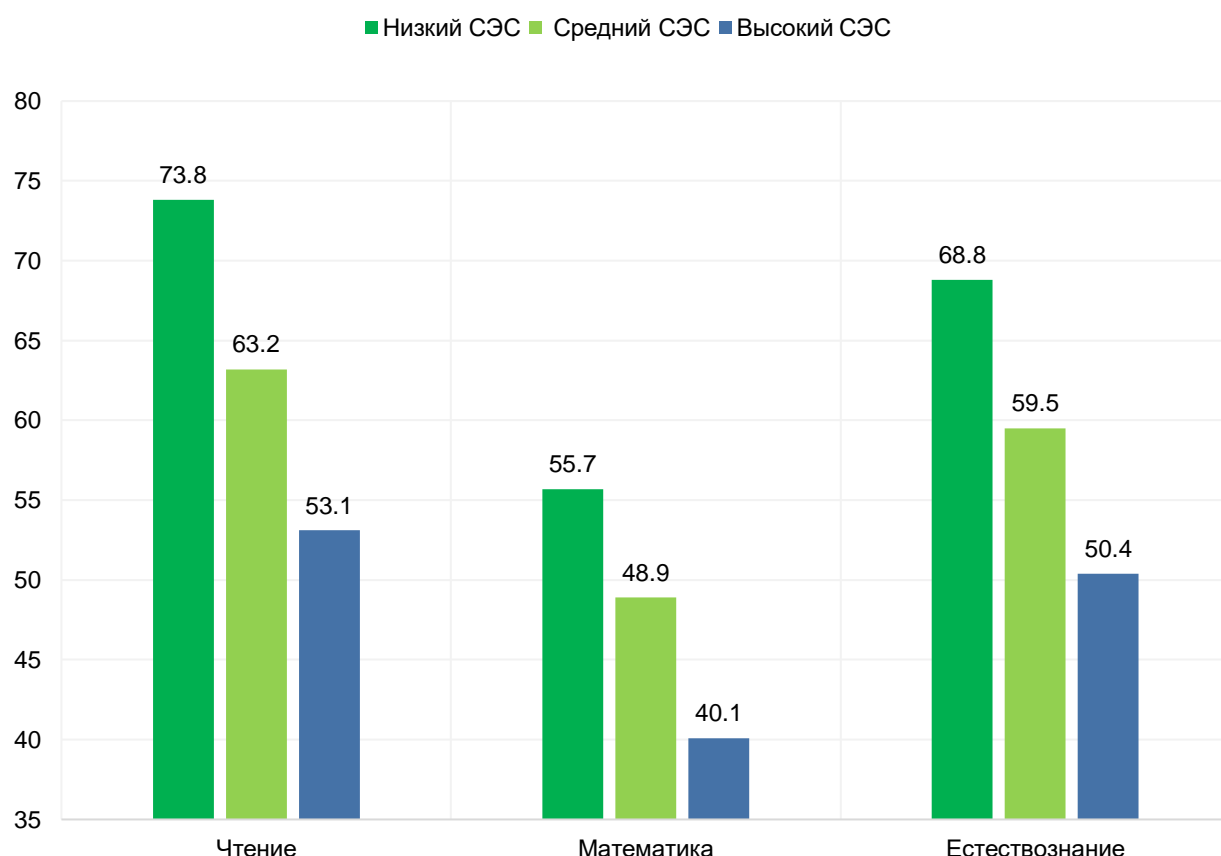

Дереккөз: Ұлттық деректер базасын талдау

ӘӘА төмен деңгейіндегі оқушылар арасында барлық үш бағалау бағыттары бойынша екінші деңгейге жете алмайтындардың үлесі айтарлықтай жоғары. Оқу сауаттылығы бойынша оқушылардың шамамен үштен төрті (73,8%) функционалды сауатсыз деп саналады. ӘӘА жоғары деңгейіндегі оқушылар арасында олардың үлесі 20%-ға аз (53,1%). Төмен

ӘӘМ деңгейіндегі оқушылардың сәл көбі (55,7%) математикадан және үштен төртке жуығы (68,8%) жаратылыстану сауаттылығынан екінші деңгейге жете алмайды.

Сурет 3.2. PISA-2018: ӘӘА бойынша үш бағыттан 2-деңгейге жете алмаған оқушылардың үлесі, %

Дереккөз: Ұлттық деректер базасын талдау

Басқа зерттеулерде де ұқсас үрдіс байқалады. Мәселен, TIMSS-2019 зерттеуінде әлеуметтік тұрғыдан қолайлы мектептерде оқитын оқушылар орташа және аз қамтамасыз етілген мектептерде оқитындарға қарағанда жоғары нәтижелер көрсеткені анықталды. Қазақстанда ең жоғары үлес әлеуметтік тұрғыдан қолайлы мектептерде оқитын оқушыларға тиесілі

екені (81% – 4-сынып, 82% – 8-сынып) атап өтілген. Бұл оқушылардың нәтижелері орташа деңгейдегі мектептерде оқитын 17% балалардың көрсеткіштерінен жоғары (3.1-кесте).

Кесте 3.1. TIMSS-2019: ҚР оқушыларының нәтижелері және отбасының әлеуметтік ахуалы

	Математика				Жаратылыстану			
	пасс	редний алл	пасс	редний алл	пасс	редний алл	пасс	редний алл
Әлеуметтік тұрғыдан қолайлы мектептер	1%	14	2%	92	1%	98	2%	83
Орташа деңгейдегі мектептер	7%	103	7%	159	7%	176	7%	161
Әлеуметтік тұрғыдан қолайсыз мектепте	%		%		%		%	

*Орташа баллды анықтау үшін деректер жеткіліксіз

Дереккөз: TIMSS зерттеуінің халықаралық есебі (IEA, 2019)

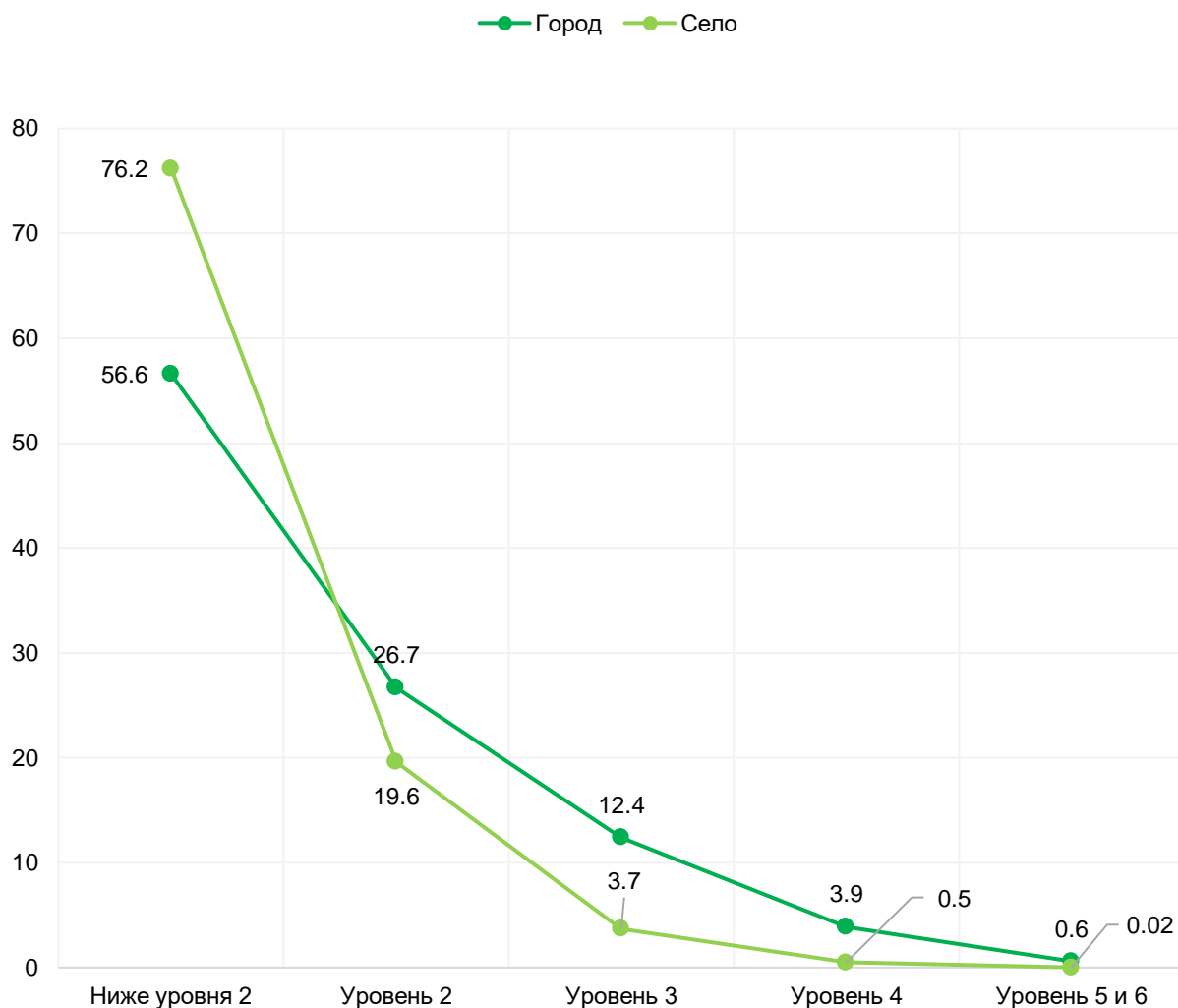
PIRLS-2021 зерттеуінде де әлеуметтік-экономикалық ахуалы (ӘӘА) оқушылардың оқу жетістіктеріне әсер ететіні атап өтілген. Қазақстандық ӘӘА жоғары деңгейіндегі оқушылардың нәтижелері (532) ӘӘА төмен деңгейіндегі отбасылардан шыққан құрдастарының көрсеткіштерінен (482) статистикалық тұрғыдан айтарлықтай жоғары. Бұл айырмашылық (50 балл) PIRLS-2021 қатысушы елдердегі орташа көрсеткіштен (86 балл)

айтарлықтай төмен. Алайда, Қазақстандық зерттеуге қатысушылардың басым бөлігі ӘЭА орташа деңгейіндегі оқушылар екені атап өтіледі (71%). ӘЭА орташа деңгейіндегі қазақстандық оқушылардың орташа нәтижесі (505) халықаралық орташа көрсеткіш деңгейінде (501), бірақ жетекші елдердегі ӘЭА төмен деңгейіндегі оқушылардың нәтижелерінен төмен (Сингапур – 515, Ирландия – 520, Гонконг – 545). Сонымен қатар, Қазақстандағы ӘЭА төмен деңгейіндегі балалардың нәтижелері (482) әлемдік орташа көрсеткіштен (457) жоғары және Финляндиядағы осы топтағы оқушылардың нәтижелерімен ұқсас (490), бұл елде әлеуметтік осал топтардағы оқушыларға бағытталған саясаттың тиімділігін көрсетеді.

Қала мен ауыл арасындағы алшақтық. Халықаралық салыстырмалы зерттеулер және оқушылардың білімін ұлттық бағалау жүйелері қала мен ауыл мектептері арасындағы алшақтықтың бар екенін көрсетеді.

Атап айтқанда, PISA-2018 нәтижелері бойынша алшақтық байқалады: ең үлкен алшақтық оқу сауаттылығы бойынша байқалады, қала оқушылары (401 балл) ауыл оқушыларынан (364 балл) 37 баллға алда. Математика және жаратылыстану сауаттылығы бойынша айырмашылық сәйкесінше 22 және 23 баллды құрайды. Қала мен ауыл оқушыларының оқу сауаттылығы деңгейлері бойынша үлестірімі айтарлықтай ерекшеленеді. Ауыл оқушыларының үштен төрттен астамы (76,2%) екінші деңгейге жете алмайды. Қалалық оқушылар арасында бұл көрсеткіш сәл жоғары (56,6%). Үшінші және бесінші деңгейлерде қала оқушыларының үлесі ауыл оқушыларымен салыстырғанда үш есе көп, ал төртінші деңгейде – шамамен 8 есе көп (3.3-сурет).

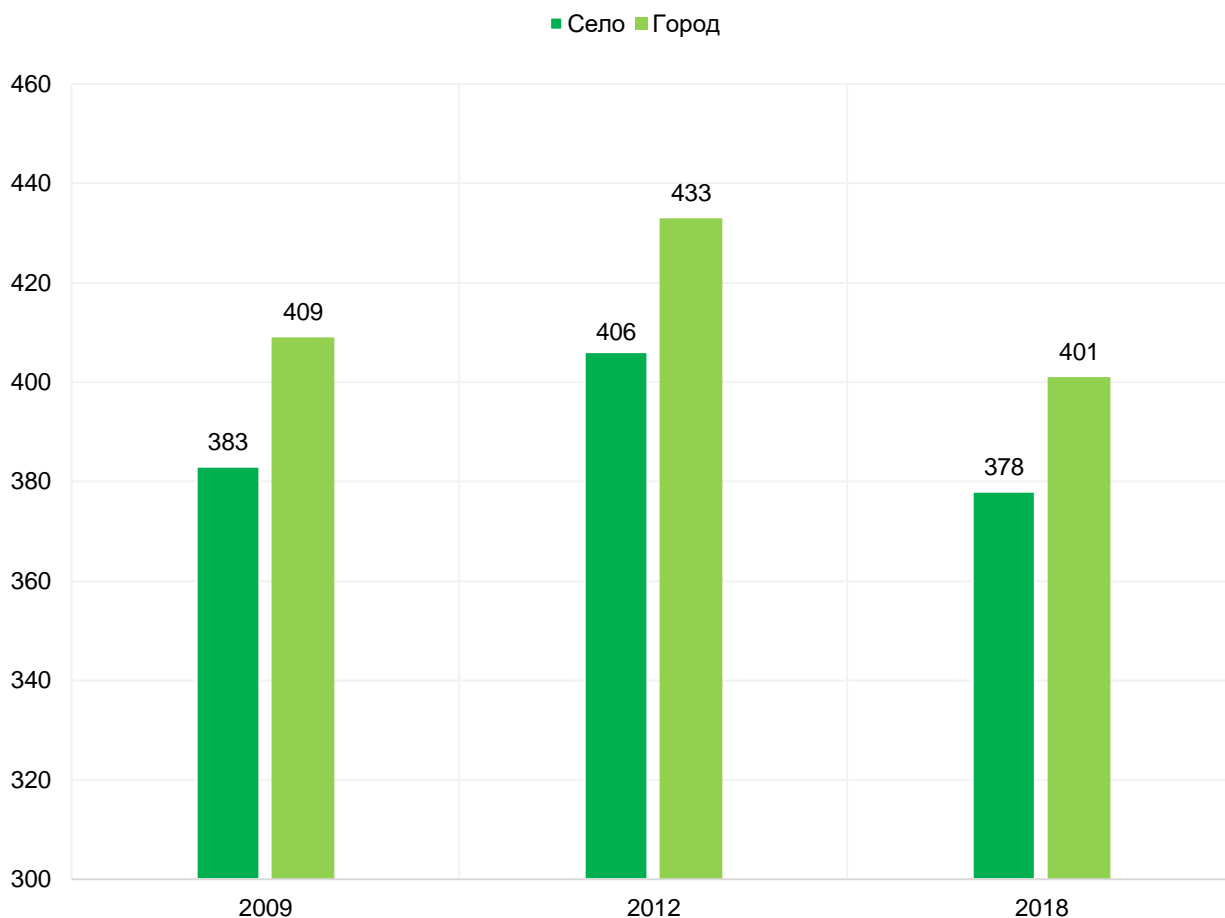
Сурет 3.3. PISA-2018: Қала мен ауыл оқушыларының оқу сауаттылығының әр деңгейінің үлесі, %

Дереккөз: Ұлттық деректер базасын талдау

PISA-2018 нәтижелері бойынша, басқа бағалау бағыттары сияқты, ауыл оқушыларының нәтижелері қала оқушыларынан айтарлықтай артта қалатыны байқалады. Айырмашылық 23 баллды құрады. PISA-2009 және PISA-2012 нәтижелерімен салыстырғанда бұл алшақтық сәл азайды (3.4-сурет).

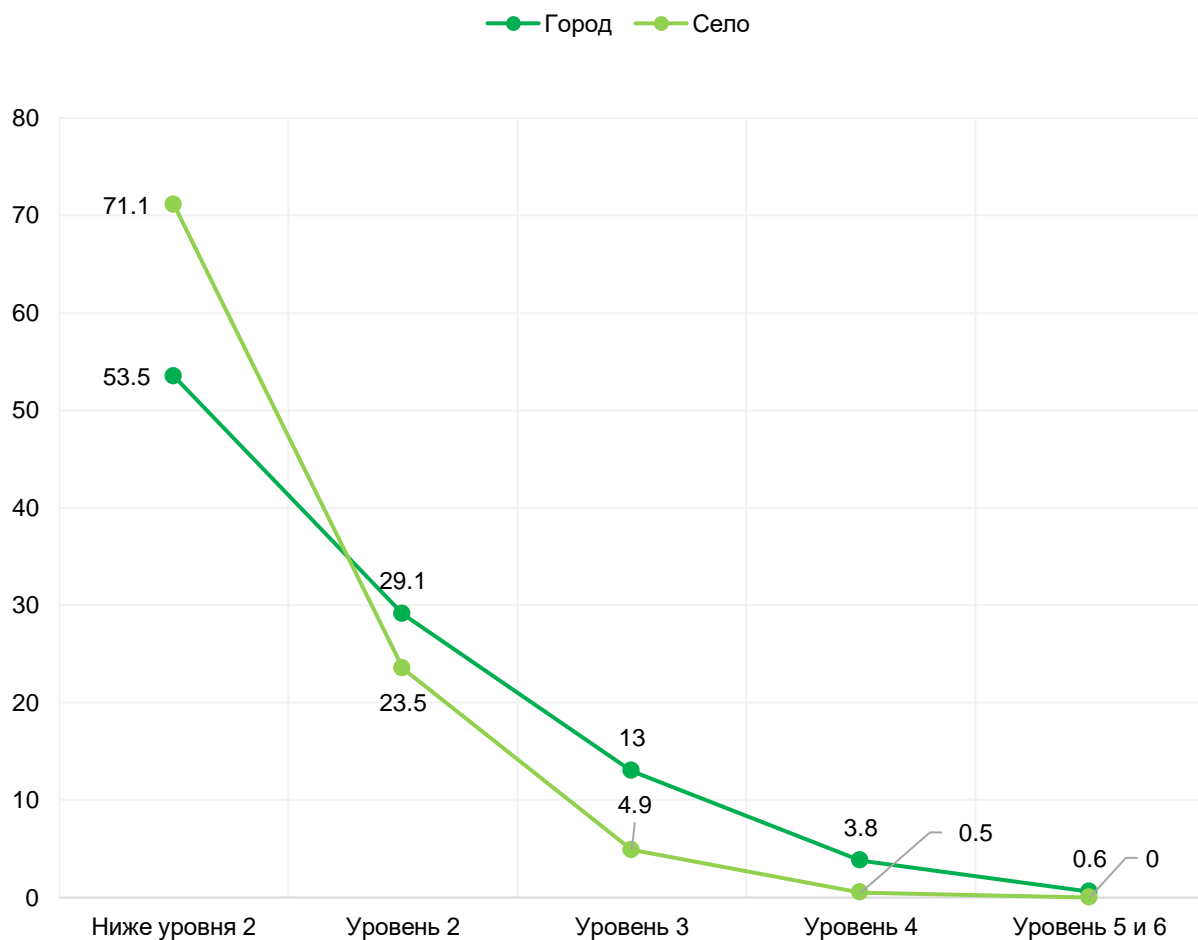
Сурет 3.4. PISA-2018: Қала мен ауыл бойынша жаратылыстану сауаттылығы нәтижелерінің динамикасы, балл

Дереккөз: Ұлттық деректер базасын талдау

Ауылдық жерлерде жаратылыстану сауаттылығы бойынша екінші деңгейге жете алмаған оқушылардың үлесі (71,1%) қаладағы көрсеткішпен салыстырғанда (53,5%) айтарлықтай жоғары. Ауылдық жерлердегі оқушылар сондай-ақ ең жоғары деңгейлерге (5 және 6 деңгейлер) жете алмайды. Қалалық жерлерде бұл үлес те өте аз (0,6%) (3.5-сурет).

Сурет 3.5. PISA-2018: Қала мен ауыл бойынша жаратылыстану сауаттылығының әр деңгейіне жеткен оқушылардың үлесі, %

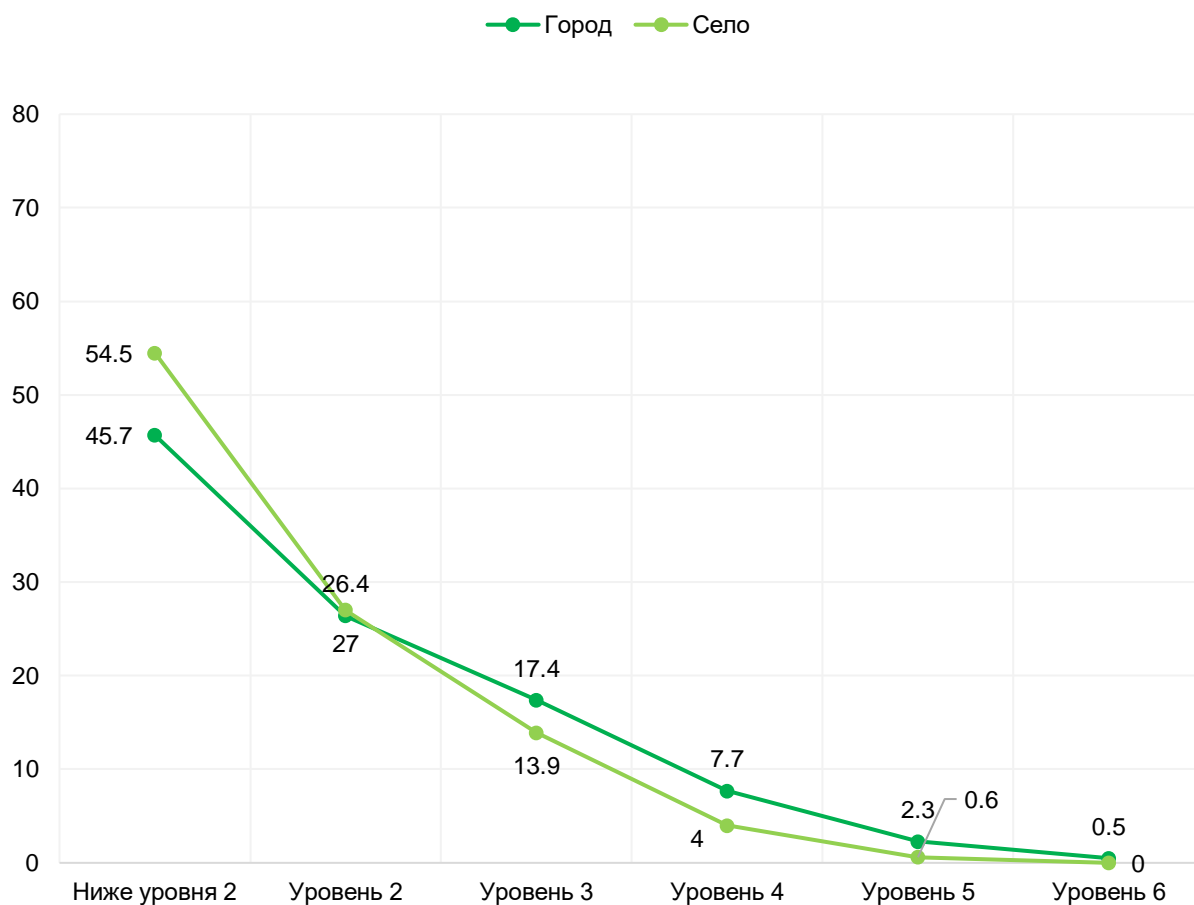

Дереккөз: Ұлттық деректер базасын талдау

Қала мен ауыл оқушыларының әртүрлі деңгейдегі тапсырмаларды орындау үлесі де айтарлықтай ерекшеленеді. Қала (26,4%) және ауыл (27%) оқушылары 2-деңгейдегі шекті тапсырмаларды бірдей орындағанымен, ауыл мектептерінде 2-деңгейге жете алмайтын оқушылар көбірек, ал жоғары деңгейдегі тапсырмаларды орындағандар айтарлықтай аз.

Төртінші деңгейде қала оқушыларының үлесі ауыл оқушыларынан 2 есе, бесінші деңгейде — шамамен 4 есе көп (3.6-сурет).

Сурет 3.6. PISA-2018: Қала мен ауыл бойынша математикалық сауаттылықтың әр деңгейіне жеткен оқушылардың үлесі, %

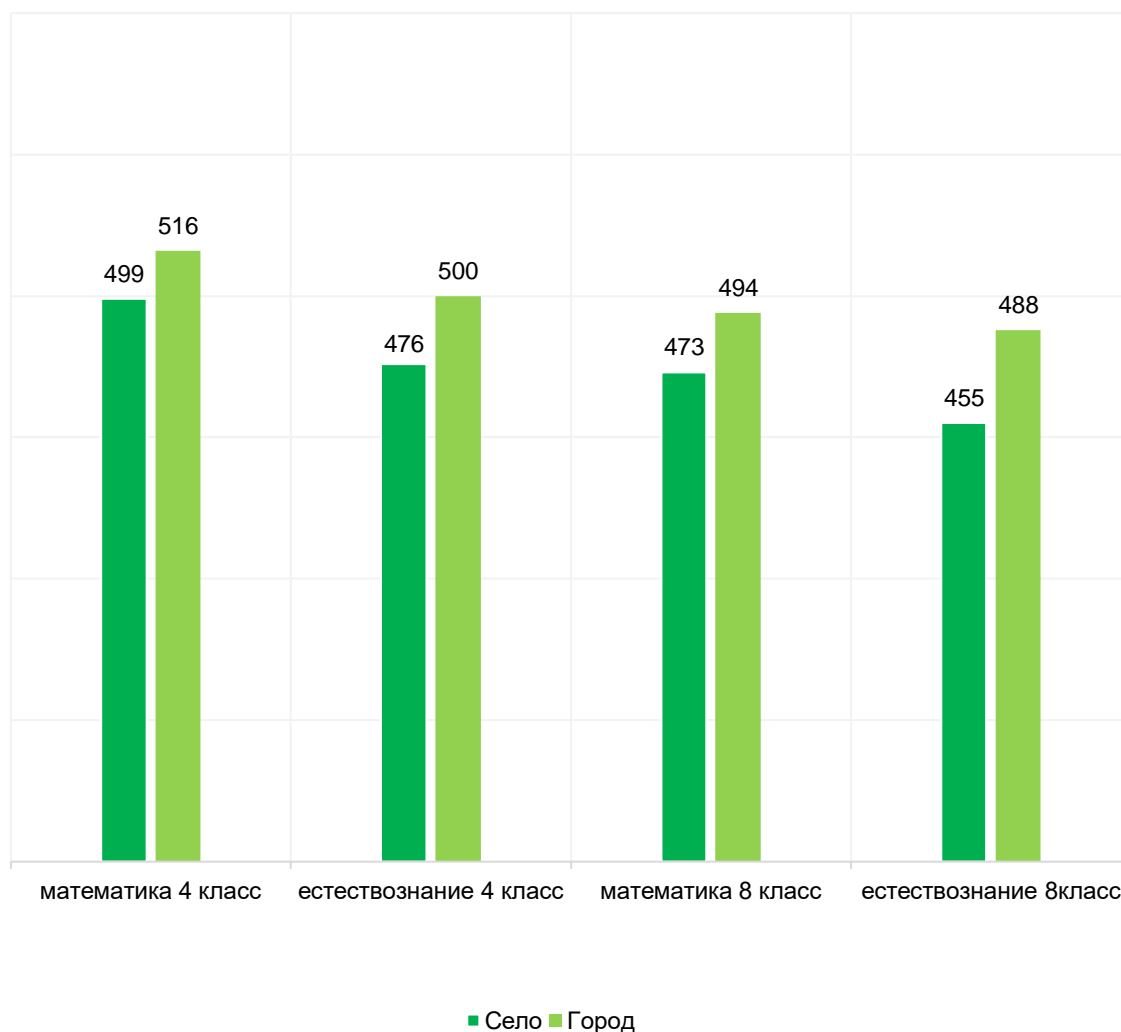

Дереккөз: Ұлттық деректер базасын талдау

Ұқсас жағдай TIMSS халықаралық зерттеуінде де байқалады. TIMSS-2019 зерттеу нәтижелері бойынша қала мектептерінің оқушылары өздерінің ауылдық құрдастарынан математика мен жаратылыстану пәндері бойынша озып келеді. 4-сыныптар деңгейінде математикадан айырмашылық 17 баллды, жаратылыстанудан 24 баллды құрады. 8-сыныптарда математикадан айырмашылық 21 балл, жаратылыстанудан 33

балл болды. Осылайша, ең үлкен білім алшақтығы 8-сынып оқушылары арасында жаратылыстану пәні бойынша байқалады (3.7-сурет).

Сурет 3.7. TIMSS-2019: Мектептің орналасқан жеріне байланысты ҚР оқушыларының нәтижелері, балл

Дереккөз: TIMSS-2019 ұлттық деректер базасын талдау

PIRLS-2021 зерттеуінде де қала мектептерінің оқушыларының нәтижелері басым екені байқалады. Қазақстанда қала оқушылары компьютерлік тестілеу бойынша өздерінің ауылдық құрдастарынан 21 баллға жоғары нәтиже көрсетті. 2016 жылғы циклмен салыстырғанда бұл айырмашылық 11 баллға ұлғайды. Ең үлкен төмендеу ауыл оқушыларының

нәтижелерінде (-38) қала оқушыларымен (-27) салыстырғанда байқалады. Ауыл оқушыларының нәтижелері елдің орташа көрсеткішінен 12 баллға төмен, бұл статистикалық тұрғыдан маңызды айырмашылық болып табылады. Қала оқушыларының нәтижелері елдің орташа көрсеткішімен статистикалық тұрғыдан ұқсас.

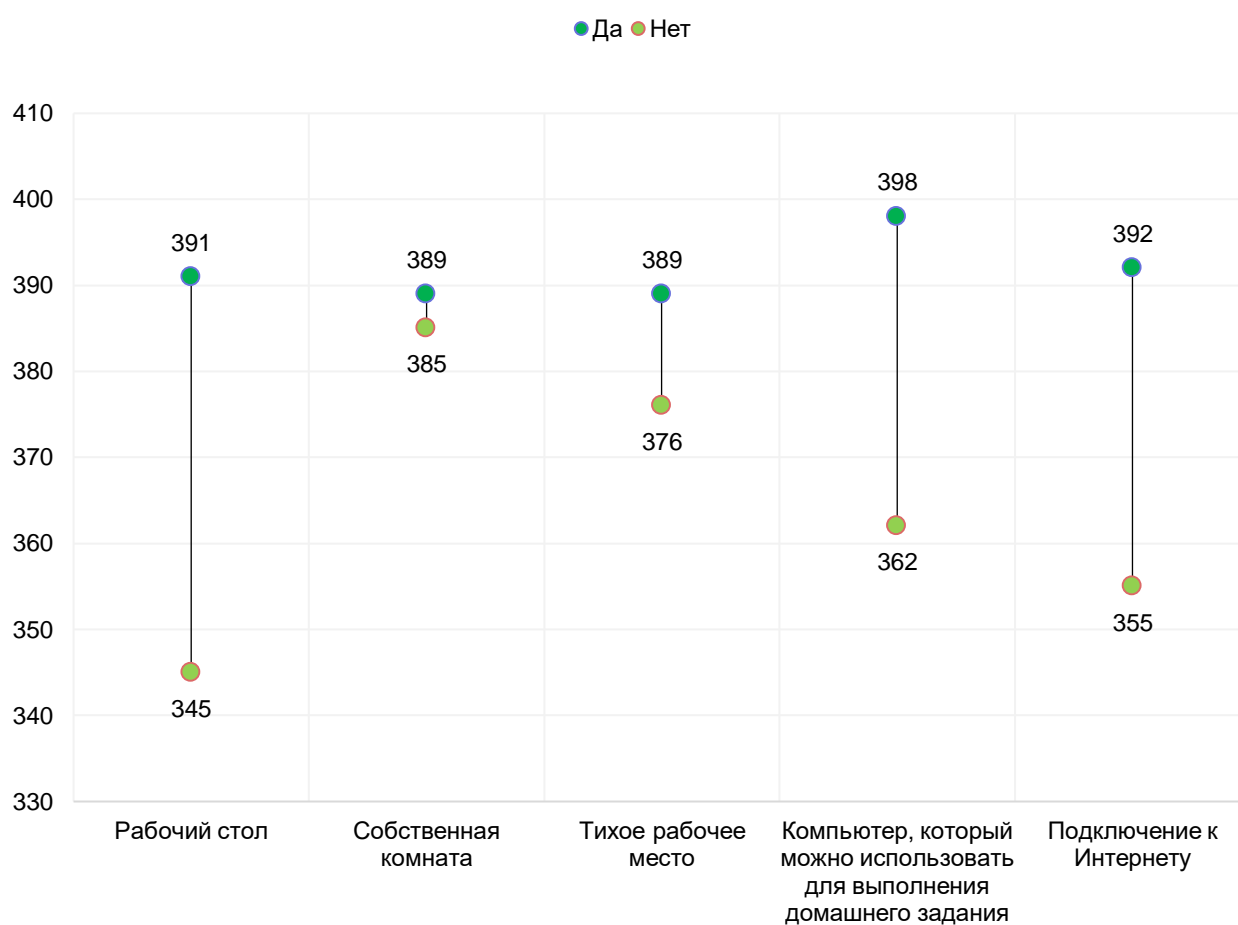
Жетістіктер деңгейлері бойынша да ауыл мектептерінің оқушылары айтарлықтай артта қалғаны байқалады. Атап айтқанда, қала мектептерінің оқушылары жоғары (+4), жоғары (+11) және орта (+9) деңгейлерде ауыл мектептерінің оқушыларына қарағанда жақсы нәтиже көрсетті. Ауыл мектептерінің ең төменгі деңгейге жеткен оқушыларының үлесі қала оқушыларымен салыстырғанда 3%-ға төмен.

Цифрлық және отбасындағы білім беру ресурстарындағы теңсіздік. PISA-2018 деректері бойынша, үйде оқуға қолжетімді ресурстар оқу жетістіктеріне айтарлықтай әсер етеді. Ең маңызды факторлардың бірі – оқушының жұмыс үстелінің болуы. Жұмыс үстелі бар оқушылар бұл ресурсы жоқ оқушыларға қарағанда 46 баллға жоғары нәтиже көрсетті (3.4-сурет). Білім беру ұйымының орналасқан жеріне қатысты нәтижелерді салыстыру қаладағы айырмашылықтың одан да үлкен екенін көрсетеді. Жұмыс үстелі бар қала оқушыларының нәтижесі 54 баллға, ауыл оқушыларының нәтижесі 27 баллға жоғары (3.5-сурет). Ал жеке бөлменің болуы оқушылардың жетістіктеріне статистикалық тұрғыдан елеулі әсер етпейді.

Сонымен қатар, үй тапсырмасын орындау үшін пайдалануға болатын компьютер мен интернетке қосылудың да маңызды мәні бар (3.8-сурет). Компьютерге қолжетімділігі бар оқушылар 36 баллға, интернетке қосылу мүмкіндігі бар оқушылар 37 баллға жоғары нәтиже көрсетті. Бұл көрсеткіштер бойынша да қала оқушылары арасында айырмашылық едәуір

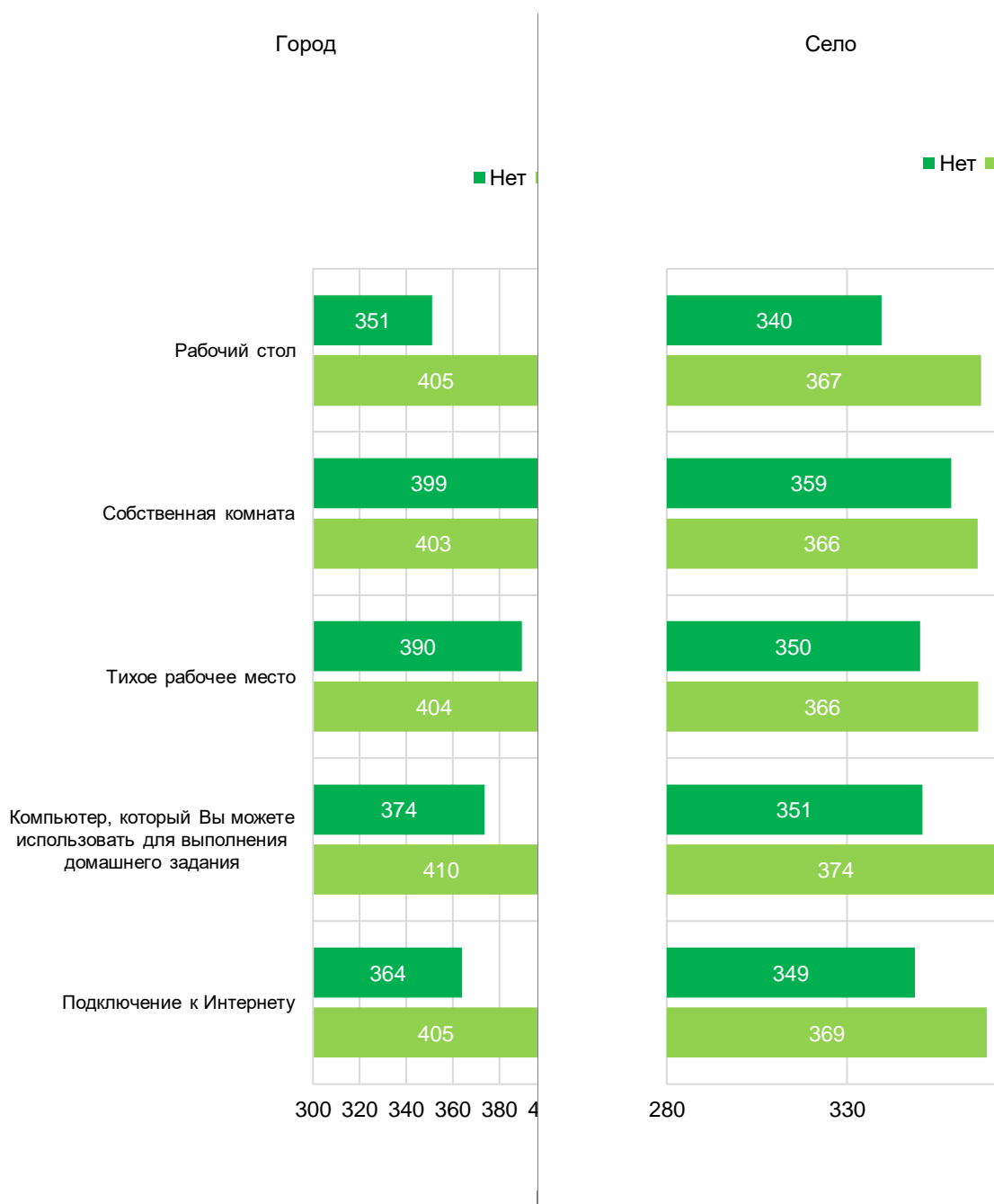
кең. Атап айтқанда, үйінде компьютері бар қала оқушылары бұл құрылғысы жоқ құрдастарынан 36 баллға озық, ал ауылдық жерлерде бұл айырмашылық 23 баллды құрайды. Үйінде интернетке қосылу мүмкіндігі бар қала оқушыларының оқу сауаттылығы нәтижелері 41 баллға, ауыл оқушыларының нәтижелері 20 баллға жоғары (3.9-сурет).

Сурет 3.8. PISA-2018: Оқу сауаттылығы бойынша нәтижелер мен ресурстардың қолжетімділігі, балл.

Дереккөз: Ұлттық деректер базасын талдау

Сурет 3.9. PISA-2018: Оқу сауаттылығы бойынша нәтижелер және мектептердің орналасқан жеріне байланысты ресурстардың қолжетімділігі, балл.

Дереккөз: Ұлттық деректер базасын талдау

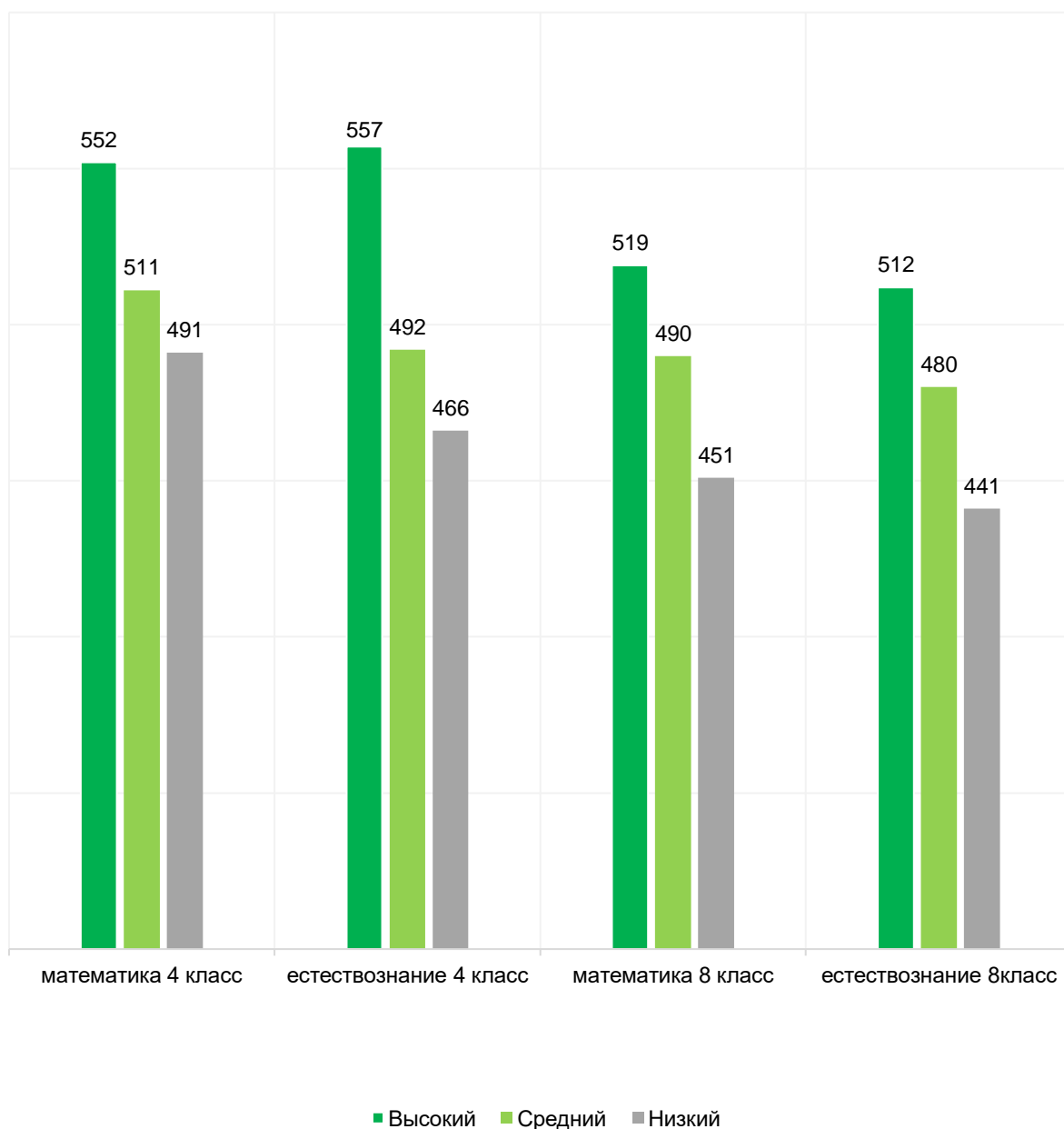
TIMSS зерттеуі де оқушылардың нәтижелеріне айтарлықтай әсер ететін факторлардың бірі олардың отбасындағы білім беру ресурстары

екенін анықтады (ата-аналардың білімі, кітаптардың, оның ішінде балалар кітаптарының саны, үйдегі компьютер мен интернеттің болуы, ата-аналардың жұмыспен қамтылуы). Оқушылардың жетістіктері мен отбасындағы білім беру ресурстары арасындағы байланысты анықтау үшін сауалнама аясында сәйкес контекстік ақпарат пайдаланылды. Сауалнама нәтижелері бойынша оқушылар үш топқа бөлінді: 1) ресурстары жоғары отбасылардан шыққан оқушылар, 2) ресурстары орташа деңгейдегі отбасылардан шыққан оқушылар және 3) ресурстары төмен отбасылардан шыққан оқушылар.

Зерттеу нәтижелерін талдау көрсеткендей, Қазақстанда ресурстары жоғары отбасылардан шыққан оқушылар математика және жаратылыстану пәндері бойынша ресурстары орташа және төмен деңгейдегі отбасылардан шыққан құрдастарынан жетістіктері жағынан алда келеді. Математика

және жаратылыстану пәндері бойынша жетістіктердегі алшақтық 29-дан 91 баллға дейін құрайды (3.10-сурет).

Сурет 3.10. TIMSS-2019: ҚР оқушыларының отбасындағы ресурстар деңгейіне байланысты нәтижелері, балл

Дереккөз: Ұлттық деректер базасын талдау

TIMSS зерттеуінің алдыңғы циклдері сияқты, әлеуметтік-экономикалық ахуалы (ӘӘА) жоғары оқушылардың алда екендігі қала мен

ауыл мектептерінде де байқалады. Ресурстары мол отбасылардан шыққан оқушылар, тұрғылықты жеріне қарамастан, ӘЭА орташа және төмен деңгейдегі отбасылардан шыққан құрдастарынан жоғары нәтижелер көрсеткен. ӘЭА факторы оқушылардың жетістіктеріне тұрғылықты жеріне қарағанда айтарлықтай көбірек әсер ететіні атап өтіледі. Мысалы, ауыл мектебінде оқитын ресурстары мол отбасынан шыққан оқушы математикадан ресурстары аз қалалық құрдасынан 26 баллға озып тұр.

Орташа есеппен алғанда, қалада ресурстары мол оқушы ресурстары аз оқушыдан математикадан 58 баллға, жаратылыстанудан 92 баллға жоғары нәтиже көрсеткен. Ал ауылда бұл айырмашылық сәйкесінше 43 және 41 баллды құрайды.

Сол сияқты, қалалық жерлерде 8-сыныптағы ресурстары мол оқушы ресурстары аз құрдасынан математикадан 64 баллға, жаратылыстанудан 71 баллға озып тұр. Ауылдық жерлерде бұл айырмашылық сәйкесінше 60 және 37 баллды құрайды. Осылайша, қалалық жерлерде оқушылардың жетістіктеріне ресурстар деңгейіндегі теңсіздік айқын байқалады.

PIRLS зерттеуінің де қызықты нәтижелері бар. Атап айтқанда, PIRLS-2016 мен PIRLS-2021 арасындағы баллдардағы ең үлкен төмендеу отбасылық ресурстары төмен оқушыларда (-45 балл) және ресурстары мол оқушыларда (-41 балл) байқалды.

Сонымен қатар, PIRLS-2021 цифрлық өзін-өзі тиімділік индексі оқу үлгерімінің маңызды көрсеткіші екенін көрсетті. Цифрлық сауаттылығы жоғары оқушылар (мәтін теру, презентациялар, мәтіндік құжаттар мен бейне файлдарды жасау, интернеттен ақпарат табу және т.б.) төмен деңгейдегі құрдастарына қарағанда жоғары нәтижелер көрсетті (514 балл). Қазақстандық оқушылардың басым бөлігі компьютерді, планшетті немесе смартфонды (69%), мәтін теруді (63%) және интернеттен ақпарат іздеуді (64%) біледі. Бұл дағдыларға ие (506, 513 және 513 балл) және ие емес

оқушылардың (445, 445 және 450 балл) арасында статистикалық тұрғыдан елеулі айырмашылық бар.

Сонымен қатар, цифрлық құрылғыларды пайдаланып мектеп тапсырмаларын орындауға жұмсалған уақытқа байланысты нәтижелерде дисперсия байқалады. Цифрлық құрылғыларды пайдаланып, рефераттар мен презентацияларды дайындауға 30 минуттан артық уақыт бөлетін оқушылар (517 балл) оқу сауаттылығы бойынша 30 минуттан аз уақыт жұмсайтын немесе мүлде уақыт бөлмейтін құрдастарына қарағанда (508 және 492 балл) айтарлықтай жоғары нәтижелер көрсетті. Бұл цифрлық теңсіздік күшейген жағдайда оқушылардың оқу жетістіктеріне теріс әсер етуі мүмкін екенін көрсетеді.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК АХУАЛЫМЕН БАЙЛАНЫСТЫ ОРТА БІЛІМ САПАСЫНДАҒЫ АЛШАҚТЫҚТЫ ҚЫСҚАРТУҒА БАҒЫТТАЛҒАН МЕМЛЕКЕТТІК ШАРАЛАР

Қазақстанның мемлекеттік саясаты барлық білім алушыларға, соның ішінде әлеуметтік тұрғыдан қолайсыз жағдайдағы балаларға тең мүмкіндіктер жасауды көздейді. Төмен әлеуметтік мәртебеге ие білім алушыларды (аз қамтылған, көпбалалы отбасылардан шыққан балалар, жетімдер және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар) қолдауға арналған негізгі шаралар мыналарды қамтиды:

Материалдық қолдау. Мемлекет аз қамтылған отбасылардан шыққан балаларға тегін тамақ, мектеп формасы және оқу құралдарын ұсынады. Көпбалалы және аз қамтылған отбасылар да қаржылық жәрдемақылар мен төлемдерге сене алады, бұл олардың қаржылық ауыртпалығын жеңілдетеді.

Мектептердегі әлеуметтік қолдау. Білім жетістіктеріндегі алшақтықты азайту үшін мемлекет үлгерімі төмен балаларды қолдау мақсатында репетиторлық және қосымша оқыту бағдарламаларын енгізеді. Сондай-ақ, мектептердегі қолдау қызметтері арқылы психологиялық және әлеуметтік көмек қолжетімді.

Бұл шаралар әлеуметтік ахуалына қарамастан, барлық балалардың білім алу жағдайларын жақсартуға және білім алудағы алшақтықты азайтуға бағытталған.

Көпбалалы және аз қамтылған отбасылардың, сондай-ақ қиын жағдайға тап болған балаларды қолдау мақсатында әр мектепте **«Жалпы оқыту»** қоры қарастырылған. Әлеуметтік көмекке қаражатты бөлу білім беру ұйымының коллегиялық органының шешімімен жүзеге асырылады, ал бөлінген сома жалпы білім беретін мектептерді ағымдағы ұстауға бөлінген бюджет қаражатының кемінде 2%-ын құрайды. Әлеуметтік ахуалы төмен белгілі бір санаттағы оқушыларға 2002 жылдан бастап мемлекеттік атаулы әлеуметтік көмек (АӘК) төленіп келеді. 2020 жылдың 1 қаңтарынан бастап АӘК жаңа механизмі бойынша 1 жастан 18 жасқа дейінгі балалар үшін кепілдендірілген әлеуметтік пакет енгізілді, оған оқу орнында тегін тамақтану, қалалық қоғамдық көлікте жеңілдікпен жүру, мектеп формасымен және құралдармен қамтамасыз ету кіреді. АӘК-ті әрбір жан басына шаққандағы орташа табысы ең төменгі күнкөріс деңгейінің 70%-ынан төмен кез келген отбасы ала алады. Сонымен қатар, көпбалалы отбасыларға жаңа мемлекеттік жәрдемақы енгізілді. Бұл жәрдемақы төрт және одан көп кәмелетке толмаған балалары немесе 23 жасқа дейін күндізгі бөлімде оқитын студенттері бар отбасыларға табысына қарамастан беріледі. 2021 жылы жәрдемақы мөлшері балалар санына қарай сараланды: төрт баласы бар отбасыларға 46 760 теңгеден жеті баласы бар отбасыларға 81 852 теңгеге дейін.

Балалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау — Қазақстанның ұлттық саясатының басты бағыттарының бірі. Тәуелсіздік жылдары 15 халықаралық құжат ратификацияланды. Балалардың құқықтары мен кепілдіктерін реттейтін 45-тен астам нормативтік-құқықтық актілер қабылданды. Балалардың құқықтарын қорғау бойынша негізгі нормативтік-құқықтық құжаттар Қазақстан Республикасының Конституциясы, «Білім туралы», «Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзету арқылы қолдау туралы», «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы», «Балаларды қорғау және шетелде бала асырап алу мәселелері бойынша ынтымақтастық туралы конвенцияны ратификациялау туралы», «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу және балалардың қараусыз қалуының алдын алу туралы», «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» заңдар, сондай-ақ «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы», «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі» кодекстері болып табылады. Сонымен қатар, 2018 жылы «Балаларды олардың денсаулығы мен дамуына зиян келтіретін ақпараттан қорғау туралы» заң қабылданды. 2019 жылы интернат мекемелерінде тұратын балалардың құқықтары мен мүдделерін қорғауға қоғамдық бақылауды қамтамасыз ететін ұлттық алдын алу механизмінің мандаты айтарлықтай кеңейтілді.

Балалардың құқықтарын қамтамасыз ету мәселелерімен Үкімет жанындағы Кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі ведомствоаралық комиссия (2007 жылдан бастап) айналысады. 2006 жылы Балалардың құқықтарын қорғау комитеті құрылды. Республикалық деңгейде жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған білім беру ұйымдарының басшыларының кеңесі (2008 ж.), ҮЕҰ кеңесі (2011 ж.) жұмыс істейді. 2016 жылдан бастап Балалардың құқықтары жөніндегі уәкіл институты

құрылды. 2020 жылғы наурызда ҚР Үкіметінің қаулысымен 2020-2023 жылдарға арналған «Балалардың құқықтарын қорғауды күшейту, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл және жасөспірімдер арасындағы суицид мәселелерін шешу жөніндегі» жол картасы бекітілді. 2020 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан Президентінің «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл уақыты» атты Жолдауында Бала құқықтары туралы конвенцияның хаттамасына қосылу шаралары қабылданады деп айтылды.

Жетім балаларды және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды қамқорлығына алған отбасыларға мемлекет тарапынан қолдау көрсетіледі. 2015 жылдан бастап осындай балаларды асырап алған ата-аналарға 75 АЕК мөлшерінде біржолғы төлем жасалады; 2016 жылы «Қабылдаушы және қонақ отбасы» атты балаларды отбасына орналастырудың екі балама формасы енгізілді; 2020 жылғы шілдеден бастап ықтимал асырап алушы ата-аналар міндетті түрде психологиялық дайындықтан өтеді; сондай-ақ, 2020 жылғы шілдеден бастап жетім балаларды отбасына орналастыруға көмектесу жөніндегі ұйымдар құрылды. Қабылданған шаралардың нәтижесінде балалар үйлерінің және ондағы тәрбиеленушілердің саны азайып келеді. 2012 жылы мұндай ұйымдардың саны 188 болса, 2021 жылы олардың саны 6 958 баланы қамтыған 125 бірлікті құрады.

Балалардың құқықтарының бұзылуын алдын алу және оларды сүйемелдеу бойынша жедел шаралар қабылдануда. Министрлік өңірлерге кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылық және қатыгез қарым-қатынас фактілерін анықтау және олармен жұмыс істеу бойынша ведомствоаралық өзара іс-қимыл жөніндегі басшылықты; кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу және оған ден қою бойынша білім беру ұйымдарының қызметкерлерінің іс-қимыл

алгоритмін; 2021-2022 жылдарға арналған кәмелетке толмағандар арасында аутодеструктивті мінез-құлықтың алдын алу бойынша бірлескен іс-қимыл жоспарын әзірледі. Сонымен қатар, білім және ғылым саласындағы төтенше жағдайлар туралы жедел ақпараттандыру және хабарлау тәртібі бекітілді (ҚР БҒМ 2014 жылғы 26 желтоқсандағы № 541 бұйрығы). 2020 жылғы наурыздан бастап балалардың құқықтарын қорғауды күшейтуге, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимылға және жасөспірімдер арасындағы суицид мәселелерін шешуге бағытталған Жол картасы іске асырылуда.

Қиын өмірлік жағдайға тап болған балаларға жедел көмек көрсету үшін арнайы орталықтар қызмет көрсетеді. Қазіргі уақытта қиын өмірлік жағдайға тап болған балаларға арналған 18 қолдау орталығы және кәмелетке толмағандарды бейімдеу бойынша 10 орталық жұмыс істейді. Әрбір балаға жеке көмек көрсету мақсатында психологтар мен әлеуметтік қызметкерлер белсенді қатысады. Қиын өмірлік жағдайға тап болған балалар мен олардың ата-аналарына күн сайын психологиялық көмек пен қолдау көрсету бойынша білікті қызметті психолог мамандар атқарады. Қазақстанда балалардың құқықтарын қорғау саласында 11 мыңнан астам маман жұмыс істейді.

Балаларға қатысты жұмыстарды жүзеге асыратын тағы бір орган – Кәмелетке толмағандар істері жөніндегі комиссия. Қазақстанда 14 облыстық, 41 қалалық және 173 аудандық комиссия жұмыс істейді. 2020 жылғы наурызда ҚР Үкіметінің қаулысымен Кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі комиссияның типтік ережесіне өзгерістер енгізілді. Комиссияның құзыретіне кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғау және қалпына келтіру, оларды әлеуметтік оңалту бойынша шаралар қабылдау және басқа да міндеттер кірді.

ОРТА БІЛІМ САПАСЫНДАҒЫ АЛШАҚТЫҚТЫ ҚЫСҚАРТУҒА БАҒЫТТАЛҒАН МЕМЛЕКЕТТІК ШАРАЛАРДЫ ІСКЕ АСЫРУҒА ӘСЕР ЕТЕТІН КОНТЕКСТТІК ФАКТОРЛАР

Орта білім сапасындағы оқушылардың әлеуметтік ахуалына байланысты алшақтықты азайтуға бағытталған мемлекеттік шаралар білім беру мүмкіндіктеріне тең қолжетімділікті қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Қазақстан жағдайында бұл шаралар халықтың ең осал топтарын қолдауға бағытталған әлеуметтік және білім беру саясатына қатысты.

Мемлекеттік шаралардың тиімділігін жан-жақты талдау үшін олардың іске асырылуына және табыстылығына әсер ететін контекстік факторларды қарастыру маңызды. Мұндай факторлардың ішінде:

1. Отбасының әлеуметтік-экономикалық ахуалы

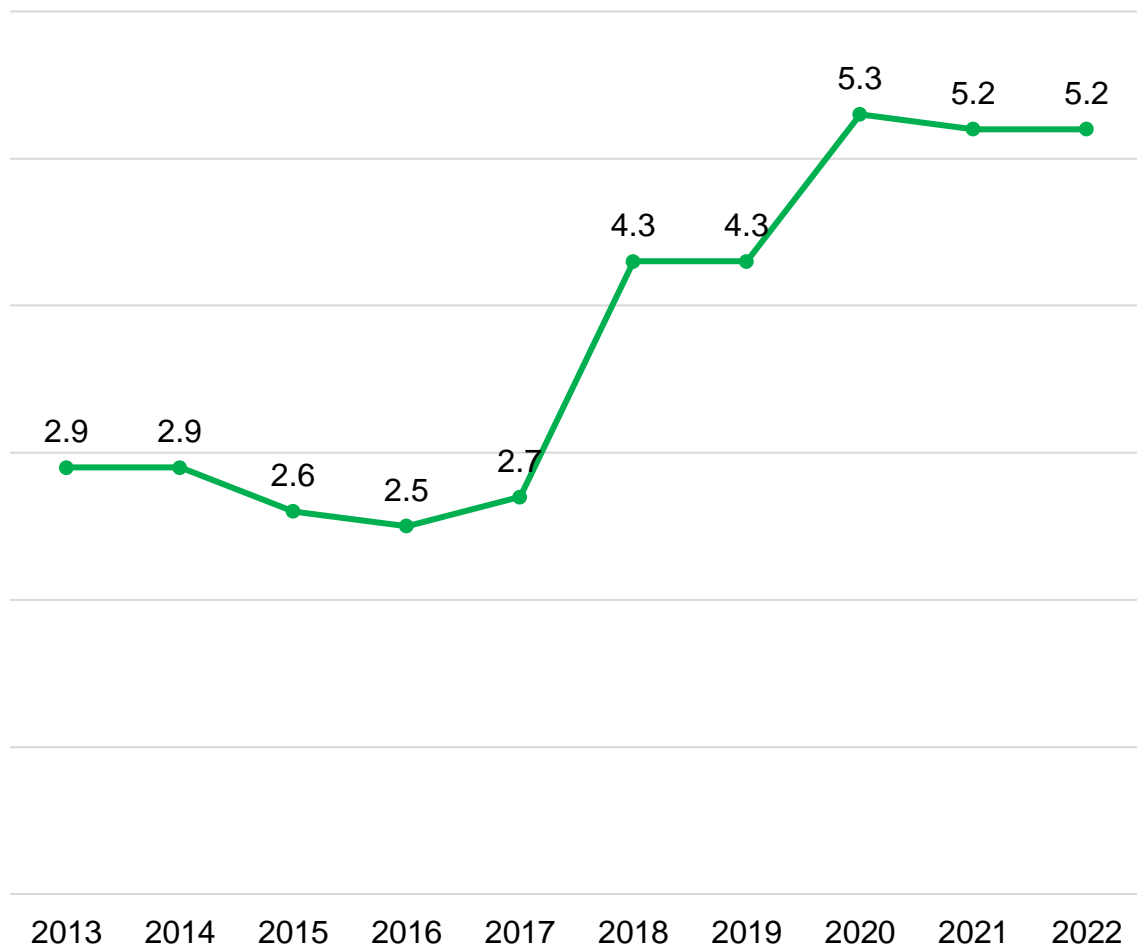
Оқушылар арасындағы үлгерімдегі алшақтықты анықтайтын ең маңызды факторлардың бірі – олардың отбасыларының әлеуметтік-экономикалық ахуалы. Қазақстанда жоғары табысы бар отбасылардың

балалары мен аз қамтылған отбасылардың балалары арасында едәуір алшақтық байқалады. Бұл келесі факторлармен байланысты:

- **Отбасының табысы.** Жоғары табысты отбасылар қосымша білім беру ресурстарын, мысалы, репетиторлар, үйірмелер, оқулықтар және қашықтан оқытуға арналған жабдықтарды қамтамасыз ете алады. Ал, аз қамтылған отбасылардың балалары бұл ресурстарға қол жеткізе алмайды, бұл олардың оқу үлгерімінің төмендеуіне әкеледі.

Сонымен қатар, соңғы 10 жылда елдегі кедейлік деңгейі артты. ҚР СЖЖРА ҰБД деректеріне сәйкес, ең төменгі күнкөріс деңгейінен төмен табысы бар халықтың үлесі (кедейлік деңгейі) 10 жылда 1,8 есеге өсті. Алайда соңғы үш жылда бұл көрсеткіштің белгілі бір тұрақтануы байқалады (3.11-сурет).

3.11-сурет. Ең төменгі күнкөріс деңгейінен төмен табысы бар халықтың үлесі (кедейлік деңгейі), 2013-2022 жж.

Дереккөз: ҚР СЖЖРА ҰБД деректері

<https://stat.gov.kz/api/iblock/element/37354/file/ru/>

- Кедейліктің жай-күйін сипаттайтын тағы бір маңызды көрсеткіш – тұтынуға жұмсалған табыстың сатып алу қабілеті және оның ең төменгі күнкөріс деңгейімен арақатынасы. Тұтынуға жұмсалған жан басына шаққандағы табыстың сатып алу қабілеті соңғы 10 жылда (2013-2022 жж.) шамамен 25%-ға төмендеп, 181,8%-ды құрады. Соңғы 3 жылда көрсеткіш тек 4%-ға төмендеді, бұл оның динамикасының баяулауын көрсетеді.

- **Технологияларға қолжетімділік.** Білім берудің цифрландырылуы жағдайында әлеуметтік жағынан осал отбасылардың балалары интернетке

және қажетті техникаға қол жеткізуде қиындықтарға тап болуда. Бұл әсіресе COVID-19 пандемиясы кезінде айқын байқалды, сол уақытта ауылдық аймақтардағы немесе аз қамтылған отбасылардың көптеген оқушылары басқа оқушылармен тең дәрежеде оқу процесіне қатыса алмады. Пандемия аяқталып, мектептерде шектеу шаралары алынғанына қарамастан, елде және әлемде білім берудің цифрландырылуына үлкен көңіл бөлінуде. Алайда, елімізде ауылдық жерлерде орналасқан кейбір елді мекендерде интернетке қолжетімділіктің әлсіздігі мәселесі әлі де сақталып отыр.

- **Отбасының мәдени капиталы.** Қазақстанда аз қамтылған отбасылар арасында ата-аналардың білім деңгейі көбіне төмен, бұл олардың балалардың оқу процесіне қатысу деңгейіне әсер етеді. Отбасында қолдаудың және білім алуға деген үміттің болмауы білім алушылардың үлгеріміне айтарлықтай әсер ететін маңызды фактор болып табылады.

Қалалық және ауылдық мектептер арасындағы айырмашылықтар

Қазақстандағы қалалық және ауылдық мектептер арасындағы білім беру мүмкіндіктері мен ресурстардағы елеулі айырмашылықтар білімдегі теңсіздікті арттырады. Ауыл мектептері кездесетін негізгі мәселелер:

- **Материалдық-техникалық базаның жеткіліксіздігі (МТБ).** Ауыл мектептерінде көбіне заманауи оқулықтар, техника, зертханалар және оқу материалдары жетіспейді. Бұл оқушылардың оқу бағдарламасын қалалық мектептердегі құрдастарымен бір деңгейде меңгеруге мүмкіндік бермейді. Сонымен қатар, мектептердің цифрландыру мәселесі де маңызды болып отыр. 2016 жылдан 2021 жылға дейін кең жолақты интернетке (4 Мбит/с жоғары) қолжетімді мектептердің үлесі 63,6%-ға өсті. Дегенмен, 1 364 ауылдық мектепте интернет жылдамдығы 2 Мбит/с төмен. Сондықтан ауыл мектептерін цифрландыру мәселесі әлі де өзекті болып тұр.

- **Кадр мәселелері.** Ауыл мектептерінде жиі білікті педагогтердің жетіспеушілігі байқалады. Біліктілігі төмен немесе жеткіліксіз дайындықтан өткен мұғалімдер әрдайым сапалы білім бере алмайды. Соның нәтижесінде, ауыл мектептеріндегі оқушылар білікті педагогикалық қолдаудың тапшылығын сезінеді.

3. Әлеуметтік осал топтарға арналған қолдау бағдарламаларының қолжетімділігі мен сапасы

Қазақстанда мемлекеттік деңгейде әлеуметтік осал топтар арасындағы білім беру сапасындағы алшақтықты азайтуға бағытталған түрлі қолдау бағдарламалары жүзеге асырылуда. Алайда, осы бағдарламаларды іске асырудағы контексттік факторлар аймаққа және әлеуметтік-экономикалық жағдайға байланысты әртүрлі болуы мүмкін.

Әсіресе, ерекше білім беру қажеттіліктері (ЕБҚ) бар балаларды оқыту үшін жағдай жасауға қатысты. Жалпы білім беретін мектептерде инклюзивті орта құру айтарлықтай ресурстарды талап етеді. Қазақстан бұл бағытта айтарлықтай прогреске қол жеткізді. 2021 жылғы жағдай бойынша ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытуға дайын күндізгі мемлекеттік жалпы білім беретін мектептердің үлесі 2011 жылмен салыстырғанда 62,6%-ға өсті.

Алайда, «Орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың мониторингі» (2021 ж.) зерттеуі көрсеткендей, педагогикалық ұжымдардың инклюзивті ортада жұмыс істеуге дайындығын қамтамасыз ету мәселелері әлі де өзекті болып отыр. Зерттеуге қатысқан мектеп директорларының 60%-ы инклюзивті білім беру жағдайында балаларды оқытуға дайын болу үшін материалдық-техникалық база (МТБ және жабдықтау) және кадрлық ресурстар (мамандар) қажет екенін атап өтті. Респонденттердің 26,7%-ы инклюзия жағдайында ЕБҚ бар балаларды оқыту және тәрбиелеу мәселелері

бойынша педагогтердің біліктілігін арттыру маңызды деп санайды. Мектеп директорларының 10%-ы педагогтер үшін инклюзивті тәжірибені қамтамасыз етуге қажетті әдістемелік ресурстардың (оқулықтар, оқу-әдістемелік кешендер, дидактикалық құралдар, бейімделген оқу бағдарламалары және т.б.) қолжетімділігі өзекті екенін айтты. «ЕБҚ бар балалардың ата-аналарымен бірлескен жұмыс және олардың психологиялық-педагогикалық қолдауы» (консультация беру, ата-аналарға арналған мектептер, отбасылық клубтар ұйымдастыру және т.б.) тек екі респонденттің (6%) пікірінде ғана айтылды.

Адаптацияланған оқу бағдарламаларының және жеке оқу жоспарларының (ИОЖ) бар екендігі туралы респонденттердің он пікірлеріне қарамастан, сұхбат деректерін талдау мектеп ұжымдарының осындай құжаттарды әзірлеуде қиындықтарға тап болатынын көрсетеді. Респонденттердің 50%-дан астамы ИОЖ-дың балалардың ерекше білім беру қажеттіліктеріне сәйкестік деңгейін орташа деп есептесе, 20%-ы оны төмен деп бағалайды. Оқытушылардың 80%-ы ЕБҚ бар балаларға сабақ беру үшін арнайы білімдері минималды екенін, ал 20%-ы арнайы білімдерінің мүлдем жоқ екенін мәлімдеді. Ешбір респондент өзінің арнайы білімдерінің ЕБҚ бар балалармен жұмыс істеуге жеткілікті екенін айтқан жоқ.

Сонымен қатар, PISA-2018 халықаралық зерттеуінде Қазақстандағы мектеп директорларының педагогтер балалардың әртүрлі қажеттіліктерін қанағаттандырмайды деп есептегендерінің үлесі (61%) ОЭСР елдерінің орташа көрсеткішінен 2 есе жоғары болды.

4. Мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламалары

Мұғалімдердің біліктілігін арттыру білім беру сапасындағы алшақтықты азайтудың маңызды факторларының бірі болып табылады.

Қазақстанда, әсіресе, кадрлардың біліктілігі төмен ауыл мектептерінде, мұғалімдерді қайта даярлау және біліктілігін арттыру бағдарламалары жүзеге асырылуда. Дегенмен, ауылдық жерлердегі мұғалімдер біліктілікті арттыру бағдарламаларына қолжетімділікте қиындықтарға жиі тап болады. Соның салдарынан олар заманауи педагогикалық тәжірибелер мен технологиялардан шет қалуы мүмкін.

Осылайша, Қазақстанда орта білім сапасындағы алшақтықты азайтуға бағытталған мемлекеттік шаралардың табыстылығы көбінесе отбасылардың әлеуметтік-экономикалық ахуалы, мектептердегі ресурстардың қолжетімділігі, мұғалімдердің дайындық сапасы және қаржыландыруды бөлу сияқты контекстік факторларға байланысты. Неғұрлым тиімді нәтижелерге қол жеткізу үшін тек формальды қолдау шараларын ғана емес, сонымен қатар аймақтағы мектептердің, оқушылардың және олардың отбасыларының шынайы қажеттіліктерін ескеретін кешенді тәсіл қажет.

**САНДЫҚ ДЕРЕКТЕРДІҢ СТАТИСТИКАЛЫҚ ТАЛДАУ
НӘТИЖЕЛЕРІ**

**Педагогтер сауалнамасының нәтижелерінің қысқаша
қорытындысы**

Төмен табысты отбасылардан шыққан оқушыларға көмек көрсету әдістері:

Негізгі қолдау әдісі – жеке көмек (47.8%), бұл оқыту процесін бейімдеуде мұғалімдер мен оқушылар арасындағы жеке қарым-қатынастың маңыздылығын көрсетеді. Бейімделген материалдарды әзірлеу (32.5%) де маңызды орын алады, бұл оқытуды қолжетімдірек етеді. Ұжымдық жұмыс ұйымдастыру (14.2%) және сыртқы қолдауды тарту (5.5%) аз рөл ойнайды, бұл ресурстардың үлкен интеграциясын қажет ететінін көрсетеді.

Білім беру ресурстарының жетіспеушілігіне байланысты қиындықтар: төмен әлеуметтік-экономикалық ахуалы бар отбасылардан шыққан оқушылардың көпшілігі ресурстарға қол жеткізуде қиындықтарға тап болады. Респонденттердің 45.3%-ы бұл мәселелер кейде туындайтынын, ал 28.6%-ы өте жиі кездесетінін атап өтті. Бұл қиындықтарды азайту үшін қолдау бағдарламаларын әзірлеу қажеттілігін көрсетеді.

Әртүрлі мәдени топтардан шыққан оқушылармен жұмыс істеу әдістері: Жеке жұмыс (38.9%) және мәдени элементтерді оқу процесіне енгізу (33.1%) ең кең таралған әдістер болып табылады, бұл мұғалімдердің оқушылардың мәдени ерекшеліктерін ескеріп, инклюзивті орта құруға бағытталатынын көрсетеді.

Мұғалімнің кәсіби қасиеттері: Эмпатия (42.3%) және шыдамдылық (30.7%) төмен әлеуметтік-экономикалық ахуалы бар отбасылардан шыққан оқушылармен жұмыс істеудегі негізгі қасиеттер деп саналады, бұл эмоционалды қолдаудың және оқушылардың жеке қажеттіліктерін қанағаттандырудың маңыздылығын көрсетеді.

Оқудағы кедергілерді азайту әдістері: Қосымша сабақтар бағдарламасы (34.7%) және қарапайым цифрлық құралдарды қолдану (29.8%) негізгі

әдістер болып табылады, бұл қосымша оқыту мүмкіндіктерін құру қажеттілігін көрсетеді.

Біліктілікті арттыру бағдарламаларын өзгерту жиілігі: Мұғалімдердің көпшілігі өз білімдерін екі-үш жыл сайын жаңартады (40.8%), бұл білім беру жүйесіндегі өзгерістерге бейімделу үшін жиірек кәсіби даму қажеттілігін көрсетеді.

Біліктілікті арттыру тақырыптары: Психологиялық-педагогикалық қолдау (41.2%) және сыныптағы мәдени бейімделу (28.3%) басым тақырыптар болып табылады, бұл эмоционалдық қолдауға және инклюзияға деген қажеттіліктің артып келе жатқанын көрсетеді.

Мәдени және әлеуметтік факторлардың үлгерімге әсері: Мұғалімдердің көпшілігі бұл факторлардың академиялық үлгерімге елеулі әсер ететінін ойындайды, бұл әрбір оқушыға жеке тәсіл қажет екенін көрсетеді.

Мәдени ерекшеліктері бар оқушылармен жұмыс істеуге арналған қабілеттер мен ресурстар: Мұғалімдер қосымша техникалық құралдар (31.4%) және мультимедиялық құралдарды (30.1%) қолданудың маңыздылығын атап көрсетеді, бұл оқу процесін әрбір оқушының қажеттіліктеріне бейімдеуге мүмкіндік береді.

Оқушыларды ынталандыру стратегиялары: Жеке тәсіл (39.6%) және позитивті қолдау (28.2%) ең тиімді әдістер ретінде қарастырылады, бұл оқушылардың ішкі кедергілерді жеңуіне көмектеседі.

Төмен табысты отбасылардан шыққан оқушылардың ата-аналарымен өзара әрекеттесу: Тұрақты кездесулер (33.8%) және ақпараттық тарақшалар (26.4%) негізгі әдістер болып табылады, бұл мектеп пен отбасы арасындағы байланысты нығайтуға ықпал етеді.

Сын тұрғысынан ойлауды дамыту әдістері: Жобалық оқыту (30.9%) және практикалық оқыту (28.5%) мұғалімдер тарапынан оқушылардың аналитикалық ойлау қабілетін ынталандыру үшін белсенді қолданылады. Ресурстарға шектеулі қолжетімділігі бар оқушыларға көмек көрсету: дифференциалды тәсіл (35.4%) негізгі әдіс болып табылады, бұл оқыту процесін әрбір оқушының жеке мүмкіндіктеріне бейімдеуге мүмкіндік береді.

Оқушылардың эмоционалдық әл-ауқатын қамтамасыз ету: Жеке қарым-қатынас (42.7%) және психологиялық көмек (29.1%) қолайлы эмоционалдық ортаны құрудағы негізгі факторлар болып саналады.

Деректерді талдау көрсеткендей, төмен табысты отбасылардан шыққан оқушыларға көмек көрсетудің ең танымал әдісі – жеке көмек, ол барлық жауаптардың 47.8%-ын құрайды. Бұл нәтиже мұғалімдердің осындай оқушылармен жеке қарым-қатынас жасауға қосымша уақыт бөлу қажеттілігін сезінетінін және олардың түсіну деңгейіне сәйкес материалдарды бейімдеп, сабақтан кейін түсіндірулер ұсынатынын көрсетеді. Жеке көмек оқушыларға күрделі тақырыптарды жайлы ортада меңгеруге және оқу процесіне тереңірек еруге мүмкіндік береді, бұл

әлеуметтік-экономикалық қиындықтарға тап болатын балалар үшін өте маңызды.

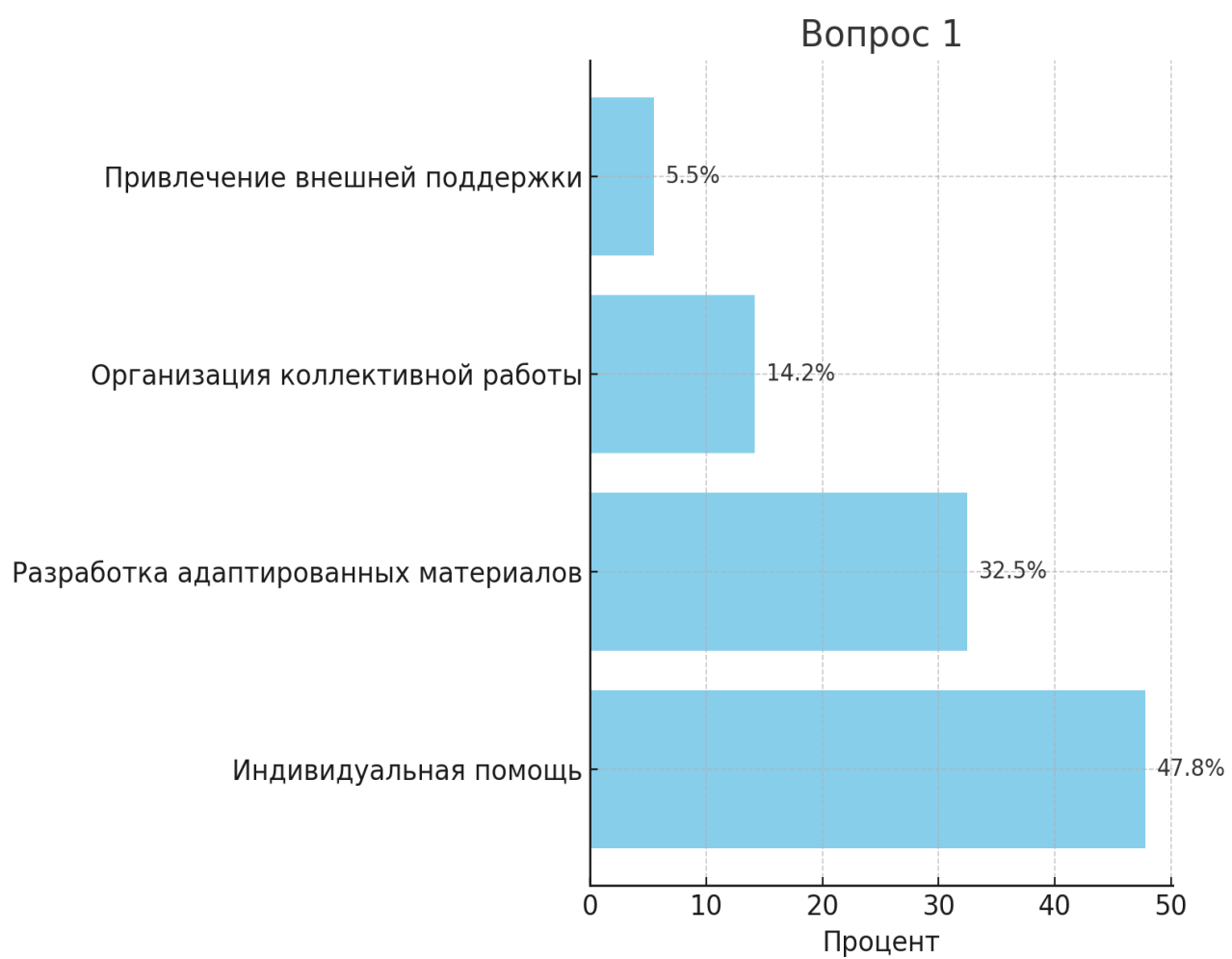
Екінші орында бейімделген материалдарды әзірлеу (32.5%) тұр. Мұғалімдер бұл әдісті белсенді түрде қолданып, қымбат оқу құралдары немесе арнайы жабдықтарды қажет етпейтін оқу тапсырмаларының жеңілдетілген нұсқаларын ұсынады. Бұл тәсіл ресурстары шектеулі оқушылар үшін оқу процесін қолжетімдірек етіп, қаржылық шектеулерге қарамастан, олардың оқуға сәтті қатысуына мүмкіндік береді.

Ұжымдық жұмыс ұйымдастыру 14.2%-ды құрады. Бұл әдіс оқушыларды топтық жобаларға қатысуға ынталандыруды білдіреді, ол білім мен дағдыларды алмасуға ықпал етеді және өзара қолдау мен ынтымақтастық атмосферасын жасайды. Бұл әдіс жеке көмек және материалдарды бейімдеу әдістерімен салыстырғанда азырақ қолданылса да, оның рөлі ұжымдық оқу ортасын құруда маңызды, мұнда оқушылар бір-біріне көмектеседі.

Сыртқы қолдауды тарту соңғы орында – 5.5%. Бұл көрсеткіш мұғалімдер арасында сыртқы қызметтермен өзара әрекеттесудің немесе ата-аналар мен басқа ресурстардан қолдау алудың аз таралғанын көрсетеді, бұл, мүмкін, мұндай қолдауды алу мүмкіндіктерінің жеткіліксіздігі немесе сыртқы ресурстарға қолжетімділіктің шектеулі болуына байланысты. Дегенмен, бұл бағыт психологиялық көмек немесе қосымша білім беру ресурстарын қамтамасыз ету қажеттілігі жағдайында әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен оқушыларды кешенді қолдаудың маңызды құрамдас бөлігі болып қала береді.

Осылайша, мұғалімдердің төмен табысты отбасылардан шыққан оқушыларға көмек көрсету стратегиясы негізінен оқушылармен жеке жұмысқа, қолжетімді оқу материалдарын әзірлеуге және ұжымдық оқыту

жағдайларын жасауға бағытталған, сыртқы ресурстарды тартуға аз көңіл бөлінеді (4.1-сурет).

4.1-сурет. Әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен отбасылардан шыққан оқушыларға оқу қиындықтарын жеңуге қандай әдістермен көмектесесіз?

Әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен (ӘЭА) отбасылардан шыққан оқушылардың білім беру ресурстарының жетіспеушілігіне байланысты қаншалықты жиі қиындықтарға тап болатыны туралы сұрақты талдау көрсеткендей, оқушылардың көпшілігі белгілі бір дәрежеде мәселелерге кезігеді. Респонденттердің ең үлкен тобы (45.3%) мұндай қиындықтар кейде туындайтынын атап өтті. Бұл білім беру ресурстарының, мысалы, оқу материалдарына, технологияларға немесе интернетке қолжетімділіктің тұрақты мәселе емес екенін, бірақ күрделі тапсырмаларды орындау немесе емтиханға дайындық кезінде кезең-кезеңімен туындайтынын көрсетеді. Мұндай қиындықтар жағдайға байланысты және оқу процесінің белгілі бір кезеңдерінде туындауы мүмкін.

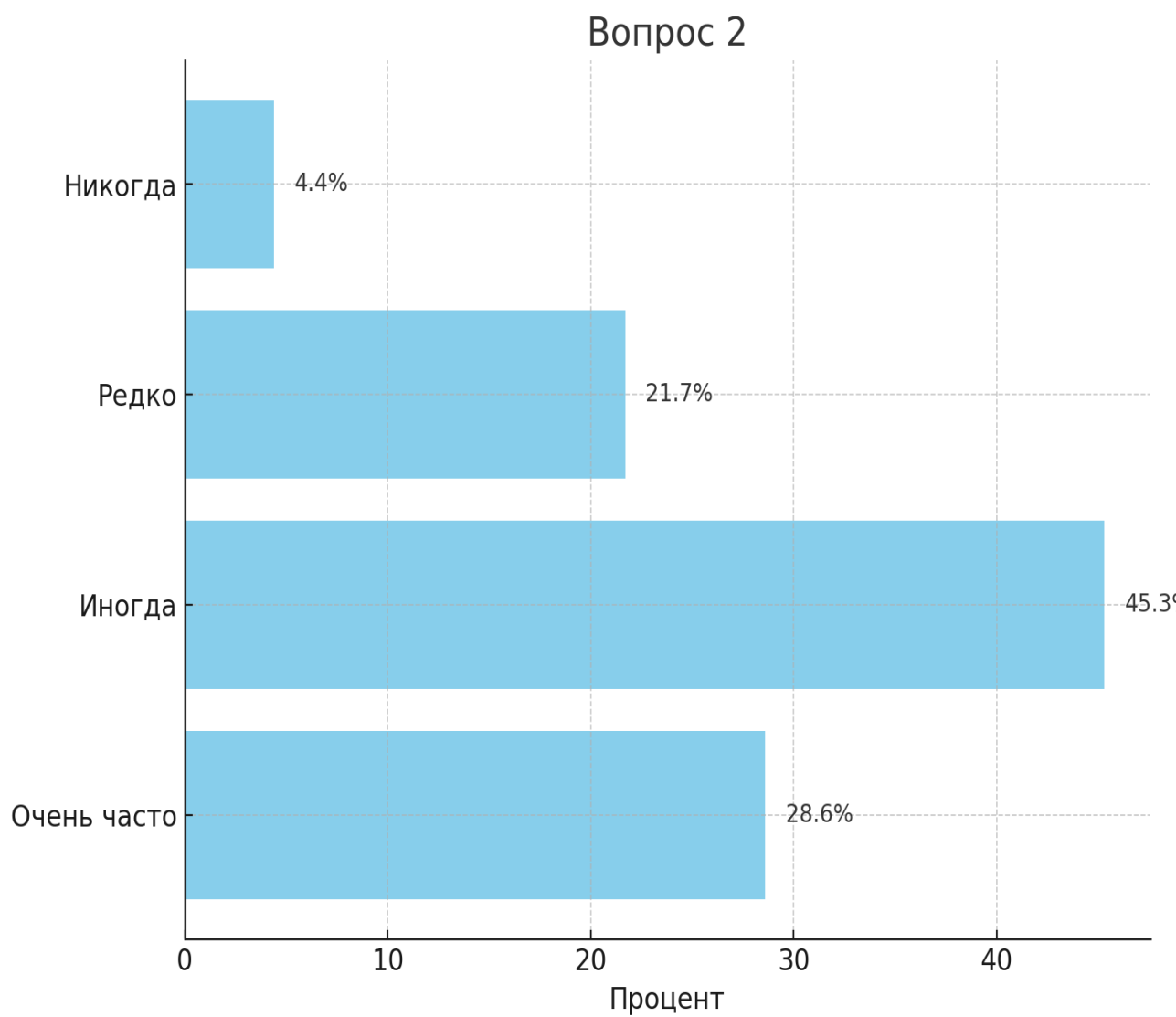
Зерттеуге қатысушылардың едәуір бөлігі (28.6%) қиындықтардың өте **жиі** кездесетінін мәлімдеді. Бұл көрсеткіш көптеген оқушылардың негізгі білім беру ресурстарына, мысалы, үй тапсырмаларын орындау үшін компьютер немесе интернетті пайдалану мүмкіндігіне, оқу құралдары мен басқа да қажетті материалдардың жоқтығына жүйелі түрде тап болатынын білдіреді. Мұндай тұрақты қиындықтар оқушылардың үлгерімінің төмендеуіне және олардың ынтасының жойылуына әкелуі мүмкін, өйткені олар өздерін қамтамасыз етілген сыныптастарынан артта қалатындай сезінеді. Мұндай жағдайларда мұғалімдер осы мәселелерді өтеу жолдарын іздеуге мәжбүр болып, бұл педагогтер мен мектептен қосымша күш-жігерді талап етеді.

Сауалнамада **сирек** кездесетін қиындықтарды көрсеткендер саны

21.7%-ды құрайды, бұл кейбір мектептер немесе сыныптар осындай мәселелерді азайтуға көмектесетін шараларды енгізгенін көрсетеді. Бұл мектептерде қолжетімді компьютерлік сыныптардың ұйымдастырылуы, оқу материалдарының берілуі немесе үй тапсырмаларын орындау үшін мектеп ресурстарын пайдалану жүзеге асырылып жатқан болуы мүмкін. Мұндай мектептерде оқушыларды қолдау бағдарламалары іске асырылып, мүмкіндіктерді теңестіруге және толыққанды білім алуға қажетті барлық ресурстармен қамтамасыз етуге бағытталған.

Ең аз топ (4.4%) білім беру ресурстарының жетіспеушілігі мәселелері ешқашан туындамайтынын айтты. Бұл осындай оқу орындарында оқушылардың ресурстардың жетіспеушілігін толық өтеуге мүмкіндік беретін шаралар жүзеге асырылып жатқанын білдіруі мүмкін. Мектептер қажетті материалдарды, жабдықтар мен технологияларға қолжетімділікті белсенді түрде қамтамасыз етеді, соның арқасында аз қамтылған отбасылардан шыққан балалар басқа оқушылармен тең жағдайларда оқи алады.

Осылайша, деректер білім беру ресурстарының жетіспеушілігі мәселесі ӘЭА төмен оқушылардың көпшілігі үшін өзекті екенін көрсетеді. Респонденттердің үлкен бөлігі мұндай қиындықтарға кейде тап болады, бірақ олардың үштен біріне жуығы тұрақты түрде қиындық көреді. Бұл барлық санаттағы оқушылар үшін білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз ету мақсатында тегін оқу материалдарын, цифрлық технологияларға қолжетімділікті ұсыну, сондай-ақ мектеп инфрақұрылымын жақсарту сияқты қосымша қолдау шараларын әзірлеу және енгізудің маңыздылығын көрсетеді (4.2-сурет).

4.2-сурет. Төмен әлеуметтік-экономикалық ахуалы бар отбасылардан шыққан білім алушылар оқу ресурстарының

жетіспеушілігіне байланысты қаншалықты жиі қиындықтарға ұшырайды?

Әртүрлі мәдени топтардан шыққан білім алушылармен жұмыс істеу тәсілдерін талдау көрсеткендей, педагогтер әрбір білім алушының мәдени және тілдік ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік беретін әдістерді жөн көреді. Ең кең таралған тәсіл - 38,9% дауыс жинағандар. Бұл көптеген мұғалімдердің әрбір білім алушының мәдениеті мен тілдік дағдыларына қарамастан, оларды оқыту процесінде жайлы әрі сенімді сезінетін жағдайларды жасауға тырысатынын көрсетеді. Жекешілік тәсіл оқу жоспарлары мен материалдарды мәдени және этникалық топтардың ерекшеліктерін ескере отырып бейімдеуді білдіреді, бұл оқу процесіндегі кедергілерді азайтуға және барлық білім алушылар үшін оның тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

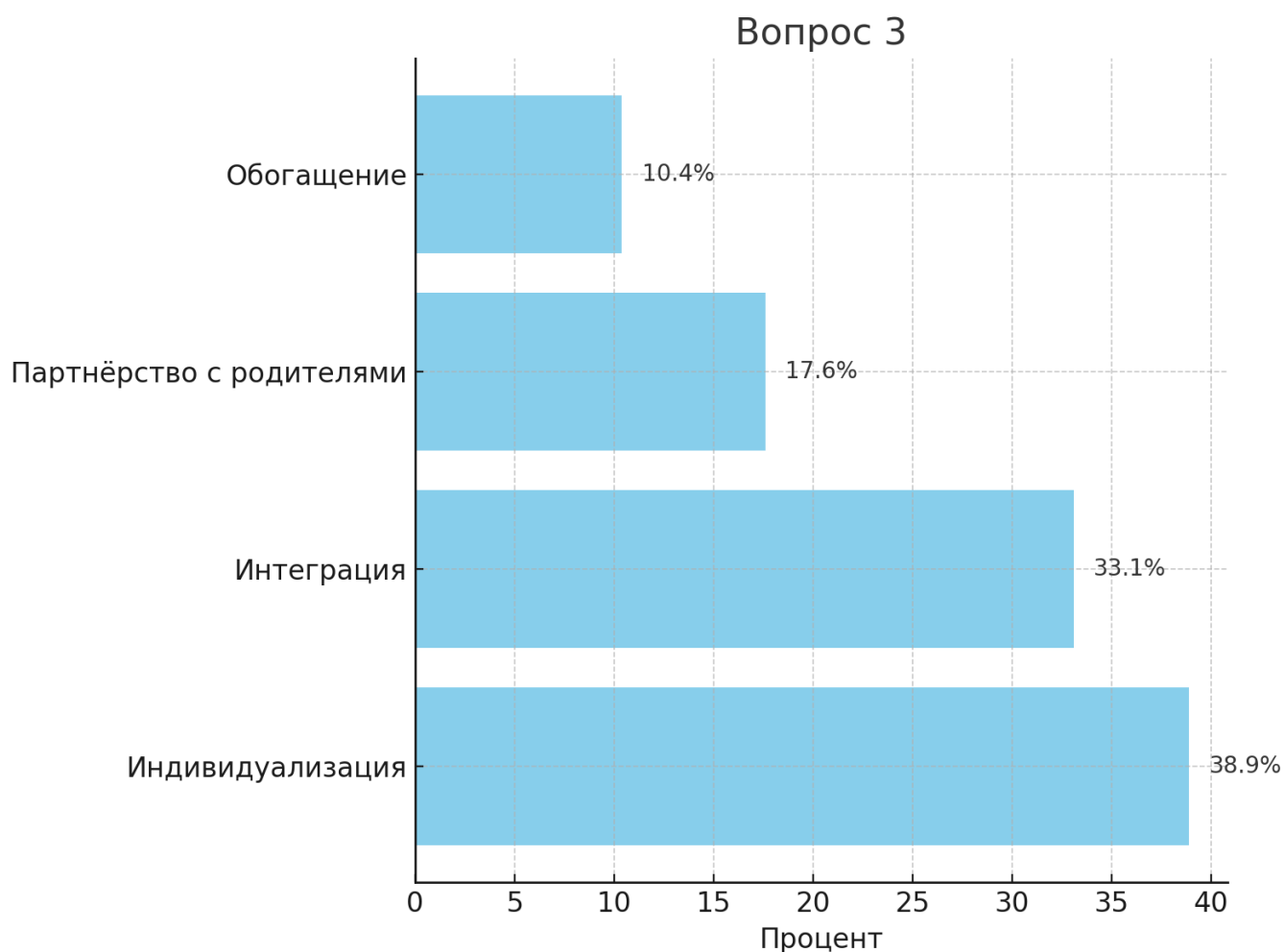
33,1% дауыс жинаған интеграция да көпұлтты сыныптарда жұмыс істеудің маңызды элементі болып табылады. Мұғалімдер өз сабақтарына мәдени элементтерді белсенді түрде енгізеді, бұл инклюзивті орта құруға және оқушылардың оқу процесіне қызығушылығын арттыруға көмектеседі. Әдебиет немесе тарих сабақтарында әртүрлі халықтардың мәдени мұраларын талқылау мәдени әртүрлілікті құрметтеуге және білім алушылар арасында мәдениетаралық байланыстарды нығайтуға ықпал етеді. Білім беру процесіне осындай элементтерді енгізу білім алушыларға өз мәдениетін сезінуге және құрметтеуге ғана емес, сонымен бірге басқа халықтардың мәдени дәстүрлерімен танысу арқылы өз көкжиегін кеңейтуге мүмкіндік береді.

Респонденттердің 17,6%-ы ата-аналармен серіктестікті әртүрлі мәдени топтардан шыққан білім алушылармен жұмыс істеудің негізгі әдісі деп көрсеткен. Бұл мұғалімдердің отбасылық ортаның маңыздылығын

түсінетінін және мәдени дәстүрлер мен отбасылық ерекшеліктерді жақсы түсіну үшін ата-аналардың пікірін ескере отырып, оларды білім беру процесіне белсенді түрде тартатынын көрсетеді. Бұл оқушылардың мектептегі және үйдегі үйлесімді дамуын қолдауға ықпал етеді.

Ақырында, 10,4% дауыс жинаған мәдени топтармен жұмыс істеу әдісі ретінде мәдениетті байыту тәсілі атап өтілді. Бұл тәсіл мәдени апталықтар, фестивальдар немесе оқушылар өз дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын таныстыра алатын интерактивті іс-шаралар сияқты мәдени дамуға бағытталған іс-шаралар өткізуді қамтиды. Бұл әдіс аз таралғанымен, оның маңызы оқушыларға мәдени айырмашылықтарды тереңірек түсінуге және бағалауға көмектесетіндігінде, бұл толерантты және үйлесімді мектеп ұжымын қалыптастыруға ықпал етеді.

Осылайша, әртүрлі мәдени топтардан шыққан білім алушылармен жұмыс істеу тәсілдері тұлғалық және мәдени элементтерді білім беру процесіне жеке тұлғалықтан бастап ата-аналармен өзара әрекеттестікке және мәдени-білім беру іс-шараларын ұйымдастыруға дейін әртүрлі. Жекешілдік және интеграция ең танымал әдістер болып табылады, бұл әрбір білім алушы өзін қабылданғандай сезінетін, оның мәдени тиесілігіне қарамастан, жайлы және инклюзивті оқу ортасын құрудың маңыздылығын көрсетеді (4.3-сурет).

4.3-сурет. Әртүрлі мәдени топтардан шыққан білім алушылармен жұмыс істеуде қандай тәсілді қолданасыз?

Әлеуметтік-экономикалық ахуалы (ӘЭА) төмен отбасылардан шыққан білім алушылармен жұмыс істегенде педагогқа қажетті кәсіби қасиеттерді талдау көрсеткендей, мұғалімнің ең маңызды қасиеті - эмпатия, бұл **42,3%** дауыс жинаған. Бұл педагогтің жанашырлық танытып, эмоционалдық қолдау көрсете алу қабілеті оқушылармен, әсіресе әлеуметтік және қаржылық қиындықтарға тап болғандармен сенімді қарым-қатынас орнатуда маңызды рөл атқаратынын көрсетеді. Эмпатия мұғалімге оқушылардың мәселелерін тереңірек түсініп, оларға тек оқу

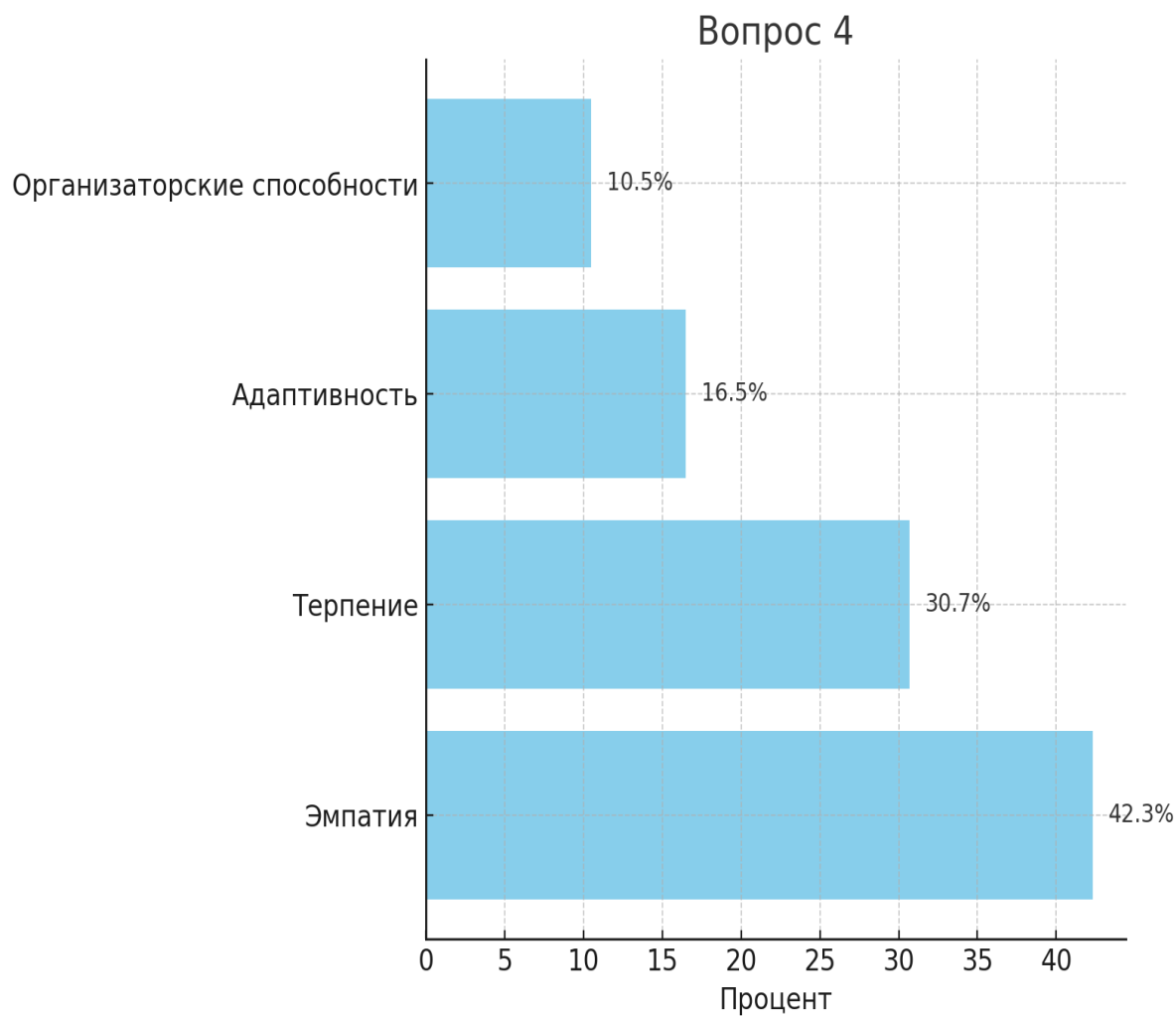
процесінде ғана емес, сонымен қатар эмоционалдық тұрғыдан да қажетті көмекті көрсетуге мүмкіндік береді. Табысы төмен болғандықтан өмірде қиындықтарға тап болған оқушылар көбіне өздерін осал сезінеді, ал эмпатияға ие мұғалім оларға өздерін ең жақсы қырынан көрсетуге мүмкіндік беретін қауіпсіз және қолдаушы орта құра алады.

Екінші орында **30,7%** респондент атап өткен сабырлылық қасиеті тұр. Бұл қасиет ресурстардың, дайындықтың жетіспеушілігі немесе басқа кедергілерге байланысты материалды игеру үшін көбірек уақыт қажет болуы мүмкін оқушылармен жұмыс істегенде маңызды. Педагог материалды әрбір оқушының мүмкіндіктеріне қарай бейімдеп, оны бірнеше рет түсіндіруге дайын болуы керек. Сабырлылық мұғалімге қиын тақырыптармен тиімді жұмыс істеуге ғана емес, сонымен қатар оқушылардың материалды өз деңгейінде және өз қарқынымен игеруіне мүмкіндік беріп, олардың мотивациясын төмендетпеуге көмектеседі.

16,5% дауыс жинаған бейімделгіштік те педагогтың маңызды қасиеті болып саналады. Қазіргі жағдайда, әсіресе аз қамтылған отбасылардан шыққан білім алушылармен жұмыс істегенде, мұғалімге жағдайға байланысты өз тәсілдерін және оқыту әдістерін икемді түрде бейімдеу қажет. Бұл сабақтардың форматын және оқу материалдарының мазмұнын өзгертуге, сондай-ақ оқушылардың өмірі мен оқыту жағдайларына сәйкес келетін балама оқыту тәсілдерін іздеуге қатысты болуы мүмкін. Мысалы, педагог қолжетімді оқу ресурстарын пайдалануы немесе қымбат жабдықтарды қажет етпейтін практикалық тапсырмалар енгізуі мүмкін. Бейімделгіштік мұғалімге оқушылардың қажеттіліктеріне жауап беруге және олардың оқу және жеке өміріндегі өзгерістерге жедел әрекет етуге мүмкіндік береді.

Ұйымдастырушылық қабілет **10,5%** дауыс жинап, соңғы орында тұр, бұл педагогтың оқу процесін ұйымдастыру және ӘЭА төмен отбасылардан шыққан оқушыларды қолдау үшін қосымша ресурстарды жұмылдыра білуінің маңыздылығын көрсетеді. Ұйымдастырушылық қабілеті дамыған мұғалім сыртқы ұйымдармен тиімді байланыс орната алады, гранттар мен қолдау бағдарламаларын таба алады, сондай-ақ оқушыларды ресурстардың жетіспеушілігін өтейтін білім беру және сыныптан тыс іс-шараларға қатыстыруды қамтамасыз етеді. Бұл қасиет оқушылардың академиялық жетістіктерін қолдауға бағытталған сабақтар мен сыныптан тыс іс-шараларды жоспарлау кезінде де маңызды.

Осылайша, әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен отбасылардан шыққан білім алушылармен жұмыс істейтін мұғалімдер, мұндай оқушыларға эмоционалдық қолдау көрсету және оқу қиындықтарын жеңу үшін жоғары деңгейдегі эмпатия және сабырлылық қасиеттеріне ие болуы қажет. Бейімделгіштік пен ұйымдастырушылық қабілет те маңызды рөл атқарады, себебі олар мұғалімге қиын жағдайларда икемді және креативті шешімдер табуға көмектеседі, осылайша барлық білім алушылар үшін, олардың әлеуметтік ахуалына қарамастан, сапалы білімге қолжетімділікті қамтамасыз етеді (4.4-сурет).

4.4-сурет. әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен отбасылардан шыққан білім алушылармен жұмыс істейтін педагог қандай кәсіби қасиеттерге ие болуы керек?

Оқудағы кедергілерді төмендету әдістерін талдау көрсеткендей, педагогтер білім беру процесін, әсіресе әлеуметтік-экономикалық ахуалы (ӘЭА) төмен отбасылардан шыққан оқушылар үшін қолжетімді ету

мақсатында әртүрлі тәсілдерді белсенді түрде қолданады. Респонденттердің **34,7%-ы** таңдаған ең танымал әдіс – **қосымша сабақтар** бағдарламасы. Бұл тәсіл мұғалімдерге оқу материалын меңгеруде қиындықтарға тап болған оқушыларға қосымша уақыт бөлуге мүмкіндік береді. Осы бағдарламалар аясында педагогтер ең көп қиындық тудыратын тақырыптарға назар аударады және оқушыларға күрделі мәселелерді тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Қосымша сабақтар оқушылардың дайындық деңгейіндегі айырмашылықтарды жоюға көмектесіп, олардың оқу процесіне сәтті кірігуі мен үлгерімін арттыруға жағдай жасайды.

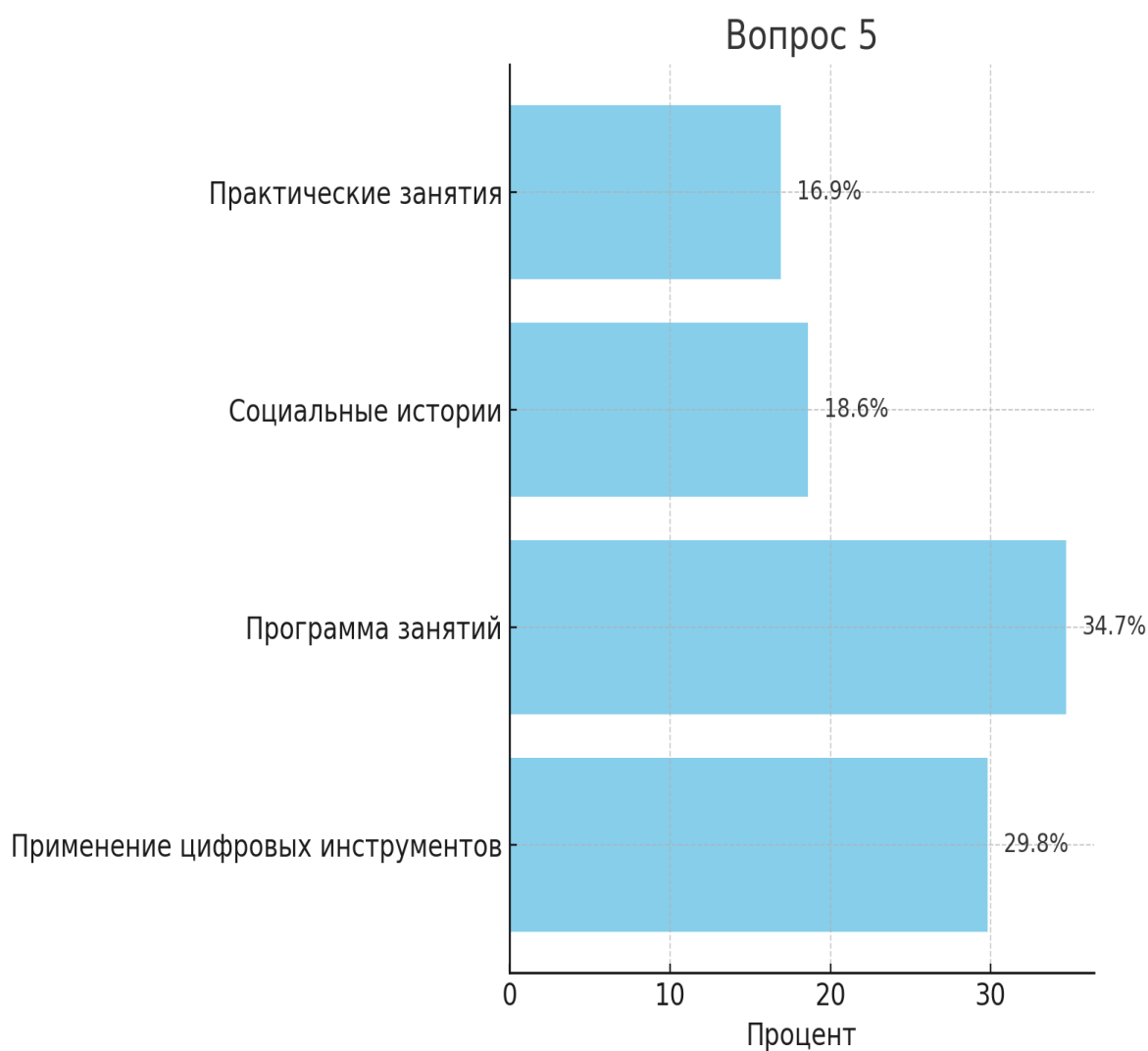
Екінші орында **29,8%** респондент көрсеткен **қарапайым цифрлық құралдарды пайдалану** әдісі тұр. Бұл мұғалімдердің білім беру процесіне қолжетімді технологияларды белсенді түрде енгізіп жатқанын көрсетеді. Барлық оқушылардың қымбат құрылғылар мен жоғары жылдамдықты интернетке қолжетімділігі болмаған жағдайда, мұғалімдер тегін немесе арзан онлайн ресурстар мен қосымшаларды таңдайды, оларды тіпті шектеулі техникалық мүмкіндіктермен де пайдалануға болады. Бұл әдіс ресурстары шектеулі оқушыларға басқалармен тең дәрежеде білім алуға және қолжетімді цифрлық құралдарды пайдаланып тапсырмаларды орындауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл оқушылардың цифрлық сауаттылығын жақсартуға көмектеседі, бұл қазіргі әлемде маңызды дағдыға айналуға.

18,6% дауыс жинаған **әлеуметтік әңгімелерді қолдану** әдісі де маңызды. Әлеуметтік әңгімелер – бұл оқушыларға күрделі тақырыптарды түсінуге көмектесетін өмірден алынған оқиғалар мен мысалдар. Педагогтер теорияны практикамен байланыстыру үшін өмірлік жағдайлар мен мысалдарды пайдаланады, бұл дәстүрлі оқытуда қиындықтарға тап болған оқушыларға материалды жеңілдетеді. Бұл әдіс **ӘЭА** төмен

оқушылар үшін тиімді, өйткені нақты өмірден алынған мысалдар олар үшін абстрактілі теориялық ұғымдарға қарағанда жақын әрі түсінікті болуы мүмкін. Әлеуметтік әңгімелерді қолдану оқушыларға білімнің құндылығын және оның күнделікті өмірмен байланысын көруге көмектеседі.

Соңғы орында **16,9%** респондент таңдаған **практикалық сабақтарды** қосу әдісі тұр. Практикалық тапсырмалар мен жобалық жұмыстар оқушыларға оқу процесіне белсенді қатысуға және алынған білімдерін іс жүзінде қолдануға мүмкіндік береді. Бұл әдіс ақпаратты әрекет арқылы немесе мысалдар арқылы жақсы қабылдайтын оқушылар үшін пайдалы. Практикалық сабақтар оқушыларға материалды жақсы меңгеруге ғана емес, сонымен қатар шынайы өмірдегі мәселелерді шешу дағдыларын дамытуға көмектеседі, бұл оқудағы кедергілерді азайтудың маңызды элементі болуы мүмкін. Сонымен қатар, мұндай сабақтар күрделі технологияларды немесе материалдарды пайдалануды талап етпеуі мүмкін, бұл оларды ресурстары шектеулі оқушылар үшін қолжетімді етеді.

Осылайша, оқудағы кедергілерді азайту үшін педагогтер қосымша сабақтарды және қарапайым цифрлық құралдарды қолдануды қамтитын кешенді тәсілді пайдаланады. Оқуда қиындықтарға тап болған оқушыларды қолдауға бағытталған бағдарламалар білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Сонымен бірге, әлеуметтік әңгімелер мен практикалық тапсырмалар теория мен практиканың байланысын көруге көмектеседі, бұл оқу процесін түсінікті әрі қызықты етеді. Бұл әдістер балалардың белсенді және ынталы түрде білім алуына жағдай жасап, әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен отбасылардан шыққан оқушылар үшін аса маңызды (4.5-сурет).

4.5-сурет. Әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен (ӘӘА) оқушыларды қолдау мақсатында оқудағы кедергілерді азайту үшін қандай әдістерді қолданасыз?

Педагогтердің біліктілігін арттыру бағдарламаларын жаңарту жиілігіне қатысты мәліметтерді талдау көрсеткендей, мұғалімдердің

көпшілігі өз білімдері мен дағдыларын әр екі-үш жылда бір рет жаңартуды жөн көреді — бұл жауапты респонденттердің **40,8%-ы** таңдаған. Бұл көптеген педагогтердің кәсіби құзыреттерін **үнемі** жаңартып отыру қажеттілігін түсінетінін, бірақ мұны жыл сайын жасаудың міндетті емес екенін көрсетеді. Мұндай уақыт аралығы мұғалімдерге білім беру саласындағы жаңа өзгерістерге бейімделіп, оларды өз тәжірибесіне шамадан тыс қысымсыз енгізуге мүмкіндік береді. Екі-үш жылдық кезең біліктілікті арттыру бағдарламалары шектеулі мерзімде қолжетімді болуы немесе педагогтердің уақыт, қаржыландыру немесе басқа факторлардан туындаған шектеулі мүмкіндіктерге тап болатынын да көрсетуі мүмкін.

22,4% респондент біліктілікті арттыру бағдарламаларына жыл сайын қатысатынын көрсеткен. Бұл шамамен төрттен бір педагогтің кәсіби дағдыларын үнемі жетілдіруге және жаңартуға ұмтылатынын білдіреді. Бұл жолды таңдаған мұғалімдер өз салаларында жылдам өзгерістерге тап болуы мүмкін немесе кәсіби дамуды белсенді түрде қолдайтын мектептерде жұмыс істейді. Жыл сайынғы біліктілікті арттыру білім алушылардың ерекше қажеттіліктерімен немесе әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен бар отбасылардан шыққан оқушылармен жұмыс істеудің жаңа әдістерін меңгеру қажеттілігімен де байланысты болуы мүмкін. Бұл мұғалімдерге білім берудегі заманауи тенденциялардан хабардар болып, цифрландыру мен оқыту процесіндегі инклюзия сияқты жаңа сын-қатерлерге бейімделуге көмектеседі.

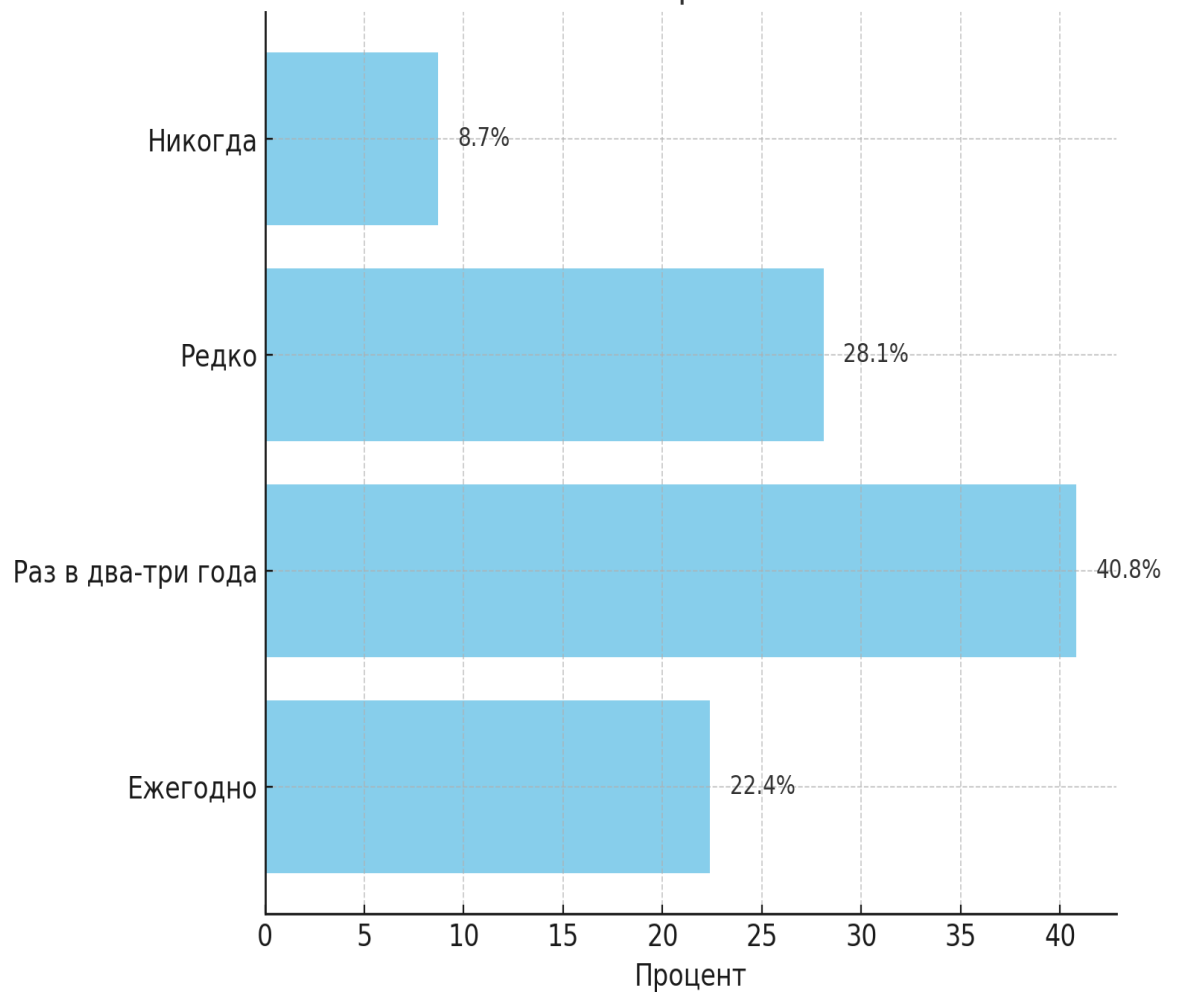
28,1% респонденттер өз бағдарламаларын сирек жаңартатынын атап өтті. Бұл көрсеткіш бірнеше факторларға байланысты болуы мүмкін. Біріншіден, кейбір мектептерде немесе аймақтарда біліктілікті арттыру бағдарламаларына қолжетімділік болмауы мүмкін, бұл мұғалімдердің тұрақты білім алуын қиындатады. Екіншіден, кейбір педагогтер өздерінің білімі мен дағдыларын жиі жаңартудың қажеті жоқ деп санайтын немесе

бұрыннан қалыптасқан оқыту әдістеріне сенім артуы мүмкін. Мұндай жағдайларда мұғалімдер жинақталған тәжірибелері мен қалыптасқан тәжірибелеріне сенуі мүмкін, бұл тұрақты жағдайда тиімді болуы мүмкін, бірақ оқушылардың өзгермелі білім беру қажеттіліктерімен жұмыс істеу мүмкіндіктерін шектей алады.

Соңында, респонденттердің **8,7%-ы ешқашан** біліктілікті арттыру бағдарламаларына қатыспайтынын көрсетті. Бұл көрсеткіш ең төменгі болғанымен, белгілі бір алаңдаушылық туғызады. Технологиялар, оқыту әдістері және оқушыларды оқыту тәсілдері үнемі өзгеріп отыратын білім беру жағдайында кәсіби дамудың болмауы құзыреттіліктердің артта қалуына және оқыту сапасының төмендеуіне әкелуі мүмкін. Себептері уақыт пен мүмкіндіктің болмауы немесе мұғалімдер мен мектеп әкімшілігінің тарапынан мотивацияның жеткіліксіздігі болуы мүмкін. Сондай-ақ бұл кейбір аймақтарда біліктілікті арттыру бағдарламаларының қолжетімсіздігін немесе ресурстардың жетіспеушілігін көрсетуі мүмкін.

Осылайша, педагогтердің көпшілігі өз білімдерін жүйелі түрде жаңартудың маңыздылығын түсінеді, дегенмен біліктілікті арттырудың жиілігі әртүрлі. Ең кең таралған тәсіл — бұл бағдарламаларға екі-үш жыл сайын қатысу, бұл, мүмкін, бағдарламалардың қолжетімділігімен және білім беру жүйесіндегі өзгерістерге бейімделу қажеттілігімен байланысты. Біліктілікті жыл сайын арттыруды өз дағдыларын жоғары деңгейде ұстауға ұмтылатын мұғалімдердің айтарлықтай бөлігі таңдайды, бұл жылдам технологиялық және әдістемелік прогресс жағдайында өте маңызды. Дегенмен, білімдерін сирек жаңартатын немесе мұндай бағдарламаларға мүлдем қатыспайтын мұғалімдер тобы да бар, бұл барлық педагогтер үшін қолжетімді және тұрақты біліктілікті арттыру форматын дамыту қажеттілігін көрсетеді (4.6-сурет).

Вопрос 6

4.6-сурет. Сіз біліктілікті арттыру бағдарламаларында қандай жиілікпен өзгерістер енгізесіз және белгілі бір білім алушылардың қажеттіліктері мен әртүрлі мәдени ерекшеліктері бар оқушылармен жұмыс жасауда қандай шектеулер қолданасыз?

Біліктілікті арттыруға арналған ең қолайлы тақырыптарды талдау көрсеткендей, педагогтер өздерінің кәсіби дамуы үшін негізгі бағыт ретінде **психологиялық-педагогикалық қолдауды** маңызды деп санайды — бұл нұсқаны респонденттердің **41,2%-ы** таңдады. Бұл мұғалімдердің оқушыларға, әсіресе ерекше білім беру қажеттіліктері бар немесе әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен отбасылардан шыққан балалар санының көбеюі жағдайында, эмоционалдық және психологиялық қолдаудың маңыздылығын түсінетінін көрсетеді. Психологиялық-педагогикалық қолдау мұғалімдерге оқушылардың психоэмоционалдық жағдайын жақсырақ түсінуге, олардың академиялық жетістіктері мен әлеуметтік әл-ауқатына байланысты қиындықтарды анықтауға және дер кезінде көмек көрсетуге мүмкіндік береді. Әлеуметтік немесе жеке жағдайлармен туындаған стресс, мазасыздық немесе басқа да психологиялық проблемаларға тап болған балалар санының артуы бұл мәселенің өзектілігін арттырып отыр. Бұл бағыттағы біліктілікті арттыру оқушыларды қолдау стратегияларын әзірлеуге, сыныпта қауіпсіз және қолайлы орта құруға көмектеседі.

Екінші орында **28,3%** дауыс жинаған сыныптағы **мәдени бейімделу**. Бұл білім берудегі инклюзивті тәсілдің, әсіресе көпұлтты және көпмәдениетті мектептерде, маңыздылығын көрсетеді. Түрлі этникалық және мәдени топтардың оқушыларымен жұмыс істейтін мұғалімдер олардың мәдени және тілдік ерекшеліктерін тереңірек түсінуге және оларды оқу үдерісінде ескеруге тырысады. Осы тақырып бойынша

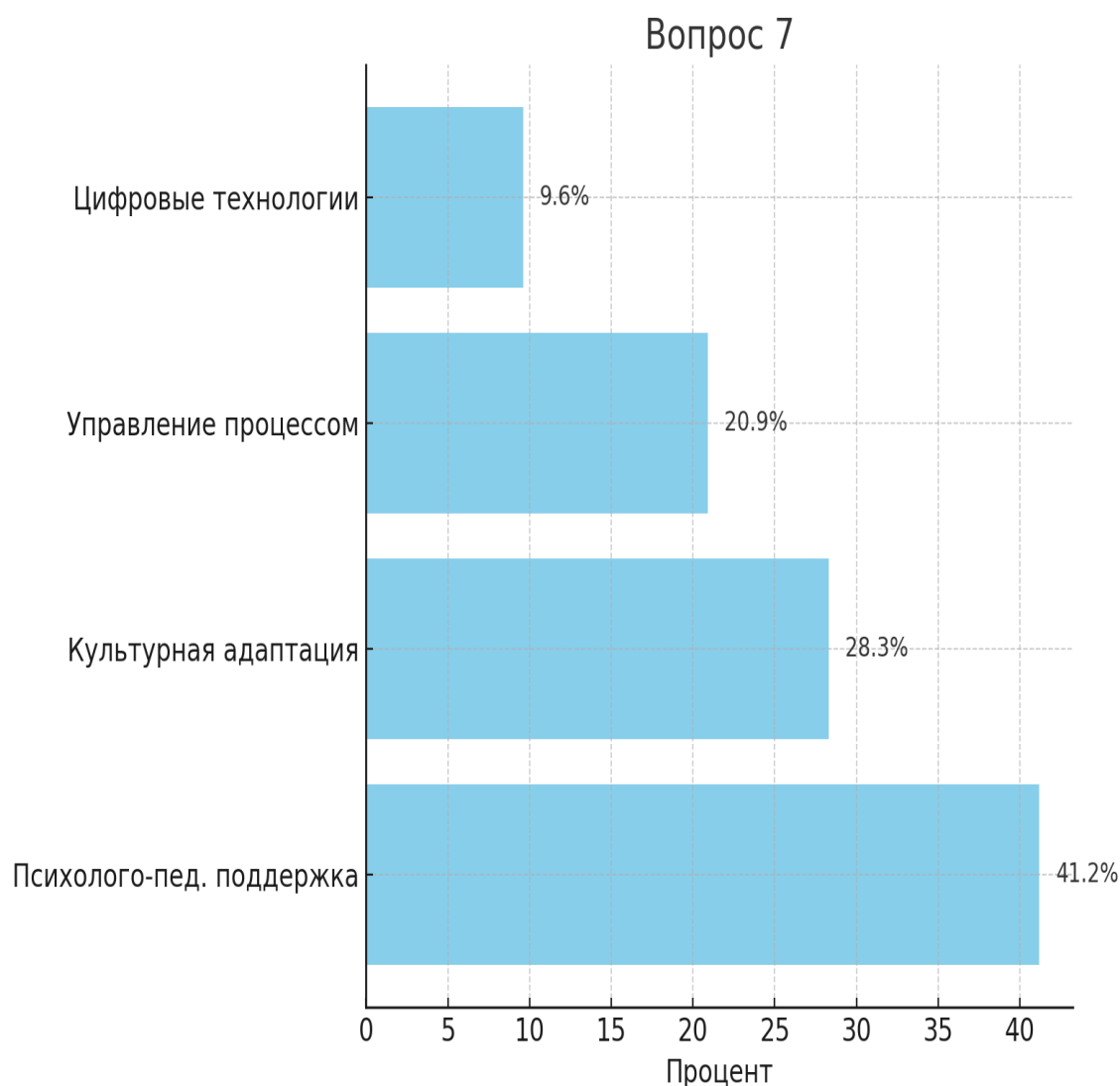
біліктілікті арттыру мұғалімдерге оқытудың инклюзивті оқу ортасын құру үшін оқыту әдістерін бейімдеуге көмектеседі, бұл әрбір оқушы өз мәдениетіне қарамастан, қабылданған және құрметтелгенін сезінеді. Мәдени бейімделу оқушыларды оқу процесіне интеграциялау үшін ғана емес, барлық оқушылар арасында әртүрлілікке төзімділік пен құрметті қалыптастыру үшін де маңызды.

Үшінші орында **20,9%** дауыс жинаған **оқу үдерісін басқару** тұр. Бұл мұғалімдердің оқу үдерісін тиімді ұйымдастыруға үлкен мән беретінін көрсетеді. Қазіргі мектептер мұғалімдердің жоғары жүктемесі, оқу бағдарламаларының әртүрлілігі және түрлі деңгейдегі дайындықтары бар оқушылардың қажеттіліктері сияқты бірқатар мәселелерге тап болады. Осыған байланысты педагогтер оқу процесін әртүрлі білім беру шарттарына бейімделетіндей етіп жоспарлау және басқару үшін құралдар мен стратегияларды қажет етеді. Бұл сыныпты басқару әдістерін, барлық оқушылардың қажеттіліктерін ескере отырып сабақтарды жоспарлауды, сондай-ақ қосымша назар аударуды қажет ететін оқушылармен жұмыс істеуге уақытты оңтайландыруды қамтуы мүмкін. Осы тақырып бойынша оқыту педагогтерге өздерінің ұйымдастырушылық қызметін жақсартуға ғана емес, сонымен қатар әрбір оқушы өз әлеуетін жүзеге асыра алатын неғұрлым өнімді оқу ортасын құруға көмектеседі.

Соңғы орында **9,6%** дауыс жинаған **цифрлық технологияларды** қолдану тұр. Қазіргі білім беру үдерісінің ажырамас бөлігіне айналғанына қарамастан, мұғалімдердің аз бөлігі бұл тақырыпты біліктілікті арттыру үшін басты тақырып деп санайды. Бұл көптеген мұғалімдер негізгі цифрлық құралдарды пайдалануда жеткілікті дағдыларға ие болғанымен немесе олар дәстүрлі оқыту әдістеріне көбірек назар аударатынымен байланысты болуы мүмкін. Дегенмен, әсіресе қашықтықтан немесе аралас оқыту жағдайында цифрлық технологияларды білім беру процесіне енгізу

маңызды аспект болып қала береді. Заманауи цифрлық құралдарды меңгерген мұғалімдер оқушыларды оқуға неғұрлым тиімді тартып, сабақтарды түрлі оқушылардың қажеттіліктеріне, соның ішінде дәстүрлі оқу материалдарына шектеулі қолжетімділігі бар оқушыларға бейімдей алады. Сондай-ақ, технологиялар оқытуды жекешелендіруге және оның интерактивтілігін арттыруға мүмкіндік береді.

Осылайша, педагогтер психологиялық-педагогикалық қолдау мен мәдени бейімделуге басымдық береді, бұл білім берудің эмоционалдық және мәдени аспектілеріне қатысты құзыреттіліктерді дамыту қажеттілігінің артып келе жатқанын көрсетеді. Оқу үдерісін басқару да біліктілікті арттырудың маңызды тақырыбы болып қала береді, бұл мұғалімдердің өз жұмысының тиімділігін арттыруға және білім беру сапасын жақсартуға ұмтылысын көрсетеді. Цифрлық технологиялардың салыстырмалы түрде төмен басымдығына қарамастан, олар қазіргі білім беруде маңызды рөл атқара береді, және оларды қолдану қажеттілігі оқу процесінің одан әрі цифрлануына қарай арта түседі (4.7-сурет).

4.7-сурет. Төменгі әлеуметтік-экономикалық жағдайдағы және әртүрлі мәдени ерекшеліктерге ие оқушылармен жұмыс жасауға арналған келесі біліктілікті арттыру тақырыптарының қайсысын ең қолайлы деп санайсыз?

Оқушылардың академиялық үлгеріміндегі мәдени және әлеуметтік факторлардың рөлі туралы мәселе бойынша деректерді талдау көрсеткендей, респонденттердің көпшілігі олардың білім нәтижелеріне айтарлықтай әсер ететінін мойындайды. Педагогтердің **46,8%-ы** мәдени және әлеуметтік факторлар оқушылардың үлгерімінде маңызды рөл атқаратынын атап өтті. Бұл әлеуметтік жағдайлар, яғни балалардың өсіп-

өніп, білім алатын ортасы мен олардың мәдени ерекшеліктері олардың академиялық дайындықтары мен мектептегі жетістіктеріне тікелей әсер ететінін көрсетеді. Әртүрлі әлеуметтік топтардан шыққан оқушылар білім беру ресурстарының жетіспеушілігі, отбасынан қолдау тапшылығы немесе мектепте бейімделу қиындықтары сияқты түрлі кедергілерге тап болуы мүмкін, бұл олардың білім деңгейі мен академиялық мотивациясына әсер етуі ықтимал. Осы байланысты түсіну педагогтерді оқушылардың жеке жағдайларына ерекше назар аударуға және осы кедергілерді жою жолдарын іздеуге итермелейді.

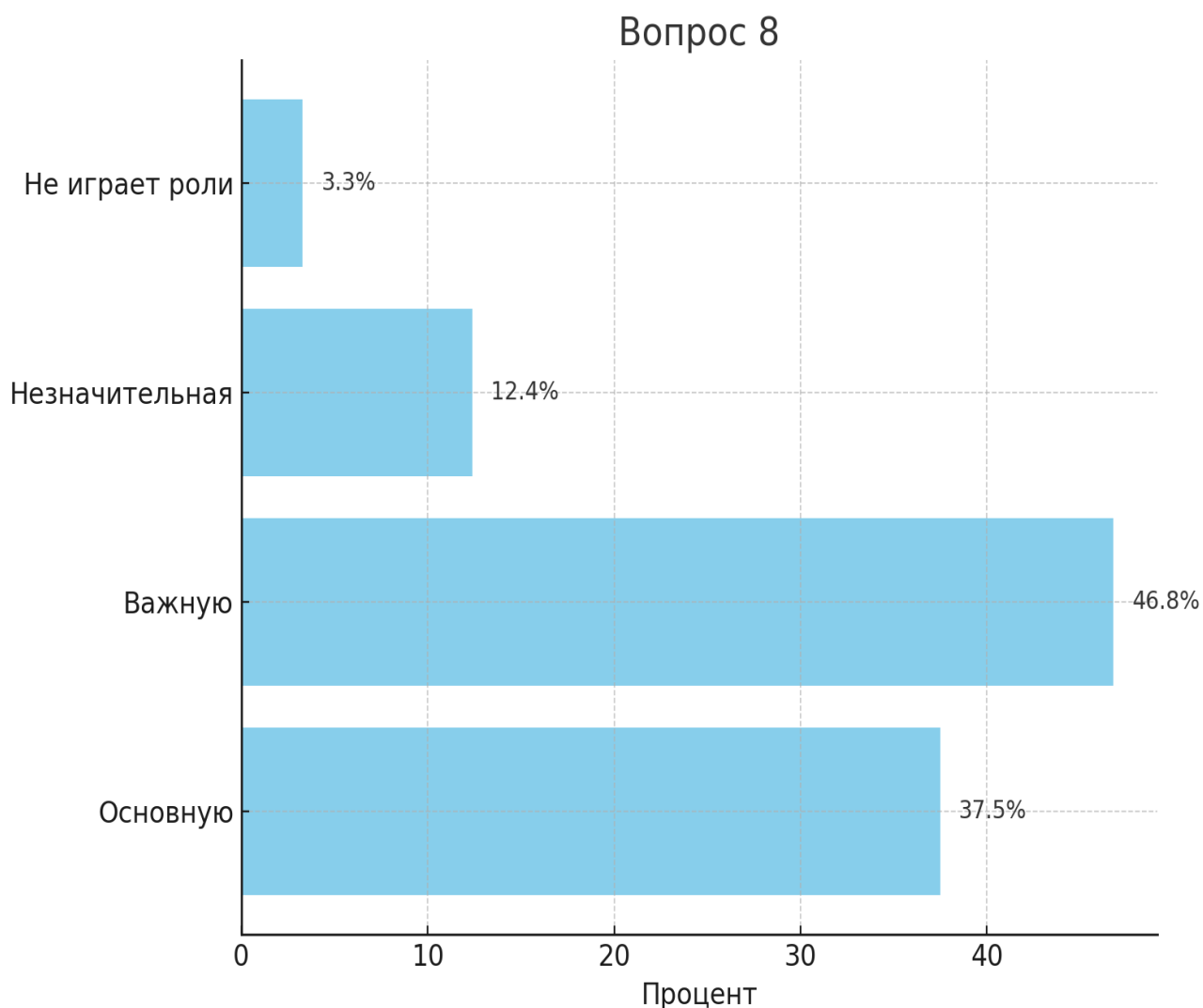
Респонденттердің **37,5%-ы** бұл факторлардың үлгерімде басты рөл атқаратынын санайды. Мұндай жоғары пайыз көптеген педагогтердің пікірінше, мәдени және әлеуметтік жағдайлар тек бір фактор ғана емес, оқушылардың жетістіктеріне әсер ететін негізгі элемент екенін көрсетеді. Әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен отбасыларда оқушылар көбіне сапалы оқу материалдарына, цифрлық технологияларға немесе тіпті негізгі мектеп құрал-жабдықтарына қол жеткізуде қиындықтар көреді, бұл олардың оқу үдерісін едәуір қиындатады. Сонымен қатар, мәдени ерекшеліктер оқушылардың оқу процесін қабылдауына, мұғалімдермен және сыныптастарымен қарым-қатынасына, сондай-ақ олардың білім беру құндылықтарын қабылдауына әсер етуі мүмкін. Бұл факторлардың негізгі рөлін мойындайтын мұғалімдер, әдетте, оқу үдерісін осындай оқушылардың қажеттіліктеріне бейімдеп, олардың отбасынан алатын ресурстары мен қолдауының жетіспеушілігін өтеуге тырысады.

Респонденттердің **12,4%-ы** мәдени және әлеуметтік факторлар академиялық үлгерімге аз әсер етеді деп санайды. Бұл мұғалімдер, бәлкім, мектептің тиісті қолдауы және мұғалімнің белсенді жұмысы жағдайында оқушылар арасындағы әлеуметтік айырмашылықтарды теңестіруге болады деп есептейді. Мұндай мұғалімдер үшін негізгі міндет – білім беру

ұйымының ішінде тең мүмкіндіктер жасау, бұл сыртқы факторлардың әсерін барынша азайтуға мүмкіндік береді. Бұл жағдайда мектеп компенсаторлық механизм ретінде әрекет етеді, барлық оқушыларға қажетті оқу материалдарын, мұғалімдердің қолдауын және технологияларға қол жеткізуін қамтамасыз етеді, олардың әлеуметтік жағдайына қарамастан.

Респонденттердің небәрі **3,3%-ы** мәдени және әлеуметтік факторлардың академиялық үлгерімге әсері жоқ деп санайды. Бұл көрсеткіш кейбір мұғалімдер үлгерімді оқушының тек ішкі мотивациясы мен оқуға қабілеттілігінің нәтижесі ретінде қарастыратынын білдіруі мүмкін, сыртқы жағдайларға қарамастан. Мұндай мұғалімдер, мүмкін, оқу процесінің академиялық бөлігіне баса назар аударады, және оқушылар жеткілікті өзін-өзі дамыту арқылы кез келген әлеуметтік және мәдени кедергілерді жеңе алады деп есептейді. Бұл білім берудегі дәстүрлі көзқарасты көрсетеді, онда оқушылардың жеке күш-жігеріне және олардың оқу материалымен өзара әрекеттесуіне баса назар аударылады, ал сыртқы факторлар ескерілмейді.

Осылайша, педагогтердің көпшілігі оқушылардың академиялық үлгеріміне мәдени және әлеуметтік факторлардың айтарлықтай әсер ететінін мойындайды. Көптеген педагогтер отбасындағы әлеуметтік-экономикалық жағдай, білім беру ресурстарына қол жетімділік, ата-аналардың қолдауы және мәдени ерекшеліктер сияқты жағдайлар оқушылардың оқу жүктемесімен күресуге және табысқа жетуге деген қабілеттеріне тікелей әсер ететінін түсінеді. Бұл факторлардың негізгі немесе маңызды рөлін мойындайтын педагогтер, әдетте, инклюзивті және қолдаушы оқу ортасын құруға тырысады, бұл сыртқы жағдайлардың теріс әсерін жоюға және барлық оқушылар үшін тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етуге көмектеседі (4.8-сурет).

4.8-сурет. Мәдени және әлеуметтік факторлар ақпарат көздерінің академиялық сенімділігінде қандай рөл атқарады?

Мәдени ерекшеліктері бар оқушылармен жұмыс істеу үшін қажетті жабдықтар мен ресурстар туралы мәселе бойынша деректерді талдау педагогтердің инклюзивті және сапалы білім беру үдерісін қамтамасыз ету үшін әртүрлі құралдар мен әдістемелерді пайдаланудың маңыздылығын көріп отырғанын көрсетеді. Респонденттердің **31,4%-ы** таңдаған қосымша **техникалық құралдар** ең үлкен назарға ие болды. Бұл мұғалімдердің

мәдени кедергілерге тап болатын оқушылармен жұмыс істеу үшін қосымша ресурстарды пайдаланудың маңыздылығын түсінетінін көрсетеді. Мұндай құралдарға екі тілдегі оқулықтар, бейімделген материалдар және оқушылардың материалды жақсы игеруіне және тілдік пен мәдени ерекшеліктерді жеңуіне мүмкіндік беретін арнайы оқыту бағдарламалары кіруі мүмкін. Бұл құралдар әртүрлі мәдени және этникалық топтардан шыққан балаларға білім беру мүмкіндіктерін теңестіруге көмектеседі, олардың шыққан тегіне қарамастан әр оқушыға түсінікті материалдарға қол жеткізуін қамтамасыз етеді.

Танымалдылығы бойынша екінші орында **мультимедиялық құралдар** тұр, оларды 30,1% педагог таңдаған. Бейнежазбалар, презентациялар, интерактивті тақталар мен оқу платформалары сияқты мультимедиялық ресурстар мәдени ерекшеліктері бар оқушылармен жұмыс істеуде тиімді, өйткені олар ақпаратты қолжетімді және визуалды түрде ұсынуға мүмкіндік береді. Визуалды материалдар, мысалы бейнелер немесе суреттер, тілдік қиындықтарға тап болатын оқушыларға өте пайдалы болуы мүмкін, өйткені визуалды контентті түсіну үшін тілдің терең меңгерілуі қажет емес. Сонымен қатар, мультимедиялық құралдар оқушыларды оқу процесіне тартуға, оны интерактивті және қызықты етуге ықпал етеді, бұл олардың оқуға деген қызығушылығын сақтауға маңызды. Мультимедиялық құралдарды қолдану мәдени алмасуды ынталандырады, оқу материалдарына әртүрлі мәдениеттердің элементтерін қосуға мүмкіндік береді.

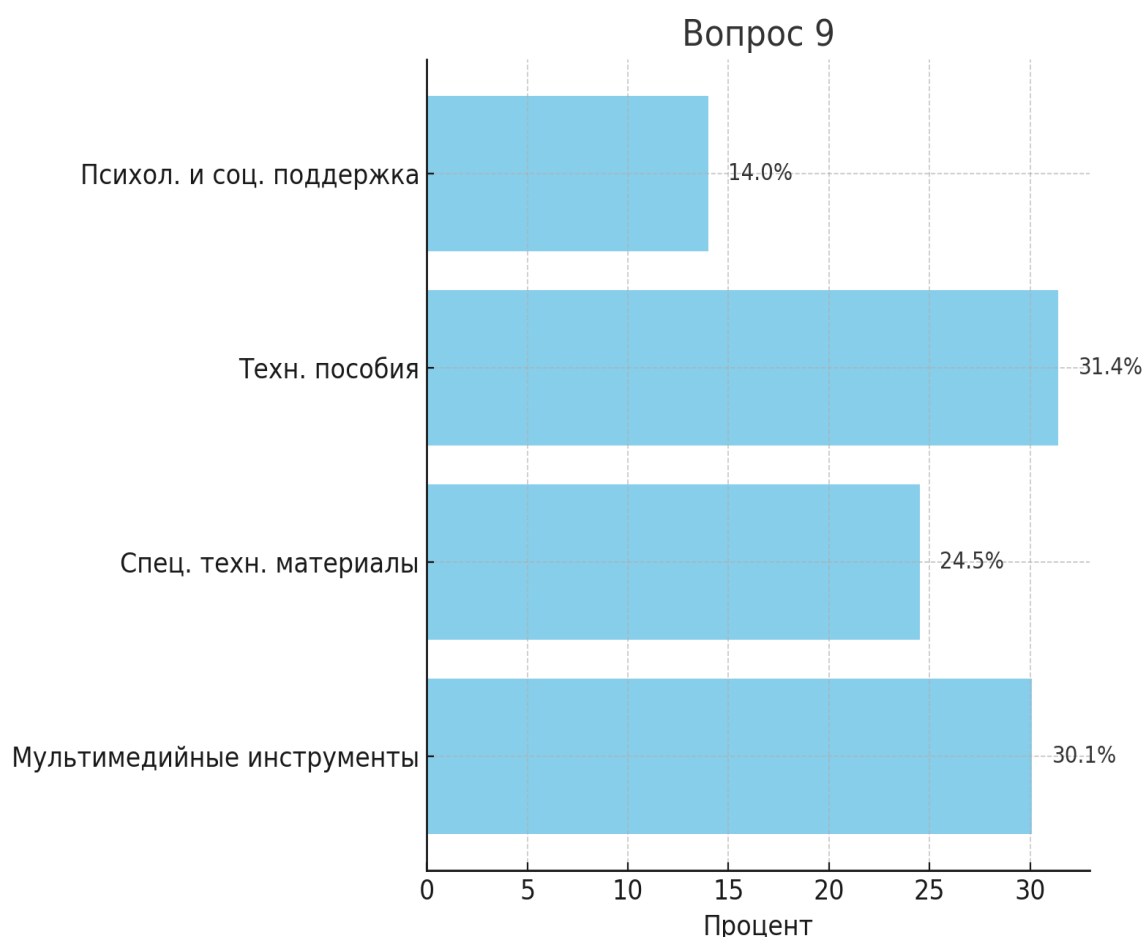
Арнайы техникалық материалдарды респонденттердің **24,5%-ы** таңдаған, бұл материалдар білім беру үдерісінде, әсіресе технологияларға шектеулі қолжетімділігі немесе ерекше қажеттіліктері бар оқушылармен жұмыс істеуде маңызды рөл атқарады. Бұл материалдарға арнайы оқу

қажеттіліктері бар оқушыларға арналған құрылғылар, мысалы, есту аппараттары, мәтіндік түрлендіргіштер және тұрақты интернет қолжетімділігін қажет етпейтін техникалық құралдар кіруі мүмкін. Арнайы техникалық материалдар оқушыларға олардың мәдени немесе экономикалық жағдайларына байланысты туындайтын физикалық және технологиялық кедергілерді жеңуге көмектеседі, осылайша оқуға тең мүмкіндіктер жасайды. Мұндай материалдарды пайдалану педагогтерден қосымша дағдылар мен білімді талап ететінін атап өткен жөн, сондықтан осы саладағы біліктілікті арттыру мұғалімдер үшін өзекті тақырып болып табылады.

Соңғы орында **психологиялық және әлеуметтік қолдау** түр, оны **14,0%** педагог таңдаған. Дауыс берушілердің пайызы аз болғанына қарамастан, бұл санат әртүрлі мәдени топтардан шыққан оқушылармен жұмыс істеуде үлкен маңызға ие. Психологиялық және әлеуметтік қолдау педагогтерге мәдени кедергілерге тап болатын немесе жаңа ортада өзін оқшауланған сезінетін оқушылардың эмоционалдық және әлеуметтік қажеттіліктерін жақсы түсінуге көмектеседі. Психологтер мен әлеуметтік қызметкерлер мұндай оқушыларды мектеп ортасына бейімдеуде маңызды рөл атқарады, оларға бейімделуге, мәдени айырмашылықтар мен әлеуметтік мәселелерге байланысты эмоционалдық қиындықтарды жеңуге көмектеседі. Сонымен қатар, психологиялық қолдау көрсету оқушылардағы стресс пен мазасыздық деңгейін төмендетуге ықпал етеді, бұл олардың академиялық үлгерімі мен жалпы әл-ауқатына оң әсер етеді.

Осылайша, педагогтер мәдени ерекшеліктері бар оқушылармен жұмыс істеу үшін жабдықтар мен ресурстардың кең спектрін пайдаланады, ерекше назар қосымша техникалық құралдар мен мультимедиялық құралдарға аударылады. Бұл ресурстар оқу процесін әр оқушының

қажеттіліктеріне бейімдеуге көмектеседі, білім берудің қолжетімділігі мен инклюзивтілігін қамтамасыз етеді. Арнайы техникалық материалдар технологияларға шектеулі қолжетімділікке байланысты кедергілерді жеңуде маңызды рөл атқарады, ал психологиялық және әлеуметтік қолдау оқушыларға эмоционалдық және әлеуметтік мәселелерді шешуге көмектеседі, олардың табысты оқуына қолайлы жағдай жасайды. Барлық осы тәсілдер оқушылардың мәдени және әлеуметтік ерекшеліктеріне қарамастан, тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етуге бағытталған және әр оқушы өз әлеуетін жүзеге асыра алатын инклюзивті білім беру ортасын қалыптастыруға ықпал етеді (4.9-сурет).

4.9-сурет. Әртүрлі мәдени және ерекшеліктері бар оқушылармен жұмыс істеу үшін қандай жабдықтар немесе ресурстар қажет?

Әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен (ӘӘА) отбасылардан шыққан оқушыларды ынталандыру стратегиялары туралы деректерді талдау көрсеткендей, педагогтер ең тиімді әдісті жеке тәсіл деп санайды, оны **39,6%** респондент таңдаған. Бұл нәтиже көптеген мұғалімдер әлеуметтік-экономикалық жағдайларға байланысты қиындықтарға тап болатын әрбір оқушыға жекелеген көзқарас қажет екенін түсінетінін көрсетеді. Жеке тәсіл оқушының дайындық деңгейі мен қызығушылықтарына бейімделген оқу тапсырмаларын бейімдеуді білдіреді, бұл олардың оқуға деген ынтасын арттырады. Бұл әдісті қолданатын педагогтер оқу жүктемесімен күресуде қиындығы бар оқушыларға, олардың жеке жағдайларын ескере отырып, қосымша көңіл бөлуге тырысады. Жеке әңгімелер, қосымша тапсырмалар және сабақтан тыс қолдау сенім атмосферасын құруға көмектеседі және оқушыларға өз жетістіктері мен өсу мүмкіндіктерін сезінуге мүмкіндік береді, бұл олардың оқуға деген ынтасын арттырады.

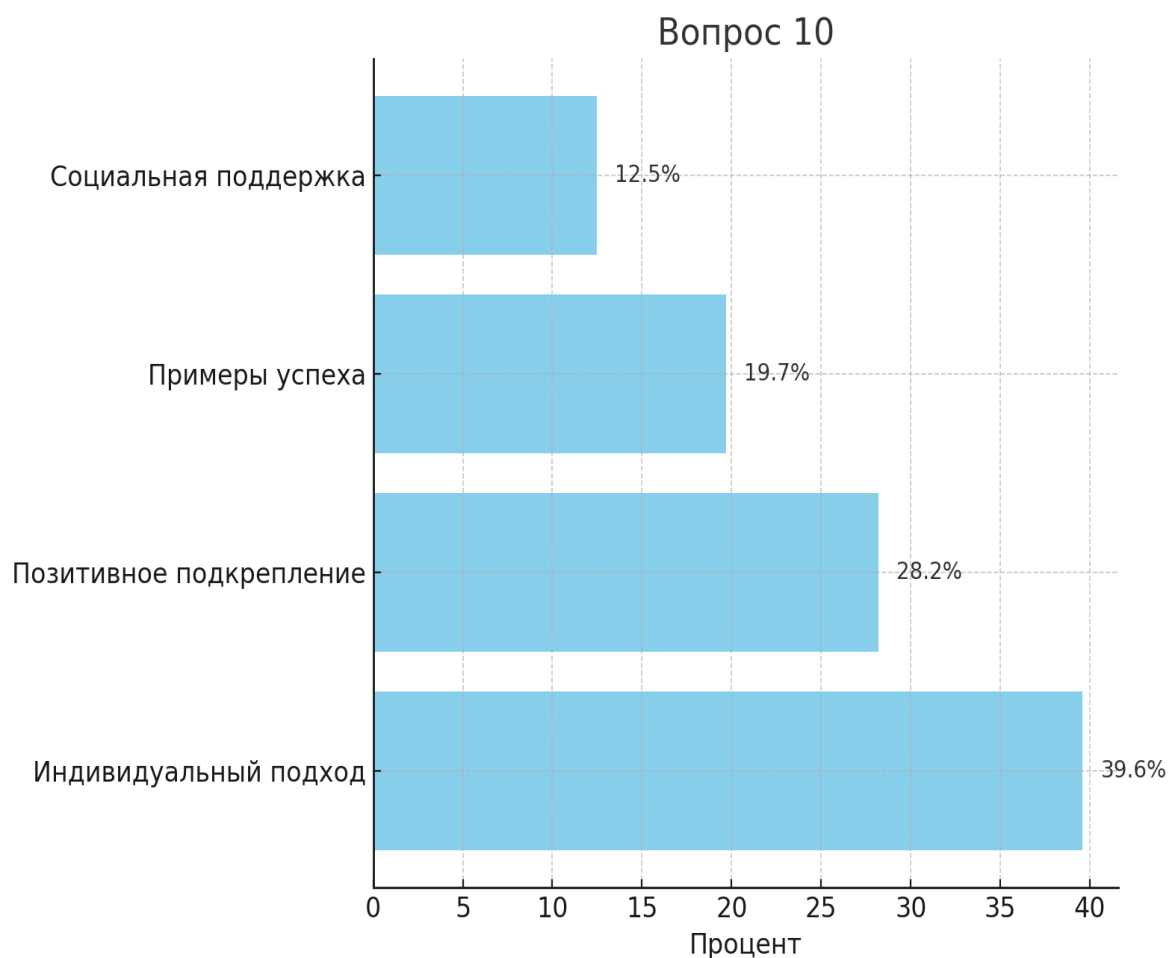
Респонденттердің 28,2%-ы таңдаған оң қолдау да маңызды мотивациялық стратегия болып табылады. Бұл тәсіл оқытушылар оқушылардың ең аз жетістіктерін де көтермелеп, олардың білім алу процесіндегі құндылығы мен маңыздылығын сезінуге көмектесетінін көрсетеді. Оң қолдауды қолданатын педагогтер мақтау, мадақтау және оқушылардың жетістіктерін мойындау арқылы олардың өз күшіне деген сенімін арттырады. Төменгі әлеуметтік-экономикалық жағдайдағы отбасылардан шыққан балалар үшін мұндай қолдау өте маңызды, өйткені олар өздерін сыныптастарымен салыстырғанда сенімсіз сезінуі мүмкін, ал мұғалімнің мақтауы оларға өз қабілеттеріне сенімділік қалыптастыруға көмектеседі. Нәтижесінде, бұл тәсіл арқылы оқушылар олардың күш-

жігері байқалғанын және бағаланғанын сезінеді, бұл олардың ынтасын арттырып, жаңа жетістіктерге жетуге деген ұмтылысын күшейтеді.

Үшінші танымал мотивациялық стратегия — табыс мысалдары, оны **19,7%** респондент таңдаған. Бұл тәсілді қолданатын педагогтер оқушыларға шынайы табысқа жету оқиғаларын көрсетіп, өмірдегі қиын жағдайларға қарамастан жоғары нәтижелерге қол жеткізуге болатынын дәлелдейді. Әлеуметтік-экономикалық қиындықтарды жеңе білген табысты адамдардың мысалдары оқушыларды шабыттандырып, оларды жақсы нәтижелерге ұмтылуға ынталандырады. Бұл тәсіл төмен табысты отбасылардан шыққан балаларға табысқа жетудің нақты жолын көруге және олардың оқудағы күш-жігері болашақта оң өзгерістерге әкелетінін түсінуге мүмкіндік береді. Шабыттандыратын оқиғалар атақты адамдарға да, бұрынғы оқушыларға да қатысты болуы мүмкін, бұл балалардың көз алдында табысты қолжетімді және шынайы етеді.

Соңғы орында әлеуметтік қолдау тұр, оны респонденттердің **12,5%-ы** таңдаған, бірақ оның рөлі де маңызды. Әлеуметтік қолдау — оқушылар мен мұғалімдер арасында өзара көмек пен қолдаудың ұжымдық атмосферасын құруды білдіреді. Бұл әдіс әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен оқушылардың өздерінің әлеуметтік жағдайларына байланысты оқшаулануды сезінбей, мектеп ұжымының бір бөлігі ретінде сезінуіне бағытталған. Әлеуметтік қолдау топпен жұмыс істеуді, ұжымдық жобаларға қатысуды, сондай-ақ мұғалімдер мен жоғары сынып оқушыларының тәлімгерлігін қамтуы мүмкін. Мұндай қолдау жағдайында балалар өз қиындықтарында жалғыз емес екенін және оларға көмектесуге дайын адамдар бар екенін біле отырып, өздерін сенімді сезінуі мүмкін. Бұл тәсіл сыныптағы әлеуметтік байланысты нығайтуға және тиесілік сезімін дамытуға көмектеседі, бұл мотивацияға және академиялық үлгерімге оң әсер етеді.

Осылайша, педагогтер әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен отбасылардан шыққан оқушыларды ынталандыру үшін әртүрлі стратегияларды қолданады, олардың ішінде жеке тәсіл мен оң қолдау басымдыққа ие. Бұл әдістер оқушыларға ішкі кедергілерді жеңуге және өз күшіне сенуге көмектеседі, бұл академиялық жетістіктерге жетудің маңызды қадамы болып табылады. Табыс мысалдары да маңызды рөл атқарады, өйткені олар балаларға олардың қазіргі әлеуметтік жағдайларына қарамастан, өсу және жоғары мақсаттарға жету мүмкіндігін көрсетеді. Әлеуметтік қолдау, дауыс саны аз болғанына қарамастан, мотивацияның маңызды құрамдас бөлігі болып қала береді, қолдаушы және инклюзивті оқу ортасын құруға ықпал етеді, мұнда әр оқушы ұжымның бір бөлігі ретінде сезініп, өз мақсаттарына сенімді түрде қол жеткізе алады (4.10-сурет).

4.10-сурет. Әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен (ӘЭА) оқушылардың мотивациясын қолдау үшін қандай стратегияны қолданасыз?

Төмен қамтамасыз етілген отбасылардан шыққан ата-аналармен өзара әрекеттесу туралы деректерді талдау педагогтердің ата-аналармен байланыс орнату және оларды білім беру процесіне тарту үшін әртүрлі әдістерді белсенді қолданатынын көрсетеді. Ең танымал әдіс ретінде респонденттердің **33,8%-ы** таңдаған тұрақты кездесулер болып табылады. Бұл мұғалімдердің жеке кездесулерді оқушылардың үлгерімін талқылаудың, мәселелерді анықтаудың және бірлескен шешімдерді іздеудің маңызды құралы ретінде қарастыратынын білдіреді. Тұрақты кездесулер мұғалімдерге ата-аналарды балаларының академиялық жетістіктері немесе қиындықтары туралы хабардар етіп отыруға, сондай-

ақ үйде қолдау көрсету стратегияларын талқылауға мүмкіндік береді. Бұл әдіс әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен отбасылармен жұмыс істеуде ерекше маңызды, өйткені мұндай кездесулер мектеп пен отбасы арасындағы жалғыз байланыс арнасы болуы мүмкін. Педагогтер тек оқыту барысы туралы ақпарат беріп қана қоймай, сонымен қатар үйде оқу процесін ұйымдастыру бойынша ұсыныстармен бөлісе алады.

Респонденттердің **26,4%-ы** таңдаған ақпараттық парақтар да өзара әрекеттесудің танымал әдісі болып табылады. Бұл әдіс ата-аналарға мектеп оқиғалары туралы ұсыныстар, кеңестер және ақпарат беретін материалдарды жіберуді білдіреді. Ақпараттық парақтар мектепке үнемі қатысу мүмкіндігі жоқ ата-аналарды мектептегі істерден хабардар етіп, балаларына қолдау көрсетуге арналған пайдалы ұсыныстармен қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Төмен қамтамасыз етілген отбасылардан шыққан ата-аналар үшін мұндай парақтар үйде оқу кеңістігін ұйымдастыру бойынша кеңестерді, қолжетімді тегін ресурстар немесе қосымша оқыту бағдарламалары туралы ақпаратты қамтуы мүмкін. Бұл әдіс бірнеше жұмыста істейтін немесе мұғалімдермен жеке кездесуге уақыты шектеулі отбасылар үшін ыңғайлы, бірақ балаларының білім беру процесіне қатысуға мүдделі.

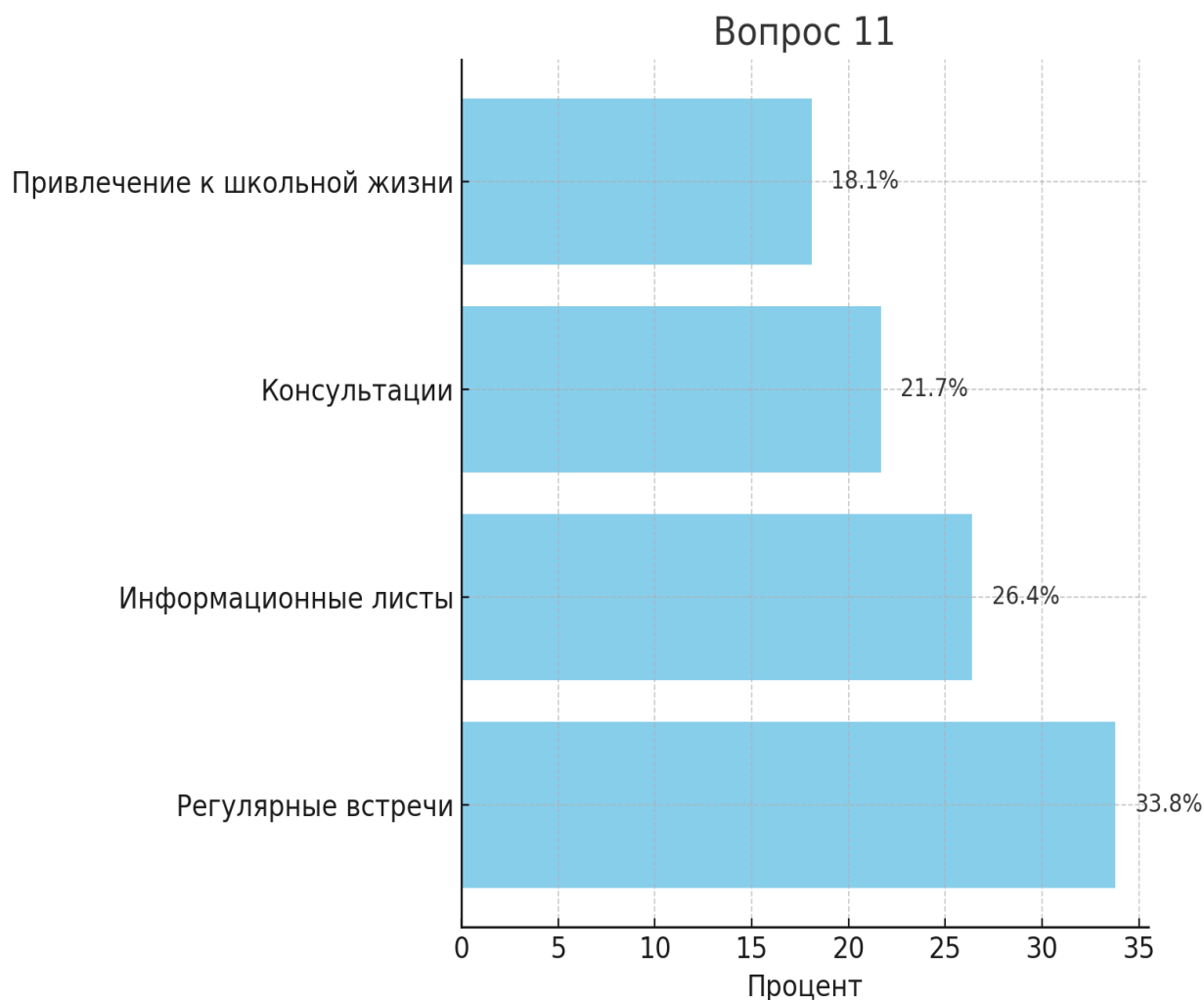
Респонденттердің **21,7%-ы** таңдаған кеңестер өзара әрекеттесудің үшінші әдісі болып табылады. Кеңестер ата-аналарға балалары кездесетін нақты проблемаларды немесе қиындықтарды талқылап, мұғалімдерден ұсыныстар алу мүмкіндігін береді. Бұл әдіс ата-аналарға балаларына оқудағы қиындықтарды жеңуге қалай көмектесе алатынын тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Әдетте, кеңестер оқушыға қосымша қолдау қажет болған кезде өткізіледі. Мұғалімдер академиялық үлгерімге де, оқушының мектеп өміріндегі эмоционалдық немесе әлеуметтік аспектілеріне де қатысты мәселелерді шешудің жолдарын ұсына алады.

Бұл кеңестер ата-аналарға балаларына оқу барысында жеткілікті көмек көрсету үшін қажетті білімдері немесе ресурстары болмаған кезде аса маңызды.

Респонденттердің **18,1%-ы** таңдаған мектеп өміріне қатысу ең соңғы орында, бірақ оның рөлі де маңызды. Ата-аналардың мектеп іс-шараларына қатысуы отбасы мен мектеп арасындағы байланысты нығайтуға көмектеседі. Мектеп өміріне қатысатын ата-аналар білім беру процесін ішінен жақсы түсіне алады, бұл мектеп пен мұғалімдерге деген сенімнің артуына ықпал етеді. Бұл мерекелер мен іс-шаралардан бастап, ата-аналар комитеттері немесе мектеп жобаларындағы еріктілік сияқты ұйымдарға қатысуды қамтуы мүмкін. Ата-аналардың мектеп өміріне қатысуы қауымдастық сезімін нығайтуға және өзара көмек пен ынтымақтастық ортасын қалыптастыруға ықпал етеді. Әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен отбасылар үшін мұндай іс-шаралар мұғалімдермен және басқа ата-аналармен байланыстарды нығайту мүмкіндігі болуы мүмкін, бұл балалардың қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін жақсы түсінуге ықпал етеді.

Осылайша, төмен қамтамасыз етілген отбасылардан шыққан ата-аналармен өзара әрекеттесу тұрақты және белсенді байланысқа негізделеді, ол жеке кездесулер, ақпараттық материалдар немесе кеңестер арқылы жүзеге асырылады. Тұрақты кездесулер мен ақпараттық парақтар мұғалімдерге ата-аналармен байланыс орнатуға және оларды балалардың прогресі мен қолдау тәсілдері туралы қажетті ақпаратпен қамтамасыз етуге көмектеседі. Кеңестер проблемаларды егжей-тегжейлі талқылауға және жеке шешімдер табуға мүмкіндік береді, ал мектеп өміріне қатысу ата-аналардың білім беру процесіне тереңірек енуіне және педагогикалық ұжыммен тығыз байланыстар орнатуына ықпал етеді. Бұл әдістердің барлығы оқыту үшін қолайлы ортаны қалыптастыруға және ата-аналардың

білім беру процесіне қатысуын қолдауға көмектеседі, бұл әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен отбасылар үшін маңызды, өйткені мұғалімдердің қолдауы балалардың сәтті білім алуында маңызды рөл атқарады (4.11-сурет).

4.11-сурет. Төмен қамтамасыз етілген отбасылардан шыққан ата-аналармен қалай байланыс жасайсыз?

Оқушыларда сыни ойлау мен проблемаларды шешу дағдыларын дамыту әдістері туралы деректерді талдау педагогтердің оқушылардың аналитикалық ойлау қабілеттері мен күрделі тапсырмаларды шешу мүмкіндіктерін ынталандыру үшін әртүрлі тәсілдерді қолданатынын көрсетеді. Мұғалімдер ең үлкен басымдықты жобалық оқытуға береді, оны

респонденттердің 30,9%-ы таңдаған. Жобалық оқыту оқушыларға тек тақырыптарды терең зерттеуге ғана емес, сонымен қатар зерттеу жұмысы, жоспарлау және топпен жұмыс істеу сияқты маңызды дағдыларды дамытуға мүмкіндік беретін қуатты құрал болып табылады. Жобаларды орындау барысында оқушылар талдау жасауды, ақпарат іздеуді және шешім қабылдауды талап ететін шынайы мәселелерге тап болады. Бұл әдіс оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз етеді, себебі олар білімді тек қабылдап қана қоймай, оны тәжірибеде қолданады. Жобалар мұғалімге тек соңғы нәтижені ғана емес, тапсырманы орындау процесін де бағалауға мүмкіндік береді, бұл сыни ойлауды дамыту үшін өте маңызды.

Маңыздылығы бойынша екінші орында **28,5%** респондент таңдаған **практикалық оқыту** тұр. Бұл әдіс нақты өмірмен тікелей байланысты практикалық тапсырмаларды орындауды көздейді. Практикалық оқыту оқушыларға теориялық білімді іс жүзінде қолдануға мүмкіндік береді, бұл материалды жақсырақ меңгеруге және проблемаларды шешу дағдыларын дамытуға көмектеседі. Оқу үдерісіне практикалық тапсырмаларды енгізу пәнді тереңірек түсінуге және оқушыларға олардың әрекеттерінің нақты салдары мен нәтижелерін көруге көмектеседі. Сонымен қатар, бұл әдіс оқушылардың стандартты емес жағдайларда шешім табу және күнделікті өмірде білімді қолдану қабілеттерін дамытады. Практикалық оқыту абстрактілі теориялық концепцияларды қабылдауда қиындық көретін оқушылар үшін әсіресе тиімді, өйткені ол материалды қолжетімді және түсінікті етеді.

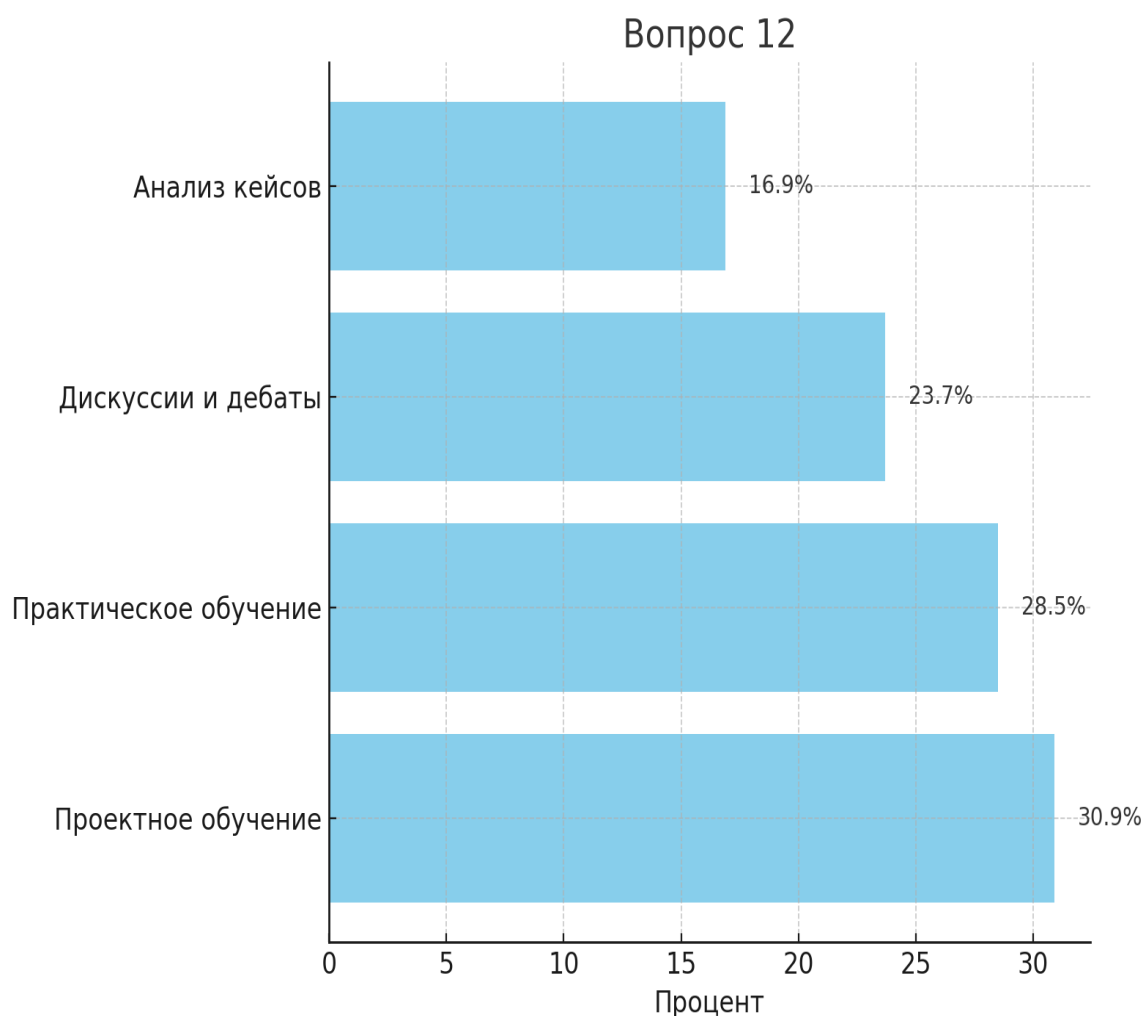
23,7% респондент таңдаған **пікірталастар мен дебаттар** да сыни ойлауды дамытуда маңызды рөл атқарады. Пікірталастар мен дебаттар оқушыларға өз көзқарасын дәлелдеуді, әртүрлі ұстанымдарды талдауды және өз пікірін қалыптастыруды үйренуге көмектеседі. Бұл әдіс

оқушыларды пікірталасқа белсенді қатысуға, басқа адамдардың пікірлерін тыңдауға, ақпаратты сыни бағалауға және өз ұстанымын қолдау үшін логикалық дәлелдер табуға шақырады. Дебаттар сонымен қатар көпшілік алдында сөйлеу, өзіне деген сенімділік және диалог жүргізу қабілеттерін дамытады, бұл табысты оқыту мен жеке тұлғаның өсуінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Пікірталастар мен дебаттарға қатысатын оқушылар сыни ойлауды, ақпаратты әртүрлі қырынан талдауды және негізделген қорытынды жасауды үйренеді, бұл оларға проблемаларды шешу дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

16,9% дауыс жинаған **кейс талдауы** да сыни ойлау мен проблемаларды шешу дағдыларын дамытудың тиімді әдістерінің бірі болып табылады. Кейс әдісі нақты немесе модельденген жағдайларды қамтиды, олар оқушылардан талдауды және шешім табуды талап етеді. Бұл әдіс оқушыларға өз білімдері мен дағдыларын шынайы контексте қолдануды үйренуге, сондай-ақ бір мәселенің бірнеше шешімін көру қабілетін дамытуға көмектеседі. Кейсті талдау топтық жұмыс дағдыларын дамытуға ықпал етеді, өйткені көптеген тапсырмалар ұжымдық талқылауды және шешім табуды талап етеді. Бұл әдіс оқушыларды күрделі тапсырмаларды шешуге дағдыландырады, бұл оларды болашақ кәсіби және өмірлік сын-тегеуріндерге дайындайды.

Осылайша, педагогтер оқушылардың сыни ойлауын және проблемаларды шешу дағдыларын дамыту үшін әртүрлі әдістерді белсенді қолданады. Жобалық және практикалық оқыту оқушыларға оқылатын материалды тереңірек түсінуге және оны тәжірибеде қолдануды үйренуге мүмкіндік береді, ал пікірталастар мен дебаттар олардың өз ұстанымдарын дәлелдеуге және ақпаратты сыни бағалауға үйретеді. Кейстерді талдау оқушыларға күрделі жағдайларды талдап, шынайы контексте шешім табуға көмектеседі. Бұл әдістер оқушыларды оқу үдерісіне белсенді

қатысуға ынталандырып, олардың дербес ойлау және күрделі өмірлік және кәсіби тапсырмаларды шешуге дайындығын қалыптастыруға ықпал етеді, сондықтан олар қазіргі заманғы білім беру процесінің маңызды элементтері болып табылады (4.12-сурет).

4.12-сурет. Сыни ойлау және проблемаларды шешу дағдыларын дамыту үшін қандай әдістерді қолданасыз?

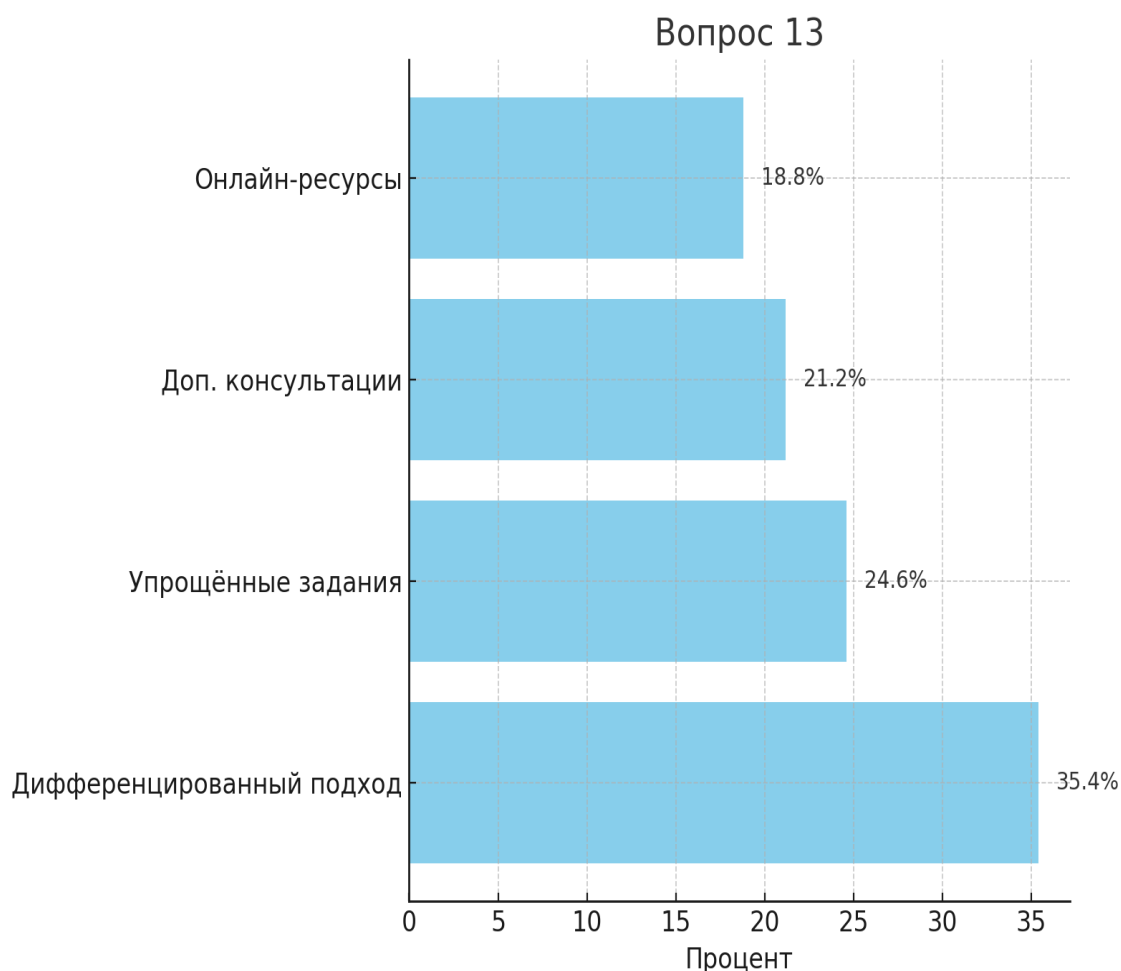
Педагогтердің оқушыларға ресурстарға шектеулі қолжетімділікпен күресуге қалай көмектесетіні туралы деректерді талдау көрсеткендей, мұғалімдер білім беру материалдары мен технологиялардың жетіспеушілігінің оқу процесіне әсерін азайту үшін әртүрлі әдістерді қолданады. Ең танымал әдіс — дифференциацияланған тәсіл, оны респонденттердің **35,4%-ы** таңдаған. Бұл тәсіл оқу процесін әр оқушының жеке мүмкіндіктеріне бейімдеуді білдіреді. Дифференциацияны қолданатын мұғалімдер әрбір оқушының дайындық деңгейіне және ресурстарға қолжетімділігіне сәйкес тапсырмалар мен материалдар әзірлейді. Бұл тапсырмалардың көлемін немесе күрделілігін өзгерту, сондай-ақ ресурстары шектеулі оқушыларға қолжетімді баламалы оқу материалдарын пайдалану арқылы жүзеге асырылуы мүмкін. Дифференциацияланған тәсіл ресурстарға қолжетімділіктегі айырмашылықтарға қарамастан, оқушыларға тең мүмкіндіктер беруге көмектеседі және әрбір оқушының өз қарқынымен оқып, мұғалімнен қажетті қолдау алуын қамтамасыз етеді.

24,6% респондент таңдаған жеңілдетілген тапсырмалар ресурстарға шектеулі қолжетімділігі бар оқушыларға көмек көрсетудің екінші маңызды әдісі болып табылады. Бұл әдіс мұғалімдердің тапсырмалардың ресурстарды көп талап етпейтін балама нұсқаларын ұсынуын көздейді. Мысалы, егер оқушыларда интернетке немесе арнайы оқу материалдарына қолжетімділік болмаса, мұғалімдер оларды аз ресурстармен орындауға болатын қарапайым тапсырмаларды ұсына алады. Жеңілдетілген тапсырмалар оқушыларға оқу процесіне қатысуды жалғастыруға мүмкіндік береді, тіпті егер олар барлық қолжетімді оқу құралдарын пайдалана алмаса да. Бұл әдіс, әсіресе, аз қамтылған отбасылардан шыққан балалар үшін маңызды, өйткені олар оқулықтар немесе компьютерлер сияқты негізгі ресурстарға қол жеткізуде қиындықтарға тап болуы мүмкін.

Үшінші орында **21,2%** респондент таңдаған қосымша консультациялар тұр. Консультациялар оқушыларға ресурстардың жетіспеушілігінен туындаған қиындықтарды жеңу үшін жеке қолдау алуға және белгілі бір тақырыптарды немесе тапсырмаларды түсіндіруге мүмкіндік береді. Қосымша консультациялар ұсынатын мұғалімдер көбінесе сабақтан тыс уақытта оқушыларға материалды жақсырақ түсінуге немесе ресурстары шектеулі жағдайда тапсырманы орындау жолдарын түсіндіруге көмектесу үшін уақыт бөледі. Бұл әдіс әр оқушыға жеке назар аудару арқылы ресурстардың жетіспеушілігін өтеуге мүмкіндік береді. Консультациялар жеке әңгімелесу, топтық талқылау немесе мүмкін болса, қашықтан байланыс құралдарын пайдалану сияқты әртүрлі форматта жүргізілуі мүмкін. Бұл әдіс үй тапсырмаларын орындау үшін қажетті материалдары жоқ оқушыларға өте тиімді.

18,8% респондент таңдаған онлайн ресурстар тізімнің соңында тұрса да, ресурстарға шектеулі қолжетімділігі бар оқушыларға көмек көрсетудің маңызды элементі болып қала береді. Оқушылардың барлығында интернетке тұрақты қолжетімділік болмаса да, көптеген мұғалімдер өз оқушыларына өз бетінше білім алуға мүмкіндік беру үшін тегін немесе қолжетімді онлайн ресурстарды пайдалануға тырысады. Онлайн ресурстар, мысалы, білім беру платформалары, бейне сабақтар немесе электронды кітаптар, дәстүрлі оқу материалдарына балама ретінде пайдаланылуы мүмкін және оқушыларға өздеріне ыңғайлы форматта білім алуға мүмкіндік береді. Бұл әдісті қолданатын педагогтер оқушыларға қаржылық шығындарды қажет етпейтін және интернетке шектеулі қолжетімділік жағдайында, мысалы, мобильді құрылғылар арқылы пайдалануға болатын қолжетімді онлайн дереккөздерді белсенді түрде ұсынады. Онлайн ресурстар оқушылардың оқу процесіне қатысуын сақтауға көмектеседі және оларды өз бетінше білім алуға ынталандырады.

Осылайша, педагогтер ресурстарға шектеулі қолжетімділігі бар оқушыларды қолдау үшін кешенді тәсілді қолданады. Дифференциацияланған тәсіл әр оқушының мүмкіндіктеріне сәйкес оқу процесін бейімдеуге мүмкіндік берсе, онлайн ресурстар дәстүрлі материалдардың жетіспеушілігін өтеуі мүмкін. Жеңілдетілген тапсырмалар мен қосымша консультациялар да барлық оқушылардың әлеуметтік-экономикалық ахуалы мен техникалық мүмкіндіктеріне қарамастан, сапалы білімге қолжетімділігін қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Бұл әдістер білім берудегі теңсіздіктерді барынша азайтуға және әрбір оқушының оқу процесіне толық қатысуына жағдай жасауға көмектеседі (4.13-сурет).

4.13-сурет. Егер оқушылардың ресурстарға шектеулі қолжетімділігі болса, оларға академиялық әдебиетпен жұмыс істеуге қалай көмектесесіз?

Оқушылардың эмоционалдық әл-ауқатын қамтамасыз ету мәселесіне қатысты деректерді талдау педагогтердің оқушылармен жеке қарым-қатынасты және психологиялық көмекті қолайлы эмоционалдық ортаны құрудың негізгі факторлары деп санайтынын көрсетті. Респонденттердің ең көп саны – 42,7% – негізгі қолдау әдісі ретінде жеке қарым-қатынасты таңдаған. Бұл мұғалімдердің оқушылардың эмоционалдық жағдайын қолдау үшін тұрақты және ашық қарым-қатынастың маңыздылығын түсінетінін көрсетеді. Жеке қарым-қатынас мұғалімдерге балалардың мәселелері мен уайымдарын жақсырақ түсінуге, сенімді қарым-қатынас орнатуға және эмоционалдық қолдау көрсетуге мүмкіндік береді. Мұғалімдері оларды тыңдайтынын және түсінетінін сезінетін оқушылар өздерін сенімді және тыныш сезінеді, бұл олардың оқу үлгеріміне және жалпы әл-ауқатына оң әсер етеді. Жеке қарым-қатынас мұғалімдерге оқушылардағы күйзеліс немесе эмоционалдық проблемалардың белгілерін уақытында анықтап, оларға көмек ұсынуға көмектеседі.

Екінші орында 29,1% дауыс жинаған психологиялық көмек түр. Педагогтер оқушылар кездесетін күрделі эмоционалдық мәселелерді шешу үшін кәсіби психологиялық қолдаудың маңыздылығын мойындайды. Қазіргі мектептерде, онда оқушылар оқу мен жеке өмірден қысым көретін жағдайда, мектеп психологтарының рөлі ерекше маңызды бола түсуде. Психологиялық көмек жеке немесе топтық кеңес беруді, күйзелісті басқару бойынша тренингтерді, сондай-ақ өмірлік қиын жағдайларды бастан өткеріп жатқан балалармен жұмысты қамтуы мүмкін. Мектеп психологтары оқушылардың психоэмоционалдық денсаулығын сақтауда

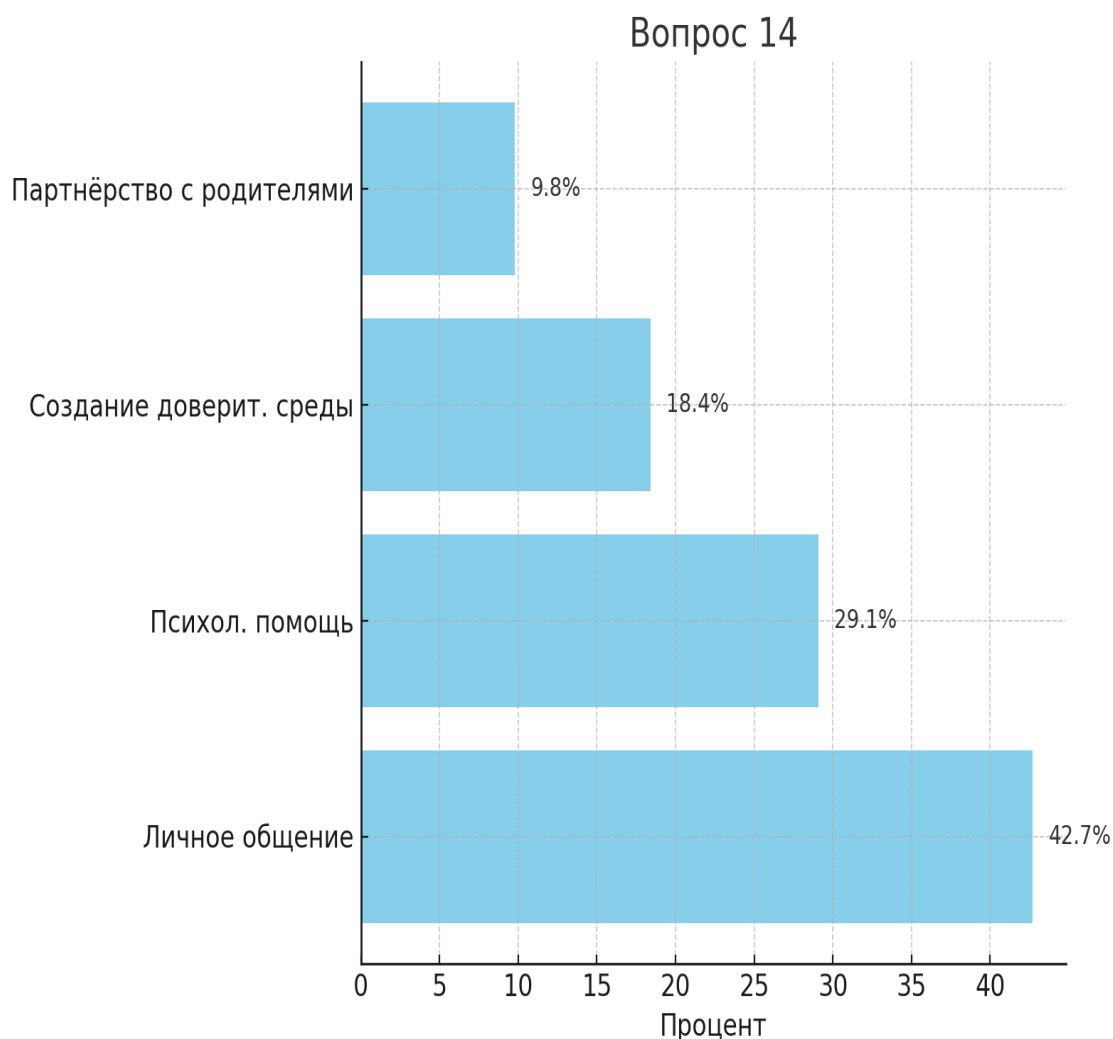
маңызды рөл атқарады, оларға мазасыздық, депрессия, әлеуметтік мәселелер және олардың академиялық үлгерімі мен жеке дамуына кедергі келтіретін басқа да қиындықтарды жеңуге көмектеседі.

18,4% респондент таңдаған сенім атмосферасын құру оқушылардың эмоционалдық әл-ауқатын қамтамасыз етудің маңызды элементі болып табылады. Мұғалімдер мұндай ортаны құру арқылы оқушылардың сыныпта өзін жайлы және сенімді сезінуіне барынша күш салады. Сенім атмосферасында балалар өз ойлары мен сезімдерін еркін білдіре алады, оларды айыптайды немесе теріс жауап қайтарады деп қорықпайды. Бұл оқушыларға ішкі мазасыздық пен күйзелісті жеңуге көмектеседі, өйткені оларды қолдайтынын және түсінетінін біледі. Сенім атмосферасы мұғалімдер мен оқушылар арасындағы берік қарым-қатынастарды дамытуға ықпал етеді, бұл оқу процесін тиімдірек етеді. Оқушылар оларды тыңдайтынына және түсінетініне сенімді болған кезде, олар көмекке жүгініп, өз проблемаларымен бөлісуге дайын болады, бұл мұғалімдерге уақытында араласып, қажетті қолдау көрсетуге мүмкіндік береді.

Соңында, респонденттердің 9,8%-ы таңдаған ата-аналармен серіктестік мұғалімдер оқушылардың эмоционалдық әл-ауқатын қамтамасыз ету үшін отбасылармен ынтымақтастықтың маңыздылығын да көріп отырғанын көрсетеді. Ата-аналарды мектеп өміріне тарту және мектеп пен үй арасындағы ашық диалогты сақтау оқушыларды тәрбиелеу мен қолдаудың бірыңғай тәсілін жасауға көмектеседі. Ата-аналар білім беру процесіне белсенді қатысқанда, олар балаларына эмоционалдық қиындықтарды жеңуге тиімдірек көмектесе алады. Мұғалімдер мен ата-аналар бірге жұмыс істей отырып, мәселелерді ерте кезеңде жақсырақ анықтап, оларды шешу жолдарын бірлесіп іздей алады. Ата-аналармен серіктестік мектепте де, үйде де тұрақты және қолдаушы орта құруға

көмектеседі, бұл оқушылардың эмоционалдық жағдайын жақсартуға ықпал етеді.

Осылайша, педагогтер оқушылардың эмоционалдық әл-ауқатын қамтамасыз етуге кешенді көзқарастың маңыздылығын мойындайды, жеке қарым-қатынас орнатып, сенім атмосферасын құрудан бастап, кәсіби психологиялық көмек пен ата-аналармен серіктестікке дейінгі қолдауды қамтамасыз етеді. Жеке қарым-қатынас және мұғалімдердің тұрақты қолдауы оқушыларға қауіпсіз және қолдаушы орта құруда маңызды рөл атқарады, бұл оларға эмоционалдық қиындықтарды жеңуге және оқуға назар аударуға көмектеседі. Сонымен қатар, психологиялық көмек пен ата-аналармен белсенді өзара әрекеттесу оқушыларға тереңірек және жан-жақты қолдау көрсетуді қамтамасыз етеді, бұл күйзеліске ұшыраған немесе өмірлік қиын жағдайларда жүрген балалар үшін әсіресе маңызды (4.14-сурет).

4.14-сурет. Төменгі деңгейдегі электрмен жабдықтау жағдайында отбасылардың эмоционалдық әл-ауқатын қалай қамтамасыз етуге болады?

Сыныптағы мәдениетаралық өзара әрекеттестік білім беру ортасын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады, бұл оқушылардың да, мұғалімдердің де дамуына ықпал етеді. Білім беру үдерісіне қатысушылар арасында жүргізілген сауалнама талдауының нәтижесі көрсеткендей, респонденттер атап өткен негізгі аспектілер: сананы арттыру (40,2%), инклюзивті ортаны құру (27,6%), оқу үдерісін байыту (22,3%) және мәдени кедергілерді азайту (9,9%) болып табылады.

Ең алдымен, сананы арттыру мәдениетаралық өзара әрекеттестіктің басты факторы болып табылады. Бұл оқушылардың мәдениеттер арасындағы айырмашылықтар мен ұқсастықтарға көбірек назар аудара бастауымен байланысты, бұл сыни ойлауды және талдау қабілетін дамытуға ықпал етеді. Сананы арттыру оларға өздерінің мәдени тамырларын ғана емес, басқа халықтардың құндылықтары мен дәстүрлерін де жақсырақ түсінуге көмектеседі. Бұл білім басқа мәдениеттерге құрметпен қарауға және алалаушылықтың азаюына әкелуі мүмкін.

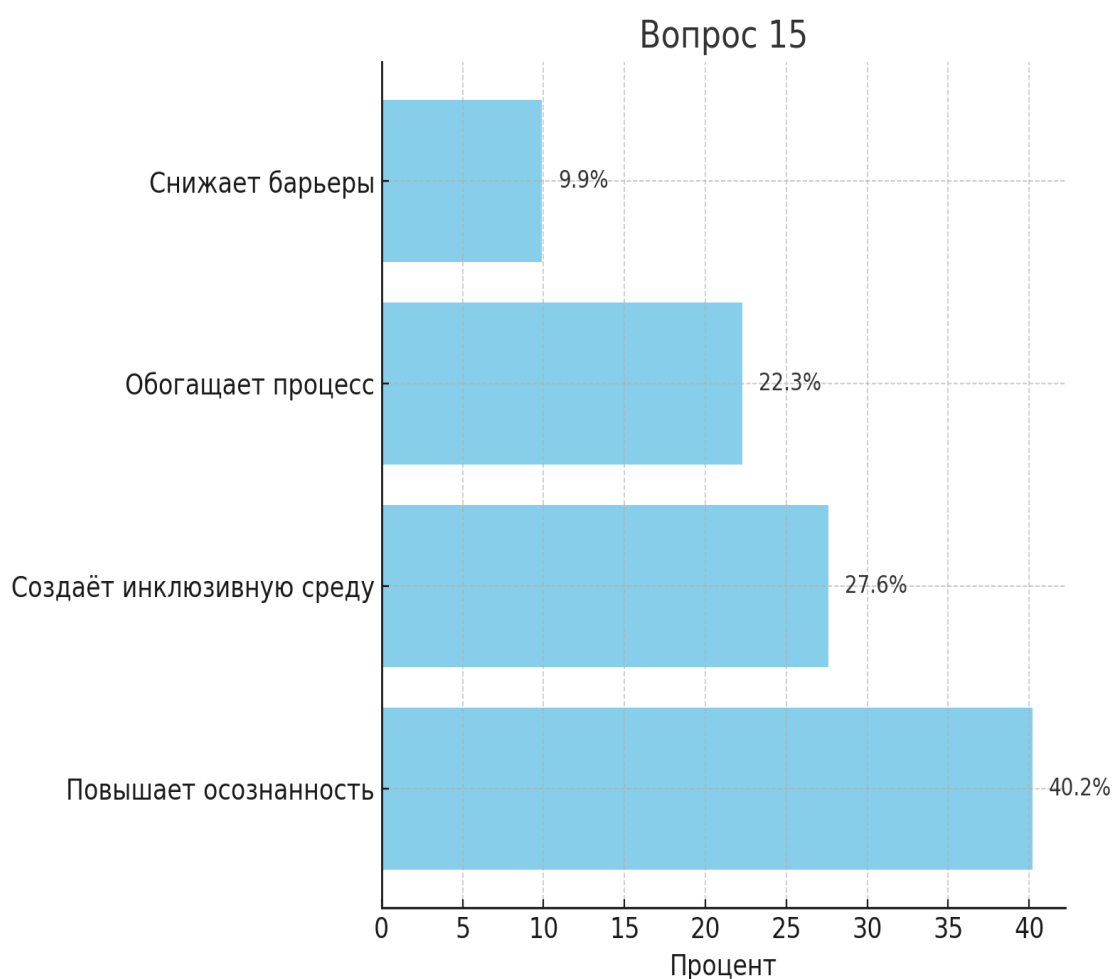
Инклюзивті ортаны құру талдау бойынша маңыздылығы жағынан екінші орында. Білім беру процесіндегі инклюзия әрбір оқушының мәдениетіне қарамастан, өзін сыныптың толыққанды мүшесі ретінде сезінуіне мүмкіндік береді. Бұл көпұлтты сыныптарда өте маңызды, өйткені оқушылар әртүрлі кемсітушілік немесе түсінбеушілік түрлеріне тап болуы мүмкін. Инклюзивті орта оқушылар арасындағы достық қарым-қатынастарды қалыптастыруға ықпал етеді және әлеуметтік оқшаулануға байланысты стрессті төмендетеді.

Оқу үдерісін байыту да мәдениетаралық өзара әрекеттестіктің маңызды аспектісі болып табылады. Мәдениет тұрғысынан әртүрлі көзқарастардың болуы білім беру сапасын айтарлықтай жақсартып алады. Оқушылар әртүрлі мәселелерді шешу жолдарын үйренуге мүмкіндік алады, бұл олардың дүниетанымын кеңейтіп, шығармашылық ойлау қабілетін дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, оқу үдерісінде түрлі мәдени материалдарды пайдалану оны қызықты және тартымды етеді.

Мәдени кедергілерді азайту осы талдауда соңғы орын алғанымен, бұл оның маңыздылығын төмендетпейді. Мәдени кедергілер оқушылар арасындағы тиімді қарым-қатынас пен өзара әрекеттестікке айтарлықтай кедергі келтіруі мүмкін. Мұғалімдер бұл кедергілерді еңсеруде маңызды рөл атқарады, олар оқушылардың мәдени әртүрлілігін ескеретін оқыту

әдістерін енгізеді. Бұл бейімделген оқу материалдарын пайдалануды, бірлескен жобаларды жүзеге асыруды және мәдени байланыстарды нығайтуға бағытталған іс-шараларды ұйымдастыруды қамтуы мүмкін.

Қорытындылай келе, сыныптағы мәдениетаралық өзара әрекеттестік қазіргі заманғы білім беру процесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Ол оқушылардың мәдени айырмашылықтар туралы санасын арттыруға, инклюзивті орта құруға, оқу үдерісін жаңа идеялар мен тәсілдермен байытуға және мәдени кедергілерді азайтуға ықпал етеді. Бұл аспектілер білім беру сапасын жақсартып қана қоймай, оқушыларды жаһандану дәуірінде өмір сүруге, әртүрлі мәдениеттермен жұмыс істеу қабілетін қалыптастыруға дайындайды (4.15-сурет).

4.15-сурет. Сыныптағы мәдениетаралық өзара әрекеттестік қандай рөл атқарады?

Тілдік кедергілерді бастан кешіретін оқушылармен жұмыс жасау инклюзивті және қолдаушы білім беру ортасын құруға ұмтылған мұғалімдер үшін маңызды міндет болып табылады. Сауалнама нәтижелері көрсеткендей, мұндай оқушылармен жұмыс істеудің ең кең таралған әдістері: **жеке сабақтар (38,3%)**, көрнекі материалдарды пайдалану **(31,4%)**, қос тілді материалдарды енгізу (20,2%) және сыныптастардың көмегін тарту (10,1%) болып табылады. Бұл тәсілдердің әрқайсысы өзіндік артықшылықтарға ие және нақты жағдайға байланысты тиімді қолданылуы мүмкін.

Жеке сабақтар педагогтер арасында ең танымал әдіс болып табылады. Бұл әдіс мұғалімге нақты оқушының қажеттіліктеріне назар аударуға мүмкіндік береді, оған ыңғайлы қарқында жұмыс істеуге және жеке қолдау алуға жағдай жасайды. Жеке тәсіл оқушының тілді түсінудегі әлсіз тұстарын анықтауға көмектеседі және мұғалімге материалдар мен тапсырмаларды оқушының білім деңгейі мен дағдыларына сәйкес бейімдеуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мұндай сабақтар тілдік кедергілерге тап болған оқушылар үшін қатесіз қарым-қатынас жасауға болатын қауіпсіз кеңістік қалыптастырады.

Тілдік қиындықтарға тап болған оқушылармен жұмыс істеудің екінші орында тұрған әдісі – көрнекі материалдарды пайдалану. Суреттер, сызбалар, графиктер және бейнематериалдар сияқты визуалды оқу құралдары жаңа материалды меңгеру үдерісін айтарлықтай жеңілдетеді алады. Олар сөздер мен олардың мағыналары арасында ассоциацияларды құруға көмектеседі, бұл әсіресе ақпаратты визуалды түрде жақсы қабылдайтын оқушылар үшін пайдалы. Көрнекі материалдар сонымен

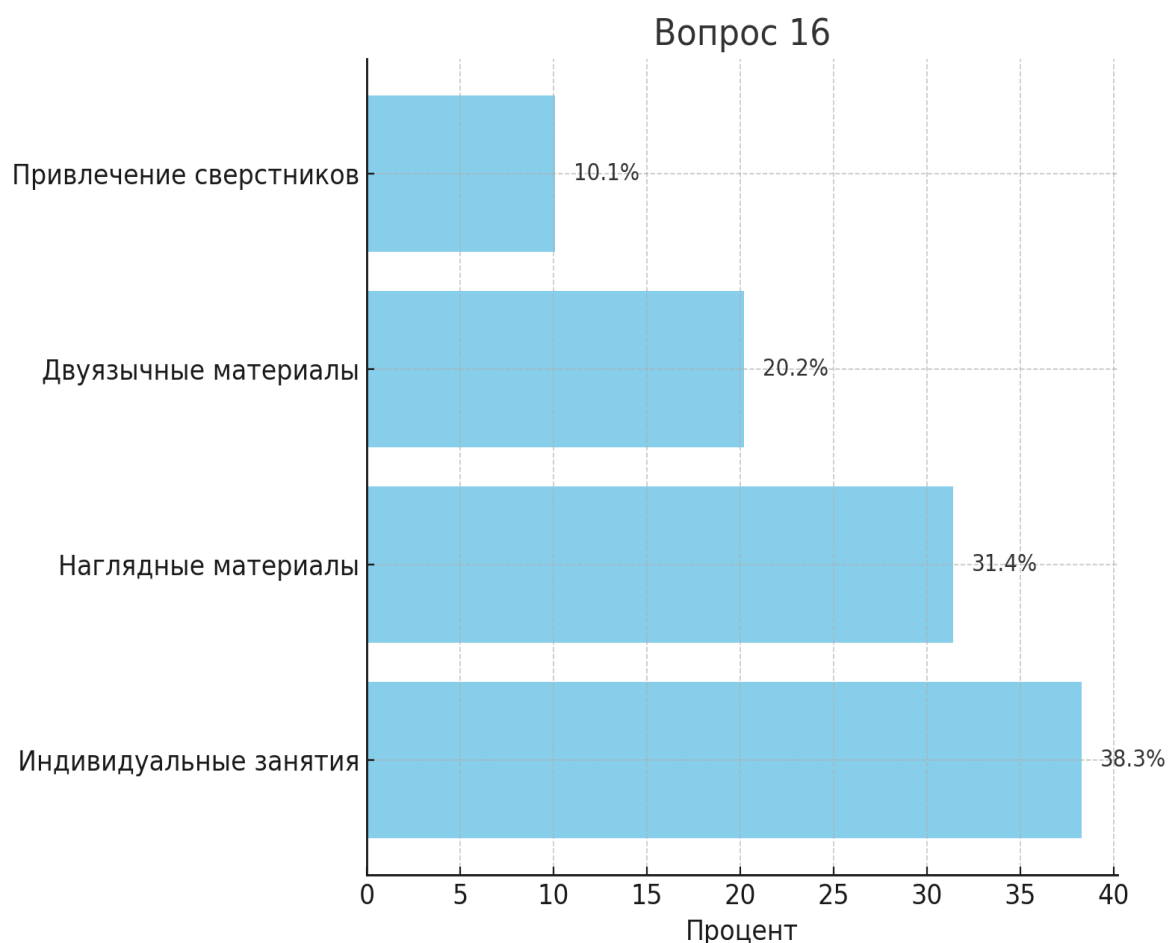
қатар күрделі ұғымдар мен идеяларды түсіндіру үшін қолданылады, бұл пәнді тереңірек түсінуге ықпал етеді.

Қос тілді материалдарды қолдану тілдік кедергілері бар оқушылармен жұмыс істеудің үшінші маңызды әдісі болып табылады. Қос тілді ресурстар оқушыларға ақпаратты бір уақытта ана тілінде және оқытылатын тілде көруге мүмкіндік береді, бұл материалды жақсы түсінуге және меңгеруге ықпал етеді. Мұндай тәсіл оқушылардың өз ана тіліне сүйене отырып, жаңа тілді үйрену кезінде уайым деңгейін төмендетуге көмектеседі. Сонымен қатар, қос тілді материалдарды пайдалану тілдік дағдыларды дамытуға ықпал етеді, өйткені оқушылар екі тілдің грамматикалық құрылымдарын және сөз қорын салыстыра алады.

Сыныптастардың көмегін тарту бұл талдауда соңғы орында тұрғанымен, оның маңыздылығын төмендетпейді. Сыныптастар оқыту үдерісінде, әсіресе тілдік кедергілерді еңсеруде маңызды рөл атқара алады. Топтық жобалар немесе жұппен жұмыс жасау оқушыларға бір-бірімен қарым-қатынас жасауға және білімдерімен алмасуға мүмкіндік береді. Бұл тек тілдік дағдыларды жақсартуға ғана емес, сонымен қатар сыныпта достық атмосфераны құруға да ықпал етеді. Сыныптастар тілдік қиындықтарға тап болған оқушылар үшін қолдау мен мотивация көзі бола алады.

Осылайша, тілдік кедергілері бар оқушылармен жұмыс кешенді тәсілді және әртүрлі әдістерді қолдануды талап етеді. Жеке сабақтар жеке қолдауды қамтамасыз етеді; көрнекі материалдар ақпаратты визуализациялауға көмектеседі; қос тілді ресурстар материалды жақсырақ түсінуге ықпал етеді; ал сыныптастардың көмегін тарту сыныпта қолдаушы атмосфераны қалыптастырады. Тілдік кедергілерді сәтті еңсеру тек оқу нәтижелерін жақсартып қана қоймай, оқушылардың өзіне деген сенімділігі мен әлеуметтік дағдыларын дамытуға көмектеседі, бұл олардың

білім беру ортасында жалпы дамуының маңызды аспектісі болып табылады (4.16-сурет).

4.16-сурет. Тілдік кедергілерге тап болған оқушылармен қалай жұмыс істейсіз?

Білім беру процесінде ынтымақтастық пен өзара көмектесу дағдыларын дамыту қазіргі педагогтердің негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Бұл дағдылар тек тиімді білім алуға ықпал етіп қана қоймай, оқушыларда маңызды әлеуметтік қасиеттерді де қалыптастырады, мысалы, топта жұмыс істеу қабілеті, басқалардың пікірін құрметтеу және көмек көрсетуге дайын болу. Сауалнама нәтижелері көрсеткендей, осы дағдыларды дамытудағы ең кең таралған әдістерге топтық жұмыс (34,8%), тапсырмаларды бірлесіп шешуді қолдау (26,7%), тәлімгерлік

бағдарламалары (21,9%) және командалық рухты дамыту (16,6%) жатады. Әр әдістің өзіндік ерекшеліктері мен артықшылықтары бар.

Топтық жұмыс ынтымақтастық пен өзара көмектесу дағдыларын дамытудың негізгі әдісі болып табылады. Бұл тәсіл оқушыларға бір-бірімен әрекеттесуге, идеялар мен тәжірибемен алмасуға, сондай-ақ басқа адамдардың пікірін тыңдап, оны ескеруге үйренуге мүмкіндік береді. Топтық жұмыс оқушыларда жалпы нәтижеге жауапкершілік сезімін қалыптастырады, өйткені әр қатысушы командадағы өз рөлін түсінеді. Сонымен қатар, топтық жұмыс коммуникативтік дағдыларды дамытуға көмектеседі, себебі оқушылар өз ойларын жеткізіп, ұстанымдарын дәлелдеуді үйренеді. Мұндай оқыту форматы материалды тереңірек түсінуге мүмкіндік береді, өйткені топта талқылау арқылы тақырыптарды әртүрлі қырынан қарастыруға болады.

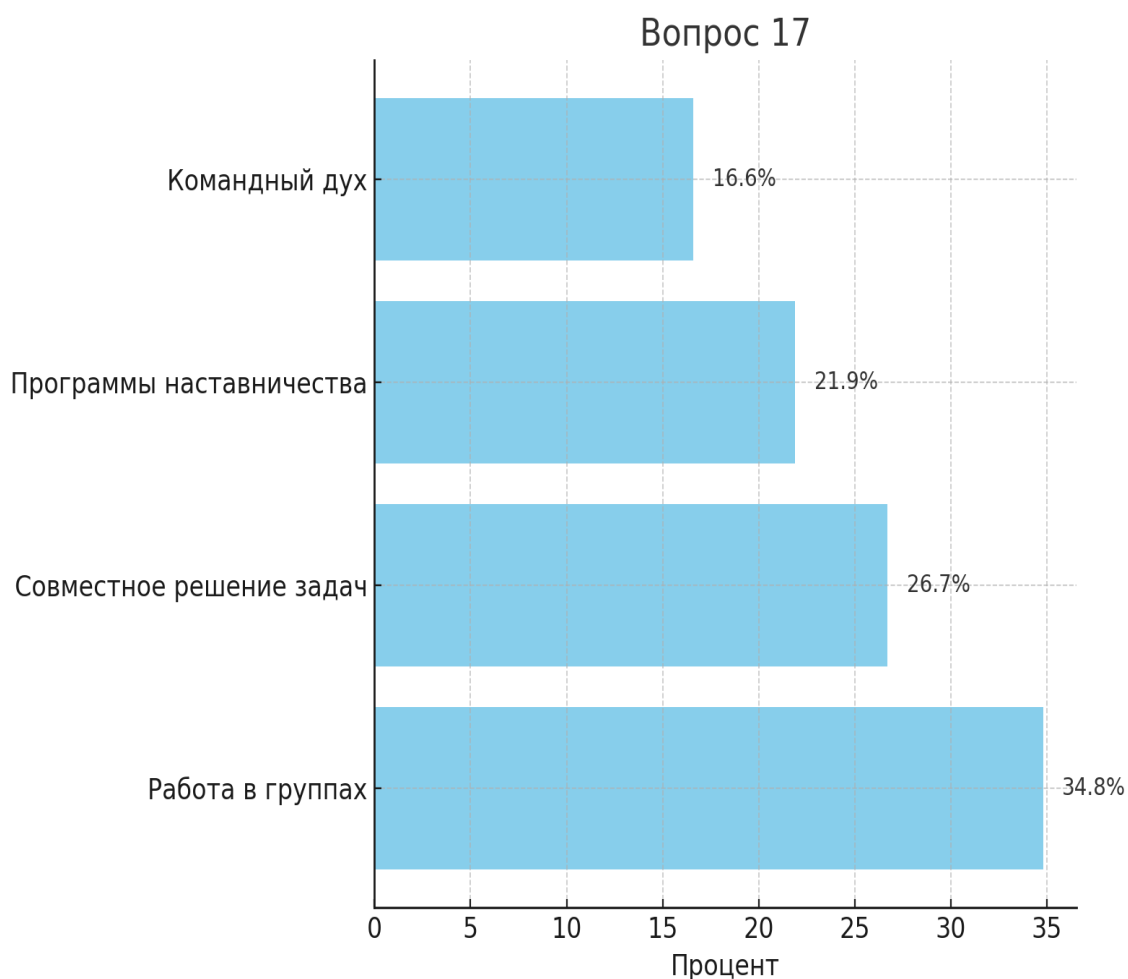
Тапсырмаларды бірлесіп шешуді қолдау маңыздылығы жағынан екінші әдіс болып табылады. Бұл тәсіл тапсырмаларды шешуде ұжымдық жұмыстың маңыздылығын атап көрсетеді. Бірлескен шешімдер қабылдау оқушыларға сыни ойлау мен креативтілікті дамытуға көмектеседі, өйткені олар бір мәселені шешудің әртүрлі жолдарын ұсына алады. Бұл әдіс сондай-ақ оқушылар арасындағы әлеуметтік байланысты нығайтуға ықпал етеді, өйткені олар бір-біріне сенуді және топтық тәжірибеге арқа сүйеуді үйренеді. Бұл өзара көмек пен қолдау атмосферасын құруға көмектеседі, бұл сыныптағы салауатты микроклиматты қалыптастыру үшін өте маңызды.

Тәлімгерлік бағдарламалары үшінші орынды иеленеді. Тәлімгерлік бір жастағы оқушылар арасында да, үлкен және кіші оқушылар арасында да жүзеге асырылуы мүмкін. Бұл әдіс неғұрлым тәжірибелі оқушыларға өздерінің білімдері мен дағдыларын қолдауға мұқтаж оқушылармен бөлісуге мүмкіндік береді. Тәлімгерлік академиялық дағдыларды дамытуға

ықпал етіп қана қоймай, тәлімгерлерде көшбасшылық қасиеттерді қалыптастыруға көмектеседі. Сонымен қатар, бұл тәсіл кіші сынып оқушыларына үлгі боларлық тәлімгерлерді қалыптастыруға мүмкіндік береді, бұл оларды табысқа жетуге ынталандырады.

Командалық рухты дамыту тізімдегі соңғы әдіс болса да, оның маңыздылығын төмендетпейді. Командалық рух табысты ынтымақтастық пен өзара көмектесудің негізі болып табылады. Оны қалыптастыру үшін мұғалімдер командалық ойындар, спорттық жарыстар немесе бірлескен жобалар сияқты әртүрлі іс-шараларды пайдалана алады. Бұл іс-шаралар оқушыларға ортақ мақсатқа жету үшін бірлесіп жұмыс істеуді үйренуге көмектеседі және сыныптағы тұлғааралық байланысты нығайтады. Командалық рух сенім мен қолдау атмосферасын қалыптастыруға ықпал етеді, бұл табысты білім алудың маңызды аспектісі болып табылады.

Қорытындылай келе, ынтымақтастық пен өзара көмектесу дағдыларын дамыту әдістері білім беру процесіндегі маңызды құрал болып табылады. Топтық жұмыс оқушылардың өзара әрекеттесуін қамтамасыз етеді; тапсырмаларды бірлесіп шешуді қолдау сыни ойлауды дамытады; тәлімгерлік бағдарламалары білім алмасуға мүмкіндік береді; ал командалық рухты дамыту сынып ішіндегі әлеуметтік байланысты нығайтады. Бұл әдістер оқушылардың оқу нәтижелерін жақсартуға ғана емес, сонымен қатар өмір бойы қажет болатын маңызды өмірлік дағдыларды қалыптастыруға көмектеседі (4.17-сурет).

4.17-сурет. Ынтымақтастық пен өзара көмектесу дағдыларын дамыту үшін қандай шараларды қолданасыз?

Әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен (ӘӘА) отбасылардан шыққан оқушылардың оқу барысын бағалау — барлық білім алушылар үшін тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етуге ұмтылған педагогтер үшін маңызды міндет. Осы оқушылар тобының ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескере отырып, бағалау әдістері олардың жетістіктерін көрсетіп қана қоймай, олардың оқуға деген ынтасын қолдайтындай етіп бейімделуі керек. Сауалнама нәтижелері бойынша прогресті бағалаудың ең кең таралған әдістеріне жобалық іс-әрекет арқылы бағалау (29,5%), ауызша тапсырмалар (25,3%), тұрақты кері байланыс (23,8%) және өзін-өзі бағалау

(21,4%) жатады. Әр әдістің өзіндік артықшылықтары бар және оларды білім беру тәжірибесінде тиімді қолдануға болады.

Жобалық іс-әрекет арқылы бағалау оқушылардың прогресін бағалау әдістері арасында жетекші орын алады. Жобалық жұмыс оқушыларға өздерінің білімдері мен дағдыларын практикалық тұрғыда көрсетуге мүмкіндік береді, бұл әсіресе дәстүрлі оқытуға ресурстары жетіспейтін ӘЭА төмен отбасылардан шыққан балалар үшін маңызды. Жобалар әртүрлі болуы мүмкін: ғылыми зерттеулерден шығармашылық жұмыстарға дейін, бұл әрбір оқушыға өз мүдделері мен күшті жақтарына сәйкес келетін форматты таңдауға мүмкіндік береді. Бұл әдіс материалды меңгеру деңгейін бағалауға ғана емес, сонымен қатар оқушыларда сыни ойлау, ынтымақтастық және шығармашылық сияқты дағдыларды дамытуға көмектеседі.

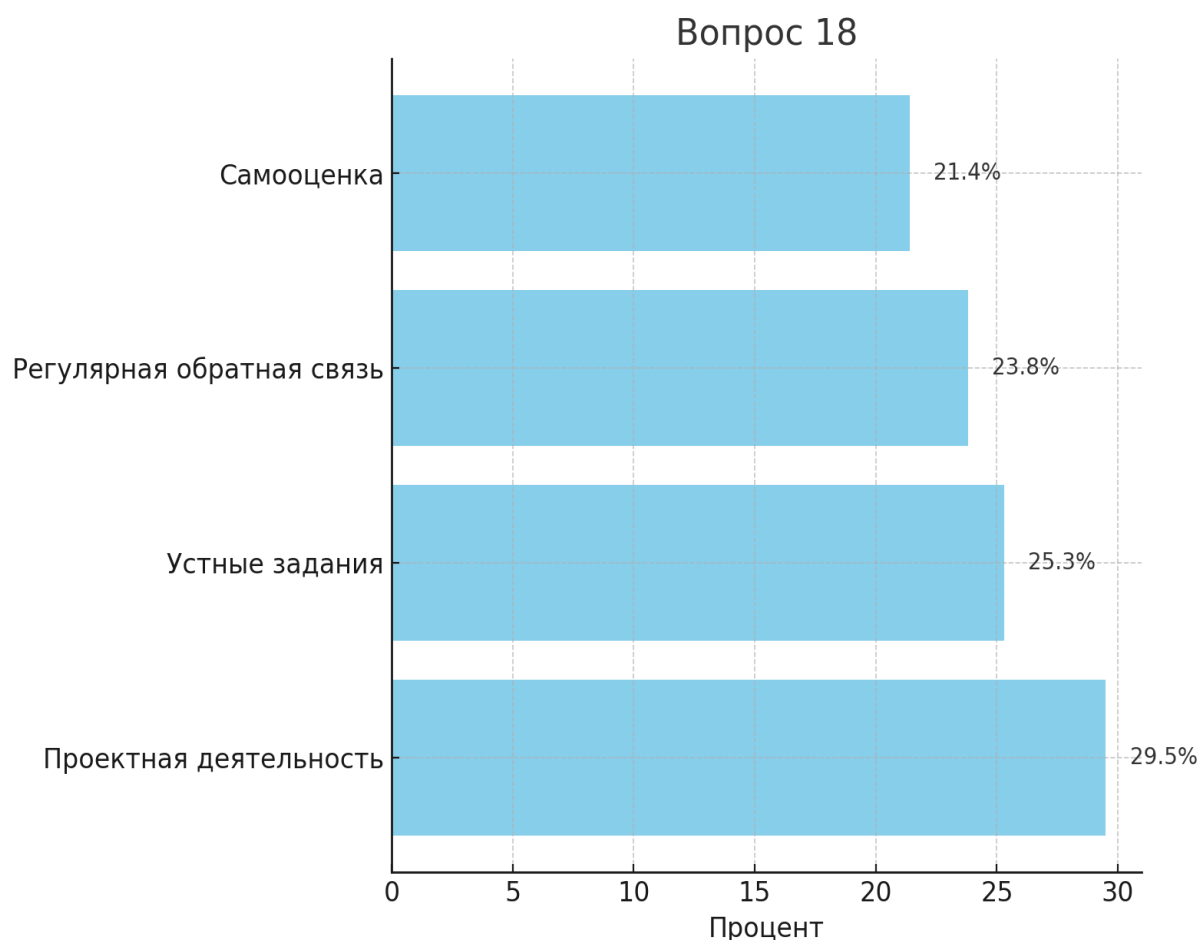
Ауызша тапсырмалар бағалау әдістері арасында танымалдылығы бойынша екінші орында тұр. Олар оқушыларға өз білімдерін еркін формада көрсетуге мүмкіндік береді, бұл жазбаша емтихандармен салыстырғанда стрессті азайтуы мүмкін. Ауызша тапсырмалар сонымен қатар коммуникативтік дағдыларды және өзіне деген сенімділікті дамытуға ықпал етеді, бұл ӘЭА төмен отбасылардан шыққан балалар үшін қарым-қатынастағы қиындықтармен күресуде маңызды рөл атқарады. Сонымен қатар, ауызша тапсырмалар мұғалімдерге әр оқушының материалды түсіну деңгейін жақсырақ түсінуге және қосымша назар аударуды қажет ететін салаларды анықтауға мүмкіндік береді.

Тұрақты кері байланыс оқушылардың прогресін бағалаудың үшінші маңызды әдісі болып табылады. Бұл тәсіл мұғалім мен оқушы арасында тұрақты өзара әрекеттесуді көздейді, бұл сенім мен қолдау атмосферасын құруға көмектеседі. Тұрақты кері байланыс оқушыларға өз жетістіктерін және жақсартуға болатын салаларды нақты уақыт режимінде көруге

мүмкіндік береді, бұл олардың ынтасы мен оқу процесіне тартылуына ықпал етеді. ӘЭА төмен отбасылардан шыққан балаларға конструктивті кері байланыс беру өте маңызды, өйткені бұл оларға өз күштеріне деген сенімсіздікті жеңуге және өзіне деген сенімділікті арттыруға көмектеседі.

Өзін-өзі бағалау талдауда соңғы орында тұрғанымен, бұл әдіс оқыту процесінде маңызды рөл атқарады. Бұл әдіс оқушыларға рефлексия және сыни ойлау дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Өзін-өзі бағалау оқушыларға өздерінің күшті және әлсіз жақтарын түсінуге, сондай-ақ жеке оқу жауапкершілігін сезінуге көмектеседі. ӘЭА төмен отбасылардан шыққан балалар үшін бұл әдіс олардың қабілеттеріне деген сенімділікті арттыру және оқуға деген ынтасын арттырудың маңызды қадамы болуы мүмкін.

Осылайша, әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен отбасылардан шыққан оқушылардың прогресін бағалау әдістері әртүрлі болуы және олардың қажеттіліктеріне бейімделуі керек. Жобалық іс-әрекет арқылы бағалау оқушылардың білімін практикалық контексте көрсетуге мүмкіндік береді; ауызша тапсырмалар коммуникативтік дағдыларды дамытады; тұрақты кері байланыс қолдау атмосферасын қалыптастырады; ал өзін-өзі бағалау рефлексия дағдыларын дамытады. Бұл әдістер мұғалімдерге оқушылардың прогресін дәлірек бағалауға ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік-экономикалық жағдайына қарамастан, әрбір оқушының әлеуетін ашуға мүмкіндік беретін инклюзивті білім беру ортасын құруға ықпал етеді (4.18-сурет).

4.18-сурет. Әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен (ӘӘА) отбасылардың прогресін қандай әдістермен бағалайсыз?

Әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен (ӘӘА) отбасылардан шыққан оқушылармен жұмыс істеу ерекше назар аударуды және оқудағы бар кедергілерді жеңуге көмектесетін әртүрлі ресурстарды пайдалануды талап етеді. Сауалнама нәтижелері көрсеткендей, мұндай оқушылармен жұмыс істеу үшін ең пайдалы ресурстарға қосымша материалдар (30,2%), өз бетінше жұмыс істеуге арналған оқу құралдары (25,7%), мұғалімдерге

арналған қосымша курстар (24,1%) және әлеуметтік қызметтердің қолдауы (20,0%) жатады. Бұл ресурстардың әрқайсысы инклюзивті және қолдаушы білім беру ортасын құруда маңызды рөл атқарады.

Қосымша материалдар ӘӘА төмен отбасылардан шыққан оқушылармен жұмыс істеуде қажетті ресурстар арасында жетекші орын алады. Бұл материалдарға әртүрлі оқу құралдары, жұмыс дәптерлері, интерактивті тапсырмалар және оқушылардың білімдерін тереңдетуге көмектесетін онлайн-ресурстар кіруі мүмкін. Қосымша материалдар мұғалімдерге оқу процесін әр оқушының жеке қажеттіліктеріне бейімдеуге мүмкіндік береді, бұл стандартты оқу бағдарламаларын меңгеруде қиындық көретін оқушылар үшін өте маңызды. Сонымен қатар, қосымша материалдарға қолжетімділік оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, олардың оқуға деген ынтасын күшейтуге көмектеседі.

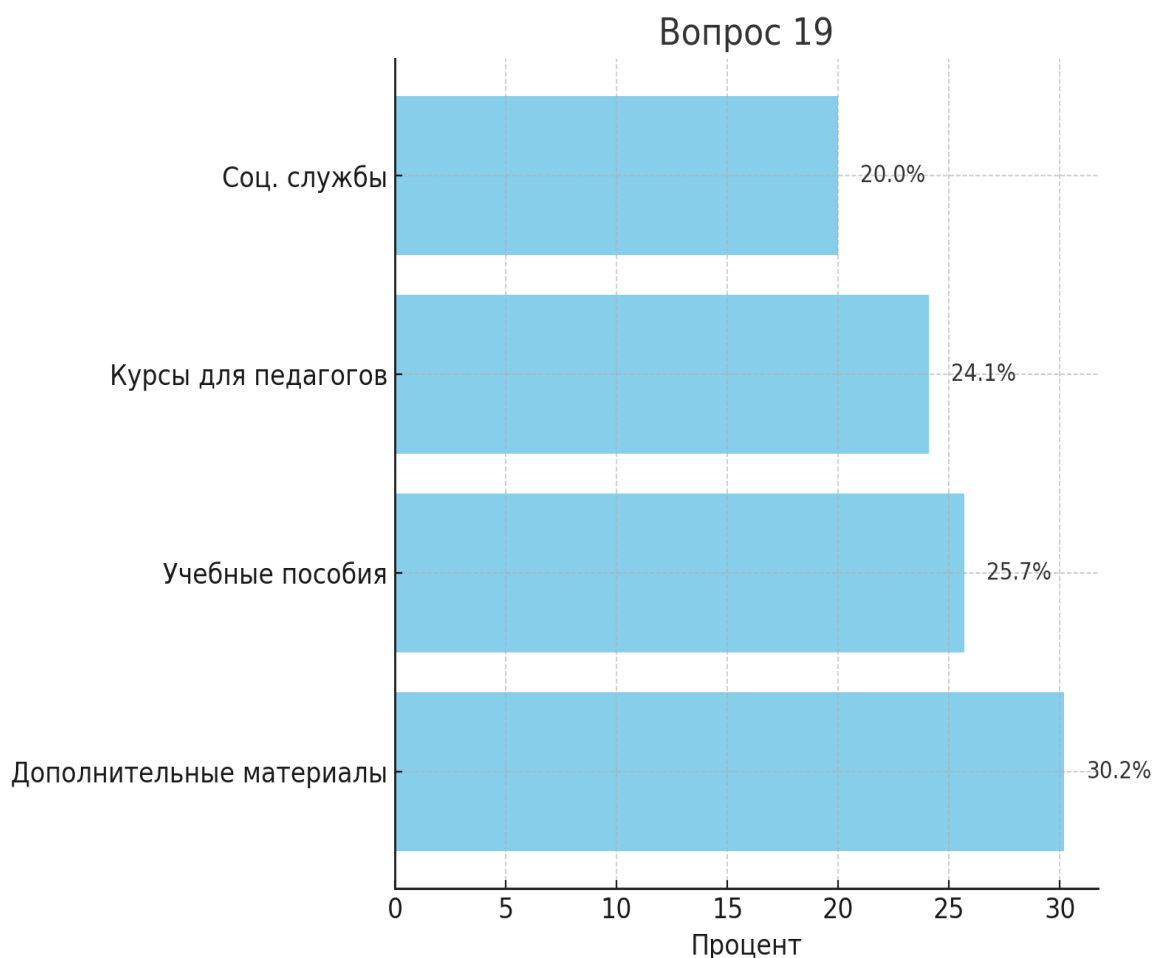
Өз бетінше жұмыс істеуге арналған оқу құралдары маңыздылығы бойынша екінші орында. Бұл оқу құралдары оқушыларға өздеріне ыңғайлы қарқында білім алуға және материалды өз бетінше меңгеруге мүмкіндік береді. Өз бетінше жұмыс істеу оқушыларда өзін-өзі тәртіпке келтіру және жеке оқу үшін жауапкершілік дағдыларын дамытуға көмектеседі. ӘӘА төмен отбасылардан шыққан балалар үшін бұл өз күшіне сенімділікті арттырудың маңызды құралы бола алады, өйткені олар өз жетістіктері мен прогресін сыныптастарының немесе мұғалімдердің қысымынсыз көре алады. Сондай-ақ, оқу құралдарын ата-аналар үйде оқуды қолдау үшін пайдалана алады, бұл білім беру ортасын жақсартуға ықпал етеді.

Мұғалімдерге арналған қосымша курстар пайдалы ресурстар тізімінде үшінші орынға ие. Мұғалімдердің біліктілігін арттыру ӘӘА төмен отбасылардан шыққан оқушыларға сапалы білім беруді қамтамасыз етудің негізгі факторы болып табылады. Курстарға проблемалы отбасылардың балаларымен жұмыс істеу әдістері, инклюзивті оқыту

стратегиялары және сыныпта қолдаушы атмосфера құру әдістемелері сияқты әртүрлі аспектілер кіруі мүмкін. Біліктілігі арттырылған педагогтер мұндай оқушыларды оқытуда кездесетін қиындықтарды тиімді шешіп, әр балаға жеке тәсілдерді әзірлей алады.

Әлеуметтік қызметтердің қолдауы талдауда соңғы орында тұрса да, оның маңыздылығы кем емес. Әлеуметтік қызметтер ӘЭА төмен отбасыларына білім беру мәселелері бойынша кеңес беру, ресурстар мен қолдау бағдарламаларына қол жеткізу, сондай-ақ әлеуметтік және экономикалық мәселелерді шешуге көмектесу сияқты әртүрлі қолдау түрлерін ұсына алады. Білім беру ұйымдары мен әлеуметтік қызметтердің өзара әрекеттесуі оқушылар мен олардың отбасыларына қолдау көрсетудің кешенді жүйесін құруға мүмкіндік береді, бұл оқыту жағдайын жақсартуға және үлгерімді арттыруға ықпал етеді.

Осылайша, әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен отбасылардан шыққан оқушылармен жұмыс істеу әртүрлі ресурстарды пайдалануды талап етеді. Қосымша материалдар білімді тереңдетуге көмектеседі; өз бетінше жұмыс істеуге арналған оқу құралдары өзін-өзі тәртіпке келтіруді дамытуға ықпал етеді; мұғалімдерге арналған қосымша курстар олардың кәсіби дамуын қамтамасыз етеді; ал әлеуметтік қызметтердің қолдауы отбасыларға кешенді көмек жүйесін құруға көмектеседі. Бұл ресурстар оқушылардың білім нәтижелерін жақсартуға ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік-экономикалық жағдайына қарамастан, әрбір оқушының әлеуетін ашуға мүмкіндік беретін инклюзивті білім беру ортасын қалыптастыруға көмектеседі (4.19-сурет).

4.19-сурет. Әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен оқушылармен жұмысты жақсарту үшін қандай ресурстар пайдалы болар еді?

Әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен (ӘЭА) отбасылардан шыққан оқушылармен жұмыс істеу педагогтерден қолдаушы және инклюзивті білім беру ортасын құруға көмектесетін арнайы дағдылар мен қабілеттерді талап етеді. Сауалнама нәтижелері көрсеткендей, мұндай оқушылармен жұмыс істеу үшін ең қажетті дағдыларға коммуникациялық дағдылар (36,9%), стресстік жағдайларда жұмыс істей білу (28,4%), креативтілік (21,6%) және көшбасшылық (13,1%) жатады. Бұл дағдылардың әрқайсысы оқушыларды тиімді оқыту мен қолдауды қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады.

Коммуникациялық дағдылар ӘЭА төмен отбасылардан шыққан оқушылармен жұмыс істеу үшін ең қажетті дағды ретінде жетекші орын алады. Тиімді қарым-қатынас мұғалімдерге оқушылармен сенімді қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді, бұл оқуда қиындықтарға тап болған немесе үйден жеткілікті қолдау ала алмайтын балалар үшін өте маңызды. Жақсы коммуникациялық дағдылар мұғалімге білімді жеткізумен қатар, оқушыларды тыңдап, олардың қажеттіліктері мен уайымдарын түсінуге көмектеседі. Бұл оқушылар өз ойларын және мәселелерін ашық айтып, жайлы сезінетін сенімді және қауіпсіз атмосфераны қалыптастырады. Сонымен қатар, ата-аналармен және қамқоршылармен тиімді қарым-қатынас жасау да бірыңғай білім беру ортасын құруда маңызды рөл атқарады, мұнда барлық қатысушылар ортақ мақсаттарға жету үшін бірге жұмыс істейді.

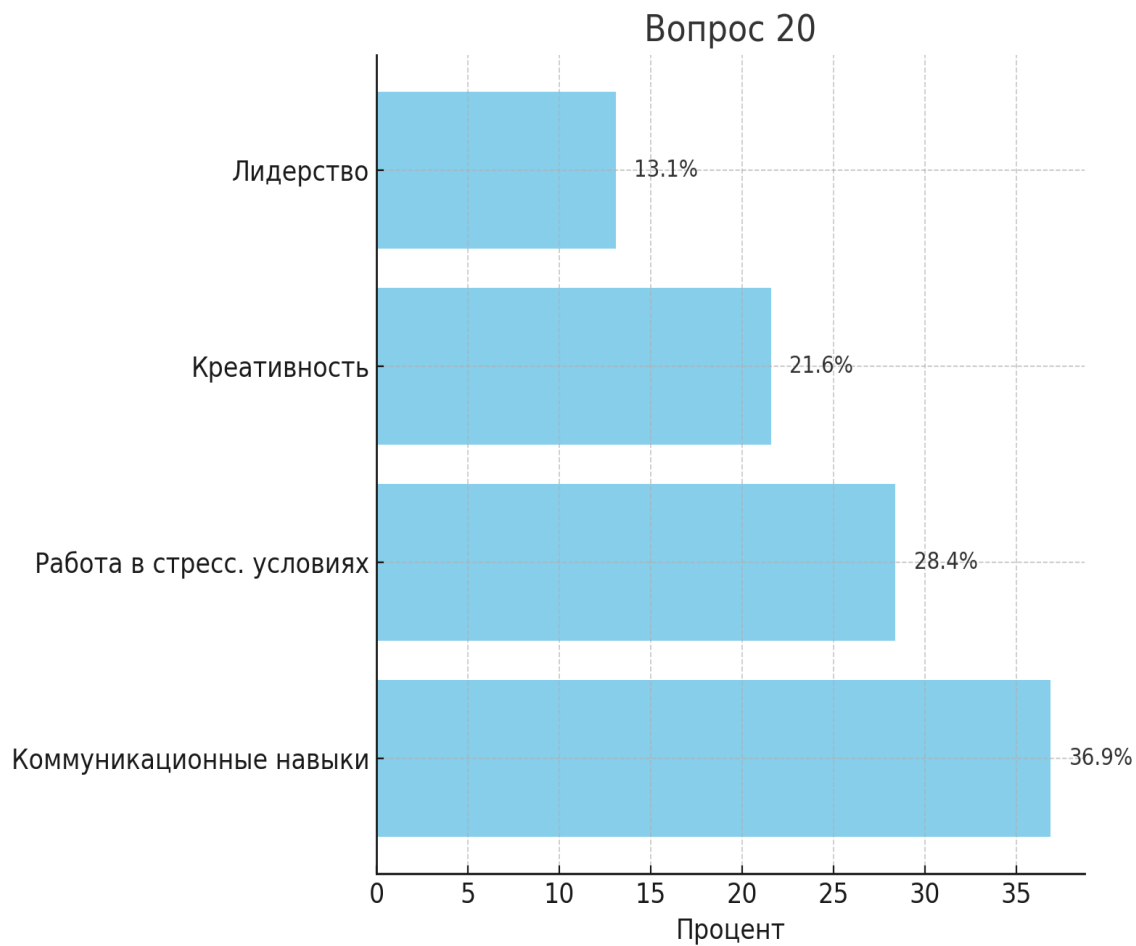
Стресстік жағдайларда жұмыс істеу қабілеті маңыздылығы бойынша екінші орында тұр. ӘЭА төмен отбасылардан шыққан балалармен жұмыс істейтін педагогтер көбінесе оқушылардың эмоционалдық мәселелерімен, ресурстардың жетіспеушілігімен және сыныптағы күтпеген жағдайлармен бетпе-бет келеді. Стресстік жағдайларда сабырлы болып, негізделген шешімдер қабылдай білу мұғалімдерге қиындықтармен тиімді күресуге және оқу үдерісін қолдаудың оңтайлы жолдарын табуға көмектеседі. Өз эмоцияларын басқару қабілеті сыныпта жағымды атмосфера құруға ықпал етеді, бұл оқушылардың үлгерімі мен мотивациясын арттырады.

Креативтілік қажетті дағдылар тізімінде үшінші орынды иеленеді. Педагогтер әрбір оқушының ерекше қажеттіліктеріне сәйкес оқыту әдістерін бейімдеуге дайын болуы керек, бұл стандартты емес тәсілдер мен жаңа идеяларды қажет етеді. Креативті оқыту әдістеріне ойындарды, жобаларды немесе интерактивті тапсырмаларды қолдану кіруі мүмкін, бұл оқыту процесін қызықты және ӘЭА төмен отбасылардан шыққан балалар

үшін қолжетімді етеді. Креативтілік мұғалімдерге оқушылардың ынтасын арттыру және оларды оқу үдерісіне тартудың жаңа тәсілдерін табуға көмектеседі, бұл әсіресе оқуда қиындық көретін немесе қызығушылық танытпайтын балалар үшін маңызды.

Көшбасшылық бұл талдауда соңғы орынға ие болғанымен, оның маңыздылығын төмендетпейді. Көшбасшылық қасиеттер мұғалімдерге оқушыларды жетістіктерге ынталандыруға және олардың өз күштеріне деген сенімділігін қалыптастыруға көмектеседі. Мұғалімдер анық мақсаттар мен күтулер орнатып, сыныпта тәртіп пен рет сақтауды қамтамасыз ете білуі керек. Көшбасшылық сонымен қатар басқа педагогтермен және мамандармен жұмыс істеу қабілетін қамтиды, бұл оқушыларға қолдау көрсетудің кешенді жүйесін құруға ықпал етеді.

Қорытындылай келе, әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен отбасылардан шыққан оқушылармен жұмыс істеу педагогтерден әртүрлі дағдыларды талап етеді. Коммуникациялық дағдылар сенімді қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді; стресстік жағдайларда жұмыс істей білу қиындықтарды жеңуге көмектеседі; креативтілік оқыту әдістерін бейімдеуді қамтамасыз етеді; ал көшбасшылық оқушыларды жетістіктерге шабыттандырады. Бұл дағдылар инклюзивті білім беру ортасын құруға ғана емес, сонымен қатар оқушыларға сенімділік пен оқуға деген мотивацияны дамытуға ықпал етеді, бұл олардың жалпы дамуы мен болашақтағы табысы үшін маңызды аспект болып табылады (4.20-сурет).

4.20-сурет. Әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен отбасылардан шыққан оқушылармен жұмыс істеу үшін ең қажетті қандай дағдылар деп санайсыз?

Мектеп директорлары арасында жүргізілген сауалнама нәтижелерінің қысқаша қорытындысы:

оқудағы кедергілерді азайту (әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен оқушылар):

► Кедергілерді азайтудың ең тиімді әдісі – қосымша сабақтар бағдарламалары (33,2%), олар оқушыларға қиындықтарды жеңуге және қажетті қолдауды алуға көмектеседі.

► Сондай-ақ, инклюзивті білім беру ортасын құру үшін цифрлық құралдар (27,5%), әлеуметтік оқиғалар (18,7%) және практикалық сабақтар (20,6%) маңызды рөл атқарады.

Мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламаларына қатысу жиілігі:

► Мұғалімдердің басым көпшілігі (44,5%) біліктілікті арттыру курстарынан екі-үш жылда бір рет өтеді, бұл осындай іс-шараларға қолжетімділікті жақсарту қажеттілігін көрсетеді.

Мұғалімдердің 31,8%-ы арнайы курстарға үнемі қатысады, бұл оң нәтижелерді көрсетеді, алайда 15,2%-ы сирек қатысады, ал 8,5%-ы курстардан мүлдем өтпеген, бұл кәсіби дамуда реформалар қажет екенін көрсетеді.

Біліктілікті арттырудың маңызды тақырыптары:

Психологиялық-педагогикалық қолдау (37,6%) және мәдени бейімделу (29,3%) ӘӘА төмен отбасылардан шыққан оқушылармен жұмыс істеуде маңызды деп танылды.

► Оқу процесін басқару (21,4%) және цифрлық технологиялар (11,7%) курстары да маңызды рөл атқарады, әсіресе оқушылардың қажеттіліктеріне бейімделу үшін.

Мәдени және әлеуметтік факторлардың үлгерімге әсері:

Респонденттердің басым көпшілігі (47,9%) мәдени және әлеуметтік факторлар үлгерімде басты рөл атқарады, әсіресе ӘЭА төмен отбасылардан шыққан оқушылар үшін деп санайды.

➤ Дұрыс қолдау болған жағдайда (34,2%) бұл кедергілерді жеңуге болады, дегенмен 14,5%-ы дұрыс ұйымдастырылған оқу процесі кезінде бұл факторлардың әсері аз деп санайды.

Мәдени және әлеуметтік ерекшеліктері бар оқушылармен жұмыс істеу үшін қажетті ресурстар:

Мультимедиялық құралдар (35,8%) және арнайы оқу материалдары (27,4%) сабақтарға мәдени элементтерді енгізу және оқуға ең қолжетімділікті қамтамасыз ету үшін ең қажетті ресурстар ретінде танылды.

➤ Қосымша оқу құралдары (18,6%) және психологиялық қолдау (8,2%) инклюзивті ортаны құруда маңызды рөл атқарады.

ӘА төмен отбасылардан шыққан оқушыларды ынталандыру стратегиялары:

Жеке тәсіл (42,3%) және оң қолдау көрсету (26,9%) мотивацияның арттыруда тиімді стратегиялары ретінде танылды.

➤ Табыс мысалдары (19,1%) және әлеуметтік қолдау (11,7%) оқушылардың сенімділігін арттыруға және жақсы нәтижелерге жетуге ынталандыруға көмектеседі.

Мектептің аз қамтылған отбасылардан шыққан оқушылардың ата-аналарымен қарым-қатынасы:

➤ Ата-аналармен тұрақты кездесулер (37,4%), ақпараттық парақтар (35,1%) және жеке кеңестер (27,5%) ынтымақтастықты нығайтуға ықпал етеді.

Мектеп директорлары

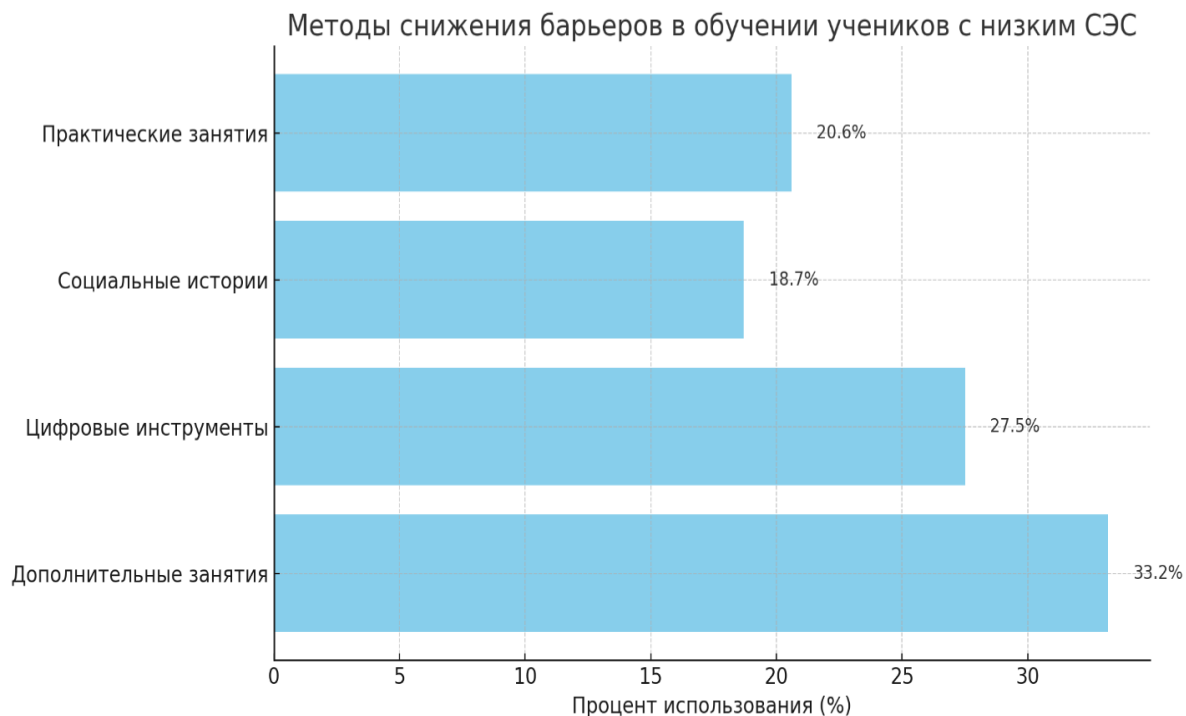
Мектеп директорлары арасында жүргізілген зерттеу аясында әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен (ӨЭА) оқушылардың оқудағы кедергілерін азайтуға қолданылатын әдістер туралы сұрақ қойылды. Сауалнама нәтижелері келесі негізгі бағыттарды көрсетті:

Ең үлкен үлес (33,2%) қосымша сабақтар бағдарламаларына тиесілі болды. Бұл сабақтар оқуда артта қалған немесе қиындық көретін оқушыларға қажетті қолдауды алуға мүмкіндік беріп, қолдау сезімін нығайтады. Сонымен қатар, қарапайым цифрлық құралдар да маңызды рөл атқарады, олардың үлесі 27,5%-ды құрады. Мобильді қосымшалар мен тегін білім беру платформаларын пайдалану ресурстары шектеулі оқушыларға жеке тәсілді ұсыну арқылы оқуға қолжетімділікті қамтамасыз етеді.

Зерттеу нәтижелері бойынша әлеуметтік оқиғаларды қолдану 18,7%-ды құрады. Бұл әдіс оқушыларға оқу материалын нақты өмірмен байланыстыруға көмектеседі, бұл күрделі тақырыптарды меңгеруді жеңілдетіп, эмпатия мен әлеуметтік дағдыларды дамытуға ықпал етеді. Практикалық сабақтарды енгізу де (20,6%) белсенді оқытуда маңызды рөл атқарады. Зертханалық жұмыстар мен жобалар оқушыларға теориялық білімді іс жүзінде қолдануға мүмкіндік береді, бұл материалды тереңірек меңгеруге және ынтымақтастық дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Осылайша, зерттеу нәтижелері қосымша сабақтар бағдарламасы ӨЭА төмен отбасылардан шыққан оқушылардың оқудағы кедергілерін азайтуда ең тиімді әдіс екенін көрсетеді. Дегенмен, цифрлық құралдарды, әлеуметтік оқиғаларды және практикалық сабақтарды қолдану инклюзивті және қолдаушы білім беру ортасын құруда да маңызды рөл атқарады. Барлық аталған әдістерді қамтитын кешенді тәсіл қиын жағдайдағы

отбасылардан шыққан оқушылардың білім нәтижелерін айтарлықтай жақсарта алады.

4.21-сурет. Әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен оқушылардың оқудағы кедергілерін азайту үшін қандай әдістерді қолданасыз?

Зерттеу барысында мұғалімдердің ерекше білім беру қажеттіліктері бар және мәдени ерекшеліктері әртүрлі оқушылармен жұмыс істеуге арналған біліктілікті арттыру бағдарламаларына қатысу жиілігі туралы сұрақ қойылды. Сауалнама нәтижелері маңызды үрдістер мен назар аударуды қажет ететін салаларды көрсетті.

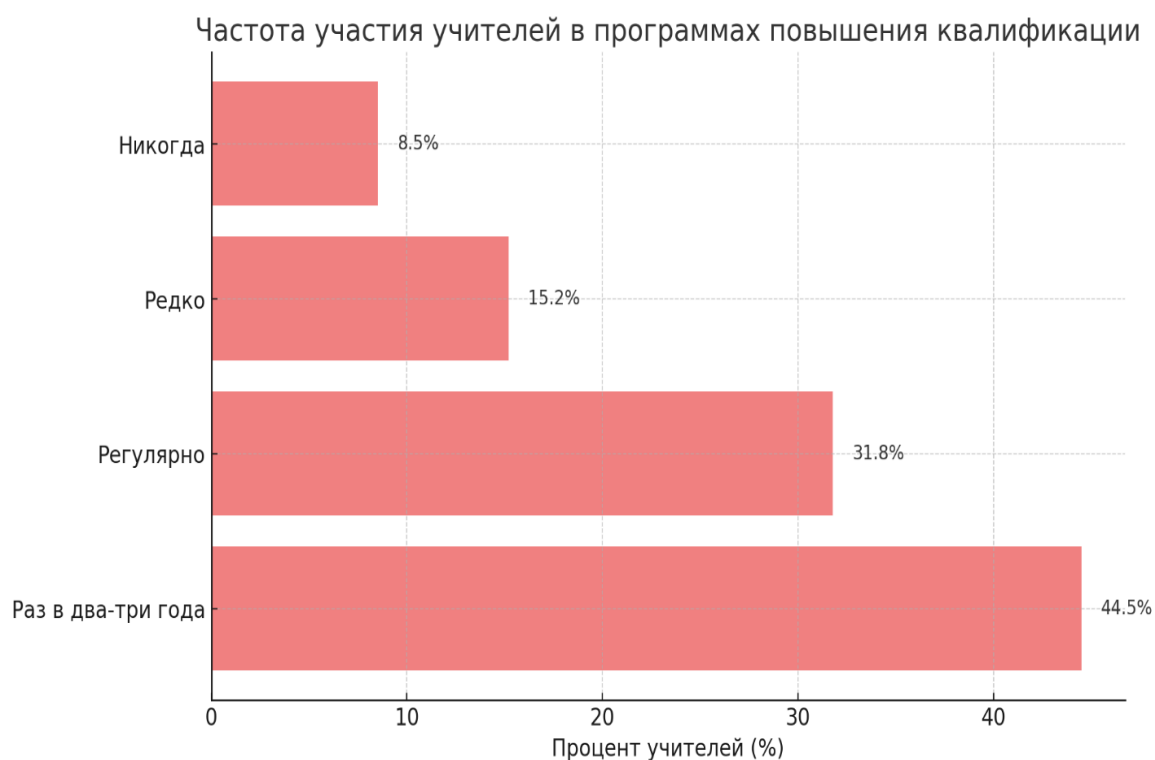
Респонденттердің ең көп бөлігі (44,5%) мұғалімдердің екі-үш жылда бір рет біліктілікті арттыру бағдарламаларына қатысатынын көрсетті. Бұл шектеулі ресурстармен және уақыт тапшылығымен байланысты болуы мүмкін. Мұғалімдер көбінесе өз жұмысын тұрақты курстармен біріктіруге

мүмкіндік таппай, осындай бағдарламаларға қатысуды қолайлы мүмкіндік туғанға дейін кейінге қалдырады.

31,8% мұғалімдер үнемі мамандандырылған курстардан өтетіндерін атап өтті. Бұл мектеп әкімшілігінің қолдауының арқасында білім алуға мүмкіндік жасалып, дамуға деген ұмтылысты көрсететін оң үрдіс болып табылады.

Дегенмен, мұғалімдердің 15,2%-ы біліктілікті арттыру бағдарламаларына сирек қатысатынын айтты. Бұл ұсыныстардың жеткіліксіздігімен және қосымша іс-шараларға қатысуға уақыттың болмауымен байланысты болуы мүмкін. Сондай-ақ, 8,5% мұғалімдер ешқашан мұндай бағдарламалардан өтпегенін мәлімдеді, бұл оқу қолжетімділігінің болмауы және кәсіби дамуды ұйымдастыруда реформалардың қажеттілігін көрсетеді.

Осылайша, зерттеу нәтижелері мұғалімдердің көпшілігі біліктілікті арттыру бағдарламаларына қатысу мүмкіндігіне ие екенін көрсеткенімен, мұндай іс-шараларға қолжетімділікті жақсарту және олардың жиілігін арттыру қажеттілігі бар екенін атап өтті. Әсіресе, ерекше білім беру қажеттіліктері және мәдени ерекшеліктері бар оқушылармен жұмыс істеуге арналған біліктілікті арттыру бағдарламалары инклюзивті білім беру ортасын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Мұғалімдердің кәсіби дамуын қамтамасыз ету үшін білім беру ұйымдары мен мемлекеттік органдар тарапынан жүйелі қолдау қажет, бұл соңында барлық оқушыларға білім сапасын жақсартуға ықпал етеді.

4.22-сурет. Сіздің мұғалімдеріңіз ерекше білім беру қажеттіліктері және әртүрлі мәдени ерекшеліктері бар оқушылармен жұмыс істеуге арналған біліктілікті арттыру бағдарламаларына қаншалықты жиі қатысады?

Зерттеу барысында педагогтердің әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен (ӘЭА) және әртүрлі мәдени ерекшеліктері бар оқушылармен жұмыс істеуге арналған біліктілікті арттыру тақырыптарын қаншалықты пайдалы деп санайтыны туралы сұрақ қойылды. Сауалнама нәтижелері бірнеше негізгі бағыттарды анықтады.

Респонденттердің басым бөлігі (37,6%) психологиялық-педагогикалық қолдау курстарының маңыздылығын атап өтті. Бұл курстар педагогтерге эмоционалдық және әлеуметтік қиындықтарға тап болған оқушылармен жұмыс істеу дағдыларын дамытуға және олардың психологиялық қажеттіліктерін жақсырақ түсінуге көмектеседі. Оқытуды

тиімді қолдау оқушылардың оқу нәтижелерін жақсартуға ықпал ететін жарақатпен жұмыс істеу стратегияларын және әлеуметтік дағдыларды дамытуды қамтиды.

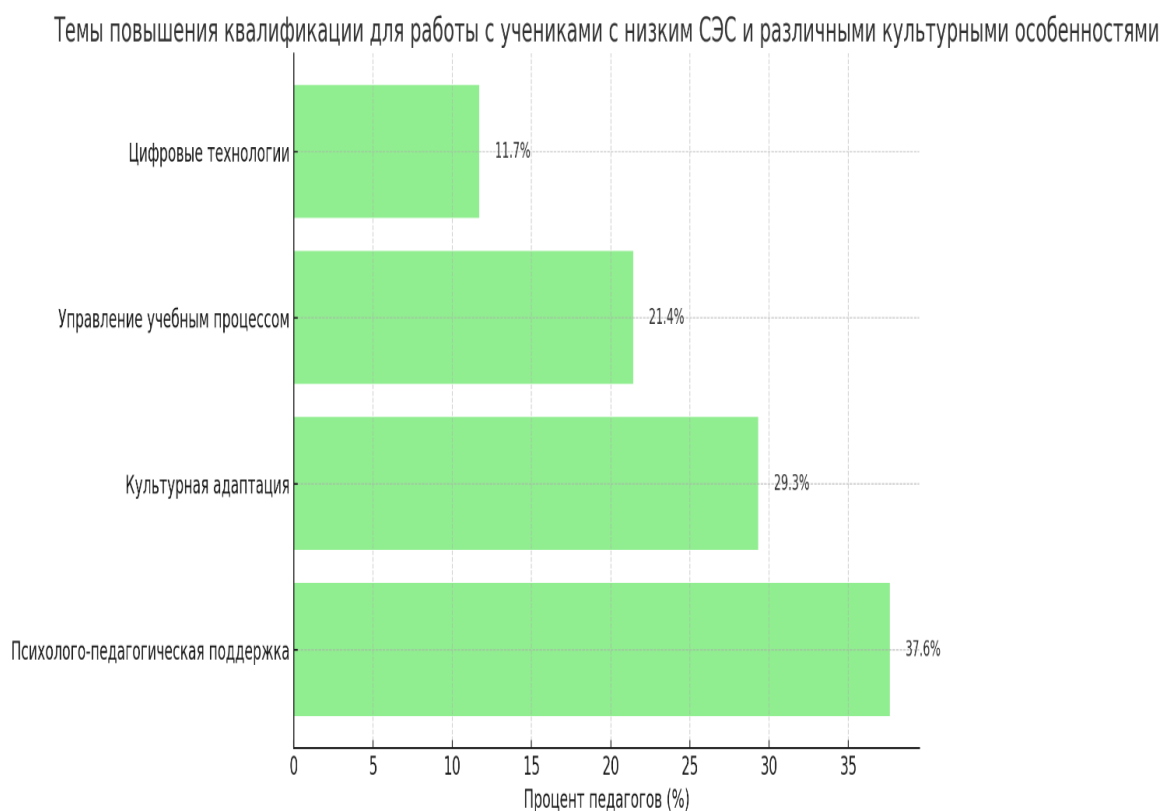
Маңыздылығы бойынша екінші орында (29,3%) сыныптағы мәдени бейімделу тақырыбы тұр. Оқушылардың мәдени ерекшеліктерін оқу процесіне интеграциялауға арналған курстар барлық білім алушылардың өзін жайлы сезінетін инклюзивті білім беру ортасын құруға көмектеседі. Бұл көпұлтты және көпмәдениетті мектептер үшін өте маңызды, өйткені дәстүрлер, тілдер және білім беру стильдеріндегі айырмашылықтарды ескеру қажет.

Оқу процесін басқару біліктілікті арттыру тақырыптарының маңыздылығы бойынша 21,4%-ды құрайды. Оқу бағдарламаларын барлық оқушылардың, соның ішінде қиындықтарға тап болған оқушылардың қажеттіліктеріне қарай жоспарлау және бейімдеу қабілеті табысты білім берудің шешуші факторы болып табылады. Бұл курстар мұғалімдерге оқу процесін ұйымдастыруды жақсартуға және білім алушылардың қажеттіліктеріне сәйкес икемді бағдарламаларды әзірлеуге көмектеседі.

Цифрлық технологияларды қолдану ең аз сұранысқа ие бағыт (11,7%) болса да, білім беру процесіне технологияларды интеграциялау бойынша білім өте маңызды. Бұл педагогтерге өздігінен білім алу мүмкіндіктерін кеңейтуге және оқушыларға дамуға қажетті қосымша ресурстарды ұсынуға мүмкіндік береді. Цифрлық технологиялар оқытудың жекелендірілген тәсілін қамтамасыз ететін маңызды құралға айналуы мүмкін.

Осылайша, зерттеу нәтижелері ӘЭА төмен және әртүрлі мәдени ерекшеліктері бар оқушылармен жұмыс істеуге арналған біліктілікті арттырудың негізгі тақырыптары психологиялық-педагогикалық қолдау және мәдени бейімделу екенін көрсетеді. Бұл бағыттар педагогтерге инклюзивті білім беру ортасын құруға қажетті дағдыларды дамытуға

көмектеседі, бұл өз кезегінде барлық білім алушылар үшін білім сапасын арттыруға ықпал етеді. Мұғалімдер мен оқушылардың қажеттіліктеріне негізделген біліктілікті арттыру бағдарламаларын одан әрі дамыту көптүрлі білім беру ортасында табысты оқытуды қамтамасыз етеді.

4.23-сурет. Әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен және әртүрлі мәдени ерекшеліктері бар оқушылармен жұмыс істеуге арналған біліктілікті арттырудың қай тақырыптарын ең пайдалы деп санайсыз?

Зерттеу барысында мәдени және әлеуметтік факторлардың оқушылардың академиялық үлгеріміне әсері туралы сұрақ қойылды. Сауалнама нәтижелері респонденттердің пікірлеріндегі айқын үрдістер мен көзқарастарды көрсетті.

Респонденттердің басым көпшілігі (47,9%) мәдени және әлеуметтік факторлар оқушылардың үлгерімінде негізгі рөл атқаратынын айтты. Олар мұндай факторлар көбінесе білім алу мүмкіндіктерін айқындайтынын және оқушылардың сапалы ресурстар мен мүмкіндіктерге қолжетімділігін шектейтінін атап өтті. Әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен (ӘЭА) отбасылардан шыққан оқушылар білім нәтижелеріне тікелей әсер ететін қиындықтарға тап болады. Бұл кедергілер білім беру материалдарының жетіспеушілігімен, ата-аналардың білім алуға жеткілікті көңіл бөлмеуімен және қосымша оқуға арналған мүмкіндіктердің шектеулігімен көрінуі мүмкін.

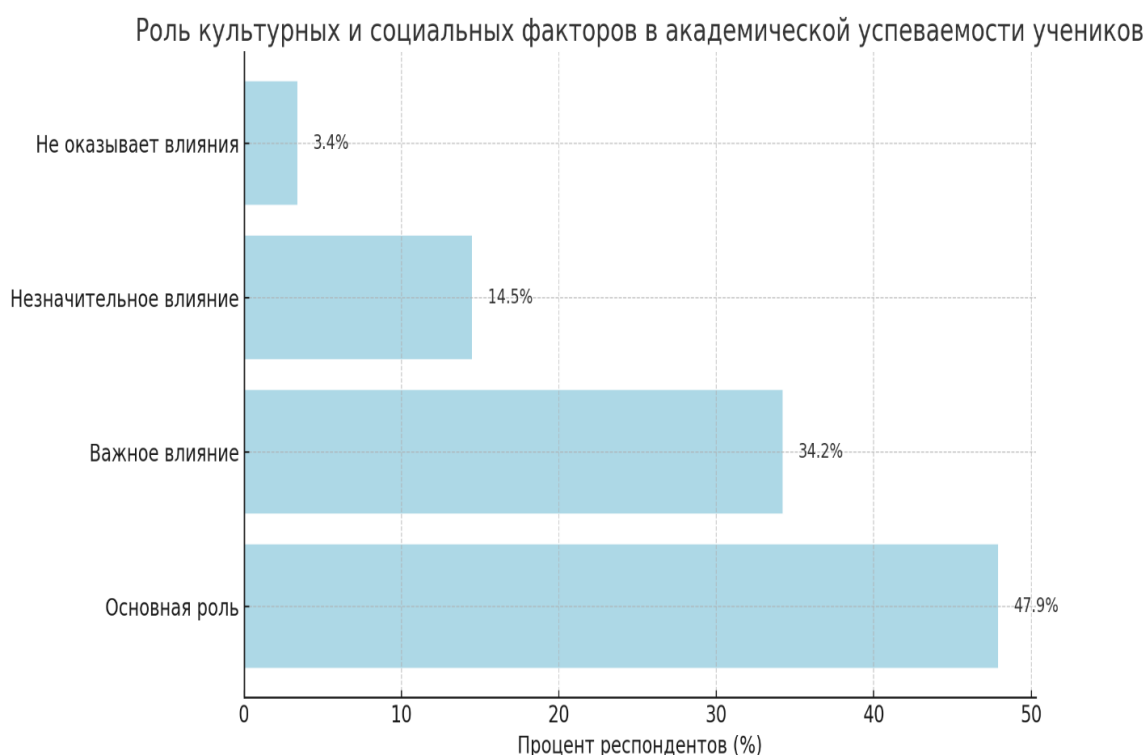
Респонденттердің 34,2%-ы әлеуметтік және мәдени факторлар маңызды әсер ететінін, бірақ мектеп тарапынан дұрыс қолдау көрсетілсе, бұл кедергілерді ішінара еңсеруге болатынын айтты. Тең білім алу мүмкіндіктерінің маңыздылығы атап өтілді және көпшілігі мектептер отбасының әлеуметтік-экономикалық ахуалына байланысты олқылықтарды инклюзивті орта құрып, оқушыларды қолдау үшін қосымша ресурстар ұсыну арқылы өтеуі керек деп санайды.

Сонымен қатар, 14,5% қатысушылар әлеуметтік және мәдени факторлар үлгерімге аз ғана әсер етеді деп есептейді, әсіресе оқу үдерісі жақсы ұйымдастырылған болса және мектеп барлық оқушыларға білім беру ресурстарына тең қолжетімділікті қамтамасыз етсе. Олар сапалы оқыту мен тиімді оқыту әдістері болған жағдайда, сыртқы факторлардың әсерін барынша азайтуға болатынына сенімді.

Ақырында, 3,4% респонденттер, егер білім беру ресурстары жеткілікті болса және оқу үдерісі дұрыс ұйымдастырылса, мәдени және әлеуметтік факторлар оқушылардың нәтижелеріне елеулі әсер етпейді деген пікір білдірді. Бұл пікір азшылықты құрағанымен, ол білім беру

ортасындағы инфрақұрылым мен жүйелік қолдаудың маңыздылығын көрсетеді.

Осылайша, зерттеу нәтижелері респонденттердің көпшілігі мәдени және әлеуметтік факторлардың оқушылардың академиялық үлгеріміне айтарлықтай әсер ететінін мойындайтынын көрсетеді. Олар әлеуметтік ахуалы төмен отбасылардан шыққан оқушыларды қолдау жағдайларын жасап, білім беру ресурстарына тең қолжетімділікті қамтамасыз ететін қажеттігін атап өтеді.

4.24-сурет. Сіздің ойыңызша, мәдени және әлеуметтік факторлар оқушылардың академиялық үлгерімінде қандай рөл атқарады?

Зерттеу барысында мәдени және әлеуметтік ерекшеліктері бар оқушылармен жұмыс істеу үшін қандай жабдықтар немесе ресурстар қажет екені туралы сұрақ қойылды. Сауалнама нәтижелері инклюзивті тәсілдің

білім беру процесіндегі маңыздылығын көрсететін бірнеше негізгі бағыттарды анықтады.

Респонденттердің 35,8%-ы мәдени элементтерді сабақтарға енгізу үшін мультимедиялық құралдарды ең маңызды ресурстар ретінде атады. Презентациялар, бейнелер және интерактивті платформалар сияқты технологияларды пайдалану оқушылардың мәдени ерекшеліктерін оқу процесіне енгізуге мүмкіндік береді, сабақтарды қызықты әрі инклюзивті етеді. Бұл әсіресе көпұлтты сыныптарда өзекті, онда осындай тәсілдер әр оқушы өзін көрініп, бағаланғандай сезінетін орта құруға көмектеседі.

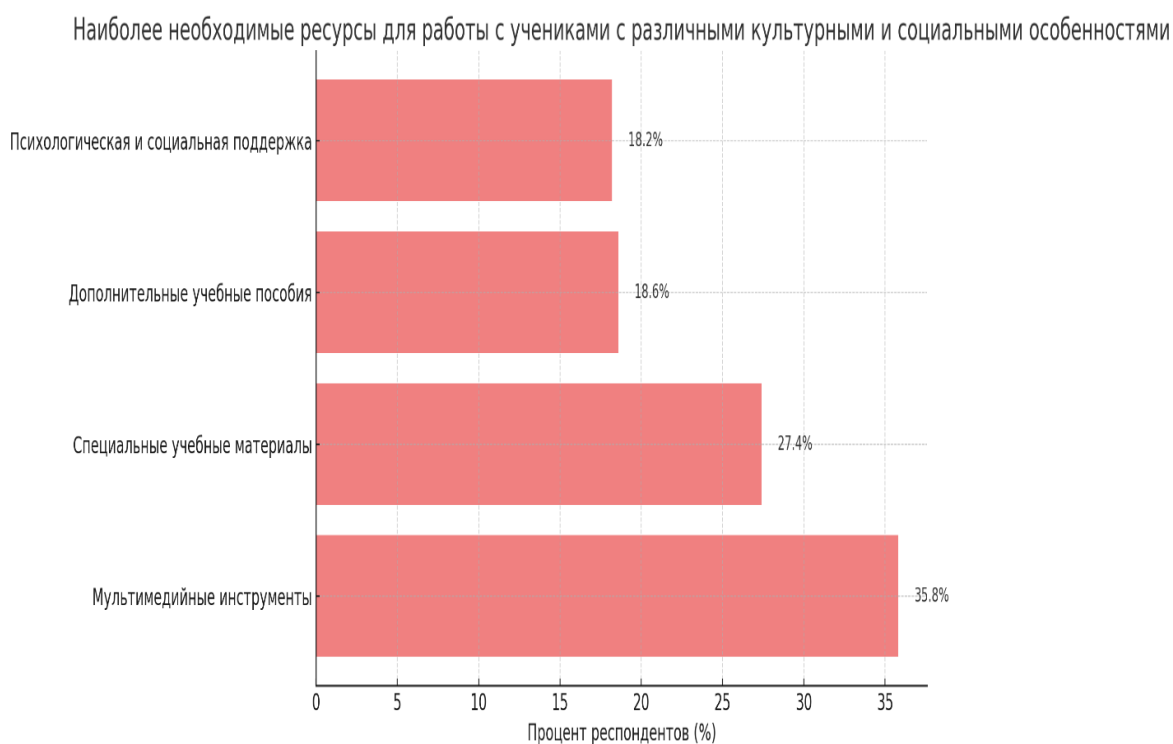
Маңыздылығы бойынша келесі категория (27,4%) — компьютерлер мен интернетке қолжетімділігі жоқ оқушыларға арналған арнайы оқу материалдары. Мұндай шектеулерге тап болған оқушыларға баспа құралдары немесе компьютерлік сыныптарда арнайы сабақтар сияқты балама оқу материалдары қажет. Бұл барлық оқушылар үшін білім беру ресурстарына тең қолжетімділікті қамтамасыз етеді және қиын жағдайдағы оқушылардың табысты оқуын қолдайды.

Қосымша оқу құралдары мен цифрлық ресурстарға қолжетімділік маңызды ресурстардың ішінде 18,6%-ды құрайды. Мектептер ақпаратқа қолжеткізуде қиындықтарға тап болған оқушыларға арнайы оқу материалдары мен цифрлық платформаларға қолжетімділікті қамтамасыз ете алады. Бұл оқу процесін барлық оқушылар үшін жақсартып қана қоймай, өздігінен оқуға және дүниетанымды кеңейтуге жағдай жасайды.

Ақырында, психологиялық және әлеуметтік қолдаудың болуы да маңызды аспект болып табылады (18,2%). Әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен (ӘЭА) оқушылар көбінесе эмоционалдық және әлеуметтік қиындықтарға тап болады, ал мектеп психологы немесе әлеуметтік қызметкердің болуы олардың жағдайын айтарлықтай жақсартып алады. Бұл

қажетті көмек пен қолдау көрсетеді, бұл оқушылардың үлгеріміне және жалпы оқу мотивациясына оң әсер етеді.

Осылайша, зерттеу нәтижелері әртүрлі мәдени және әлеуметтік ерекшеліктері бар оқушылармен тиімді жұмыс істеу үшін әртүрлі жабдықтар мен ресурстардың қажет екенін көрсетеді. Ең маңыздысы — мультимедиялық құралдар, арнайы оқу материалдары, қосымша оқу құралдары және психологиялық қолдау. Инклюзивті білім беру ортасын құру барлық оқушыларға тең мүмкіндіктер беретін және олардың оқу процесін қолдайтын кешенді тәсілді талап етеді.

4.25-сурет. Әртүрлі мәдени және әлеуметтік ерекшеліктері бар оқушылармен жұмыс істеу үшін қандай жабдықтар немесе ресурстар ең қажет?

Зерттеу барысында әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен (ӘӘА) оқушыларды ынталандыру стратегиялары туралы сұрақ қойылды. Сауалнама нәтижелері педагогтер осы оқушылар тобымен жұмыс істеуде ең тиімді деп санайтын бірнеше негізгі тәсілдерді анықтады.

Респонденттердің басым бөлігі (42,3%) жеке тәсілдің маңыздылығын атап өтті. Педагогтер әр оқушының дайындық деңгейі мен жеке қиындықтарын ескере отырып, оқу материалдары мен әдістерін олардың нақты қажеттіліктеріне бейімдеуі керек. Жеке тәсіл ӘӘА төмен оқушыларға құрдастарымен тең дәрежеде білім алуға мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде олардың ынтасын және өзіне деген сенімділікті айтарлықтай арттырады. Әрбір оқушының ерекше екенін және өзіндік тәсілді қажет ететінін түсіну қолайлы білім беру ортасын құруға көмектеседі.

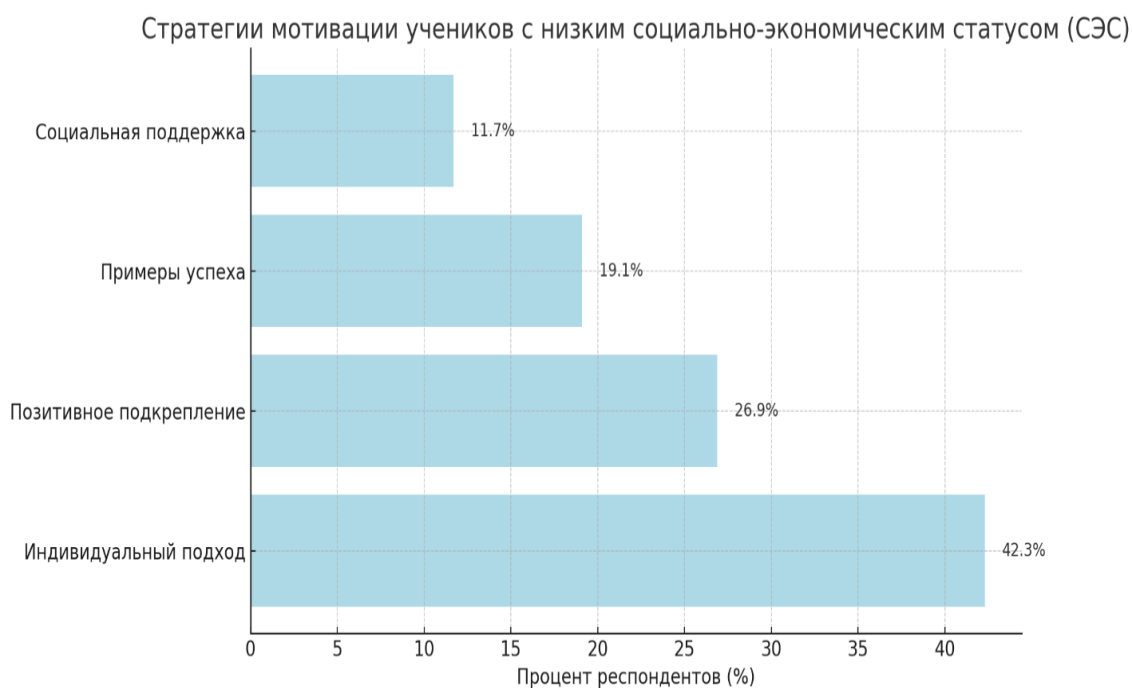
Маңыздылығы бойынша келесі стратегия (26,9%) — оң қолдау көрсету. Ең кіші жетістіктер үшін де қолдау мен мадақтау оқушылардың өзіне деген сенімділікті арттырып, оларды одан әрі жетістіктерге ынталандыруы мүмкін. Бұл оқуда үнемі қиындықтарға тап болатындар үшін ерекше маңызды. Оқушыларды кішкентай жетістіктері үшін де бағалап, тану олардың өзін бағалауға және қабілетті сезінуіне көмектеседі, бұл олардың оқу мен даму ниетін нығайтады.

Сауалнамаға қатысушылардың 19,1%-ы табыс мысалдарының маңыздылығын атап өтті. ӘӘА төмен отбасылардан шыққан және оқуда үлкен жетістіктерге жеткен оқушылардың оқиғаларын көрсету басқаларды шабыттандырады және әлеуметтік жағдай мақсатқа жетуге кедергі емес екенін көрсетеді. Бұл мысалдар оқушылар үшін күшті ынталандырушы

факторға айналады, өйткені олар күш пен еңбек оң нәтижелерге әкелетінін көрсетеді. Қиындықтарды жеңе білген таныстардың жетістіктерін білу оқушыларға үміт пен өзіне жұмыс істеуге деген ұмтылыс береді.

Ақырында, 11,7% респонденттер мотивация үдерісінде әлеуметтік қолдаудың маңыздылығын атап өтті. Мектеп ұжымына тиесілілік сезімін және сыныптастардың қолдауын қалыптастыру ӘЭА төмен оқушылардың оқу мотивациясына айтарлықтай әсер етеді. Бірлескен жобалар, топтық тапсырмалар және бірлескен іс-шаралар ынтымақтастық пен достық атмосферасын қалыптастыруға көмектеседі, бұл тұлғааралық байланыстарды нығайтуға ықпал етеді. Оқушылар айналасындағы адамдардың қолдауын сезінгенде, олардың оқуға деген көзқарасы жағымды болып, олар ортақ мақсаттың бір бөлігі ретінде сезінеді.

Осылайша, зерттеу нәтижелері ӘЭА төмен оқушыларын тиімді ынталандыру үшін жеке тәсіл, оң қолдау көрсету, табыс мысалдарын көрсету және әлеуметтік қолдау көрсету стратегиялары ең маңызды екенін көрсетеді. Бұл әдістер инклюзивті білім беру ортасын құруға ықпал етеді, онда әрбір оқушы табысқа жетіп, өз құндылығын сезіну мүмкіндігіне ие болады. Ынталандыру мен қолдау бойынша күш-жігерді біріктіре отырып, мектептер әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен оқушылардың оқу белсенділігі мен жетістіктерін айтарлықтай арттыра алады.

4.26-сурет. Әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен оқушыларды ынталандыру үшін қандай стратегияларды қолданасыз?

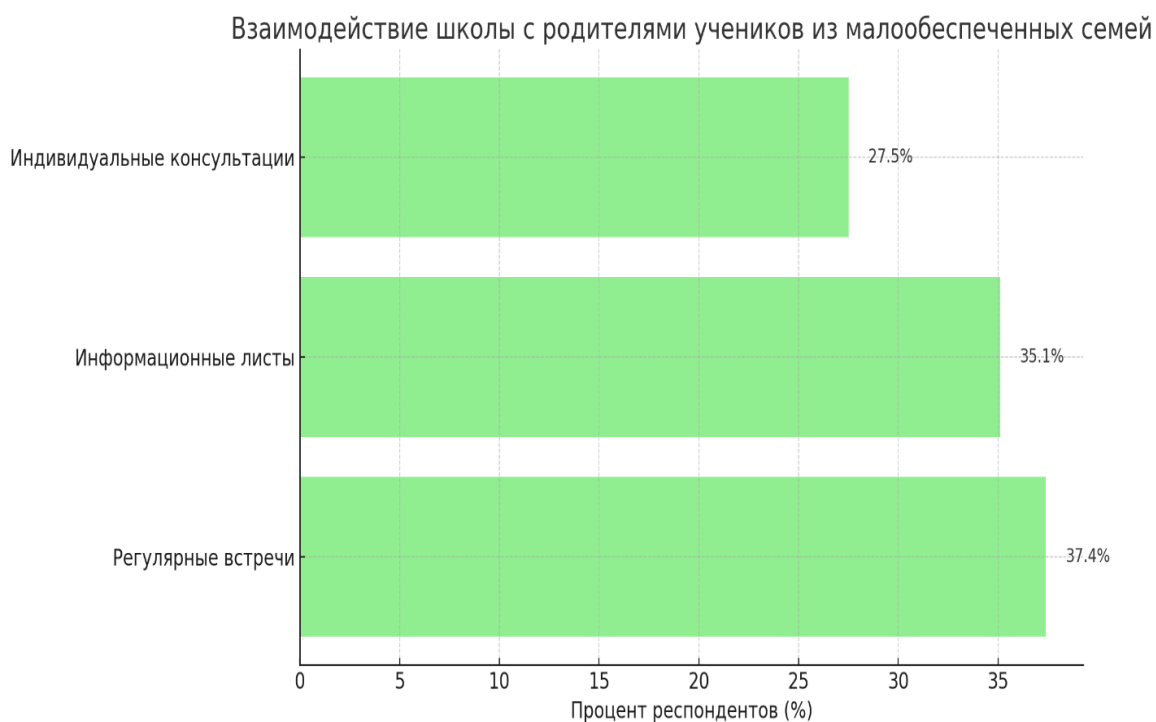
Зерттеу барысында мектеп аз қамтылған отбасылардан шыққан оқушылардың ата-аналарымен қалай әрекеттесетіні туралы сұрақ қойылды. Сауалнама нәтижелері мектеп пен отбасы арасындағы ынтымақтастықты нығайтуға ықпал ететін бірнеше тиімді стратегияларды анықтады, бұл өз кезегінде балалардың білімі мен дамуына оң әсер етеді.

Ата-аналармен тұрақты кездесулер өзара әрекеттесу маңыздылығының 37,4%-ын құрады. Тұрақты кездесулер мектептерге оқушылардың жетістіктері мен мәселелерін талқылауға, педагогтер мен ата-аналар арасында ашық диалог орнатуға мүмкіндік береді. Бұл кездесулер ата-аналарға балалардың қажеттіліктері мен қиындықтарын жақсырақ түсінуге және оларды оқуда қалай қолдай алатыны туралы өзекті ақпарат алуға көмектеседі.

Келесі маңызды стратегия – ақпараттық парақтар, олар 35,1% жауаптарда атап өтілген. Мектеп ата-аналарға үйде оқу процесін ұйымдастыруға көмектесетін ұсыныстармен материалдар ұсынады. Бұл материалдарға уақытты басқару бойынша кеңестер, оқуға деген ынтаны арттыру әдістері және тегін курстар немесе қосымша сабақтар сияқты қолжетімді ресурстар туралы ақпарат кіруі мүмкін. Бұл ата-аналарды қолайлы білім беру ортасын құру үшін практикалық құралдармен қамтамасыз етеді.

Сонымен қатар, ата-аналармен жеке кеңестер өзара әрекеттесу маңыздылығының 27,5%-ын құрайды. Мұндай кездесулер оқушылардың кездесетін нақты мәселелерін анықтауға және қолдау стратегияларын бірлесіп әзірлеуге мүмкіндік береді. Мұғалімдер ата-аналарға қиындықтарды шешу жолдарын ұсына алады және балалардың жеке қажеттіліктерін талқылай алады, бұл жағдайды тереңірек түсінуге және ата-аналардың білім беру процесіне белсенді қатысуына ықпал етеді.

Осылайша, зерттеу нәтижелері мектептің аз қамтылған отбасылардан шыққан оқушылардың ата-аналарымен тұрақты кездесулер, ақпараттық парақтар және жеке кеңестер арқылы белсенді әрекеттесетінін көрсетеді. Бұл шаралар мектеп пен отбасы арасындағы серіктестік қарым-қатынастарды нығайтуға ықпал етеді, бұл балалардың оқу мотивациясы мен үлгерімін арттырудың маңызды қадамы болып табылады. Ашық диалог және ақпарат алмасу мектептерге оқушылар мен олардың отбасыларын жақсырақ қолдауға мүмкіндік береді, бұл білім беру процесіндегі табысқа жетуге жағдай жасайды.

4.27-сурет. Мектеп аз қамтылған отбасылардан шыққан оқушылардың ата-аналарымен қалай әрекеттеседі?

Мұғалімдердің біліктілікті арттыру бағдарламаларына қатысуы туралы басшыларға қойылған сұрақ мұғалімдердің кәсіби дамуы мен олардың қазіргі білім стандарттарына бейімделу қабілетін бағалаудың маңызды көрсеткіші болып табылады. Сауалнама нәтижелері мұғалімдердің көпшілігі біліктілікті арттыру бағдарламаларына әртүрлі тұрақтылықта қатысатынын көрсетті, дегенмен мұндай бағдарламаларға сирек немесе мүлдем қатыспайтын мұғалімдер де бар.

Тұрақты қатысу (30,8%)

Респонденттердің үштен бірі (30,8%) мұғалімдердің біліктілікті арттыру бағдарламаларына тұрақты түрде қатысатынын атап өтті. Бұл мектептердің өз мұғалімдерінің кәсіби дамуын белсенді түрде қолдайтынын көрсететін оң көрсеткіш. Тұрақты қатысу мектептер мемлекеттік немесе жергілікті білім беру органдары ұйымдастырған

жүйелі бағдарламаларға қол жеткізе алатынын немесе қызметкерлерді оқыту үшін сыртқы ұйымдармен белсенді ынтымақтастық орнатқанын білдіреді. Тұрақты түрде оқудан өтетін мұғалімдер, әдетте, өз білімдерін жаңартып, оқу процесін жақсартуға және оқушыларға сапалы білім беруге көмектесетін заманауи әдіс-тәсілдерге ие.

Мезгіл-мезгіл қатысу (38,5%)

Респонденттердің көпшілігі (38,5%) мұғалімдердің біліктілікті арттыру бағдарламаларына мезгіл-мезгіл қатысатынын көрсетті. Бұл мектептерде кәсіби даму мүмкіндіктері бар екенін, бірақ олар біркелкі немесе шектеулі болуы мүмкін екенін көрсетеді. Мезгіл-мезгіл қатысу қолжетімді бағдарламалардың немесе курстардың шектеулі болуымен байланысты болуы мүмкін, бұл мұғалімдерге қажетті уақытта оқудан өтуге мүмкіндік бермейді. Мұндай жағдайларда мұғалімдер білімдерін белгілі бір тақырыптар немесе пәндер бойынша ғана жаңарта алады, бұл олардың оқу процесіне жаңа әдістер мен тәсілдерді енгізу қабілетін шектеуі мүмкін.

Сирек қатысу (23,1%)

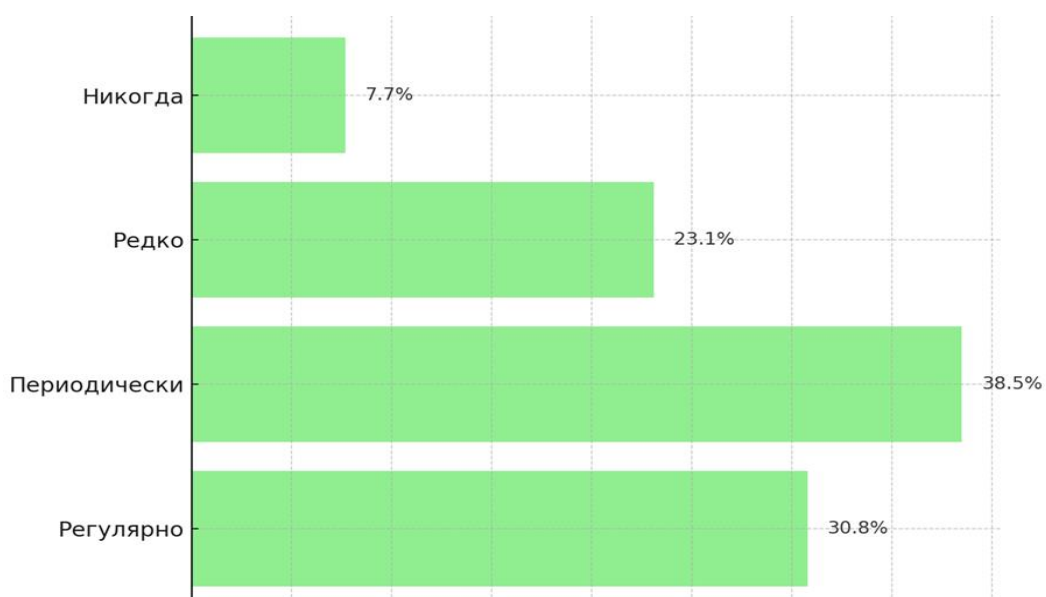
Респонденттердің 23,1%-ы мұғалімдердің біліктілікті арттыру бағдарламаларына сирек қатысатынын атап өтті. Бұл алаңдаушылық туғызады, өйткені мұндай бағдарламаларға сирек қатысу мұғалімдердің қазіргі заманғы білім беру стандарттары мен әдістемелерінен артта қалуына әкелуі мүмкін. Сирек қатысудың ықтимал себептері курстарға қаржы ресурстарының жетіспеушілігі, өңірде қолжетімді бағдарламалардың болмауы немесе мұғалімдердің жұмыс жүктемесі соншалықты көп болуы, олардың қосымша оқуға уақытының жоқтығымен байланысты болуы мүмкін. Нәтижесінде, мұндай мектептер оқу процесін жаңартуда және оқыту сапасын сақтауда қиындықтарға тап болуы мүмкін.

Қатыспау (7,7%)

Респонденттердің аз бөлігі (7,7%) мұғалімдердің ешқашан біліктілікті арттыру бағдарламаларына қатыспайтынын айтты. Бұл кейбір мектептерде кәсіби даму бағдарламаларына қолжетімділіктің жоқтығын немесе осындай іс-шараларды ұйымдастыруда қиындықтар бар екенін көрсететін елеулі белгі. Мұндай бағдарламаларға қатыспау оқу нәтижелеріне теріс әсер етуі мүмкін, өйткені білімдерін жаңартпайтын және дағдыларын жетілдірмейтін мұғалімдер ескірген оқыту әдістерін пайдалануы және жаңа білім беру талаптарын орындауда қиындықтар көруі мүмкін. Мұндай мектептер үшін мұғалімдерді біліктілікті арттыру бағдарламаларына қолжетімділікпен қамтамасыз ету үшін білім беру құрылымдарымен өзара әрекеттесуін жақсарту өте маңызды.

Деректерді талдау көрсеткендей, мұғалімдердің айтарлықтай бөлігі (30,8%) біліктілікті арттыру бағдарламаларына тұрақты түрде қатысып, олардың кәсіби өсуінің оң белгісі болып табылады. Алайда мұғалімдердің көпшілігі (38,5%) мұндай бағдарламаларға тек мезгіл-мезгіл қатысады, бұл бағдарламаларға қолжетімділіктің немесе олардың ұйымдастырылуының шектеулі екенін көрсетеді. Мұғалімдердің шамамен төрттен бірі (23,1%) сирек біліктілікті арттыру курстарынан өтеді, бұл қаржылық немесе ұйымдастырушылық мәселелерге байланысты болуы мүмкін. Ең алаңдатарлық мәселе — мұғалімдердің 7,7%-ы ешқашан кәсіби даму бағдарламаларына қатыспайтыны, бұл оқытудың жалпы деңгейін арттыру үшін мұндай іс-шаралардың қолжетімділігін және жиілігін жақсарту қажеттілігін көрсетеді (4.28-сурет).

4.28-сурет. Сіздің мектептің мұғалімдері біліктілікті арттыру бағдарламаларына қаншалықты жиі қатысады?

НЕГІЗГІ ҚОРЫТЫНДЫЛАР

Әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен (ӘӘА) отбасылардан шыққан оқушылармен жұмыс істейтін мұғалімдер арасында жүргізілген зерттеу бірнеше негізгі тұжырымдарды көрсетті, олардың ішінде қазіргі оқу процесін ұйымдастыру, тұрақты қолдау және мұғалімдердің кәсіби сапасын арттыру ерекшеленеді.

Жеке көмек және оқу материалдарын бейімдеу

Педагогтер тарапынан ең көп назар әлеуметтік-экономикалық қиындықтарға тап болған оқушыларға жеке көмек көрсетуге және оқу материалдарын бейімдеуге аударылады. Зерттеу нәтижелері бойынша, респонденттердің 47,8%-ы жеке көмекті әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен (ӘӘА) отбасылардан шыққан оқушылармен жұмыс істеудің негізгі әдісі деп санайды. Бұл әрбір оқушының ерекшеліктерін ескеретін және оның білім деңгейіне сәйкес оқу материалдарын бейімдейтін жағдайларды талап етеді. Сондай-ақ, 32,5% педагогтер оқу үдерісін жеңілдетуге көмектесетін бейімделген материалдарды қолдануға мәжбүр. Материалдарды даралау мен бейімдеу білім беру кедергілерін жеңуде маңызды рөл атқарады.

Қосымша сабақтар бағдарламалары

Қосымша сабақтар бағдарламалары 34,7% педагогтер тарапынан ӘӘА төмен отбасыларынан шыққан оқушыларға оқудағы кедергілерді жоюдың ең тиімді әдістерінің бірі ретінде танылды. Бұл бағдарламалар оқушыларға материалды тереңірек зерттеуге мүмкіндік береді, әсіресе білім беру ресурстарының жетіспеушілігі немесе жеке жағдайларына байланысты қиындықтарға тап болғандарға. Қосымша сабақтар оқушыларға күрделі тақырыптарды игеруге көбірек уақыт беріп, жеке қолдау көрсету арқылы табысқа жетуге көмектеседі.

Цифрлық технологияларды пайдалану

Цифрлық құралдар да аз қамтылған отбасылардан шыққан оқушылар үшін білім беру ресурстарына қолжетімділікті қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Респонденттердің 29,8%-ы тегін онлайн платформалар мен мобильді қосымшалар сияқты қарапайым цифрлық құралдарды қолдану шектеулі мүмкіндіктері бар оқушылармен жұмыс істеу үшін қажет екенін атап өтті. Цифрлық технологияларды пайдалану өздігінен оқуға мүмкіндік беріп, дәстүрлі оқу материалдарының жетіспеушілігін өтеуге көмектеседі. Алайда, тек 9,6% педагогтер цифрлық технологияларды біліктілікті арттырудың басымдықты тақырыбы деп санайды, бұл білім беру үдерісінде осы тақырып бойынша оқытуды жалғастыру әлеуетін көрсетеді.

Әлеуметтік оқиғалар және практикалық оқыту

Әлеуметтік оқиғалар, оқу материалдарын нақты өмірлік жағдайлармен байланыстыратын әдістер, респонденттердің 18,6%-ы тарапынан тиімді деп танылды. Бұл әдіс ӘЭА төмен отбасыларынан шыққан оқушыларға күрделі тақырыптарды оңай меңгеруге және оқудың өмірдегі құндылығын жақсырақ түсінуге көмектеседі. Сонымен қатар, 16,9% педагогтер практикалық оқытудың, оның ішінде зертханалық жұмыстар мен жобалардың маңыздылығын атап өтті. Бұл әдістер материалды тереңірек меңгеруге және мәселені шешу дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Мұғалімдердің біліктілігін арттыру жиілігі

Мұғалімдердің біліктілігін арттыру жиілігі олардың әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен (ӘЭА) отбасылардан шыққан оқушылармен

жұмыс істеуге дайындығын көрсететін маңызды педагогикалық аспект болып табылады. Зерттеу нәтижелері бойынша, 40,8% мұғалімдер екі-үш жыл сайын біліктілігін арттырады, бұл оларға білім беру ортасындағы өзгерістерге бейімделуге және заманауи педагогикалық әдістермен танысуға мүмкіндік береді. Алайда 28,1% мұғалімдер өз білімдерін тұрақты түрде жаңартады, бұл біліктілікті арттыру бағдарламаларына қолжетімділіктің кейбір кедергілерін көрсетеді. 22,4% мұғалімдер жыл сайын курстардан өтеді, бұл олардың кәсіби мотивациясының жоғары деңгейін көрсетеді.

Психологиялық-педагогикалық қолдау және мәдени бейімделу

Мұғалімдердің көпшілігі (41,2%) психологиялық-педагогикалық қолдауды біліктілікті арттырудың ең маңызды тақырыбы деп санайды. Бұл әлеуметтік жағдайға байланысты қиындықтарды бастан өткеріп жүрген мұғалімдер үшін қауіпсіз және қолдаушы оқу ортасын құру қажеттілігімен байланысты. Респонденттердің 28,3%-ы мәдени бейімделудің маңыздылығын атап өтті, бұл көпұлтты және көпмәдениетті мектептерде инклюзивті мінез-құлық деңгейін арттырады. Бұл аспектітер әрбір оқушы өзіне деген сенімді сезінетін білім беру ортасын құруды көздейді.

Мәдени және әлеуметтік факторларды ескеру

Мұғалімдердің 47,9%-ы мәдени және әлеуметтік факторлар ЭЭА төмен отбасыларында оқитын оқушылардың академиялық жетістіктеріне айтарлықтай әсер ететінін мойындады. Бұл көрсеткіш мәдени немесе ерекше кедергілерге тап болған оқушылардың жиі оқуда қиындықтарға тап болатынын көрсетеді. Оқу үдерісін жоспарлау кезінде оқушылардың өмір сүріп жатқан мәдени ерекшеліктері мен жағдайларын ескеру маңызды. Алайда респонденттердің 12,4%-ы әлеуметтік факторлардың маңызды рөл

атқармайтынын айтты, бұл сыртқы ортаның әсеріне қатысты түрлі көзқарастардың бар екенін көрсетеді.

Оқушылардың прогресін бағалау

ӘЭА төмен отбасыларынан шыққан оқушылардың прогресін бағалау әдістері де назар аударуға тұрарлық. Педагогтердің 29,5%-ы жобалық қызмет арқылы бағалау ең тиімді әдіс деп санайды, өйткені жобалар оқушыларға алған білімдерін іс жүзінде қолдануға мүмкіндік береді. Сондай-ақ 25,3% мұғалімдер ауызша тапсырмаларды таңдады, өйткені бұл оқушыларға өз білімдерін икемді және стресстік емес түрде көрсетуге мүмкіндік береді. 23,8% мұғалімдер қолданатын тұрақты кері байланыс оқушылардың мотивациясын қолдауға және олардың прогресін жақсырақ түсінуге көмектеседі.

ӘЭА төмен оқушылармен жұмыс істеуге арналған ресурстар

Аз қамтылған отбасылардан шыққан оқушылармен жұмыс істеу үшін ең көп таралған ресурстар электронды оқу материалдары (30,2%) және өз бетінше оқуға арналған материалдар (25,7%) болып табылады. Бұл ресурстар мұғалімдерге шектеулі мүмкіндіктері бар оқушыларға білім беру мүмкіндіктерін арттыруға көмектеседі. 24,1% респонденттер мұғалімдер үшін қосымша курстар қажет деп есептейді, өйткені олар педагогтерге осал топтағы оқушылармен жұмыс істеу үшін қажетті дағдыларды дамытуға көмектеседі.

Ата-аналармен өзара әрекеттесу

33,8% мұғалімдер ата-аналармен тұрақты кездесулерді ӘЭА төмен отбасыларымен қарым-қатынастың маңызды аспектісі деп санайды. Бұл әдіс отбасылармен байланыс орнатып, ата-аналарға балаларының оқу

үлгерімі туралы ақпарат беруге көмектеседі. Сонымен қатар, мұғалімдердің 26,4%-ы ақпараттық парақтарды ата-аналарға маңызды ақпаратты жеткізу әдісі ретінде қолданатынын атап өтті, бұл мектепке үнемі бара алмайтын отбасылар үшін пайдалы. 21,7% мұғалімдер қолданатын кеңестер оқушылардың белгілі бір мәселелерін талқылауға және заманауи шешімдер табуға мүмкіндік береді.

Осылайша, зерттеу нәтижелері әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен оқушылармен сәтті жұмыс істеу үшін кешенді тәсіл қажет екенін көрсетеді. Оқыту үдерісін даралау, цифрлық технологияларды пайдалану, психологиялық-педагогикалық қолдау, сондай-ақ ата-аналармен өзара әрекеттесу және мұғалімдердің біліктілігін мезгіл-мезгіл арттыру маңызды. Білім берудегі кедергілерді жою және барлық оқушыларға әлеуметтік-экономикалық ахуалына қарамастан тең мүмкіндіктерді қамтамасыз ету үшін осындай әдістер мен ресурстарды дамыту және енгізу қажет.

Мектеп директорлары арасында жүргізілген зерттеу әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен (ӘӘА) оқушылардың білім алуындағы кедергілерді жоюға бағытталған бірнеше негізгі қағидаттар мен стратегияларды анықтады. Бұл тұжырымдар инклюзивті әсер ету дәрежесін, мұғалімдердің біліктілігін арттыру қажеттілігін және ата-аналармен өзара әрекеттесудің маңыздылығын ескереді.

Қосымша сабақтар бағдарламалар

Әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен (ӘӘА) отбасылардың оқушылары үшін оқу барысындағы кедергілерді азайтудың негізгі әдістерінің бірі – қосымша сабақтар бағдарламалары. Респонденттердің шамамен 33,2%-ы бұл бағдарламаларды оқушылардың жағдайын жақсартуға және оларға қолдау көрсетуге арналған маңызды құрал деп атап өтті. Бұл бағдарламалар оқу процесінен артта қалған немесе

қиындыққа тап болған оқушыларға оқу бағдарламасын игеруге және жекелей көмек алуға мүмкіндік береді. Қосымша сабақтар тек академиялық деңгейде ғана емес, мектеп тарапынан көрсетілетін маңызды қолдау ретінде де қарастырылады, бұл оқушылардың мотивациясын арттыруға септігін тигізеді.

Цифрлық құралдардың рөлі

Цифрлық құралдар да қолжетімді және инклюзивті білім беру үдерісін құруда маңызды рөл атқарады. Респонденттердің шамамен 27,5%-ы бұл құралдарды ерекше қажеттіліктері бар оқушыларды қолдауда тиімді деп тапты. Мобильді қосымшалар мен тегін білім беру платформалары оқушыларға олардың экономикалық жағдайына қарамастан білім алуға мүмкіндік береді. Бұл құралдар дәстүрлі оқу жоспарларын жасауға және өздігінен білім алу үшін қосымша ресурстар ұсынуға көмектеседі.

Әлеуметтік оқиғалар және практикалық сабақтар

Әлеуметтік оқиғалар, яғни өмірмен байланыстырылған оқу материалдарын қолдану әдісі, респонденттердің 18,7%-ы тарапынан тиімді оқыту әдісі ретінде бағаланды. Бұл әдіс оқушылардың әлеуметтік және эмоционалдық дағдыларын дамытуға көмектеседі, әсіресе ӘӘА төмен отбасылардан шыққан балалар үшін маңызды. Сонымен қатар, 20,6% қатысушылар атап өткен практикалық сабақтар оқушылардың теориялық білімдерін практикада қолдануына және белсенді қатысу арқылы материалды тереңірек түсінуіне ықпал етеді. Лабораториялық жұмыстар мен жобалар ынтымақтастықты және өзара түсіністікті нығайтуға бағытталған.

Біліктілікті арттыру бағдарламалары

Зерттеу барысында мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламаларына қатысуы да қарастырылды. Респонденттердің 44,5%-ы мұғалімдердің екі-үш жылда бір рет осындай курстардан өтетінін атап өтті. Бұл инклюзивті білім беру саласында мұғалімдердің кәсіби білім алуын жақсарту қажеттілігін көрсетеді. Сонымен қатар, 31,8% мұғалімдер арнайы курстардан тұрақты түрде өтетінін көрсетеді, бұл оң тенденция болып табылады. Алайда, мұғалімдердің шамамен 15,2%-ы мұндай бағдарламаларға сирек қатысады, бұл біліктілікті арттыру курстарына қолжетімділікті кеңейту қажеттілігін білдіреді.

Біліктілікті арттыру тақырыптары

Мұғалімдер ең маңызды деп санайтын біліктілікті арттыру тақырыптары — психологиялық-педагогикалық қолдау (37,6%) және мәдени бейімделу (29,3%). Бұл тақырыптар мұғалімдерге оқушылардың эмоционалдық және әлеуметтік қажеттіліктерін ескеруге және білім беру процесінде мәдени ерекшеліктерді ескеруге көмектеседі. Сондай-ақ, оқу үдерісін басқару және цифрлық технологияларды пайдалану біліктілікті арттыру бағдарламаларында маңызды аспектілер болып табылады.

Мәдени және әлеуметтік факторларды ескеру

Зерттеу нәтижелері респонденттердің көпшілігі (47,9%) мәдени және әлеуметтік факторларды білім алудағы маңызды фактор деп санайтынын көрсетті. Бұл кедергілер білім беру ресурстарының жетіспеушілігі, ата-ана тарапынан қолдаудың төмендігі және қосымша сабақтарға қолжетімділіктің шектеулі болуымен байланысты. Дегенмен, респонденттердің 34,2%-ы мектеп тарапынан стандартты қолдау болған жағдайда, бұл кедергілерді ішінара жеңуге болатынына сенімді

Оқушылармен жұмыс істеуге арналған ресурстар

Мәдени және ерекше қажеттіліктері бар оқушылармен жұмыс істеуге арналған маңызды ресурстарға қашықтан оқыту құралдары (35,8%), арнайы оқу материалдары (27,4%) және цифрлық ресурстарға қолжетімділік (18,6%) жатады. Бұл ресурстар мектепке инклюзивті білім беру ортасын қамтамасыз етіп, әрбір оқушының өзін жайлы сезінуіне және тең білім алу мүмкіндігіне ие болуына көмектеседі.

Мотивация стратегиялары

ӘӘА төмен отбасылардан шыққан оқушыларды ынталандыру педагогтер үшін маңызды фактор болып табылады. Ең тиімді стратегиялар ретінде жеке көзқарас (42,3%) және оң қолдау көрсету (26,9%) танылды. Бұл әдістер оқушыларға сенімділікті сақтауға және қиындықтарға қарамастан, табысқа жетуге ұмтылуға көмектеседі. Басқа оқушылардың табысты мысалдары мен әлеуметтік қолдау көрсету де мотивацияны арттыруда маңызды рөл атқарады.

Ата-аналармен өзара әрекеттесу

Аз қамтылған отбасылардан шыққан оқушылардың нәтижелерін жақсартуда ата-аналармен өзара әрекеттесу маңызды рөл атқарады. Ата-аналармен тұрақты кездесулер, ақпараттық парақтар және кеңес беру мектеп пен отбасы арасындағы ынтымақтастықты нығайтуға көмектеседі, бұл тиімді білім беру үшін жағдай жасайды.

Жалпы, зерттеу нәтижелері әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен оқушыларды қолдау үшін кешенді шараларды енгізу қажеттілігін көрсетеді. Қосымша сабақтар бағдарламалары, цифрлық технологияларды пайдалану, инклюзивті оқыту әдістері және ата-аналармен белсенді өзара әрекеттесу тиімді оқытудың маңызды шарттары болып табылады. Мектеп мұғалімдерге арналған инклюзивті оқытуға және әртүрлі оқушылармен жұмыс істеуге бағытталған біліктілікті арттыру бағдарламаларын дамытуды жалғастыруы керек, бұл барлық оқушыларға тең мүмкіндік беру үшін маңызды.

ҰСЫНЫМДАР

Оқушылардың әлеуметтік-экономикалық төмен ахуалына байланысты орта білім сапасындағы алшақтық қазіргі заманғы білім беру жүйелеріндегі ең өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Құқықты білім алуға жалпы қолжетімділікті қамтамасыз етуге бағытталған реформалар мен шараларға қарамастан, әлеуметтік теңсіздік оқушылардың оқу жетістіктері мен мүмкіндіктеріне елеулі әсерін тигізуде. Қазақстан сияқты дамушы білім беру жүйелері бар елдерде бұл проблема одан сайын өзекті бола түсуде, өйткені отбасылардың әлеуметтік-экономикалық жағдайындағы айырмашылықтар тең білім алу жолында қосымша кедергілер туғызады.

Бұл әдістемелік нұсқаулықтар әлеуметтік мәртебеге байланысты білім сапасындағы алшақтықты азайтуға бағытталған қабылданған шаралар мен бастамалардың тиімділігін бағалауға арналған мониторингтік зерттеу нәтижелеріне негізделген. Зерттеу аясында ең осал оқушылар топтарын анықтап, білім беру саясатының жетілдіруді қажет ететін тұстарын көрсетуге мүмкіндік берген сандық деректердің егжей-тегжейлі статистикалық талдауы жүргізілді. Осы нұсқаулықтар әлеуметтік теңсіздіктің білім сапасына әсерін азайтуға және білім беру ресурстары мен мүмкіндіктеріне тең қолжетімділік жасауға мүмкіндік беретін жүйелі шешімдерді әзірлеуге бағытталған.

Мектеп деңгейінде

Білім беру алшақтығын азайтуға бағытталған негізгі стратегиялардың бірі – әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен оқушылардың жеке қажеттіліктерін ескеретін дифференциалды білім беру бағдарламаларын енгізу. Мектептер әлеуметтік осал балалар кездесетін кедергілерді азайтуға мүмкіндік беретін білім беру жағдайларын жасауға ерекше назар аударуы керек. Бұл қосымша сабақтарды, тәлімгерлік және кеңес беру бағдарламаларын қамтуы мүмкін, олар әрбір оқушының әлеуметтік-экономикалық жағдайына қарамастан, ең жақсы нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, білім беру, әлеуметтік және психологиялық қолдау шараларын біріктіретін кешенді тәсіл қолдану маңызды.

Сонымен қатар, мектеп инфрақұрылымын нығайту маңызды элемент болып табылады. Білім беру бағдарламаларын сәтті орындау үшін барлық оқушылар қазіргі заманғы технологиялар мен ресурстарға тең қолжетімділікке ие болуы керек. Әлеуметтік осал топтар арасындағы цифрлық теңсіздік мәселесін компьютерлерге, интернетке және

электронды білім беру материалдарына қол жеткізуді қамтамасыз ету арқылы азайтуға болады. Сонымен қатар, әлеуметтік жағдайларға байланысты стресс немесе депрессияны сезінетін оқушыларға қолдау көрсетуге бағытталған психологиялық көмек бағдарламаларын дамыту қажет.

Мектеп әкімшілігі, әдіскерлер

Оқу жылы барысында педагогикалық үдерісті ұйымдастыру үшін қолайлы жағдай жасау маңызды. Бұл психологиялық ахуалды сақтауды, оқушылардың жетістіктерін мадақтауды, педагогтердің біліктілігін уақтылы арттыруды, материалдық-техникалық ресурстармен қамтамасыз етуді, оқушылар мен мұғалімдер үшін ыңғайлы сабақ кестесін құруды және оқу уақытынан тыс демалыс пен дамыту шараларына көңіл бөлуді қамтиды. Әр оқушыға оның оқу үлгеріміне қарамастан құндылық ретінде қарау – бірінші басшының негізгі ұстанымы болуы тиіс. Барлық оқушыларға бірдей әдіс-тәсілдерді қолданбай, олардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, дифференциалды тәсіл қолдану керек.

Оқушылардың білім сапасын үнемі мониторингтен өткізу оқу үдерісінің негізгі элементі болуы керек, ол барлық пәндер бойынша білімдегі олқылықтарды анықтауды қамтиды. Мониторинг нәтижелері бойынша қорытынды шығару, сондай-ақ алдын алу және түзету шараларының жоспарын әзірлеу маңызды. Педагогикалық ұжыммен ағымдағы жағдайды ішкі жиналыстарда талқылап қана қоймай, үлгерімі төмен оқушылармен жұмыс істеу бойынша білім сапасын арттыруға бағытталған тиімді шараларды ұсыну қажет.

Бұл міндеттерді орындау үшін педагогтерге үнемі әдістемелік көмек көрсету керек. Үлгерімі төмен оқушылармен жұмыс істеді жоспарлау оқу үлгерімінің төмендеу себептерін анықтауға негізделуі керек, олар

физиологиялық, психологиялық, әдістемелік немесе әлеуметтік факторлар болуы мүмкін. Әріптестер мен мұғалімдер арасында оң педагогикалық тәжірибе алмасуды ұйымдастыру маңызды.

Педагогтер

Педагогикалық процесті ұйымдастыру және жүзеге асыру мұғалімнің оқушыларға, оқыту процесіне және оның нәтижелеріне деген құндылық қатынасын талап етеді. Үлгерімі төмен оқушылармен жұмыс істегенде, мұғалім әр оқушыға жеке қарауы, оның үлгерімінің төмендеу себептерін анықтауы және оқытуды ұйымдастыру әдістерін, формаларын және оқу мазмұнын қайта қарауы қажет. Әр сабақта оқушылардың біліміндегі олқылықтарды толтыру үшін өткен материалды қайталау және бекіту маңызды.

Үлгерімі төмен оқушылармен жұмыс істеудің әртүрлі формаларын қолдану, мысалы, жеке және топтық тапсырмалар, ойындар және шығармашылық жаттығулар, оқу бейнематериалдарын немесе фильмдерді көру және талқылау, карточкалармен жұмыс істеу проблемаларды тиімді шешуге көмектеседі. Мұғалімдер жеке жұмыс үшін әртүрлі карточкаларды (жаттықтырғыш карточкалар, ақпараттық карточкалар, тапсырмаларды орындау үлгілері бар карточкалар) қолдана алады.

Сабақтарда оқушыларға жауап жоспарын қолдануды, жауапқа дайындалу үшін көбірек уақыт беруді, көрнекі материалды пайдалануға рұқсат етуді және жетекші сұрақтар қоюды қамтамасыз ету қажет. Тақырыптарды, әсіресе құрметті себептермен өткізіп алған тақырыптарды үнемі тексеру маңызды, сонымен қатар жылы шырайлы орта қалыптастыру керек. Материалды қайталау, оны бірнеше рет айту және оқушылардың әрекеттерін алгоритмдеу әдістерін қолдану тиімді. Сонымен қатар,

оқушылардың белсенділігін қолдау үшін әртүрлі жұмыс түрлерін қолдану және үнемі сергіту сәттерін ұйымдастыру қажеттігін ұмытпау керек.

Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі

Оқу жылының басында оқушылардың когнитивті саласын диагностикалау, олардың мазасыздық деңгейін және оқуға деген мотивациясын анықтау маңызды. Алынған деректерге сүйене отырып, барлық оқушыларды қамтитын түзету шараларын әзірлеу қажет. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мұғалімдерге диагностика нәтижелеріне сүйене отырып, үлгерімі төмен оқушылармен жұмыс істеу бойынша әдістемелік көмек көрсетіп, ұсыныстар беруі тиіс.

Сонымен қатар, мұғалімдерге кәсіби күйзелудің алдын алу және олардың кәсіби мотивациясын арттыру бойынша тренингтер өткізу керек. Ата-аналар үшін оқуға деген оң көзқарасты қалыптастырудың, үй тапсырмасын орындауға қолайлы жағдай жасаудың және ата-аналық бақылаудың маңыздылығын түсіндіретін дәрістер, тренингтер және әңгімелесулер ұйымдастыру қажет. Сондай-ақ, оларға пайдалы кеңестері бар ескертпелер мен буклеттер сияқты таратылатын материалдарды дайындау ұсынылады.

Сынып жетекшісі

Сынып жетекшісі оқушылардың оқу үлгерімін төмендетудің алдын алу және білім сапасын арттыруда маңызды рөл атқарады. Үлгерімі төмен оқушылармен жұмысты күшейту, тиімді бақылау түрлерін қолдану және сабақтарға, пән мұғалімдерінің жеке кеңестеріне және білімдегі олқылықтарды толтыруға бағытталған іс-шараларға қатысуды үнемі бақылап отыру қажет.

Сынып жетекшісінің жұмысы мұғалім, оқушы және ата-ана арасындағы тығыз байланысқа негізделуі керек. Ата-аналармен үнемі байланыста болып, оларды оқыту процесіне тарту, үйде оқушылармен жұмыс істеуге қатысты ұсыныстар беру және оқу үлгерімін жақсартуға арналған ұсыныстар жасау қажет. Психологтармен және пән мұғалімдерімен бірлесіп жұмыс істеу оқушыларды саналы түрде тәртіпке келтіруге және оларды оқуға жауапкершілікпен қарауға ынталандыруға көмектеседі.

Оқуға және дамуға қолайлы жағдай жасау

Мектеп деңгейінде табысты білім беру процесін қамтамасыз ету үшін негізгі аспект – психологиялық жағымды ахуал қалыптастыру. Сыныптағы сау психологиялық ахуал оқушылардың оқу процесіне деген оң көзқарасын қалыптастырып, олардың сәтті оқуына ықпал етеді. Оқушылардың жетістіктерін мадақтау және өзін көрсетуге мүмкіндік беру арқылы жетістіктерге жету жағдайларын жасау маңызды. Сыныптағы жағымды атмосфераны нығайтуға бағытталған іс-шараларды, мысалы, топтық белсенділіктер мен жобаларды жүйелі түрде өткізу командалық рухты нығайтуға және достық әрі қолдаушы білім беру ортасын құруға ықпал етеді.

Дифференциалды тәсіл әр оқушының жеке қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қажет. Барлық оқушылардың дайындық деңгейі мен қабілеттері бірдей емес, сондықтан әртүрлі үлгерім деңгейлері мен оқушылардың қажеттіліктеріне бейімделген дифференциалды әдістер мен оқыту формаларын қолдану маңызды. Бұл жеке оқу жоспарларын әзірлеуді, оқытудың әртүрлі әдістерін қолдануды және оқуда қиындыққа тап болған оқушыларға қолдау көрсету үшін қосымша ресурстарды ұсынуды қамтуы мүмкін.

Оқушылардың оқу үлгерімін үнемі бақылап отыру білім беру процесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Мониторинг білімдегі олқылықтарды уақтылы анықтауға және тиімді түзету шараларын әзірлеуге мүмкіндік береді. Мектептер проблемаларды анықтап қана қоймай, оларды шешудің нақты жоспарларын әзірлеуі керек, бұл қосымша сабақтар ұйымдастыруды, жаңа оқыту әдістерін енгізуді және оқытуды қолдау үшін заманауи технологияларды пайдалануды қамтуы мүмкін. Сондай-ақ материалды меңгеруді жүйелі түрде тексеруді қамтамасыз етіп, анықталған мәселелерге жедел жауап беру маңызды.

Ата-аналармен жұмыс және оқу процесіне қатысу

Ата-аналармен жұмыс және олардың білім беру процесіне қатысу – оқушыларды қолдаудың маңызды аспектісі болып табылады. Ата-аналармен тұрақты байланыс орнату арқылы мектептер бірыңғай білім беру ортасын құрады, онда оқушыларға мектепте де, үйде де қолдау көрсетіледі. Мектептер ата-аналарды балаларының үлгерімі туралы үнемі хабардар етіп, олардың оқу үлгерімін жақсартуға және үйде баланы қолдауға арналған ұсыныстар беруі қажет. Бұл ақпараттық кездесулер ұйымдастыруды, үй тапсырмасын орындауға қолайлы жағдай жасау бойынша ескертпелер мен ұсыныстар әзірлеуді қамтуы мүмкін.

Аймақтық білім басқармалары деңгейінде

Аймақтық білім басқармалары сапалы білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз етуде басты рөл атқарады. Негізгі міндеттердің бірі – әсіресе әлеуметтік тұрғыдан осал отбасылардан келген оқушылардың үлгерімін жүйелі түрде мониторингтен өткізу. Үлгерім көрсеткіштерін үнемі талдау проблемалық аймақтарды анықтауға және осы оқушылардың ерекше қажеттіліктеріне бейімделген мақсатты қолдау бағдарламаларын әзірлеуге

мүмкіндік береді. Бұл білім беру алшақтығын азайту және білім беру мүмкіндіктерінің теңдігін арттыру үшін жағдай жасауға көмектеседі.

Аймақтық деңгейдегі жұмыстың маңызды бағыты – инклюзивті білім беру тәжірибесін кеңейту. Бұл тәжірибелер оқушылардың алуан түрлілігін ескеріп, оқу процесін олардың жеке қажеттіліктеріне бейімдеуі тиіс. Әлеуметтік тұрғыдан әртүрлі мектеп ұжымдарында инклюзия білім беру мүмкіндіктерінің теңдігін қамтамасыз етудің маңызды құралына айналуға. Инклюзияны тиімді енгізу үшін мұғалімдердің педагогикалық құзыреттілігін дамыту қажет, бұл біліктілікті арттыру жүйесі арқылы жүзеге асады. Аймақтық білім беру басқармалары мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламалары әлеуметтік жағдайы төмен отбасылардан шыққан балалармен жұмыс істеу мәселелеріне назар аударып, инклюзивті білім беру ортасын құру үшін қажетті дағдылар мен білімдерді беруін қамтамасыз етуі тиіс.

Жүйелі тәсілдерді құру және енгізу

Білім беру мекемелері мен әлеуметтік қызметтер арасындағы өзара әрекетті жақсарту – аймақтық білім беру басқармаларының жұмысындағы маңызды бөлім. Оқушылардың қажеттіліктеріне тиімді жауап беру үшін әрекеттерді үйлестіретін және әртүрлі ұйымдар арасында ақпарат алмасуды қамтамасыз ететін стратегияларды әзірлеу қажет. Бірыңғай өзара әрекеттесу жүйесін құру мәселелерге жедел жауап беруге, оқушылардың қажеттіліктерін анықтауға және кешенді шешімдер әзірлеуге мүмкіндік береді. Бұл қолдау көрсету бойынша бірлескен күш-жігерді үйлестіретін және білім беру мекемелері мен әлеуметтік қызметтер арасында ақпарат пен ресурстармен алмасуға арналған платформалар құруды қамтуы мүмкін.

Білім беру және әлеуметтік саладағы барлық басқару деңгейлеріндегі үйлестіру де маңызды рөл атқарады. Аймақтық білім беру басқармалары әртүрлі басқару деңгейлерінің әрекеттері арасында нақты үйлестіруді қамтамасыз етіп, барлық мүдделі тараптардың қажеттіліктерін ескеретін кешенді шешімдерді әзірлеп, енгізуі тиіс. Бұл оқушыларды қолдау саласындағы күш-жігерді үйлестіруге, бірыңғай стратегия әзірлеуге және оның орындалуын қадағалауға жауапты ведомствоаралық комиссиялар мен жұмыс топтарын құруды қамтуы мүмкін.

Инновациялық тәсілдер мен технологиялар

Білім беру технологияларын қолдану білім беру үдерісін жаңғыртудың маңызды аспектісі болып табылады. Білім беру платформалары мен қашықтықтан оқыту курстарын енгізу әртүрлі әлеуметтік-экономикалық топтардағы оқушылар үшін білімнің қолжетімділігі мен икемділігін едәуір арттыра алады. Мұндай технологиялар оқытуға географиялық орналасуына және материалдық жағдайына қарамастан, тең мүмкіндіктер беруге мүмкіндік береді. Аймақтық білім беру басқармалары осындай технологиялардың дамуы мен қолданылуын белсенді түрде қолдап, қажетті ресурстар мен инфрақұрылымға қолжетімділікті қамтамасыз етуі тиіс.

Сондай-ақ, оқыту мен қолдаудың инновациялық әдістерін әзірлеу негізгі бағыттардың бірі болып табылады. Заманауи технологиялар мен әдістерді, соның ішінде бейімделген білім беру бағдарламалары мен мультимедиялық материалдарды қолдану білім беру үдерісін анағұрлым серпінді әрі дараландыра түседі. Бұл әдістер әр оқушының қажеттіліктері мен қабілеттерін жақсырақ ескеруге мүмкіндік береді, бұл оқыту нәтижелерін жақсартуға және үлгерімдегі алшақтықты азайтуға ықпал

етеді. Аймақтық білім беру басқармалары мұндай инновацияларды енгізуді қолдап, оларды оқу үдерісіне кіріктіруді қамтамасыз етуі керек.

Мониторинг және бағалау

Әлеуметтік тұрғыдан осал отбасылардан шыққан оқушылардың үлгерімін жүйелі түрде бақылау аймақтық білім беру органдарының жұмысының маңызды элементі болып табылады. Жүйелі мониторинг табысты тәжірибелерді және жақсартуды қажет ететін салаларды анықтауға мүмкіндік береді. Аймақтық басқармалар үлгерімді үнемі тексеріп, нәтижелерді талдап, бағдарламалар мен іс-шараларды түзету үшін алынған деректерді пайдалануы керек. Бұл үнемі сауалнамалар жүргізуді, оқушылардың үлгерімі мен оқу процесіне қатысуын талдауды, сондай-ақ қабылданған шаралардың тиімділігін бағалау үшін зерттеулер жүргізуді қамтуы мүмкін.

Сандық деректерді талдау бағалау үдерісінің ажырамас бөлігі болып табылады. Аймақтық білім беру басқармалары білім сапасына әртүрлі шаралар мен бастамалардың әсерін статистикалық зерттеу жұмыстарын жүргізуі қажет. Сандық деректерді пайдалану бағдарламалардың табыстылығын бағалап, стратегияларды нақты уақытта түзетуге мүмкіндік береді. Деректерді үнемі талдау негізделген шешімдер қабылдауға және білім беру алшақтығын азайтуға бағытталған жаңа қолдау шараларын әзірлеуге ықпал етеді.

Білім беру басқару органдары деңгейінде

Білім беру басқару органдары әлеуметтік тұрғыдан осал топтардың оқушылары көп мектептерді қолдауға бағытталған мақсатты бағдарламаларды құру және қолдауда белсенді рөл атқаруы тиіс. Бұл мақсатты гранттар мен субсидиялар бөлуді қамтуы мүмкін, олар мұндай

білім беру мекемелерінің материалдық-техникалық базасын нығайтуға және білім беру ресурстарына тең қолжетімділікті қамтамасыз етуге бағытталуы керек. Қаржылық қолдау оқу жабдықтарын жаңартуды, мектептердің инфрақұрылымын жақсартуды және қосымша оқу материалдарын ұсынуды қамтуы мүмкін. Бұл шаралар оқу жетістіктеріндегі алшақтықты қысқартып, әртүрлі әлеуметтік ахуалы төмен оқушылардың білім алу мүмкіндіктерін теңестіруге жағдай жасайды.

Сонымен қатар, әлеуметтік осал топтардан шыққан оқушылардың қажеттіліктерін ескере отырып, білім беру стандарттарын қайта қарау маңызды. Білім беру бағдарламалары икемді және оқушылардың алуан түрлілігін ескеретіндей бейімделген болуы керек, бұл стандарттарды қайта қарауды және түзетуді қажет етеді. Бұл қосымша білім беру ресурстарын құруды, арнайы оқу бағдарламаларын әзірлеуді және әлеуметтік тұрғыдан осал отбасылардан шыққан оқушылардың өз құрдастарымен тең дәрежеде оқу мақсаттарына қол жеткізуіне көмектесетін бейімделген оқыту әдістерін енгізуді қамтуы мүмкін.

Сонымен қатар, білім беру басқару органдары әлеуметтік ахуалы төмен отбасылардан шыққан балаларды қолдау бағдарламаларын жүзеге асыруда үкіметтік емес ұйымдармен белсенді түрде ынтымақтастық орнатуы қажет. ҮЕҰ қосымша ресурстарды, сараптамалық білім мен әлеуметтік жұмыс және білім беру саласындағы тәжірибені ұсына алады. Білім беру теңсіздігін азайтуда әлеуметтік теңсіздік мәселелеріне және оны еңсеру шараларына назар аударуға бағытталған мемлекеттік ақпараттық науқан маңызды рөл атқара алады. Мұндай науқандар білім беру теңсіздігі мәселелеріне қоғамның назарын аударып, оларды шешуге тиімді шаралар әзірлеуге ықпал етеді.

Білім беру басқару органдары енгізілген бағдарламалар мен бастамалардың тиімділігін жүйелі түрде қадағалап, бағалауы керек. Бағдарламалардың іске асырылу нәтижелері туралы деректерді үнемі талдау стратегияларды түзетіп, олардың тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Білім беру басқару органдары ресурстарды бөлу үдерісінің ашықтығын қамтамасыз етіп, қол жеткізілген нәтижелер туралы есеп беріп отыруы маңызды, бұл қоғамның сенімі мен білім беру теңсіздігі мәселелерін шешуге қатысуын арттыруға мүмкіндік береді.

Мақсатты бағдарламаларды әзірлеу және қаржылық қолдау

Мақсатты бағдарламаларды әзірлеу сапалы білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз етудегі маңызды элемент болып табылады. Мемлекет деңгейінде әлеуметтік тұрғыдан осал топтардан шыққан оқушылары көп білім беру мекемелерін қолдауға бағытталған мақсатты бағдарламаларды құру және іске асыру қажет. Бұл бағдарламалар мектептердің материалдық-техникалық базасын нығайтуға және білім беру ресурстарына тең қолжетімділікті қамтамасыз ету үшін гранттар мен субсидиялар бөлуді қамтуы керек. Мақсатты бағдарламалар оқу материалдарын жаңартуды, инфрақұрылымды жақсартуды, мұғалімдердің біліктілігін арттыруды және оқушыларға қосымша оқу мен даму мүмкіндіктерін жасауды қамтиды.

Қаржылық қолдау да білім беру алшақтығын қысқартуда маңызды рөл атқарады. Білім басқару органдары әлеуметтік ахуалы әртүрлі оқушылар арасында білім беру мүмкіндіктерін тең бөлуге жағдай жасайтын қаржылық қолдауды қамтамасыз етуі қажет. Бұл әлеуметтік тұрғыдан осал отбасылардан шыққан оқушылардың оқуындағы

қиындықтарды жеңуге көмектесетін қосымша бағдарламалар мен іс-шараларды қаржыландыруды, сондай-ақ оқу құралдары, жабдықтар және басқа да қажетті ресурстарды қаржыландыру үшін арнайы қорларды қолдауды қамтуы мүмкін.

Үкіметтік емес ұйымдармен ынтымақтастық

Үкіметтік емес ұйымдармен (ҮЕҰ) серіктестік бағдарламаларды әзірлеу қолдау бағдарламаларының тиімділігін арттырудың маңызды бағыты болып табылады. Білім беру басқару органдарына балаларды қолдау бағдарламаларын жүзеге асыруда ресурстарды, сараптаманы және әлеуметтік жағынан осал отбасылардан шыққан балаларды қолдау саласындағы тәжірибені ұсына алатын ҮЕҰ-мен белсенді ынтымақтастық орнату қажет. ҮЕҰ-мен серіктестік оқу жағдайын жақсартуға, қосымша білім беру іс-шаралары мен бағдарламаларын ұйымдастыруға, сондай-ақ білім беру теңсіздігі мәселелерін анықтауға және шешуге бағытталған бірлескен бастамаларды құруды қамтуы мүмкін.

ҮЕҰ-мен бірлескен іс-шараларды ұйымдастыру да маңызды рөл атқарады. Білім басқару органдарына білім беру теңсіздігі мәселелері бойынша хабардарлықты арттыру және оларды еңсерудің тиімді шараларын әзірлеу мақсатында конференциялар, семинарлар және тренингтер сияқты бірлескен іс-шаралар өткізу қажет. Мұндай іс-шаралар тәжірибе алмасуға, үздік тәжірибелерді бөлісуге және әлеуметтік теңсіздік мәселелеріне қоғам мен мүдделі тараптардың назарын аударуға ықпал етуі мүмкін.

Ақпараттық жарнамалар

Мемлекеттік ақпараттық науқандар білім беру саласындағы әлеуметтік теңсіздік мәселелері туралы хабардарлықты арттырудың маңызды құралы болып табылады. Білім басқару органдарына бар

проблемалар мен оларды шешуге арналған қолжетімді ресурстар туралы қоғамды ақпараттандыруға бағытталған науқандарды ұйымдастыру қажет. Бұл науқандар бұқаралық ақпарат құралдарын, әлеуметтік желілерді, білім беру іс-шараларын және ақпаратты тарату үшін басқа арналарды қамтуы мүмкін. Хабардарлықты арттыру білім беру теңсіздігі мәселелеріне назар аударуға, қолданыстағы бастамаларды қолдауға және осы мәселелерді шешуге қоғамның қатысуын ынталандыруға көмектеседі.

Оқу-ағарту министрлігі мен аймақтық білім басқармалары деңгейінде

Сонымен қатар, аймақтық білім басқармалары мен Оқу-ағарту министрлігі әлеуметтік тұрғыдан осал отбасылардан шыққан оқушыларды қолдауға арналған жүйелі тәсілдерді құру және енгізу үшін бірлесе жұмыс істеуі қажет. Бұл білім беру деңгейлері мен әлеуметтік қызметтер арасындағы өзара әрекеттестікті жақсарту стратегияларын әзірлеуді қамтиды. Барлық деңгейлерде іс-қимылдарды үйлестіру және ақпарат алмасу маңызды, бұл оқушылардың қажеттіліктеріне неғұрлым тиімді жауап беруге және кешенді шешімдер әзірлеуге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, білім беру процесінде білім беру платформаларын, қашықтықтан оқыту мен басқа да технологияларды қолдану сияқты инновациялық тәсілдер мен технологияларды енгізу маңызды рөл атқарады, бұл білім беру алшақтығын қысқартуға ықпал етуі мүмкін. Мұндай технологиялар білім беруді әлеуметтік-экономикалық топтардың әртүрлі өкілдері үшін қолжетімді және икемді етуге көмектеседі.

Осылайша, аймақтық білім басқармалары мен Оқу-ағарту министрлігі деңгейінде кешенді және жүйелі тәсілді енгізу қажет, ол тұрақты мониторингті, инклюзивті тәжірибелерді қолдауды, білім беру стандарттарын бейімдеуді, үкіметтік емес ұйымдармен ынтымақтастықты және ақпараттық науқандарды жүргізуді қамтиды. Бұл шаралар барлығы сапалы білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз етуге және білім беру алшақтығын азайтуға бағытталған, бұл әділ және инклюзивті білім беру процесіне қол жеткізудің маңызды мақсаты болып табылады.

Халықаралық тәжірибе негізіндегі ұсыныстар

Қазақстан білім беру алшақтығын қысқарту және сапалы білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз ету үшін халықаралық тәжірибені пайдалана алады. Біріншіден, Финляндияда жүзеге асырылған теңдік пен сенім үлгісі Қазақстанның білім беру жүйесін реформалаудың негізі бола алады. Финляндияның бастауыш мектептерде стандартты тестілер мен мектеп рейтингісінен бас тартуы оқушылар арасындағы стрессті азайтады және олардың дамуына қолайлы жағдай жасайды. Қазақстан да осындай тәсілдерді енгізе отырып, оқушыларға психологиялық қысымды азайтып, мұғалімдерге оқытуда көбірек автономия беру арқылы сенімділікті арттыра алады.

Германияның білім беру бағытын таңдау уақытын кейінге қалдыру тәжірибесі де Қазақстан үшін пайдалы болуы мүмкін. Германияда оқушылардың академиялық немесе кәсіби бағытты таңдауы кейінге қалдырылған, бұл оларға жалпы білім беру жүйесінде ұзақ уақыт қалуға мүмкіндік беріп, білім алудағы тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етеді. Қазақстан бұл тәсілді пайдаланып, әлеуметтік шығу тегінің білім жетістіктеріне әсерін азайта алады.

Францияның басымдықты білім беру аймақтары (ZEP) тәжірибесі де Қазақстанға пайдалы болуы мүмкін. Әлеуметтік осал балалар оқитын мектептерге қосымша қаржыландыру мен педагогикалық қолдау көрсету аймақтарын құру білім беру алшақтығын қысқартуға көмектеседі. Қазақстан әлеуметтік осал аймақтардағы мектептерге қосымша бағдарламалар мен қаржыландыру енгізіп, инфрақұрылымды жақсартуға және оқушыларға көбірек мүмкіндіктер беруге мүмкіндік алады.

Қазақстанда АҚШ-тағы қауымдастық мектептері концепциясын дамытуға болады. Қауымдастық мектептері оқушыларға тек білім беріп қана қоймай, оларға медициналық, психологиялық және әлеуметтік қызметтерге қолжетімділікті қамтамасыз етеді, бұл әсіресе кедей отбасылардың балалары үшін маңызды. Өртүрлі әлеуметтік және білім беру қызметтерін интеграциялау қолайсыз жағдайларға тап болған оқушылардың оқу нәтижелерін жақсартуға көмектеседі.

Сонымен қатар, Қазақстан Чилидегідей ваучерлер жүйесін енгізу арқылы аз қамтылған отбасылардан шыққан балалардың жеке мектептерге қолжетімділігін кеңейту мүмкіндігін қарастыра алады. Алайда, сәтсіз оқушыларды дискриминациядан қорғау механизмдерін алдын ала қарастырып, әлеуметтік жағдайына қарамастан, барлық оқушыларға бірдей білім алуға мүмкіндік беру маңызды.

Оңтүстік Кореяның үлгерімі төмен оқушыларды қолдау тәжірибесі білім беру алшақтығын қысқартудың маңызды қадамы болып табылады. Қазақстан аз қамтылған отбасылардан шыққан балаларға тегін репетиторлық қызметтерді және үлгерімі төмен оқушыларды қолдау үшін қосымша бағдарламаларды енгізе алады.

Оңтүстік Африканың инклюзивті білім беру тәжірибесі де Қазақстан үшін пайдалы. Осал топтарды қолдауға арналған бағдарламаларды енгізу, соның ішінде оқушыларға арналған тегін оқу материалдары мен тамақтануды қамтамасыз ету оқу жағдайларын жақсартып, әлеуметтік топтар арасындағы білім жетістіктеріндегі алшақтықты қысқартуға мүмкіндік береді.

Үндістанның «Тегін және міндетті білім беру құқығы туралы» заңы Қазақстан үшін де бейімделуі мүмкін. Мақсаты — сапалы білімге қолжетімділікті кеңейту. Қазақстан жеке мектептерде аз қамтылған отбасылардан шыққан балаларға арналған орындарды міндетті түрде бөлу мүмкіндігін қарастыруы керек, бұл білім беру теңдігін жақсартуға көмектеседі.

Бразилияның «Bolsa Família» бағдарламасы кедей отбасылардың балаларының мектепке баруын арттыруда тиімділігін көрсетті. Қазақстан осыған ұқсас бағдарламаны енгізіп, отбасыларға балалардың мектепке үнемі баруы шартында ақшалай төлемдер ұсынса, бұл балалар еңбегінің деңгейін төмендетіп, білім беру процесіне қатысуды арттыруға көмектеседі.

Канададағы этникалық азшылықтар мен мигранттарды қолдау тәжірибесі Қазақстан үшін де пайдалы болуы мүмкін. Мигранттар мен этникалық азшылықтардан шыққан балаларды қолдауға бағытталған бағдарламалар бұл оқушыларды білім беру жүйесіне интеграциялауға және білім беру алшақтықтарын қысқартуға көмектеседі.

Осы халықаралық үлгілерге негізделген ұсыныстар Қазақстанның білім беру жүйесін реформалауға көмектесіп, әлеуметтік немесе экономикалық жағдайына қарамастан, барлық оқушыларға сапалы білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз етеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Национальный доклад о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан (по итогам 2022 года): Б. Баекешова, С. Жумажанова, Г. Кайрат, А. Кусаинова, Г. Ногайбаева, Г. Толеу, Ш. Шаймуратова, А. Щербаков – г. Астана: Министерство просвещения Республики Казахстан, АО «Национальный центр исследований и оценки образования «Талдау» им. А. Байтұрсынұлы», 2023. – 279 бет.
2. Hattie, J. (2012). Visible learning for teachers: Maximizing impact on learning. Routledge.
3. OECD (2021), Education at a Glance 2021: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/b35a14e5-en>.
4. Национальный сборник «Статистика образования Казахстана» - АО «Национальный центр исследований и оценки образования «Талдау» имени Ахмет Байтұрсынұлы»;
5. OECD (2021), Learning Mathematics for Life: A Perspective from PISA, PISA, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264075009-en>;
6. Pisa 2025 Science Framework (May, 2023), <https://pisa-framework.oecd.org/science-2025/>;

7. OECD country profiles: Finland and Singapore, <https://gpseducation.oecd.org/CountryProfile?primaryCountry=SGP>; <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/0b972e33>
en/index.html?itemId=/content/component/0b972e33-en;
8. Roksa J., Kinsley P. The role of family support in facilitating academic success of low-income students //Research in Higher Education. – 2019. – Т. 60. – С. 415-436;
9. Sammons P. et al. The long-term role of the home learning environment in shaping students' academic attainment in secondary school //Journal of children's services. – 2015. – Т. 10. – №. 3. – С. 189-201;
10. Lehl S., Evangelou M., Sammons P. The home learning environment and its role in shaping children's educational development //School Effectiveness and School Improvement. – 2020. – Т. 31. – №. 1. – С. 1-6;
11. Sakineh J., Ali A. Predicting students' academic achievement based on the classroom climate, mediating role of teacher-student interaction and academic motivation //Интеграция образования. – 2020. – Т. 24. – №. 1 (98). – С. 62-74;
12. Fan W., Williams C. The mediating role of student motivation in the linking of perceived school climate and achievement in reading and mathematics //Frontiers in Education. – Frontiers Media SA, 2018. – Т. 3. – С. 50;
13. Koenka A. C. et al. A meta-analysis on the impact of grades and comments on academic motivation and achievement: a case for written feedback //Educational Psychology. – 2021. – Т. 41. – №. 7. – С. 922-947;
14. Maxwell S. et al. The impact of school climate and school identification on academic achievement: Multilevel modeling with student and teacher data //Frontiers in psychology. – 2017. – Т. 8. – С. 2069;

15. Titz C., Karbach J. Working memory and executive functions: effects of training on academic achievement //Psychological research. – 2014. – Т. 78. – С. 852-868;

16. Сергеева, С. Ю., Обревко, Е. Д. (2019). Современные подходы и методы оценки качества образования. Молодой ученый, №37 (275), 162-165

17. Menezes, I. (2023). Educational strategies to reduce the achievement gap: a systematic review. *Frontiers in Education*. Volume 8 - 2023 | <https://doi.org/10.3389/feduc.2023.1155741>

18. Dietrichson, J., Bøg, M., Filges, T., and Klint Jørgensen, A. M. (2017). Academic interventions for elementary and middle school students with low socioeconomic status: a systematic review and meta-analysis. *Rev. Educ. Res.* 87, 243–282. doi: 10.3102/0034654316687036

19. OECD (2020). PISA 2018 Results (Volume II): Where All Students Can Succeed.

20. Inclusivity in Education: Tackling Inequalities and Promoting Quality Learning. UNESCO. (2020). Retrieved from www.unesco.org (UNESCO)

21. Educational Inequalities in Europe – And What to Do About Them. LSE Inequalities. (2021). Retrieved from blogs.lse.ac.uk (LSE Blogs)

22. Addressing Education Inequality with a Next Generation of Community Schools. Brookings Institution. (2020). Retrieved from www.brookings.edu(Brookings)

23. Socioeconomic Inequalities and Learning. UNESCO IIEP Learning Portal. (2017). Retrieved from learningportal.iiep.unesco.org (UNESCO IIEP Learning Portal)

24. Educational Inequality: Bridging the Gap in Society. RootsAndRoutesMag.com. (2024). Retrieved from www.rootsandroutesmag.com (RootsAndRoutesMag.Com)

25. Н. М. Жулябина (2017). Дополнительное образование детей за рубежом: понимание, политика, регулирование. Национальный исследовательский университет «Высшая школа экономики», Институт образования. М.: НИУ ВШЭ.

26. Sally, Riordan. (2022). 1. Improving teaching quality to compensate for socio-economic disadvantages: A study of research dissemination across secondary schools in England. *Review of education*, doi: 10.1002/rev3.3354

27. Elisabet, Vergara, Velasco., María, del, Rosario, Atuesta, Venegas., Kiko, Sánchez-Miranda. (2022). 2. Social Problems in the Secondary Classroom: Gaps in Teacher Initial and Ongoing Training in the Andalusian Region of Spain from the Perspective of Intercultural Education and New Technologies. *Sustainability*, doi: 10.3390/su15010339

28. Camilla, Borgna., Dalit, Contini., Stella, Pinna, Pintor., Roberta, Ricucci., Nathalie, Vigna. (2022). 3. Old habits die hard? School guidance interventions and the persistence of inequalities. *Research in Social Stratification and Mobility*, doi: 10.1016/j.rssm.2022.100728

29. Ruslan, A., Kutuev., Nikolay, A., Mashkin., Olga, G., Yevgrafova., Alexander, V., Morozov., Anna, N., Zakharova., Viktor, T., Parkhaev. (2017). 4. Methodological Guidance of Educational Monitoring Effectiveness. *Modern Journal of Language Teaching Methods*,

30. Jalaldeen, Careemdeen. (2024). 5. The Impact of Socio-Economic Status on Social Skills Development in Secondary School Children. *Asian Journal of Advanced Research and Reports*, doi: 10.9734/ajarr/2024/v18i1597

31. Alice, Barana., Marina, Marchisio, Conte. (2023). 6. Promoting socioeconomic equity through automatic formative assessment. *JME (Journal of Mathematics Education)*, doi: 10.22342/jme.v15i1.pp227-252

32. Mara, Regina, Lemes, De, Sordi., Sara, Badra, de, Oliveira., Margarida, Montejano, da, Silva., Regiane, Helena, Bertagna., Adilson, Dalben.

(2016). 7. Indicadores de qualidade social da escola pública: avançando no campo avaliativo. doi: 10.18222/EAE.V27I66.4073

33. Tan, C. Y., Lyu, M., & Peng, B. (2020). Academic benefits from parental involvement are stratified by parental socioeconomic status: A meta-analysis. *Parenting*, 20(4), 241–287. <https://doi.org/10.1080/15295192.2019.1694836>

34. Tan, C. Y., Pan, Q., Zhang, Y., Lan, M., & Law, N. (2022). Parental home monitoring and support and students' online learning and socioemotional well-being during COVID-19 school suspension in Hong Kong. *Frontiers in Psychology*, 13, 916338. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.916338>

35. van den Noortgate, W., Lopez-Lopez, J. A., Marin-Martinez, F., & Sanchez-Meca, J. (2014). Meta-analysis of multiple outcomes: A multilevel approach. *Behavior Research Methods*, 46, 1–21. <https://doi.org/10.3758/s13428-014-0527-2>

36. Wang, M. C., Haertel, G. D., & Walberg, H. J. (1994). Educational resilience in inner cities. In M. C. Wang & E. W. Gordon (Eds.), *Educational resilience in inner-city America: Challenges and prospects* (pp. 45–72). Erlbaum.

ҚОСЫМША

Мұғалімдерге арналған сауалнама

Сіз аз қамтылған отбасылардың оқушыларына оқудағы қиындықтарды жеңуге қандай әдістермен көмектесесіз?

- Жеке көмек көрсету: Мен қосымша уақыт бөліп, көмек пен оқу материалына дайындық жүргіземін. Бұл әдетте сабақтан кейінгі қосымша кеңес беру арқылы жүзеге асады, онда біз қиын тақырыптарды талқылаймыз немесе өткен материалды қайталаймыз. Бұл оқушыларға білімдерін нығайтуға мүмкіндік береді, ал маған түсіндірмелерді олардың түсіну деңгейіне бейімдеуге жағдай жасайды.

- Адаптацияланған материалдар дайындау: Мен қолжетімді ресурстарға бағытталған тапсырмалардың жеңілдетілген нұсқаларын қолданамын. Мысалы, қымбат оқулықтар немесе арнайы жабдықтарды пайдалануды қажет етпейтін тапсырмаларды іріктеймін, бұл әсіресе ресурстары шектеулі оқушыларға арналған тиімді әдіс.

- Топтық жұмысты ұйымдастыру: Оқушылардың бір-бірінен үйренуіне және тәжірибе алмасуына көмектесетін топтық жобаларды қолдаймын. Бұл әдіс тек академиялық жетістіктерге ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік дағдыларды дамытуға, өзара көмек көрсету мен қолдауды қалыптастыруға ықпал етеді.

- Сыртқы қолдауды тарту: Қосымша білім беру ресурстарын ұсыну үшін тиісті қызметтермен және ата-аналармен өзара әрекеттесемін. Мен сыртқы қызметтермен кездесулер ұйымдастырып, қолдау түрлерін талқылаймын, сондай-ақ аз қамтылған отбасыларды қолдау үшін тегін электронды материалдар, тамақтандыру немесе психологиялық көмек сияқты мүмкіндіктерді қарастырамын.

Әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен отбасылардан шыққан оқушылар білім беру ресурстарының жетіспеушілігінен қаншалықты жиі қиындықтарға тап болады?

- **Өте жиі:** Оқушылардың негізгі оқу материалдары мен технологияларға қолжетімділігі жоқ. Бұл әсіресе үй тапсырмаларын орындау кезінде қиындықтар туғызады, өйткені оқушыларға Интернет немесе арнайы техникалық құралдар қажет болады, бірақ оларда мұндай мүмкіндіктер жоқ.

- **Кейде:** Кейбір қиындықтар күрделі тапсырмаларды орындау немесе емтиханға дайындық барысында кездеседі. Мұндай оқушыларда материалды тереңірек меңгеру үшін қажетті ресурстар жетіспейді, бұл олардың үлгеріміне әсер етеді.

- **Сирек:** Мектепте немесе сыныпта осындай мәселелерді азайтатын қолдау шаралары қарастырылған. Мектеп қажетті материалдарды немесе тапсырмаларды орындау үшін компьютерлік сыныптарға қолжетімділікті қамтамасыз етеді.

- **Мүлдем емес:** Мектеп барлық қажетті оқу материалдарын толық қамтамасыз етеді. Мұндай жағдайда балалар, отбасы табысына қарамастан, оқу ресурстарына теңдей қолжетімділікке ие болады.

«Сіз әртүрлі мәдени топтардан шыққан оқушылармен жұмыс істеу үшін қандай тәсіл қолданасыз?»

- **Индивидуализация:** мен оқу жоспарын құрастыру кезінде оқушылардың мәдени және тілдік ерекшеліктерін ескеремін. Бұл әр оқушыға өзін жайлы және сенімді сезінетін оқу жағдайларын жасауға мүмкіндік береді.

- **Интеграция:** Сабақтарда инклюзивті оқу ортасын құру үшін мәдени элементтерді қосамын. Әдебиет немесе тарих сабақтарында біз

әртүрлі халықтардың мәдени мұрасын талқылаймыз, бұл оқушыларға өз мәдениетіне және сыныптастарының мәдениетіне құрметпен қарауға көмектеседі.

- **Ата-аналармен серіктестік:** отбасылармен үнемі байланыста болып, олардың мәдени ерекшеліктерін жақсы түсінуге тырысамын. Ата-аналардың пікірлерін ескеріп, оларды оқу процесіне қосу арқылы мектепте және үйде бірыңғай оқу ортасын құруға талпынамын.
- **Байыту:** Мен барлық компоненттердің мәдени дамуына бағытталған іс-шаралар өткіземін. Бұл мәдени апталар, фестивальдар немесе интерактивті іс-шаралар болуы мүмкін, онда оқушылар өздерінің дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын көрсетеді.

Төмен әлеуметтік-экономикалық деңгейдегі отбасылардағы оқушылармен жұмыс істейтін педагог қандай кәсіби қасиеттерге ие болуы керек?

- **Эмпатия:** Қиын сәттерде қолдау көрсете білу және оларды жігерлендіру қабілеті. Бұл негізгі қасиет оқушылармен сенімді қарым-қатынас орнатып, олар үшін қауіпсіз және қолайлы орта жасауға мүмкіндік береді.

- **Төзімділік:** Материалды бірнеше рет түсіндіруге және оны мүмкіндіктеріне сәйкес бейімдеуге дайын болу. Педагог күрделі тақырыптарды түсіндіруге көп уақыт бөлуді және оқушылардың өз деңгейінде материалды меңгеруіне көмектесуді білуі маңызды.

- **Бейімділік:** Оқушылардың білім деңгейі мен мүмкіндіктеріне байланысты оқыту әдістерін икемді түрде өзгерте білу қабілеті. Оқушылардың қажеттіліктеріне тез жауап беріп, материалды барлығына қолжетімді етіп бейімдеу қажет.

- **Ұйымдастырушылық қабілет:** Қосымша қолдау көрсету үшін ресурстарды тиімді пайдалану мүмкіндігі. Бұл сыртқы ұйымдармен ынтымақтасу, гранттар немесе оқушыларға білім беру үдерісінде көмектесетін ресурстарды іздеуді қамтуы мүмкін.

Сіз оқушылардың әлеуметтік-экономикалық төмен ахуалына (ӘЭА) қолдау көрсету мақсатында оқу барысында кедергілерді азайту үшін қандай әдістерді қолданасыз?

- **Қарапайым цифрлық құралдарды қолдану:** Тапсырмаларды орындау үшін қолжетімді технологияларды пайдалану. Мысалы, мен минималды шығындармен қолдануға болатын тегін қосымшалар мен онлайн ресурстарды ұсынамын. Бұл құрылғыларға немесе интернетке қолжетімділігі жоқ оқушылардың да оқу процесіне қатысуына мүмкіндік береді.

- **Қосымша сабақтар бағдарламасы:** Оқуда қиындық көріп жүрген оқушыларға арналған сабақтан тыс жұмыстарды ұйымдастыру. Бұл бағдарламаларда біз ең күрделі тақырыптарға назар аударамыз және оқушыларға материалды тереңірек түсінуге мүмкіндік береміз.

- **Әлеуметтік оқиғаларды қолдану:** Шынайы өмірден мысалдар келтіру арқылы күрделі тақырыптарды түсіндіру. Шынайы әлемнен алынған мысалдар теориялық материалды оқушыларға қолжетімді әрі қызықты етеді, бұл білімнің олардың күнделікті өмірінде қаншалықты маңызды екенін жақсырақ түсінуге мүмкіндік береді.

- **Практикалық сабақтарды енгізу:** Барлық оқушыларға қолжетімді практикалық және жобалық жұмыстарды өткізу. Мұндай тапсырмалар оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуына, өз білімдерін нақты жағдайларда қолдануға мүмкіндік береді және оқу әдістерін баяу меңгеріп жүргендерге ерекше пайдалы.

Оқушылардың ерекше білім алу қажеттіліктері мен әртүрлі мәдени ерекшеліктеріне байланысты біліктілікті арттыру бағдарламаларындағы өзгерістерді қаншалықты жиі қолданасыз?

- **Жыл сайын:** Мен үнемі жаңартулардан өтемін, бұл маған ерекше білім беру қажеттіліктері бар немесе әртүрлі мәдени топтардан шыққан оқушылармен жұмыс істеуге арналған соңғы әдістер мен тәсілдерді білуге көмектеседі.

- **Әр екі-үш жылда бір рет:** Бағдарламалар қолжетімді болған кезде қатысамын. Мұндай әдістер білімімді жаңартуға және жұмысымда жаңа тәсілдерді қолдануға пайдалы, бірақ кейбір талдамалық бағдарламалардың мүмкіндіктері шектеулі болуы мүмкін.

- **Сирек:** Мұндай бағдарламаларға қатысу мүмкіндіктері шектеулі. Менің мектебімде немесе аймағымда бұл бағдарламалар әрдайым қолжетімді емес, ал оларға қатысу көбіне сыртқы жағдайларға байланысты болады.

- **Ешқашан:** Мен мұндай бағдарламалардан өтпедім, себебі ұсыныстар немесе уақыт болмады. Мұндай бағдарламалардың қолжетімділігін арттыру маңызды, сонда мұғалімдердің көбі тиісті дайындықты ала алады.

Төмендегі біліктілікті арттыру тақырыптарының қайсысын төмен әлеуметтік-экономикалық деңгейі бар және әртүрлі мәдени ерекшеліктері бар оқушылармен жұмыс істеуге ең қолайлы деп санайсыз?

- **Психологиялық-педагогикалық қолдау:** Әлеуметтік осал топтармен жұмыс істеу әдістері және олардың қажеттіліктерін түсіну. Бұған оқу мен өмірде қиындықтарға тап болған оқушыларға эмоционалды қолдау көрсету дағдылары кіреді.

- **Сыныптағы мәдени бейімделу:** Мәдени және тілдік әртүрлілікті оқу процесіне енгізу. Инклюзивті оқу ортасын құру маңызды, онда әрбір оқушы өзінің мәдени немесе әлеуметтік ерекшеліктеріне қарамастан, түсінушілік пен құрмет сезінеді.

- **Оқу процесін басқару:** Барлық оқушылардың қажеттіліктеріне сәйкес оқу бағдарламаларын жоспарлау және бейімдеу. Бұл әртүрлі дайындық деңгейін ескере отырып, әрбір оқушының әлеуетін толық ашуға көмектесетін бағдарламаларды жасауға мүмкіндік береді.

- **Цифрлық технологияларды қолдану:** Оқу процесін жақсарту үшін қолжетімді технологияларды пайдалану. Оқытуды жеңілдету үшін хабарландырулар мен қарапайым цифрлық құралдарды қолдану маңызды, әсіресе шектеулі мүмкіндіктері бар оқушылар үшін.

Мәдени және әлеуметтік факторлар академиялық тұрақтылыққа қандай әсер етеді?

- **Негізгі әсері бар:** Бұл факторлар білім алу мүмкіндіктерін және ресурстарға қолжетімділікті анықтайды. Төмен әлеуметтік-экономикалық деңгейдегі отбасылардан шыққан оқушылар көбінесе ресурстардың жетіспеушілігіне тап болады, бұл олардың академиялық жұмыс қабілеттілігіне әсер етеді.

- **Маңызды әсер етеді:** Әлеуметтік және мәдени факторлар оқушылардың тұрақтылығына әсер етеді, бірақ дұрыс қолдау көрсету олардың әсерін азайта алады. Егер мектеп жеткілікті көмек пен қолдау ұсынса, әлеуметтік және мәдени факторлардың теріс әсерін төмендетуге болады.

- **Елеусіз әсер етеді:** Әлеуметтік және мәдени факторлар маңызды болғанымен, олардың әсері білім беру процесі дұрыс ұйымдастырылған

кезде төмендейді. Ұйымдастыру және қолдау арқылы олардың нәтижелерге әсерін барынша азайтуға болады.

- **Ешқандай әсер етпейді:** Егер оқушылардың барлығы бірдей білім беру ресурстарына қол жеткізе алса, бұл факторлар шешуші рөл атқармайды. Мәдени және әлеуметтік айырмашылықтар оқу мүмкіндіктері тең болған жағдайда аз әсер етеді.

Оқушылармен жұмыс істеу үшін қандай жабдықтар немесе ресурстар қажет?

- Сабақтарда аймақтық мәдени элементтерді енгізуге арналған мультимедиялық құралдар: білім беру процесіне ұлттық мәдени элементтерді бейне және презентациялар сияқты арнайы ресурстар арқылы қосу олардың оқу үдерісіне тартылуын арттыруға көмектеседі.

- Технологияларға қолжетімділігі шектеулі оқушылармен жұмыс істеу үшін арнайы техникалық құралдар: бұл интернетке тұрақты қолжетімділікті қажет етпейтін техникалық құралдар болуы мүмкін, олар цифрлық технологияларға қолжетімділігі шектеулі оқушыларға көмек көрсетеді.

- Қосымша техникалық материалдар мен оқу процесіне қолдау көрсету үшін цифрлық ресурстар: ақылы техникалық материалдарды сатып алуға мүмкіндігі жоқ оқушыларға қолжетімді онлайн-ресурстарды пайдалану.

- Мұғалімдер мен олардың отбасыларына арналған психологиялық және әлеуметтік қолдау: мектеп психологтары мен әлеуметтік қызметкерлер эмоционалдық және басқа да қиындықтарды жеңуге көмектеседі, бұл оқу үдерісіне оң әсер етеді.

Сіз ӘӘА төмен оқушыларды қолдау үшін қандай стратегияны қолданасыз?

- **Жеке тәсіл:** Әрбір оқушымен оның деңгейінде жұмыс істей отырып, қосымша ынталандыру беремін. Мысалы, мен оқушының мүмкіндіктері мен қызығушылықтарына сәйкес тапсырмаларды таңдаймын, бұл оның жетістіктерін көруге және әрі қарай дамуға ынталандыруға көмектеседі.

- **Позитивті қолдау:** Кез келген кішігірім жетістіктерін бағалаймын, бұл өзіне деген сенімділікті арттыруға көмектеседі. Бұл әсіресе ӘӘА төмен қолдау үшін маңызды, өйткені олар әртүрлі қажеттіліктерге байланысты өз мүмкіндіктеріне сенімсіз болуы мүмкін.

- **Сәттілік үлгілері:** Табысты оқиғаларды мысал ретінде көрсету арқылы оларды оқуға ынталандырамын. Осындай қолдау әдістерінің үлгілерін көрсету арқылы олардың жетістікке жетуге болатынын және күш-жігердің ақталатынын көруіне мүмкіндік беремін.

- **Әлеуметтік қолдау:** Ұжымдық жұмысқа көмекті тарту арқылы қоғамдастық пен қолдау сезімін қалыптастырамын. Бұл оларға өздерін топтың бір бөлігі ретінде сезінуге және қиындықтарымен жалғыз еместігін сезінуге көмектеседі.

Табысты төмен отбасылардың ата-аналарымен қалай байланыс жасайсыз?

- **Тұрақты кездесулер:** Мен ата-аналармен кездесулер өткізіп, оқушылардың жетістіктері мен қиындықтарын талқылаймын. Бұл ата-аналармен тығыз байланыс орнатып, балаларды қолдауға бірге әрекет етуге көмектеседі.

- **Ақпараттық парақшалар:** Ата-аналарға балаларды оқуда қолдау көрсетуге арналған ұсыныстар мен кеңестер бар материалдар жіберемін. Бұл кеңестер, тіпті отбасында ресурстар шектеулі болса да, үйде оқу процесін қалай ұйымдастыруға қатысты болуы мүмкін.

- **Кеңес беру:** Оқу мәселелерін шешудің жолдарын ұсыну үшін консультациялар өткіземін. Біз баланың отбасылық жағдайына қарамастан, оқудағы қиындықтарды қалай еңсеруге көмектесуге болатынын талқылаймыз.

- **Мектеп өміріне қатыстыру:** Ата-аналарды мектептегі іс-шараларға қатысуға шақырамын, бұл оқыту процесімен тығызырақ байланыс орнатуға көмектеседі. Бұл ата-аналарға балалардың мектептегі өміріне көбірек қатысуға және оларды үйде қолдауға мүмкіндік береді.

Сіз сыни ойлау және мәселені шешу дағдыларын дамыту үшін қандай әдістерді қолданасыз?

- **Жобалық оқыту:** Мен зерттеуді және мәселелерді өз бетінше шешуді талап ететін жобаларды қолданамын. Бұл әдіс тақырыпты тереңірек талдауға, деректерді жинауға және алынған ақпарат негізінде шешімдер қабылдауға көмектеседі. Жобалар оқушыларға өз бетінше шешімдер табуға және зерттеу қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

- **Практикалық оқыту:** Мен практикалық тапсырмалар мен өмірлік жағдайларға назар аударамын. Бұл оқушыларға теориялық білімдерін өмірде қолдануға мүмкіндік береді, сол арқылы материалды жақсырақ түсінуге және проблемаларды шешу дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

- **Пікіргаластар мен дебаттар:** Сыныпта пікіргаластар мен дебаттар ұйымдастырып, оқушылардың өз пікірлерін дәлелдей білуін қолдаймын. Бұл әдіс сыни ойлау, ақпаратты талдау және әртүрлі көзқарастарға сыни баға беру қабілеттерін дамытады.

- **Кейстерді талдау:** Мен оқушылардың берілген мысалдар негізінде мәселелерді шешуіне арналған кейс әдістерін қолданамын. Бұл тәсіл оқушыларға білімдерін әртүрлі жағдайларда қолдануға, мүмкін болатын шешімдерді және олардың салдарын талдауға көмектеседі.

Егер оқушыларға академиялық әдебиеттермен жұмыс істеуде олардың ресурстарға қолжетімділігі шектеулі болса қалай көмектесесіз?

- **Дифференцияланған тәсіл:** Ресурстарға қолжетімділікті ескере отырып, тапсырмаларды оқушылардың мүмкіндіктеріне бейімдеймін. Бұл күрделілігі төмендетілген тапсырмалар немесе шектеулі ресурстармен жұмыс істей алатын балама ақпарат көздерін пайдалануды қамтуы мүмкін.

- **Қарапайым тапсырмалар:** Егер оқу материалдарына қолжетімділік шектеулі болса, оқушыларға баламалы тапсырмалар ұсынамын. Бұл әдіс оқушыларға қолжетімді ресурстармен өз деңгейінде тапсырмаларды орындауға мүмкіндік береді.

- **Қосымша кеңестер:** Сырттай консультациялар өткізіп, оқушыларға тапсырмаларды орындауға көмектесемін. Бұл әдіс қосымша көмек пен қолдау қажет оқушыларға көбірек көңіл бөлуге мүмкіндік береді.

- **Онлайн ресурстар:** Оқушыларға кез келген құрылғыдан қолжетімді тегін онлайн ресурстарды ұсынамын. Бұл оқу материалдарына шектеулі қолжетімді оқушыларға интернеттегі ресурстарды пайдалану арқылы өз бетінше білім алуға және тапсырмаларды орындауға көмектеседі.

Электр қуатымен жабдықтау деңгейі төмен болған жағдайда отбасылардың эмоционалдық әл-ауқатын қалай қамтамасыз етуге болады?

- **Жеке қарым-қатынас:** Оқушылармен үнемі әңгімелесу арқылы олардың қиындықтарын анықтап, қолдау көрсетемін. Бұл сенімді қарым-қатынас орнатып, оқушыларға мүмкін болатын эмоционалдық мәселелерді жеңуге көмектеседі.

- **Психологиялық көмек:** Эмоционалдық қиындықтарға тап болған оқушылармен жұмыс істеу үшін мектеп психологын тартамын. Бұл академиялық немесе әлеуметтік жүктемелерден туындаған күйзеліс пен мазасыздықты жеңуге көмектеседі.

- **Сенімді орта қалыптастыру:** Оқушылар өз мәселелерін еркін талқылай алатын атмосфераны құруға тырысамын. Бұл оларға сыныпта жайлы сезінуге, сондай-ақ олардың сөздері тыңдалатынын және түсінілетінін білуге мүмкіндік береді.

- **Ата-аналармен серіктестік:** Үйде оқу үшін қолайлы орта қалыптастыруға көмектесу мақсатында ата-аналармен бірлесе жұмыс істеймін. Ата-аналар мен мектептің бірлескен әрекеттері оқушының эмоционалдық ахуалын нығайтып, оның сәтті оқуы үшін жағдай жасайды.

Сыныптағы мәдениетаралық өзара әрекеттестік қандай рөл атқарады?

- **Сана-сезімді арттырады:** Оқушылар мәдени ерекшеліктерді құрметтеуге және бір-бірін жақсырақ түсінуге үйренеді. Бұл төзімділікті және мәдени құзыреттілікті қалыптастыруға ықпал етеді.

- **Инклюзивті орта қалыптасады:** Барлық оқушылар мәдени ерекшеліктеріне қарамастан, өздерін ашық әрі құрметтелетін сезінеді. Бұл әрбір оқушының жеке болмысын және мәдени тиістілігін еркін көрсетуге мүмкіндік беретін атмосфера жасайды.

- **Оқу процесін байытады:** Мәдени элементтерді оқу процесіне қосу сабақтарды қызықты әрі танымды етеді. Бұл оқушылардың дүниетанымын кеңейтіп, оқу процесін әртараптандырады.

- **Мәдени кедергілерді азайтады:** Өзара әрекеттестік мәдени айырмашылықтарға байланысты түсініспеушіліктерді жояды. Бұл оқушылар арасындағы қарым-қатынасты жақсартып, достық әрі қолдаушы оқу ортасын құруға ықпал етеді.

Тілдік кедергілерге тап болған оқушылармен қалай жұмыс істейсіз?

- **Жеке сабақтар:** Тіл үйрену үшін қосымша сабақтар өткіземін. Бұл тілдік кедергілерге байланысты оқу материалын түсінуде қиындықтарға тап болған оқушыларға тілді жақсы меңгеріп, оқу процесіне сәтті кірігуге көмектеседі.

- **Көрнекі материалдарды қолдану:** Оқу материалын жеңілдету үшін суреттер, бейнематериалдар мен сызбаларды қосамын. Бұл ақпаратты визуализациялауға және тілде толық меңгермеген оқушылар үшін оны қолжетімді етуге көмектеседі.

- **Екі тілді материалдарды қолдану:** Оқушыларға тақырыптарды меңгеруге көмектесу үшін екі тілді оқу материалдарын қолданамын. Бұл оқушыларға негізгі ақпаратты игере отырып, тілдік дағдыларын біртіндеп жетілдіруге мүмкіндік береді.

- **Құрдастарын тарту:** Тілдік қиындықтарға тап болған сыныптастарына қолдау көрсету үшін жұптық жұмыс ұйымдастырамын.

Бұл оқу ортасын қолайлырақ етіп, барлық қатысушылардың қарым-қатынас дағдыларын жақсартуға көмектеседі.

Қандай шаралар арқылы ынтымақтастық пен өзара көмектесу дағдыларын дамытасыз?

- **Топпен жұмыс:** Оқушылардың бір-бірімен ынтымақтастықта жұмыс істеуі және ережелермен бөлісуі үшін топтық жобаларды ұйымдастырамын. Бұл командалық жұмыс дағдыларын дамытып, күрделі тапсырмаларды бірлесіп шешуді үйретеді.

- **Бірлесіп тапсырма шешуді қолдау:** Ұжымдық қатысуды талап ететін тапсырмалар жасаймын. Бұл оқушыларға ынтымақтастықтың маңыздылығын түсінуге және жалпы жағдайды шешу үшін басқалармен қалай әрекеттесуді үйренуге көмектеседі.

- **Тәлімгерлік бағдарламалар:** Жоғарғы сынып оқушыларын кіші сыныптағы оқушыларға тәлімгер ретінде қосамын, олар материалды меңгеруге көмектеседі. Бұл тек кіші оқушыларға ғана емес, сонымен қатар, жоғары сынып оқушыларының көшбасшылық қасиеттерін дамытуға ықпал етеді.

- **Командалық рухты дамыту:** Бірлесіп жұмыс істеу дағдыларын дамытуға бағытталған жаттығулар мен ойындар өткіземін. Бұл өзара көмек атмосферасын қалыптастыруға және топтық жауапкершілікті арттыруға ықпал етеді.

ӘӘА төмен отбасыларының прогресін қандай әдістер арқылы бағалайсыз?

- **Жобалық жұмыстар арқылы бағалау:** Жеке оқушылардың білімдері мен дағдыларын жобалар арқылы бағалаймын. Бұл олардың өз білімдерін тәжірибеде қалай қолданатынын және өмірдің әртүрлі салаларында мәселелерді қалай шешетінін көруге мүмкіндік береді.

- **Ауызша тапсырмалар:** Жазбаша жұмыстарды орындауға ресурстардың жоқтығын ескере отырып, көбірек ауызша тапсырмалар ұсынамын. Бұл қымбат ғылыми материалдарды қолданбай-ақ білімді бағалауға мүмкіндік береді.

- **Тұрақты кері байланыс:** Жетістіктерін бақылау үшін жиі кері байланыс беремін. Бұл оқушыларға өз жетістіктерін көріп, әлі де қандай аспектілерде жұмыс істеу керектігін түсінуге көмектеседі.

- **Өзін-өзі бағалау:** Оқушыларды өз жетістіктерін бағалауға және қателіктерін талдауға ынталандырамын. Бұл өз-өзін талдау және жетілдіру қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

ӘЭА төмен оқушыларымен жұмыс жасауды жақсарту үшін қандай ресурстар пайдалы болар еді?

- **Қосымша материалдар:** Баспа және цифрлық оқу материалдарына қолжетімділікті жақсарту. Бұл интернетте қолжетімді электрондық ресурстар немесе шектеулі ресурстармен пайдалануға арналған бейімделген материалдар болуы мүмкін.

- **Өзіндік жұмысқа арналған оқу құралдары:** Үй жағдайында жұмыс істеуге мүмкіндік беретін оқу құралдары. Бұл оқушыларға мектеп ресурстарына шектеулі қолжетімділік кезінде үйде білім алуды жалғастыруға көмектеседі.

- **Педагогтерге арналған қосымша курстар:** Әлеуметтік осал топтармен жұмыс істеу бойынша курстар, педагогтердің әдістемелік

дағдыларын жақсартуға көмектеседі. Бұл мұғалімдерге ӘӘА төмен оқушыларымен жұмыс әдістерін жақсы түсініп, өз оқыту әдістерін бейімдеуге мүмкіндік береді.

- **Әлеуметтік қызметтер тарапынан қолдау:** Әлеуметтік қызмет өкілдерімен бірлесіп білім беру және жеке мәселелерді шешу. Бұл отбасылар мен оқушыларға психологиялық немесе материалдық қолдау көрсетуді қамтуы мүмкін.

ӘӘА төмен отбасы оқушыларымен жұмыс істеу үшін қандай дағдыларды ең қажетті деп санайсыз?

- **Коммуникативті дағдылар:** Мәдени және әлеуметтік айырмашылықтарға қарамастан, оқушылармен және олардың отбасыларымен тиімді қарым-қатынас орната білу. Бұл сенім мен өзара түсіністік атмосферасын қалыптастыруға көмектеседі.

- **Стресстік жағдайда жұмыс істеу қабілеті:** Эмоционалдық және мінез-құлық қиындықтарын жеңе білу. ӘӘА төмен отбасынан шыққан оқушылар әртүрлі қиындықтарға тап болуы мүмкін, сондықтан мұғалімнің сабырлылықты сақтап, қолдау көрсетуі маңызды.

- **Креативтілік:** Материалдар мен әдістерді бейімдеу үшін стандарттан тыс шешімдер таба білу. ӘӘА төмен деңгейіндегі оқушыларға жиі материалдарды және оқу әдістерін бейімдеу қажет, ал креативті тәсілдер бұл кедергілерді жеңуге көмектеседі.

- **Көшбасшылық:** Оқушыларды шабыттандыру және оларға бағыт-бағдар беру қабілеті, олардың мақсаттарына жетуіне көмектесу. Оқушыларға әлеуметтік немесе тұрмыстық кедергілерге қарамастан, қиындықтарды жеңіп, жетістікке жете алатынын көрсету маңызды.

МЕКТЕП ДИРЕКТОРЛАРЫНА АРНАЛҒАН САУАЛНАМА

Әлеуметтік-экономикалық ахуалына төмен (ӘӘА)

оқушылардың оқудағы кедергілерін азайту үшін қандай әдістерді қолданасыз?

- **Қарапайым цифрлық құралдарды қолдану:** Қолжетімді технологияларды, мысалы, мобильді қосымшаларды немесе тегін білім беру платформаларын пайдалану, толыққанды білім алу мүмкіндігі шектеулі оқушылар үшін оқу процесін жеңілдетеді. Мысалы, планшеттер мен телефондарды пайдалану, тапсырмаларды орындау кезінде оқушыларға білім алудағы кедергілерді азайтады.

- **Қосымша сабақтар бағдарламасы:** Мектептен тыс уақытта арнайы сабақтар ұйымдастыру оқу үлгерімі төмен оқушыларға немесе үйде оқу мүмкіндігі жоқ оқушыларға қосымша көмек алуға мүмкіндік береді. Мұндай сабақтар көбінесе емтихандарға дайындықты немесе күрделі пәндердегі білімді тереңдетуді қамтиды.

- **Әлеуметтік оқиғаларды қолдану:** Нақты өмірдегі мысалдар мен оқиғаларды қолдану оқушыларға күрделі оқу тақырыптарын жақсырақ түсінуге көмектеседі. Бұл оқиғалар күнделікті өмірге негізделген және ӘӘА төмен оқушылары үшін әсіресе пайдалы болуы мүмкін, өйткені олар практикалық жағдайлар арқылы оңайырақ үйренеді.

- **Практикалық сабақтарды қосу:** Лабораториялық жұмыстар немесе барлық оқушыларға қолжетімді жобалар сияқты практикалық тәжірибеге негізделген сабақтарды ұйымдастыру материалды жақсы меңгеруге ықпал етеді. ӘӘА төмен оқушылары мұндай тәсілдерден көбірек пайда көруі мүмкін, өйткені олар интерактивті және белсенді оқытуға мүмкіндік береді.

Мұғалімдер арнайы білім алу қажеттіліктері бар және түрлі мәдени ерекшеліктері бар оқушылармен жұмыс істеуге арналған біліктілікті арттыру бағдарламаларына қаншалықты жиі қатысады?

- **Жыл сайын:** Мектеп мұғалімдері тұрақты түрде уязвим топтармен жұмыс істеу бойынша мамандандырылған курстардан өтеді, бұл оларға заманауи тәсілдер мен оқыту әдістерінен хабардар болуға мүмкіндік береді. Бұл мұғалімдерге әлеуметтік және мәдени кедергілерге тап болған оқушылармен тиімді жұмыс істеуге көмектеседі.

- **Әр екі-үш жыл сайын:** Мұғалімдер біліктілікті арттыру бағдарламаларына, олар қолжетімді болған кезде, қатысады. Мұндай курстар мұғалімдердің білімін жаңарту үшін маңызды, бірақ шектеулі мүмкіндіктерге немесе уақыт тапшылығына байланысты олар жыл сайын қатыса алмайды.

- **Сирек:** Уақыттың жетіспеушілігі немесе ұсыныстардың болмауына байланысты мұғалімдер біліктілікті арттыру бағдарламаларына сирек қатысады, бұл олардың уязвим топтардағы оқушылармен жұмысқа дайындығын төмендетуі мүмкін. Бұл мәселені шешу үшін қосымша курстар мен оқыту іс-шараларына қолжетімділікті арттыру қажет.

- **Ешқашан:** Мектеп мұғалімдеріне уақыттың немесе ұсыныстардың болмауына байланысты осындай бағдарламалардан өтуге мүмкіндік берілмеген. Бұл мектептің мұғалімдердің кәсіби дамуын жақсартуға мұқтаж екенін көрсетеді.

Сіз оқушылардың әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен және түрлі мәдени ерекшеліктері бар оқушылармен жұмыс істеуге арналған

біліктілікті арттыру бағдарламаларының қай тақырыптарын ең пайдалы деп есептейсіз?

- **Психологиялық-педагогикалық қолдау:** Эмоционалдық және әлеуметтік қиындықтарды бастан кешіретін оқушылармен жұмыс істеу дағдыларын дамытуға бағытталған курстар педагогтер үшін маңызды болып табылады. Бұл мұғалімдерге әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен оқушылардың психологиялық қажеттіліктерін жақсы түсінуге және оқу процесінде тиімді қолдау көрсетуге көмектеседі.

- **Сыныптағы мәдени бейімделу:** Оқушылардың мәдени ерекшеліктерін оқу үдерісіне енгізуге арналған курстар мұғалімдерге инклюзивті білім беру ортасын дамытуға көмектеседі, мұнда барлық оқушылар өздерін жайлы сезінеді. Бұл әсіресе көпұлтты және мультимәдени мектептерде маңызды.

- **Оқу үдерісін басқару:** Барлық оқушылардың, соның ішінде оқу қиындықтарына тап болғандарды, қажеттіліктеріне сәйкес оқу бағдарламаларын жоспарлау және бейімдеу қабілеті сәтті оқыту үшін маңызды. Мұндай курстар мұғалімдерге оқу үдерісін тиімді ұйымдастыруға және икемді оқу бағдарламаларын құруға көмектеседі.

- **Цифрлық технологияларды қолдану:** Білім беру үдерісін жақсарту үшін қолжетімді технологияларды қалай тиімді пайдалану керектігін білу педагогтер үшін өте маңызды. Бұл технологияларды оқу үдерісіне біріктіріп, оқушыларға өздігінен білім алу мен ой-өрісін кеңейтуге қосымша мүмкіндіктер беруге мүмкіндік береді.

Сіздің ойыңызша, мәдени және әлеуметтік факторлар оқушылардың академиялық жетістіктеріне қандай әсер етеді?

- **Негізгі әсері бар:** Әлеуметтік және мәдени факторлар көбінесе оқушылардың білім алу мүмкіндіктерін анықтайды, ресурстар мен мүмкіндіктерге қол жеткізуін шектейді. Әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен отбасылардан шыққан оқушылар сапалы білімге қол жеткізуде қиындықтарға тап болуы мүмкін, бұл олардың үлгеріміне тікелей әсер етеді.

- **Маңызды әсер етеді:** Әлеуметтік және мәдени факторлар үлкен әсер етеді, бірақ мектеп тарапынан дұрыс қолдау көрсетілген жағдайда бұл кедергілерді ішінара жеңуге болады. Мектеп барлық оқушыларға тең мүмкіндік беруі керек, отбасылардың әлеуметтік-экономикалық ахуалына байланысты кемшіліктердің орнын толтыруы қажет.

- **Аздап әсер етеді:** Әлеуметтік және мәдени факторлар жақсы ұйымдастырылған оқу үдерісі мен мектеп барлық оқушыларға білім беру ресурстарына тең қолжетімділік берген жағдайда үлгерімге аз әсер етуі мүмкін.

- **Әсер етпейді:** Қажетті білім беру ресурстары жеткілікті болғанда және оқу үдерісі дұрыс ұйымдастырылғанда, мәдени және әлеуметтік факторлар оқушылардың нәтижелеріне елеулі әсер етпейді.

Оқушылардың әртүрлі мәдени және әлеуметтік ерекшеліктерімен жұмыс істеу үшін қандай жабдықтар немесе ресурстар ең қажетті болып табылады?

- **Мультимедиялық құралдар мәдени элементтерді сабаққа қосу үшін:** Мультимедиялық технологияларды пайдалану оқушылардың мәдени ерекшеліктерін оқу үдерісіне енгізуге мүмкіндік береді, осылайша сабақтарды қызықты және инклюзивті етеді. Бұл әсіресе көпұлтты сыныптарда пайдалы болуы мүмкін.

- **Технологияларға қолжетімділігі шектеулі оқушыларға арналған арнайы оқу материалдары:** Компьютерлер мен интернетке қолжетімділігі жоқ оқушылар баспа оқу құралдары немесе компьютер сыныптарында арнайы сабақтар сияқты балама оқу материалдарына мұқтаж.

- **Қосымша оқу құралдары мен цифрлық ресурстар:** Мектеп ақпаратқа қолжеткізуде қиындық көретін оқушыларға арнайы оқу құралдарын және цифрлық платформаларға қолжетімділікті қамтамасыз ете алады. Бұл барлық санаттағы оқушылар үшін оқу үдерісін жақсартуға көмектеседі.

- **Оқушылар мен олардың отбасыларына арналған психологиялық және әлеуметтік қолдау:** Мектеп психологы мен әлеуметтік қызметкердің болуы әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен оқушыларға қажетті көмек пен қолдау алуға мүмкіндік береді, бұл олардың үлгерімі мен жалпы оқу мотивациясына оң әсер етеді.

Оқушыларды ынталандыру үшін қандай стратегияларды қолданасыз?

- **Жеке тәсіл:** Әр оқушының дайындық деңгейі мен жеке қиындықтарын ескеру маңызды. Мұғалімдер оқу материалдарын және әдістемелерін бейімдеп, әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен оқушылардың қатарластары сияқты табысқа жетуін қамтамасыз етуі керек.

- **Позитивті қолдау:** Кішкентай жетістіктердің өзіне қолдау көрсету және мақтау оқушылардың өзіне деген сенімін арттырып, оларды одан әрі жетістіктерге жетуге ынталандыруы мүмкін. Бұл әсіресе оқу барысында жиі сәтсіздіктерге ұшыраған оқушылар үшін өте маңызды.

- **жетістік үлгілері:** Әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен оқушылардың білімдегі жетістік үлгілерін көрсету басқаларды ынталандырып, шабыттандыруға көмектеседі. Бұл оқиғалар әлеуметтік жағдайдың табысты білім алу жолында кедергі болмайтынын көрсетеді.

- **Әлеуметтік қолдау:** Мектеп ұжымына тиесілілік сезімін қалыптастыру және сыныптастарының қолдауы әлеуметтік-экономикалық ахуалы төмен оқушылардың оқу мотивациясына айтарлықтай әсер етуі мүмкін. Ұжымдық жобалар мен бірлескен іс-шаралар оқушылардың команданың бір бөлігі екенін сезінуіне ықпал етеді.

Мектеп аз қамтылған отбасылармен қалай байланысады?

- **Үнемі кездесулер:** Ата-аналармен тұрақты кездесулер мектептерге оқушылардың жетістіктері мен мәселелерін талқылауға, сондай-ақ ата-аналарға балалардың оқуына қалай көмектесе алатыны туралы ақпарат беруге мүмкіндік береді.

- **Ақпараттық парақшалар:** Мектеп ата-аналарға балалардың үйдегі оқу процесін жақсырақ ұйымдастыруға көмектесетін кеңестерді ұсынатын материалдарды таратады. Бұл материалдар уақытты басқару бойынша кеңестерді, оқу мотивациясын арттыру әдістерін және қолжетімді ресурстар туралы ақпаратты қамтуы мүмкін.

- **Кеңес беру:** Ата-аналармен жеке кеңестер өткізу оқушының қандай нақты мәселелерге тап болатынын анықтауға және оларды шешу жолдарын ұсынуға мүмкіндік береді.

